

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΛ. ΛΑΜΠΡΙΔΗ

Θουκυδίδη ἱστορία

ΒΙΒΛΙΟ Σ
ΒΙΒΛΙΟ Ζ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Δημ. Κ. Γιαννακόπουλος
Πάρεδρος
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

1+2+3
7

Θουκυδίδη ιστορία

ΒΙΒΛΙΟ Σ'
ΒΙΒΛΙΟ Ζ'

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1971

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΓΚΗΣ

Ε+Σ+Γ
ΕΠ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

19803

Γιαννακοπούλου Καίτη
1977-78.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΛ.ΛΑΜΠΡΙΔΗ

Θουκυδίδη ἱστορία

ΒΙΒΛΙΟ Σ'
ΒΙΒΛΙΟ Ζ'

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

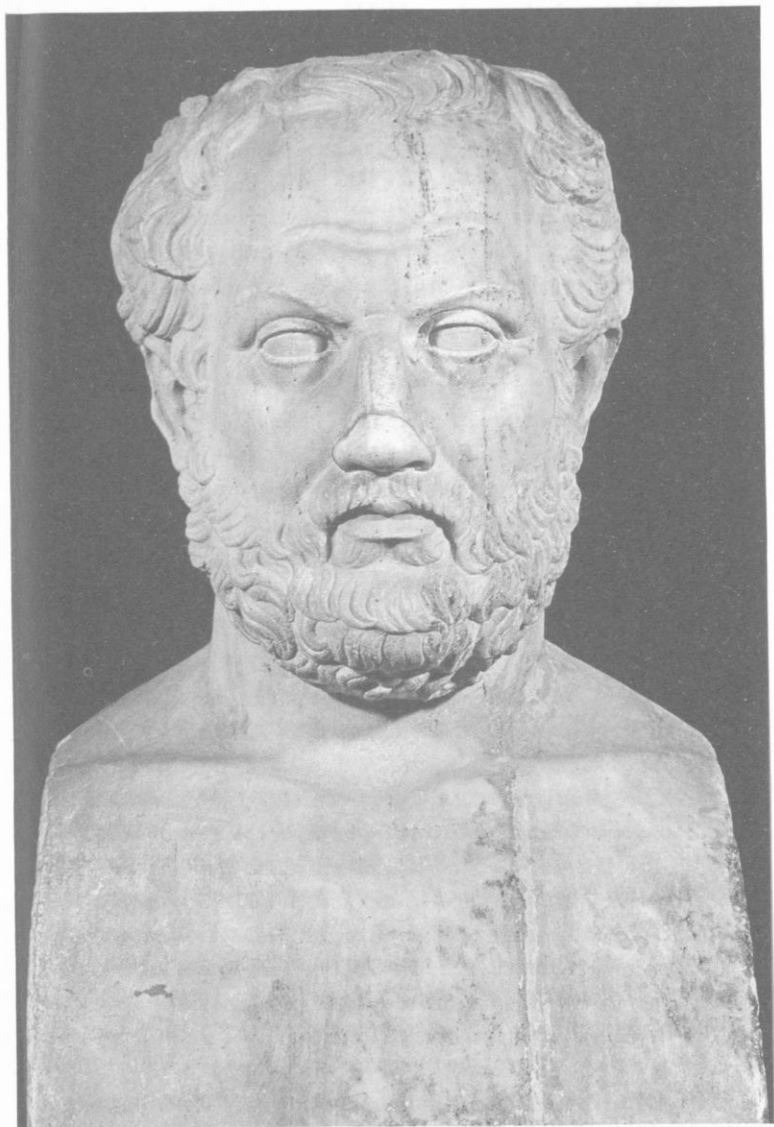
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1977

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Θεολογία και ποίηση

*Η εισαγωγή και τὰ σχόλια ἔγιναν ἀπὸ τὴν
Κατερίνα Συνοδινού.*

Ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του Θουκυδίδη του 4 π.Χ. αιώνα (Νεάπολη,
Ἐθνικὸ Μουσεῖο).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος   Ὁ Θουκυδίδης γεννήθηκε στήν Ἀθήνα γύρω στό 460 π.Χ. ἀπό πλούσια καί ἀριστοκρατική οἰκογένεια ἢ ὁποία φαίνεται σχεδόν βέβαιο πώς συγγένευε μέ βασιλική οἰκογένεια τῆς Θράκης. Ἴσως σ' αὐτή τή σχέση ὀφείλει τά μεταλλεῖα χρυσοῦ πού εἶχε στή Σκαπτή Ὑλη. Ἐκεῖ πιθανόν ἀποσύρθηκε τό 424 π.Χ. μετά τήν ἐξορία στήν ὁποία τόν καταδίκασαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἀπέτυχε νά διαφυλάξει τήν Ἀμφίπολη ἀπό τό σπαρτιάτη στρατηγό Βρασιίδα. Στό διάστημα τῆς ἐξορίας του εἶχε τήν οἰκονομική ἀνεση καί τό χρόνο ν' ἀφιερῶθει στή συλλογή τοῦ ὕλικοῦ πού ἀπαιτοῦσε ἡ συγγραφή τῆς ἱστορίας τοῦ πολέμου μεταξύ τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ἐρχόταν σ' ἐπαφή μέ τά δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα καί ἐπομένως πρέπει νά εἶχε ταξιδέψει ἀρκετά. Στό τέλος τοῦ πολέμου μετά ἀπό 20 χρόνια γύρισε στήν Ἀθήνα καί σέ λίγα χρόνια πέθανε, ἴσως γύρω στό 399 π.Χ. χωρίς νά προφτάσει νά ὀλοκληρώσει τό ἔργο του.

Ἐποχή   Ἡ Ἀθήνα μετά τούς περσικούς πολέμους, οἰκονομικά, πολιτικά καί πνευματικά ἦταν τό κέντρο τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καί τῆς Μεσογείου. Τό ἐμπόριο ἀνθοῦσε στή Δύση (Σικελία καί Ἰταλία), στόν Εὐξεινο καί τή Θράκη, ἰδίως μετά τήν παρακμή τῶν

ἐμπορικῶν ἰωνικῶν πόλεων. Ἡ ἰδιοποίηση ἀπό τούς Ἀθηναίους τοῦ φόρου τόν ὁποῖο ἀρχικά ἔδιναν οἱ σύμμαχοι γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ μιά μελλοντική περσική ἀπειλή, οὐσιαστικά μετέβαλε τή συμμαχία τῆς Δήλου σέ ἀθηναϊκή ἡγεμονία. Οἱ πόροι πού μέ αὐτόν τόν τρόπο ἀπόχτησε ἡ Ἀθήνα τῆς ἔδωσαν τή δυνατότητα ἀνάμεσα στ' ἄλλα νά ἀξήσει σημαντικά τό στόλο της καί νά πραγματοποιήσει μεγάλο οἰκοδομικό πρόγραμμα, ὅπως τά ἔργα στήν Ἀκρόπολη.

Μέ τήν ἡγεσία τοῦ Περικλῆ, τό πολίτευμα, ὑπερνικώντας τίς ἀντιδράσεις τῶν συντηρητικῶν ἀντιπάλων του, ἔφτασε γιά τούς ἐλεύθερους Ἀθηναίους πολίτες στήν πύο δημοκρατική μορφή πού γνώρισε ποτέ. Ἡ ἐκλογή τῶν ἀξιωματοῦχων καί τῆς βουλῆς τῶν 500 μέ κλῆρο ἀπ' ὅλους τούς πολίτες ἀποτελέσει θεμελιακό παράγοντα γιά τή δημοκρατική ἀνάπτυξη τῆς Ἀθήνας. Ἡ καθιέρωση ἡμερομίσθιον γιά τούς δικαστές στά λαϊκά δικαστήρια, γιά τούς βουλευτές καί τούς ἀξιωματούχους ἔδινε τή δυνατότητα ἀκόμα καί στούς θῆτες - τό μισό τουλάχιστο πληθυσμό τῶν πολιτῶν - νά παίρουν μέρος στή διακυβέρνηση τῆς χώρας τους.

Στά πλαίσια τῆς εὐμάρειας, τῆς θαλασσοκρατορίας καί τῆς πολιτικῆς προόδου ἐντάσσεται καί ἡ πνευματική ἀνθηση τῆς Ἀθήνας ἐκείνη τήν ἐποχή. Ὁ Παρθενώνας δέν ἐξασφάλιζε μόνο ἀπασχόληση γιά τούς Ἀθηναίους, ἦταν κυρίως τό σύμβολο τῶν νέων δυνατοτήτων τῆς Ἀθήνας. Στήν τραγωδία τόν Αἰσχύλο διαδέχονται ὁ Σοφοκλῆς καί ὁ Εὐριπίδης πού καθένας μέ τό δικό του τρόπο σηματοθεῖ τήν ἐποχή του. Γέννημα τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας καί ὁ Ἀριστοφάνης δέν παύει νά τήν κρίνει καί νά τή διακωμωδεῖ. Στή φιλοσοφία ὁ Ἀναξαγόρας καί ὁ Δημόκριτος, στήν προσπάθειά τους νά ἐξηγήσουν τήν ἀρχή τοῦ κόσμου, συνεχίζουν τήν παλιά ἰωνική παράδοση. Οἱ θετικές ἐπιστῆμες ὅπως τά μαθηματικά καί ἡ ἰατρική δέν ὑστεροῦν. Τό πνευματικό κλίμα στό σύνολό του χαρακτηρίζεται ἀπό κριτικό πνεῦμα πού βροῖσκει τήν πύο συγκεκριμένη του ἔκφραση μέ τούς Σοφιστές. Παρά τίς διαφορές στίς ἀντιλήψεις καί στούς στόχους, κοινό χαρακτηριστικό τῶν Σοφιστῶν εἶναι ἡ ἀμφισβήτηση, σέ μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμό, τῶν καθιερωμένων ἀξιῶν.

Καί στήν περίοδο τῆς ἀκμῆς ἡ Ἐπίσημη δέν εἶχε πάψει νά ἀντιμετωπίζει ἐξωτερικούς ἐχθρούς, κυρίως τούς Πέρσες. Ἐξίσου μεγάλο πρόβλημα τῆς δημιουργοῦσαν τά ἀπελευθερωτικά κινήματα τῶν τυπικά συμμαχικῶν, στήν οὐσία ὁμως ὑποτελῶν πόλεων, τά ὁποῖα ἡ Ἐπίσημη βίαια καί ἀδίσταχτα κατέπνιγε. Ἀπό τά πῶ ἀποτελεσματικά μέτρα γιά τήν καταστολή τῶν στάσεων ἦταν ἡ ἐγκατάσταση «κληροῦχων», δηλαδή φτωχῶν Ἐπισημοῦν, στό ἔδαφος τῶν «συμμάχων». Σέ ὀρισμένες περιπτώσεις οἱ Ἐπισημοῦν ἐγκαθιστοῦσαν φρουρούς νά παρακολουθοῦν τούς «συμμάχους» πού εἶχαν ἐπαναστατήσει ἢ πού δέν ἐνέπνεαν ἐμπιστοσύνη. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν φτωχῶν Ἐπισημοῦν στίς διάφορες πόλεις στέριωνε τή δύναμη τῆς Ἐπίσημης, ἀλλά συγχρόνως δυνάμωνε καί τό μίσος τῶν ὑποτελῶν συμμαχῶν ἐναντίον τῆς. Τό σύνθημα τῶν Σπαρτιατῶν στόν πελοποννησιακό πόλεμο ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἀπό τήν τυραννία τῆς Ἐπίσημης. Ἀποφασιστική γιά τήν κυριαρχία τῆς ἦταν καί ἡ ἀπόφαση νά ἐπιβληθοῦν σ' ὅλη τήν ἐπικράτεια τά ἀθηναϊκά νομίσματα, μέτρα καί σταθμά, πράγμα πού ἐδνόησε τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου στό Αἰγαῖο, κι ἀκόμα περισσότερο μεγάλωσε τήν οικονομική κυριαρχία τῆς Ἐπίσημης. Ἐπιπέπρασμα τῆς ἀθηναϊκῆς ἀρχῆς ἦταν ἡ δικαστική ἐξουσία πού ἀσκοῦσε στούς συμμαχούς τῆς, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὅλες οἱ σπουδαῖες πολιτικές δίκες ἔπρεπε νά παραπέμπονται ἀτά λαϊκά ἀθηναϊκά δικαστήρια.

Τήν ἡγεμονία τῆς Ἐπίσημης ποτέ δέν εἶχαν πάψει νά βλέπουν μέ ἀνησυχία ἡ Σπάρτη καί ἡ Κόρινθος, ὁ μεγάλος ἐμπορικός τῆς ἀντίπαλος. Τελικά, μετά τίς τριακονταετίες σπονδές τοῦ 446 π.Χ. ξέσπασε ἡ σύγκρουση τό 431 π.Χ. μεταξύ τῆς Ἐπίσημης καί τῆς Σπάρτης, μέ τήν ὑποκίνηση τῆς Κορίνθου, πού ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στήν προσπάθειά τῆς νά πείσει τούς ἀπρόθυμους Σπαρτιατές νά βγοῦν σέ πόλεμο ἐξω ἀπό τά ὅρια τῆς πατρίδας τους. Μετά ἀπό πόλεμο 27 χρόνων ἡ Ἐπίσημη ὑπέκυψε στή Σπάρτη τό 404 π.Χ.

²Ἔργο

Ὁ Θουκυδίδης ἔγραψε τήν ἱστορία τοῦ πολέμου ὁ ὁποῖος ὀνομάστηκε «πελοποννησιακός». Τό ἔργο του ἀτελείωτο, χωρισμένο σέ ὀχτώ βιβλία ἀπό τούς Ἀλεξανδρινούς φι-

λολόγους, καλύπτει τήν περίοδο από τό 431 π.Χ. ὡς τό 411 π.Χ.

I. Ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ τόν πελοποννησιακό πόλεμο σπουδαιότερο ἀπό ὄλους τούς προηγούμενους. Γιά νά τεκμηριώσει τή γνώμη του παραθέτει τή λεγόμενη «ἀρχαιολογία», δηλαδή μιá περιήληψη τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπό τούς ἀρχαιότατους χρόνους ὡς τήν ἐποχή του. Μεγάλη σπουδαιότητα ἔχουν τά κεφάλαια 20-22 τοῦ πρώτου βιβλίου, ὅπου ὁ ἱστορικός ἐκθέτει τή μέθοδό του καί τό σκοπό πού ἐπιδιώκει μέ τό ἔργο του. Στή συνέχεια ἀναλύει τά γεγονότα πού τελικά ὀδήγησαν στή σύγκρουση. Τονίζει πώς βασική αἰτία τοῦ πολέμου ἦταν ἡ αὐξάνουσα δύναμη τῆς Ἀθήνας καί ὁ φόβος πού προκαλοῦσε στους Σπαρτιάτες. Στήν «πεντηκονταετία», μιá ἀπό τίς λίγες παρεκβάσεις στό ἔργο του, ὁ Θουκυδίδης σκιαγραφεῖ τή βαθμιαία ἀνάπτυξη τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἀπό τό τέλος τῶν περσικῶν πολέμων ὡς τήν ἔκρηξη τοῦ πελοποννησιακοῦ.

II. Τό δεύτερο βιβλίον πραγματεύεται τά τρία πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου. Ὁ Θουκυδίδης χρονολογεῖ μέ μεγάλη ἀκρίβεια τήν ἀρχή του τό 431 π.Χ. : μέ τήν ἱέρεια τῆς Ἥρας στό Ἄργος, τόν ἔφορο στή Σπάρτη καί τόν ἐπώνυμο ἀθηναῖο ἄρχοντα. Στή συνέχεια ἐξιστορεῖ τά γεγονότα κατά χρονική ἀκολουθία, χωρίζοντας τό ἔτος σέ καλοκαίρι καί χειμῶνα. Στόν «ἐπιτάφιο» πού ἐκφωνεῖ ὁ Περικλῆς γιά τούς νεκρούς τῆς πρώτης χρονιάς τοῦ πολέμου, ὁ Θουκυδίδης παρουσιάζει τήν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς Ἀθήνας. Στό δεύτερο χρόνο τοῦ πολέμου ὁ «λοιμός» δίνει στους Ἀθηναίους τό πρῶτο ἀπροσδόκητο χτύπημα.

III. Στό τρίτο βιβλίον ὁ Θουκυδίδης τονίζει τήν ἔξαρση τῆς ὀμότητος πού χαρακτηρίζει τά τρία ἐπόμενα χρόνια τοῦ πολέμου. Μέ ἀφορμή τά γεγονότα ἀνάμεσα στους δημοκρατικούς καί τούς ὀλιγαρχικούς στήν Κέρκυρα, ἀναλύει τίς συνέπειες πού ἔχει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στό χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πόλεμος, «βίαιος διδάσκαλος» κατά τό Θουκυδίδη, ἐξαπολύει τά πιό βίαια πάθη προκαλώντας καθολική σύγκρουση καί ἀναποδογύρισμα τῶν ἀξιών.

IV. Τό τέταρτο βιβλίον γιά τά ἐπόμενα τρία χρόνια τοῦ πολέμου πραγματεύεται ἀνάμεσα στά ἄλλα τά γεγονότα τῆς Πύλου

Περιεχόμενο

καί τῆς Σφακτηρίας στά ὁποῖα σπονδαῖο ρόλο ἔπαιξε ὁ Κλέων. Ἐδῶ ἐμφανίζεται καί ὁ Βρασίδης πού μέ τήν κατάληψη τῆς Ἀμφίπολης ἔγινε αἰτία νά ἐξοριστεῖ ὁ Θουκκιδίδης.

V. Τό πέμπτο βιβλίον ἐκτείνεται ἀπό τό δέκατο ἕως τό δέκατο ἔκτο χρόνο τοῦ πολέμου. Μετά τό θάνατο τοῦ Βρασίδα καί τοῦ Κλέωνα στήν Ἀμφίπολη, ἡ φιλειρηνική παράταξη καί στήν Ἀθήνα καί στή Σπάρτη ὑπερίσχυσε μέ ἀποτέλεσμα νά συναφθεῖ ἐπισηφαλῆς εἰρήνη τῷ 421 π.Χ. ἀνάμεσα στούς δύο ἀντίπαλους γιά 50 χρόνια, ἡ γνωστή εἰρήνη τοῦ Νικία.

Ἡ «διάλογος τῶν Μηλίων» στό τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου ἔχει ξεχωριστή σημασία γιά τήν πολιτική ἰδεολογία τῶν Ἀθηναίων. Οἱ ἀνίσχυροι Μηλιεῖς δέν μποροῦν νά διατηρήσουν τήν οὐδετερότητά τους ἔξω ἀπό τήν ἀθηναϊκή κυριαρχία. Ὁ διάλογος παρουσιάζει ἀνάγλυφα τήν ἐπεκτατική πολιτική τῆς Ἀθήνας στήν πύθ ἐπιθετική της μορφή.

VI καί VII. Ἀμέσως μετά τήν καταστροφή τῆς Μήλου ὁ Θουκκιδίδης ἀρχίζει τήν ἐξιστόρηση τῆς σικελικῆς ἐκστρατείας (415 - 413 π.Χ.) πού καλύπτει δύο ἀπό τά πύθ καλογοραμμένα βιβλία στήν ἱστορία του. Στήν ἀρχή τοῦ ἔκτου βιβλίου ὁ ἱστορικός ἀναφέρει τήν ἐπιθυμία τῶν Ἀθηναίων νά κατακτήσουν τή Σικελία, ἄν καί οἱ περισσότεροι δέ γνώριζαν τό μέγεθος καί τούς κατοίκους τοῦ νησιοῦ. Στή συνέχεια δίνει μιά σύντομη ἱστορία τοῦ ἀποικισμού τῆς Σικελίας καί ἐκθέτει τούς στόχους τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκστρατείας. Κάνει διάκριση μεταξύ πραγματικῶν αἰτίων καί ἀφορμῶν, τονίζοντας πώς πρόθεση τῶν Ἀθηναίων ἦταν νά κατακτήσουν ὁλόκληρο τό νησί. Τά ὑπέρ καί τά κατά τῆς ἐκστρατείας ἀναπτύσσει ὁ Θουκκιδίδης μέ τίς δημηγορίες τοῦ Ἀλκιβιάδη καί τοῦ Νικία, πού ταυτόχρονα παρουσιάζουν ἀνάγλυφα τό χαρακτήρα τῶν δύο ἀντρῶν.

Μετά τόν ἀκρωτηριασμό τῶν ἐρμαϊκῶν στηλῶν καί τήν ἐκκίνηση τοῦ στόλου, ὁ Θουκκιδίδης περιγράφει τή συνέλευση τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου στίς Συρακοῦσες καί μέ ἀφορμή τήν ἀμφιγνώμια πού δημιούργησαν τά νέα τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκστρατείας ἀφήνει νά διαφανοῦν οἱ κίνδυνοι ἀπό τόν ἐσωτερικό διχασμό τῆς πολιτείας.

Οἱ ἔχθροί τοῦ Ἀλκιβιάδη κατορθώνουν νά ἐπιτύχουν τήν

ανάκλησή του μέ τήν κατηγορία τῆς ἀσέβειας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὁμως καταφεύγει στή Σπάρτη καί τούς πείθει νά στείλουν τό στρατηγό Γύλιππο στό πεδίο τῶν ἐπιχειρήσεων καί νά ὀχυρώσουν τή Δεκέλεια στήν Ἀττική. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Γύλιππου στή Σικελία ἀλλάζει τήν κατάσταση. Ἡ ἐπιστολή τοῦ Νικία στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου δείχνει τή δύσκολη θέση στήν ὁποία ἔχουν ἀρχίσει νά βρίσκονται πιά οἱ Ἀθηναῖοι.

Τό ἕβδομο βιβλίο ἀρχίζει μέ τήν κατάληψη τῆς Δεκέλειας ἀπό τούς Σπαρτιάτες, πού ἔτσι ἀποκόβουν τήν Ἀθήνα ἀπό τόν πύο σημαντικό δρόμο ἀνεφοδιασμοῦ. Στίς Συρακοῦσες οἱ Ἀθηναῖοι ἐλέγχουν ἀκόμα τήν κατάσταση στή θάλασσα, ἄν καί ἔχουν χάσει τό Πλημμύριο. Ὁ Δημοσθένης ξεκινᾷ ἀπό τήν Ἀθήνα μέ σημαντικές ἐνισχύσεις, μόλο πού οἱ οικονομικές δυσκολίες ἔχουν ἀρχίσει νά γίνονται αἰσθητές στήν πόλη.

Οἱ Συρακοῦσιοι ἐντωμεταξύ ἀποχτοῦν ὄλο καί μεγαλύτερη ἱκανότητα στή θάλασσα. Ὁ Δημοσθένης δέν κατορθώνει νά καταλάβει τίς Ἐπιπολές καί προτείνει ἄμεση ὑποχώρηση. Ὅταν τελικά ὁ Νικίας τό ἀποφασίζει, μιᾷ ἔκλειψη σελήνης ματαιώνει τήν ἀναχώρηση. Οἱ Συρακοῦσιοι ἔχουν περάσει πιά στήν ἐπίθεση καί σχεδιάζουν νά ἐμποδίσουν τήν ἐξοδο τῶν Ἀθηναίων ἀπό τό μεγάλο λιμάνι. Μετά τήν ἦττα τους καί τήν ἀποτυχημένη ἀπόπειρα ἐξόδου, οἱ Ἀθηναῖοι προσπαθοῦν νά ὑποχωρήσουν ἀπό τήν ξηρά. Σέ κάποιο σημεῖο τῆς βασιανιστικῆς τους πορείας ἐγκλωβίζονται ἀπό τούς Συρακοῦσιους. Οἱ ἀπώλειες εἶναι μεγάλες, οἱ αἰχμάλωτοι μεταφέρονται στά λατομεῖα ἢ πουλιοῦνται ὡς δοῦλοι, ὁ Νικίας καί ὁ Δημοσθένης θανατώνονται. Ἔτσι οἰκτρᾷ τελείωσε γιά τούς Ἀθηναίους ἡ ἐκστρατεία καί τό ὄνειρό τους νά κατακτήσουν τή Σικελία.

VIII. Στό ὄγδοο βιβλίο παρουσιάζονται τά στοιχεῖα πού παίζουν ἀποφασιστικό ρόλο στά τελευταῖα στάδια τοῦ πολέμου: Οἱ Πέρσες παρεμβαίνουν στίς ἐλληνικές ὑποθέσεις. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἀποστατοῦν στά νησιά καί τή Μικρά Ἀσία. Στή Σάμο ὀρισμένοι Ἀθηναῖοι ὀλιγαρχικοί ἐτοιμάζουν τήν ἀνατροπή τοῦ δημοκρατικοῦ τους πολιτεύματος καί τό κατορθώνουν γιά λίγο τό 411 π.Χ. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἀλκιβιάδη δίνει προσωρινά εὐνοϊκή τροπή στά πράγματα γιά τούς Ἀθηναίους.

Μέθοδος

Ὁ Θουκυδίδης ἀρχίζει νά γράφει ἀμέσως μέ τήν ἔκρηξη τοῦ πολέμου. Ἡ πρώτη ἀρχή τῆς μεθόδου του εἶναι νά ἐξ ακριβῶσει τήν ἀλήθεια. Γιά τά σύγχρονα γεγονότα ἐλέγχει τήν ἀκρίβεια ἤ ἀπό προσωπικές του ἐμπειρίες ἤ ἀπό αὐτόπτες μάρτυρες, ἐνῶ γιά τό παρελθόν καταφεύγει ἤ σέ «τεκμήρια» (ἀποδείξεις) ἤ σέ «εἰκότα» (πιθανότητες). Μέ ἐπίπονο τρόπο, χωρίς νά παρασύρεται ἀπό τυχαῖες πληροφορίες ἤ ἀπό τήν προσωπική του γνώμη, διασταυρώνει τίς διάφορες ἀπόψεις γιά νά ἀποκαλύψει τά πραγματικά περιστατικά. Ἀντίθετα ἀπό τόν Ἡρόδοτο, ὁ Θουκυδίδης δέν παραθέτει τίς πηγές του ἢ τίς διάφορες γνώμες κι ἔτσι δέ φαίνεται ἡ πορεία πού ἀκολούθησε στήν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας παρὰ μόνο τό τελικό ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν του. Ὁ γνήσιος ὁμως ἀγώνας τοῦ Θουκυδίδη γιά ἀντικειμενικότητα δέ σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι τελείως ἀπαλλαγμένος ἀπό προκαταλήψεις.

Ἡ δεύτερη θεμελιακή ἀρχή τῆς μεθόδου τοῦ Θουκυδίδη εἶναι τό ὅτι μένει στό θέμα του. Οἱ μεγάλες παρεκβάσεις γεωγραφικές, ἐθνογραφικές, ἱστορικές καί γενικά ἡ διήγηση γιά τή διήγηση, ὅπως τή βροσκομε στόν Ἡρόδοτο, δέν ὑπάρχουν.

Σπουδαία θέση στήν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη ἔχουν οἱ διηγηγορίες. Ἐφόσον ἡ ἀκριβής ἀναπαραγωγή τους δέν ἦταν δυνατή, ὁ Θουκυδίδης τίς προσαρμόζει σ' ὅ,τι ἀπαιτοῦσε ἡ κάθε περίσταση διατηρώντας κατά τό δυνατό τό γενικό νόημα τῶν πραγματικῶν λόγων. Μέ τίς διηγηγορίες, συνήθως ἀντιθετικές, ἀναλύει τά κίνητρα, τίς ιδέες, τίς προσδοκίες καί τίς πιθανότητες πού παρουσιάζονται σέ μιὰ κατάσταση, ἐνῶ ταυτόχρονα χαρακτηρίζει ἐν μέρει τούς ἄντρες πού τίς ἐκφωροῦν.

Στό σύνολό του τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει ἡ ἀπονοσία κάθε μεταφυσικοῦ στοιχείου, σέ ἀντίθεση μέ τόν Ἡρόδοτο πού προϋποθέτει μιὰ θεϊκή δύναμη γιά τήν ἐρμηνεία τῶν γεγονότων. Μέσα στό ὀρθολογιστικό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ὁ Θουκυδίδης προχωρεῖ νά ἐρευνήσῃ τίς αἰτίες πού ὑπάρχουν κάτω ἀπό τά φαινόμενα. Τήν ἐπιτυχία τήν ἐγγυάται ὁ λογικός προγραμματισμός στά ὄρια βέβαια τῆς ἀνθρώπινης προέγνωσης.

Μεγάλη πορεία ἔκανε ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ φθάσει ἀπὸ τὴ μυθική ἐρμηνεία τῶν ἱστορικῶν φαινομένων στὴν ὀρθολογιστική. Ὡς τὰ μέσα περίπου τοῦ 6 π.Χ. αἰῶνα ἡ ἐπική ποίηση ἱκανοποιοῦσε σέ μεγάλο βαθμὸ καὶ τὸ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ κατάλληλες συνθήκες γιὰ τὴ γέννηση τῆς Ἱστορίας δημιουργήθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἴωνία μὲ τὸ ξύπνημα τοῦ κριτικοῦ πνεύματος, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ἐνσωμάτωση ἐξάλλου τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰωνίας στὴν περσικὴ αὐτοκρατορία στὸ δεύτερο μισό τοῦ 6 π.Χ. αἰῶνα διεύρυνε τοὺς πνευματικοὺς τοὺς ὀρίζοντες καθὼς ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν τῶν λαῶν ἔγιναν ἀντικείμενα μελέτης ἀπὸ τοὺς Ἴωνες. Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν φυσικῶν, οἱ «λογόγραφοι» τῆς Ἰωνίας (πεζογράφοι σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς ἐπικούς) υἰοθέτησαν κριτικὴ στάση ἀπέναντι στὴν ποίηση καὶ τὴ μυθολογία καὶ ἔτσι δημιούργησαν τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη.

Ὁ Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος, ὁ σπονδαιότερος «λογογράφος», ἔχει συνδεθεῖ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας. Γεννήθηκε ἴσως κατὰ τὰ μέσα τοῦ 6 π.Χ. αἰῶνα καὶ εἶναι κατεξοχὴ γεωγράφος. Ταξίδεψε πολὺ καὶ τὸ ἔργο του «Περίοδος γῆς» περιεῖχε γεωγραφικά, ἐθνογραφικά καὶ ἱστορικά στοιχεῖα. Στίς «Γενεαλογίες» του, τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, εἶναι ὁ πρῶτος πού ἐξετάζει τὴν παράδοση ὀρθολογιστικά.

Στὴν ἴδια ἰωνικὴ παράδοση ἀνήκει ὁ Ἡρόδοτος ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσό, ὁ συγγραφέας τῆς ἱστορίας τῶν περσικῶν πολέμων. Τὸ ἔργο του τὸ σηματοδοτοῦν οἱ ἐκτενεῖς παρεκβάσεις πρὸ ἄλλες σχετίζονται μὲ τὸ κύριο θέμα τῆς ἱστορίας του ἐνῶ ἄλλες ἀπλῶς ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐπιθυμία του νὰ πεῖ μιὰ ἱστορία. Κοινὸ στοιχεῖο στὸ ἔργο του εἶναι ἡ πίστη στὴ Μοῖρα, σχετικὴ μὲ τὴν πίστη στοὺς οἰωνοὺς καὶ τίς προφητεῖες μὲ τὰ ὁποῖα τὸ πεπερωμένο φανερῶνεται.

Διάδοχος τοῦ Ἡρόδοτου εἶναι ὁ Θουκυδίδης, ὁ θεμελιωτὴς τῆς πολιτικῆς ἱστορίας. Ὁ ἴδιος ἔχει συνείδηση ὅτι ἡ ἱστορία του, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μυθικά στοιχεῖα καὶ εὐχάριστες διηγήσεις, δὲν εἶναι ψυχαγωγική. Τὴ βλέπει ὡς αἰώνιο ἀπόχτημα τῶν λίγων πού θά ἤθελαν νὰ κατανοήσουν ὅσα ἔγιναν ἢ θά ξαναγίνον ἔτσι

ἢ κάπως ἔτσι, σύμφωνα μέ τή νομοτέλεια πού ὑπάρχει στήν ἀνθρώπινη φύση.

Τήν ἱστορία τοῦ Θουκυδίδη ἀπό τό 411 π.Χ. ὡς τήν πτώση τῆς θηβαϊκῆς ἡγεμονίας τή συνεχίζει ὁ Ξενοφῶν στά «Ἐλληνικά». Δέν ἀκολουθεῖ ὁμως τή μέθοδο τοῦ Θουκυδίδη γιά τήν εὗρεση τῆς ἀλήθειας. Δέν κατορθώνει νά δεῖ κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων, οὔτε κρύβει τίς φιλολακωνικές τάσεις του καί τό μίσος του γιά τή Θίβα. Ἀπό τό Θουκυδίδη ἔμαθε μόνο νά μή φεύγει ἀπό τό θέμα του.

Ἱστορικό
πλαίσιο
τῶν
«σικελικῶν».

Οἱ Ἑγεσταῖοι ζήτησαν βοήθεια τό 416 π.Χ. ἀπό τούς Ἀθηναίους ἐναντίον τοῦ δωρικοῦ Σελινούντα κι ἔδωσαν ἔτσι τήν ἀφορμή γιά τή σικελική ἐκστρατεία.

Πρῖν ἀπό τήν ἀποστολή τῶν Ἑγεσταίων πρέσβειων στήν Ἀθήνα, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τήν εὐκαιρία νά ἐρχονται σέ ἐπαφή μέ τίς ἑλληνικές ἀποικίες στήν Ἰταλία καί στή Σικελία πού ἦδη ἀπό τό τέλος τοῦ ἑβδομοῦ αἰῶνα εἶχαν ἀπλωθεῖ κυρίως στά ἀνατολικά παράλια τῆς Σικελίας καί στήν περιοχή γύρω ἀπό τόν κόλπο τοῦ Τάραντα. Βαθμιαῖα οἱ ἑλληνικές πόλεις τῆς Σικελίας υἱοθέτησαν τό ἀττικό νόμισμα καί ἡ Ἀθήνα ἔγινε ἡ ἰωνική πόλη μέ τίς μεγαλύτερες ἐμπορικές συναλλαγές στήν Ἰταλία καί τή Σικελία. Τό μεγάλο μειονέκτημά της, δηλαδή τήν ἔλλειψη ἀθηναϊκῶν ἀποικιῶν στήν περιοχή γιά νά ἐξυπηρετοῦν τό ἐμπόριό της ἡ Ἀθήνα προσπάθησε νά τό καλύψει μέ πολιτικές σχέσεις. Μέ τήν ἡγεσία τοῦ Περικλῆ ἄρχισε ὀριστικά ἡ δυναμική της πολιτική, ἀφενός μέ τίς συμμαχίες πού σόναψε μέ τήν Ἑγεστα, τό Ρήγιο καί τούς Λεοντίους, ἀφετέρου μέ τήν ἰδρυση τῆς πανελληνίας ἀποικίας τῶν Θουρίων πού σκοπό εἶχε ν' ἀποτελέσει κέντρο ἀθηναϊκῆς ἐπιρροῆς στήν Ἰταλία. Αὐτές καί παρόμοιες πράξεις τῶν Ἀθηναίων στόχο εἶχαν κυρίως νά ὑποστηρίξουν τίς ἰωνικές πόλεις ἐναντίον τῶν δωρικῶν καί ἰδίως ἐναντίον τῆς κορινθιακῆς ἀποικίας τῶν Συρακουσῶν.

Κατά τή διάρκεια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου πόλεις τῆς Σικελίας ἐξακολουθοῦσαν νά ζητοῦν βοήθεια ἐναντίον τῶν Συρακουσίων. Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν δύο ἐκστρατευτικά σώματα στή Σικελία τό 427 π.Χ. καί 425 π.Χ. χωρίς μεγάλη ἐπι-

Χάλκινο άγαλμα
του 'Απόλλωνα,
έργο
σικελικό ή
κατωϊταλιωτικό.

τυχία. Τό 415 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά βοηθήσουν τούς Ἐγεσταίους ἐναντίον τῶν Σελιωνντίων καί, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης, «ὁ πῶς οὐσιαστικός λόγος γι' αὐτή τήν ἐκστρατεία ἦταν ἡ ἐπιθυμία τους νά κυριαρχήσουν σ' ὁλόκληρη τή Σικελία».

Στά παρακάτω διαγράμματα φαίνονται τά στάδια τῆς ἐκστρατείας πού τελικά ὀδήγησαν στήν ὀλοκληρωτική καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος :

Διάγραμμα VI βιβλίου

- 1 - 5 Ἱστορία τῆς Σικελίας
- 6 - 8 Ἀπόφαση γιά τήν ἐκστρατεία.
- 9 - 18 Προσπάθεια τοῦ Νικία νά ἀποτρέψει τήν ἀποστολή τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στή Σικελία. Ἀπάντηση τοῦ Ἀλκιβιάδη.
- 19 - 32 Δευτερολογία τοῦ Νικία. Ἀκρωτηριασμός τῶν ἐρμαϊκῶν στηλῶν. Ἀναχώρηση τοῦ στόλου.
- 33 - 41 Ἀμφιγνωμία στίς Συρακοῦσες ὅσον ἀφορᾷ τίς εἰδήσεις γιά τήν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.
- 42 - 52 Ἀφίξη τῶν Ἀθηναίων στό Ρήγιο, σύσκεψη τῶν στρατηγῶν καί διπλωματικές ἐνέργειες τῶν Ἀθηναίων.
- 53 - 61 Ἀνάκληση τοῦ Ἀλκιβιάδη. Ὑποψίες ἐναντίον του γιά ἐγκαθίδρυση τυραννίας.
- 62 - 71 Ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν.
- 72 - 87 Πρόσβεις τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Συρακουσίων στήν Καμάρινα.
- 88 - 93 Ὁ Ἀλκιβιάδης στή Σπάρτη. Στρατηγικό του σχέδιο ἐναντίον τῆς Ἀθήνας.
- 94 - 104 Ἐπιχειρήσεις στή Σικελία. Ὁ Γύλιππος φτάνει στόν Τάραντα.

Διάγραμμα VII βιβλίου

- 1 - 15 Δυσκολίες τῶν Ἀθηναίων ἐξαιτίας τοῦ Γύλιππου. Ἐπιστολή τοῦ Νικία στήν Ἀθήνα γιά τήν ἀνάκληση τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἢ τήν ἀποστολή ἐνισχύσεων.
- 16 - 25 Ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων γιά ἐνισχύσεις. Κατάληψη καί

δύρωση τῆς Δεκέλειας ἀπό τοὺς Σπαρτιάτες. Πτώση τοῦ Πλημμύριον.

26 - 34 Κατάσταση στήν Ἑλλάδα.

35 - 41 Ναυμαχία στίς Συρακοῦσες καί νίκη τῶν Συρακουσίων.

42 - 50 Ἐπισημείωση τοῦ Δημοσθένη καί τοῦ Ἐδρυμέδοντα.

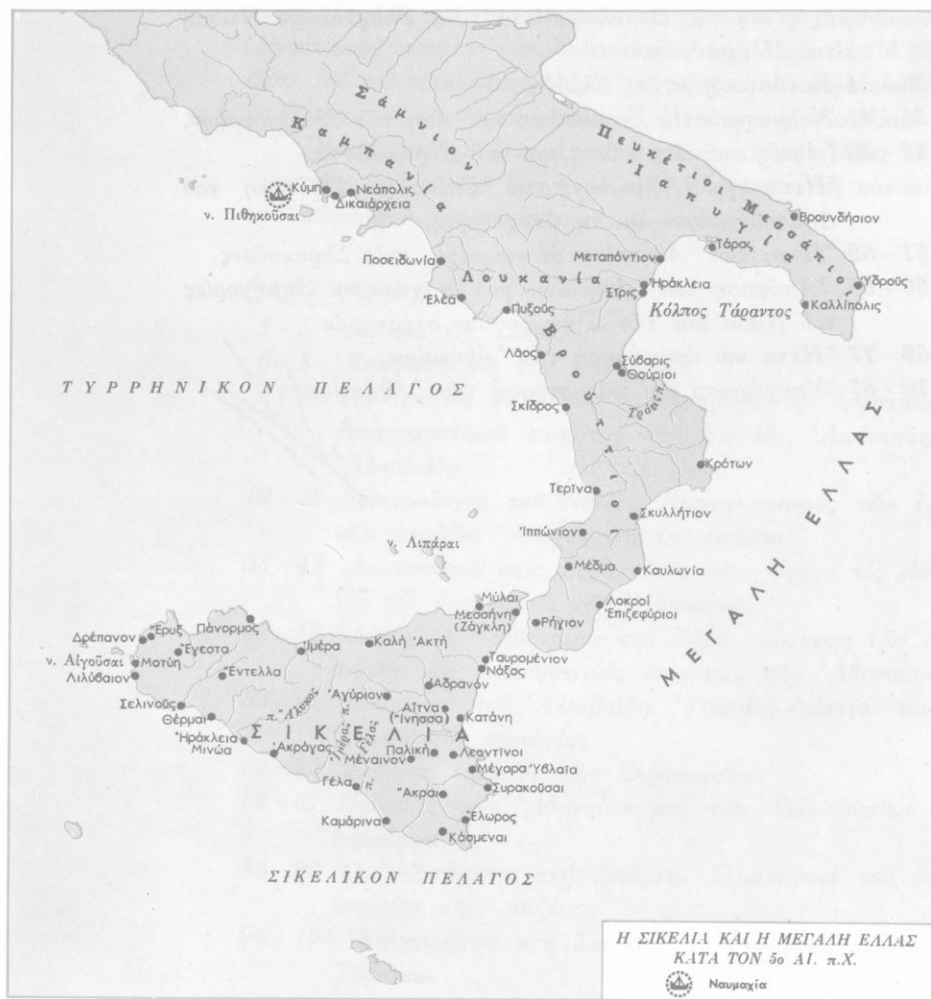
Ἦττα τῶν Ἀθηναίων στίς Ἐπιπολές. Πρόταση τοῦ Δημοσθένη γιά ἄμεση ἀποχώρηση.

51 - 59 Ἦττα τῶν Ἀθηναίων σέ ναυμαχία στίς Συρακοῦσες.

60 - 68. Ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων γιά ἀναχώρηση. Δημηγορίες τοῦ Νικία καί τῶν Συρακουσίων στρατηγῶν.

69 - 77 Ἦττα καί ἀναχώρηση τῶν Ἀθηναίων.

78 - 87 Ὑποχώρηση καί καταστροφή τῶν Ἀθηναίων.

Χάρτης τῆς Σικελίας καί τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας.

ΒΙΒΛΙΟ Ζ΄

ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

(κεφ. 1)

1. Τόν ίδιο εκείνο χειμώνα θέλησαν οί Ἀθηναῖοι νά ξαναπᾶνε στή Σικελία, μέ μεγαλύτερο ἐκστρατευτικό σῶμα ἀπό κείνο πού εἶχαν στείλει μέ στρατηγούς τό Λάχη καί τόν Εὐρυμέδοντα¹ γιά νά τήν ἀναγκάσουν, ἄν μπορέσουν, νά τοὺς ὑποταχθεῖ· οἱ περισσότεροί Ἀθηναῖοι δέν εἶχαν ἰδέα οὔτε γιά τό μέγεθος τοῦ νησιοῦ, οὔτε γιά τό μεγάλο ἀριθμό τῶν κατοίκων του, Ἑλλήνων καί βαρβάρων, γι' αὐτό δέν καταλάβαιναν πῶς ἀναλάμβαναν πόλεμο ὄχι πολύ μικρότερο ἀπό τόν πόλεμο πρὸς τοὺς Πελοποννησίους. Γιατί γιά ν' ἀρμενίσει γύρω στή Σικελία ἕνα φορτηγὸ πλοῖο δέ θέλει λιγότερο ἀπὸ ὀχτῶ μέρες, κι ἐνῶ εἶναι τόσο μεγάλη, μόλις εἴκοσι στάδια τή χωρίζουν ἀπὸ τή στεριά καί τήν κάνουν νησί.

Ο ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

(κεφ. 2 - 5)

2. Κατοικήθηκε ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια κατὰ πῶς τὰ ἀναφέρω παρακάτω καί τόσες φυλές ἔχει ὅλες μαζί² : Τόν πολύ παλιό καιρὸ λένε πῶς σέ κάποιο μέρος τῆς χώρας αὐτῆς κατοικοῦσαν Κύκλωπες καί Λαιστρυγόνες, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ἐγὼ δέν μπορῶ νά πῶ οὔτε τήν καταγωγή τους, οὔτε ποῦθε ἦρθαν ἢ ποῦ πῆγαν ὅταν ἔφυγαν. Φτάνουν ὅσα ἔχουν εἰπωθεῖ γι' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ποιητές, καί ὅσα ὁ καθένας ξέρει τυχόν μέ ὅποιο δὴποτε ἄλλο τρόπο. Οἱ Σικανοὶ ὅμως μετὰ ἀπ' αὐτοὺς φαίνεται πῶς εἶναι οἱ πρῶτοι πού ἐγκαταστάθηκαν· οἱ ἴδιοι βέβαια λένε

*Μὴ Ἑλλη-
νες κάτοικοι.*

πώς ήταν εκεί και πρωύτερα, γιατί είναι αυτόχθονες, καθώς όμως προκύπτει από την έρευνα, ήταν Ίβηρες, και τους έδιωξαν από τα περίχωρα του ποταμού Σικανού³ στην Ίβηρία οι Λίγυες. Κι απ' αυτούς λεγόταν τότε όλο τό νησί Σικανία, ενώ πρωύτερα λεγόταν Τρινακρία: αυτοί κατοικοῦν τά δυτικά της Σικελίας ακόμη και τώρα. Όταν πάλι κυριεύτηκε τό Ίλιο, μερικοί Τρῶες πού ξέφυγαν από τούς Ἀχαιοὺς ἔφτασαν στή Σικελία μέ καράβια και κατοίκησαν μέρος του νησιου πού συνόρευε μέ τούς Σικανούς: ονομάστηκαν όλοι μαζί Ἐλυμοι και οι πόλεις τους ήταν ή Ἐρυξ και ή Ἐγεστα. Μαζί τους εγκαταστάθηκαν και μερικοί Φωκείς πού φεύγοντας τότε από την Τροία παρασύρθηκαν από την τρικυμία πρώτα προς τή Λιβύη και ύστερα από κει στή Σικελία. Οι Σικελοί τώρα από την Ἰταλία, γιατί εκεί κατοικοῦσαν, πέρασαν στή Σικελία φεύγοντας μπρός στις επιθέσεις των Ὀπικῶν⁴, και πέρασαν, όπως είναι φυσικό και λέει ή παράδοση, άπάνω σε σχεδίες, παραφυλάγοντας να διασχίσουν τή θάλασσα όταν φυσούσε από τό βοριά, ίσως όμως και ν' άρμένισαν εκεί μέ κάποιο άλλο τρόπο. Και υπάρχουν και τώρα ακόμα Σικελοί στην Ἰταλία: ή χώρα αυτή ονομάστηκε έτσι από τον Ἰταλό, κάποιο βασιλιά των Σικελῶν πού είχε αυτό τό όνομα. Κι όταν ήρθαν στή Σικελία, όντας μεγάλος στρατός και νικώντας τούς Σικανούς στον πόλεμο, τούς άπόθησαν στα νότια και τά δυτικά του νησιου κι έγιναν αιτία να ονομαστει τό νησί Σικελία αντί Σικανία. Εγκαταστάθηκαν εκεί έχοντας στην κατοχή τους τά καλύτερα μέρη, κάπου τριακόσια χρόνια, από τον καιρό πού πέρασαν εκεί πριν να έλθουν Ἕλληνες στή Σικελία⁵. Και κρατούν ακόμα και τώρα τό κέντρο και τό βόρειο μέρος του νησιου. Κατοικοῦσαν ακόμα και Φοίνικες σε όλα τά παράλια της Σικελίας αφού όχύρωσαν τ' άκρωτήρια πάνω στή θάλασσα και τά νησάκια κοντά στή στεριά για να κάνουν εμπόριο μέ τούς Σικελούς. Όταν όμως ήρθαν οι Ἕλληνες, πλήθος άρμενίζοντας από τή θάλασσα, αφήνοντας οι Φοίνικες⁶ τά περισσότερα μέρη, κατοίκησαν πυκνά τή Μοτύη και τό Σολόεντα και την Πάνορμο κοντά στους Ἐλύμους και τά νέμονταν μαζί τους επειδή στηρίχτηκαν και στή συμμαχία των Ἐλύμων και στο

γεγονός ότι απ' αυτά τα μέρη απέχει ή Καρχηδόνα τή μικρότερη θαλάσσια απόσταση από τή Σικελία. Τόσοι λοιπόν βάραροι κι έτσι εγκαταστάθηκαν στή Σικελία.

3. Από τούς Έλληνες πάλι πρώτοι οί Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας ἀρμένισαν μέ ἀρχηγό τῆς ἀποικίας τό Θουκλή, καί ἴδρυσαν τή Νάξο κι ἔχτισαν βωμό στόν Ἀπόλλωνα Ἀρχοντα⁷. ὁ βωμός αὐτός εἶναι τώρα ἔξω ἀπό τήν πολιτεία, καί ὅταν ξεκινοῦν ἀπό τή Σικελία ἀντιπρόσωποι στίς θρησκευτικές τελετές τῆς Ἑλλάδας, θυσιάζουν πρῶτα σ' αὐτόν. Τίς Συρακοῦσες τίς ἴδρυσε τόν ἄλλο χρόνο ὁ Ἀρχίας ἀπό τήν Κόρινθο, ἓνας ἀπό τούς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλή⁸, ἀφοῦ πρῶτα ἔδωξε τούς Σικελούς ἀπό τό νησί⁹ πού ἀπάνω του εἶναι χτισμένη ἡ μέσα πολιτεία καί πού δέν περιβρέχεται πιά ἀπό τή θάλασσα· ὕστερα ἀπό καιρό χτίστηκε τεῖχος πού περικλείσει καί τήν ἔξω πολιτεία κι ἔγινε πολυάνθρωπη. Πέντε χρόνια μετά τό χτίσιμο τῶν Συρακουσῶν ὁ Θουκλῆς καί οἱ Χαλκιδεῖς ξεκινώντας ἀπό τή Νάξο, ἀφοῦ ἔδωξαν τούς Σικελούς μέ πόλεμο, ἴδρυσαν τούς Λεοντίνους καί ὕστερα ἀπ' αὐτό τήν Κατάνη· ἀρχηγό ὁμοῦ τῆς ἀποικίας τους ἔκαναν οἱ ἴδιοι οἱ Καταναῖοι τόν Εὐαρχο.

*Νάξος,
Συρακοῦσες,
Λεοντῖνοι
καί Κατάνη.*

4. Τόν ἴδιο ἀπάνω - κάτω καιρό ἔφτασε στή Σικελία μέ ἀποίκους καί ὁ Λάμης ἀπό τά Μέγαρα· σέ ψήλωμα πάνω ἀπό τόν ποταμό Παντακῦα ἴδρυσε μιά πολιτεία, τόν Τρώτιλο, κι ὕστερα ἀπό κεῖ, ἀφοῦ γιά λίγο καιρό ἔμεινε στούς Λεοντίνους ὡς πολίτης μέ τούς Χαλκιδεῖς, διώχτηκε ἀπ' αὐτούς καί ἴδρυσε τήν ἀποικία τῆς Θάψου, ὅπου ὁ ἴδιος πέθανε· οἱ ἄλλοι ὁμοῦ διώχτηκαν¹⁰ ἀπό τή Θάψο, καί ὁ Ὑβλωνας, ἓνας βασιλιάς τῶν Σικελῶν, τούς παράδωσε τόν τόπο καί τούς ὀδήγησε ἐκεῖ ὁ ἴδιος καί ἴδρυσαν τήν ἀποικία πού ὀνομάστηκε Μέγαρα Ὑβλαῖα. Κι ἀφοῦ ἔμειναν ἐκεῖ διακόσια σαράντα πέντε χρόνια τούς ἔδωξε κι ἀπό τήν πολιτεία κι ἀπό τή χώρα ὁ Γέλων, ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν. Ἀλλά πρῖν διωχτοῦν, ἑκατό χρόνια ὕστερα ἀπό τήν εγκατάστασή τους, ἔστειλαν τόν Πάμμιλο κι ἔχτισαν τό Σελινούντα· αὐτός εἶχε ἔρθει ἀπό τά Μέγαρα, πού ἦταν ἡ μητρόπολή τους, κι εγκαταστάθηκε μαζί τους κι ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Τή Γέλα πάλι τήν ἔχτισαν μαζί φέρνοντας ἀποίκους ὁ Ρόδιος Ἀντίφημος κι ὁ Κρητικός Ἐντιμος, σαράντα πέντε

*Μέγαρα,
Ὑβλαῖα,
Σελινούς,
Γέλα,
Ἀκράγας,
Ζάγκλη.*

χρόνια μετά τήν ἴδρυση τῶν Συρακουσῶν. Ἡ πολιτεία πῆρε τ' ὄνομα ἀπό τόν ποταμό Γέλα, ἀλλά ἡ τοποθεσία ὅπου εἶναι τώρα ἡ ἀκρόπολις καί πού ὀχυρώθηκε πρῶτα μέ τεῖχος λέγεται Λίνδιος· καί θέσπισαν ὅλες τίς δωρικές συνθήξεις. Καί σχεδόν ἀκριβῶς ἑκατόν ὀχτώ χρόνια ἀφοῦ ἰδρύθηκε ἡ δική τους πολιτεία, ἴδρυσαν οἱ Γελῶοι τόν Ἀκράγαντα, καί τόν ὀνομάσαν ἀπό τόν ποταμό Ἀκράγαντα, στέλνοντας γι' ἀρχηγούς τόν Ἀριστόνοο καί τόν Πυστίλο καί δίνοντάς του τούς θεσμούς τῆς Γέλας. Ἡ Ζάγκλη πάλι ἰδρύθηκε ἀπό μιᾶς ἀρχῆς ἀπό ληστές πού ἦρθαν ἀπό τήν Κύμη, τήν πολιτεία τῶν Χαλκιδέων στήν Ὀπικία¹¹. ἀργότερα ἦρθαν πολλοί ἄλλοι ἀπό τή Χαλκίδα καί τήν ὑπόλοιπη Εὐβοία καί μοιράστηκαν μαζί τους τή γῆ. Ἀρχηγοί τῆς ἀποικίας ἦταν ὁ Περιήρης ἀπό τήν Κύμη κι ὁ Κραταιμένης ἀπό τή Χαλκίδα. Τ' ὄνομά της τῆς δόθηκε ἀπό τούς Σικελούς, ἐπειδή ἡ τοποθεσία ἔχει τό σχῆμα δρεπάνου (οἱ Σικελοί λένε τό δρέπανο ζάγκλο)· ἀργότερα ὁμοῦ αὐτοί οἱ ἴδιοι ἐκδιώκονται ἀπό Σαμίους καί ἄλλους Ἰωνες πού ἐφευγαν μπροστά στίς ἐπιθέσεις τῶν Μήδων κι ἄραξαν στή Σικελία· ἀλλά τούς Σαμίους τούς ξετόπισε μέ τή σειρά του ὄχι πολύ ἀργότερα ὁ Ἀναξίλας, ὁ τύραννος τῶν Ρηγίνων, πού, ἀφοῦ δέχτηκε γιά κατοίκους πολλῶν λογίων ἀνθρώπων, τῆς ἔλλαξε τ' ὄνομα καί τήν εἶπε Μεσσήνη ἀπό τή δική του πατρίδα τόν παλιό καιρό.

Ἰμέρα, Καμάρινα.

5. Ἡ Ἰμέρα ἀποικίστηκε ἀπό τή Ζάγκλη μέ ἀρχηγούς τόν Εὐκλείδη, τό Σίμο καί τό Σάκωνα, καί οἱ περισσότεροι πού ἦρθαν στήν ἀποικία ἦταν βέβαια Χαλκιδεῖς, ἀλλά ἐγκαταστάθηκαν μαζί τους καί πολιτικοί ἐξόριστοι ἀπό τίς Συρακοῦσες πού εἶχαν νικηθεῖ σ' ἐπανάσταση, οἱ ὀνομαζόμενοι Μυλητίδες¹². καί ἡ γλῶσσα ἔγινε ἓνα μίγμα χαλκιδικῆς καί δωρικῆς, θεσμοί ὁμοῦ ἐπικράτησαν οἱ χαλκιδικοί. Χτίστηκε καί ἀπό τούς Συρακουσίους οἱ Ἄκρες καί οἱ Κασμένες, οἱ Ἄκρες ἑβδομήντα χρόνια μετά τήν ἴδρυση τῶν Συρακουσῶν, οἱ Κασμένες κοντά εἴκοσι χρόνια μετά τίς Ἄκρες. Ἡ Καμάρινα ἐπίσης χτίστηκε ἀρχικά ἀπό Συρακουσίους, σχεδόν ἑκατόν τριάντα πέντε χρόνια μετά τήν ἴδρυση τῶν Συρακουσῶν· καί ἀρχηγοί τῆς ἀποικίας ἦταν ὁ Δάσκων κι ὁ Μενέκαλος. Ἀφοῦ ὁμοῦ

διώχτηκαν οί Καμαριναῖοι ἀπό τούς Συρακουσίους μέ πόλεμο ἔξαιτίας ἀποστασίας τους, χρόνια ὕστερα ὁ Ἴπποκράτης ὁ τύραννος τῆς Γέλας παίρνοντας τή γῆ τῶν Καμαριναίων ὡς λύτρα Συρακουσίων αἰχμαλώτων, ἔγινε ὁ ἴδιος ἀρχηγός ἀποικίας καί τήν ξαναἰδρυσε· ἀλλ' ἀφοῦ κι αὐτοί πάλι διώχτηκαν ἀπό τό Γέλωνα, κατοικήθηκε γιά τρίτη φορά ἀπό τούς Γελώους.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

(κεφ. 6 - 8)

6. Τόσες φυλές Ἑλλήνων καί βαρβάρων κατοικοῦσαν τή Σικελία, καί σέ τόσο μεγάλη χώρα ποθοῦσαν νά στείλουν ἐκστρατεία οἱ Ἀθηναῖοι, μέ τήν ἐπιθυμία βέβαια, — κι αὐτό ἦταν τό ἀληθινό τους κίνητρο — νά τήν καταχτήσουν ὁλόκληρη, ἀλλά μέ τήν εὐσχημη δικαιολογία πῶς ἤθελαν νά ἐνισχύσουν τούς ὁμόφυλούς τους καί τούς συμμάχους πού εἶχαν ἀργότερα προστεθεῖ¹³. Πιό ἐπίμονα τούς παρακινοῦσαν σ' αὐτό πρέσβεις τῶν Ἑγεσταίων πού ἦταν παρόντες καί ζητοῦσαν τή βοήθειά τους μέ πολύ ζῆλο. Γιατί βρίσκονταν σέ πόλεμο μέ τούς Σελινουντίους πού συνόρευαν μαζί τους, γιά ὀρισμένα δικαῖώματα γάμου¹⁴ καί γιά ἀμφισβητούμενη γῆ· καί οἱ Σελινούντιοι, πού εἶχαν καλέσει τούς Συρακουσίους γιά συμμάχους, τούς ἔκλειναν μέ τόν πόλεμο τίς ἐπικοινωνίες κι ἀπό τή στεριά κι ἀπό τή θάλασσα· οἱ Ἑγεσταῖοι λοιπὸν θυμίζοντας στούς Ἀθηναίους τή συμμαχία πού εἶχε γίνει τόν καιρό τοῦ Λάχη καί τοῦ προηγούμενου πολέμου, τούς παρακαλοῦσαν στέλνοντάς τους καράβια νά τούς ὑπερασπίσουν, λέγοντας ἄλλα πολλά καί τό κυριότερο, πῶς, ἂν οἱ Συρακούσιοι ἔμεναν ἀτιμώρητοι ἀφοῦ εἶχαν διώξει τούς Λεοντίους, θ' ἀφανίσουν καί τούς συμμάχους πού ἀπόμειναν στούς Ἀθηναίους καί θά ἔχουν αὐτοί μόνοι τους ὁλόκληρης τῆς Σικελίας τήν ἐξουσία· ἔτσι ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος μήπως κάποτε, ὄντας Δωριεῖς καί βοηθώντας τούς Δωριεῖς ἔξαιτίας τῆς συγγένειάς τους καί ὡς ἀποικοι βοηθώντας τούς Πελοποννήσιους πού τούς ἔστειλαν, μέ μεγάλο πολεμικό καταρτισμό καταλύσουν μαζί μ' αὐτούς τή δύναμη τῶν Ἀθηναίων· ἦταν λοιπὸν, ἔλεγαν, λογικό ν' ἀντισταθοῦν στούς Συρακουσίους μαζί μέ τούς συμμάχους πού εἶχαν ἀκόμα,

Οἱ Ἑγεσταῖοι πρέσβεις στήν Ἀθήνα.

ἀφοῦ μάλιστα αὐτοί, οἱ Ἑγεσταῖοι, θά τοὺς προμήθευαν καὶ χρήματα ἄρκετά γιὰ τὸν πόλεμο. Ἀφοῦ ἄκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι στίς συνελεύσεις νά τὰ λέν αὐτά οἱ Ἑγεσταῖοι, ὄχι μιὰ φορά, παρά πολλές, καθώς κι ὄσους μιλοῦσαν γιὰ νά ὑποστηρίξουν τὴν ὑπόθεσή τους, ψήφισαν νά στείλουν πρῶτα πρέσβεις στὴν Ἑγεστα, καὶ γιὰ νά ἐξετάσουν ὅσον ἀφορᾷ τὰ χρήματα, ἂν βρίσκονται, ὅπως ἔλεγαν, στό δημόσιο ταμεῖο καὶ στοὺς ναοὺς, καὶ γιὰ νά μάθουν συγχρόνως γιὰ τὸν πόλεμο μέ τοὺς Σελινουντίους, σέ ποιό σημεῖο βρίσκεται.

Οἱ Ἀθηναῖοι
πρέσβεις στὴ
Σικελία.
Ἀπόφαση γιὰ
τὴν ἀποστολὴ
πλοίων. Ἐ-
κλογή στρα-
τηγῶν.

7. Στάλθηκαν λοιπὸν στὴ Σικελία οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων.

8. Τὸν ἀκόλουθο χρόνο μόλις μπῆκε ἡ ἀνοιξη, γύρισαν οἱ πρέσβεις ἀπὸ τὴ Σικελία καὶ μαζί τους οἱ Ἑγεσταῖοι φέρνοντας ἐξήντα τάλαντα ἄκοπο ἀσήμι, μισθὸ ἑνὸς μήνα, γιὰ τὰ ἐξήντα καράβια, πού σκόπευαν νά ζητήσουν νά τοὺς στείλουν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαναν συνέλευση κι ἄκουσαν ἀπὸ τοὺς Ἑγεσταῖους καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς τους πρέσβεις, καὶ ἄλλα ἐνθαρρυντικά ἀλλὰ ψεύτικα νέα καὶ γιὰ τὰ χρήματα πὼς εἶναι πολλὰ διαθέσιμα στοὺς ναοὺς καὶ στό δημόσιο ταμεῖο. Ψήφισαν λοιπὸν νά στείλουν ἐξήντα καράβια καὶ στρατηγούς μέ ἀπόλυτη ἐξουσία, τὸν Ἀλκιβιάδην τὸ γιὸ τοῦ Κλεινία, τὸ Νικία τὸ γιὸ τοῦ Νικήρατου καὶ τὸ Λάμαχο τὸ γιὸ τοῦ Ξενοφάνη, γιὰ νά βοηθήσουν τοὺς Ἑγεσταῖους ἐναντίον τῶν Σελινουντίων κι ἂν ὑπερισχύσουν σέ κάποιο σημεῖο στὸν πόλεμο, νά συμπράξουν γιὰ νά ἐπαναπατριστοῦν οἱ Λεοντίνοι καὶ νά κάνουν ὅ,τι ἄλλη ἐνέργεια στὴ Σικελία πού ἔκριναν πὼς ἦταν τὸ καλύτερο γιὰ τοὺς Ἀθηναίους. Πέντε μέρες ἀργότερα ξανάγινε συνέλευση γιὰ ν' ἀποφασιστεῖ μέ ποιό τρόπο μποροῦν νά ἐξοπλιστοῦν τὰ καράβια τὸ γρηγορότερο κι ἂν τυχόν χρειάζονταν οἱ στρατηγοὶ καὶ τίποτ' ἄλλο γιὰ νά ξεκινήσουν, νά τὸ ἐγκρίνουν κι αὐτό. Καὶ ὁ Νικίας, πού εἶχε ἐκλεγεί στρατηγός χωρὶς τὴ θέλησή του, νόμιζε πὼς ἡ πολιτεία δέν εἶχε ἀποφασίσει σωστά, ἀλλὰ μέ ἀσήμαντη καὶ εὐσχημη δικαιολογία ποθοῦσε ὀλόκληρη τὴ Σικελία, πολὺ μεγάλη ὑπόθεση· βγῆκε λοιπὸν μπροστά θέλοντας νά τοὺς ἀποτρέψει καὶ συμβούλευε τοὺς Ἀθηναίους κάπως ἔτσι.

Η ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΙΑ (κεφ. 9 - 14)

9. «Βέβαια ή συνέλευση ή σημερινή έχει γίνει με σκοπό τήν προετοιμασία μας για τό πώς πρέπει νά ξεκινήσουμε για τή Σικελία. Έμένα όμως μου φαίνεται πώς είναι ανάγκη νά σκεφτοῦμε ἀκόμα γι' αὐτό ἀκριβῶς τό θέμα, ἄν εἶναι δηλαδή τό καλύτερο νά στείλομε τά καράβια, καί νά μὴν ἀναλάβομε, κάνοντας μιά γρήγορη σύσκεψη για' τόσο μεγάλο ζήτημα κι ἀκούγοντας τά λόγια ξένων ἀνθρώπων¹⁵, ἕναν πόλεμο πού δέ μᾶς ἀφορᾷ. Ἐγώ ὥστόσο βρῆκα τιμές καί δόξες ἀπό τέτοια

Εἰσαγωγή.

Δωρικός ναός τῆς Ἐγρεστας.

πράματα καί φοβᾶμαι λιγότερο ἀπό ἄλλους γιά τή ζωή μου, ἄν καί νομίζω πώς εἶναι ἐξίσου καλός πολίτης ἐκεῖνος πού κάπως θά προνοοῦσε καί γιά τή ζωή καί γιά τήν περιουσία του. Γιατί κατεξοχή ὁ πολίτης αὐτός θά ἤθελε νά πάνε καλά καί τά δημόσια πράματα, γιά δικό του συμφέρον¹⁶. Παρόλαυτά, οὔτε ποτέ πρωτύτερα μίλησα ἀντίθετα μέ τήν ἀληθινή μου γνώμη ἐπειδή ἤθελα νά τιμηθῶ περισσότερο ἀπό ἄλλους, οὔτε καί τώρα θά πῶ ἄλλα ἀπό κεῖνα πού θεωρῶ τά καλύτερα. Μέ τήν ιδιοσυγκρασία βέβαια πού ἔχετε, ὁ λόγος μου θά φανεῖ ἀδύνατος ἄν σᾶς συμβούλευα νά διαφυλάξετε ὅσα ἔχετε καί νά μή ρίξετε στόν κίνδυνο τά ἔτοιμα γιά πράγματα ἄδηλα καί μελλοντικά¹⁷. Θά σᾶς ἀποδείξω ὁμως πώς βιάζεστε σέ ἀκατάλληλη ὥρα, καί πώς δέν εἶναι εὐκολο νά κυριέψετε ὅσα ἐπιδιώκετε.

*Προβλήματα
στήν ἀθηναϊκή
ἡγεμονία.*

10. »Ἰσχυρίζομαι λοιπόν πώς, ἐνῶ ἀφήνετε πίσω σας ἐδῶ πολλούς ἐχθρούς, ἐπιθυμεῖτε πλέοντας κατά κεῖ, νά φέρετε κι ἄλλους στόν τόπο μας. Ἴσως νομίζετε πώς οἱ σπονδές¹⁸ πού κάνετε παρέχουν κάποια ἀσφάλεια ἢ συνθήκη αὐτή, ὅσο μένετε ἡσυχοί θά εἶναι, ὀνομαστικά τουλάχιστο, συνθήκη (γιατί ἔτσι τά κατάντησαν καί ὀρισμένοι δικοί μας καί μερικοί ἀπό τοὺς ἐχθρούς)¹⁹. Ἄν ἀποτύχομε ὁμως κάπου μέ σημαντικό μέρος τῆς δύναμῆς μας, δέ θ' ἀργήσουν οἱ ἐχθροί νά μᾶς ἐπιτεθοῦν· γιατί ἀπό μέρος τους ἡ συνθήκη ἐγινε ἐξαιτίας τῶν συμφορῶν²⁰ πού ἔπαθαν κι ἦταν πῶς ταπεινωμένοι καί πῶς ἐξαναγκασμένοι ἀπό μᾶς· δεύτερο, καί στήν ἴδια τῇ συμφωνία μέσα ἔχομε πολλὰ ἀμφισβητούμενα. Καί ὑπάρχουν ἄλλοι πού δέν ἔχουν παραδεχτεῖ οὔτε κι αὐτή τῇ συμφωνία, καί δέν εἶναι οἱ πῶς ἀσήμαντοι²¹· κι ἀπ' αὐτούς ἄλλοι μᾶς κάνουν ἀνοιχτό πόλεμο, κι ἄλλοι συγκατοῦνται ἀκόμα μέ δεκαήμερες σπονδές²² μόνο καί μόνο ἐπειδή οἱ Λακεδαιμόνιοι κάθονται ἡσυχοί. Πιθανότατα ἄν μᾶς ἔβρισκαν μέ τίς δυνάμεις μας χωρισμένες, πράμα πού βιαζόμαστε τώρα νά κάνουμε, θά μᾶς ἐπιτεθοῦν αὐτοί μέ μεγάλη προθυμία μαζί μέ τοὺς Σικελιώτες τοὺς ὁποίους μέ μεγάλο τίμημα θά ἔκαναν συμμάχους ἐδῶ καί κάμποσα χρόνια. Πρέπει λοιπόν νά τά στοχαστεῖ κανεὶς αὐτά καί νά μή ζητάει, ἀφήνοντας τήν πολιτεία μας κρεμασμένη στό κενό νά

ριχτούμε στόν κίνδυνο καί νά ὀρεγόμαστε κι ἄλλη ἐξουσία πρὶν σιγουρέσουμε αὐτήν πού ἔχομε, ἂν μάλιστα οἱ Χαλκιδεῖς στή Θράκη ἐνῶ ἀποστάτησαν ἀπὸ μᾶς ἐδῶ καί τόσα χρόνια δέν ἔχουν ἀκόμα ξαναὑποταχθεῖ καί μερικοὶ ἄλλοι σέ διάφορες στεριές²³ μέ ἐνδοιασμούς μᾶς ὑπακούουν. Ἐμεῖς ὅμως βιαζόμαστε νά ἐνισχύσουμε τοὺς Ἑγεσταίους, τοὺς συμμάχους μας, γιατί τάχα παθαίνουν ἄδικα. Ἀλλά ἀκόμα καθυστεροῦμε ν' ἀποκρούσουμε ὅσους μᾶς ἀδικοῦν ἐμᾶς τοὺς ἴδιους μέ τὴν ἀποστασία τους.

11. »Κι ὅμως αὐτοὺς τοὺς τελευταίους, ἂν τοὺς ὑποτάξομε μπορούμε νά τοὺς κρατήσομε στήν ἐξουσία μας· τοὺς ἄλλους ὅμως, ἀκόμα κι ἂν τοὺς νικήσομε, θά μπορούσαμε νά τοὺς ἐξουσιάζομε μέ δυσκολία, τόσο μακριά καί τόσο πολλοὶ πού εἶναι. Εἶναι ὅμως ἀνοησία νά πάει κανεὶς νά χτυπήσει τόσο πολλούς, πού κι ἂν τοὺς νικήσει δέν θά τοὺς κατέχει, κι ἂν πάλι δέν τοὺς νικήσει, δέ θά βρίσκεται πιά στήν ἴδια θέση ὅπως καί πρὶν τὴν ἐπιχείρηση. Ἐμένα μοῦ φαίνεται πὼς οἱ Σικελιώτες, ὅπως βρίσκονται τώρα, θά γίνονταν ἀκόμα λιγότερο ἐπικίνδυνοι γιὰ μᾶς ἂν τυχόν τοὺς πάρουν στήν ἐξουσία τους οἱ Συρακούσιοι. Καί μ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο οἱ Ἑγεσταῖοι μᾶς φοβίζουν τό περισσότερο. Γιατί τώρα ἴσως νά ῥθουν μερικές πόλεις χωριστά γιὰ χάρη τῶν Λακεδαιμονίων· ἂν ὅμως συμβεῖ τό δεύτερο, δέν εἶναι πιθανὸ μιά ἡγεμονία νά σηκώσει πόλεμο ἐνάντια σέ μιά ἄλλη· γιατί μέ ὅποιο τρόπο μᾶς ἀφαιρέσουν τὴν ἐξουσία μας μαζί μέ τοὺς Πελοποννησίους, εἶναι πιθανὸ ἀπὸ τοὺς ἴδιους νά καθαιρεθοῦν κι ἀπὸ τὴ δική τους ἀρχή μέ τὸν ἴδιο τρόπο²⁴. Ἐμᾶς ὅμως οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες θά μᾶς φοβοῦνται περισσότερο ἂν δέν πᾶμε στή Σικελία, καί κάπως λιγότερο ἂν ἐπιδείξομε τὴ δύναμή μας γιὰ λίγο καί φύγομε· (γιατί ὅλοι ξέρομε πὼς θαυμάζουν οἱ ἄνθρωποι τὰ μακρινὰ κράτη κι ὅσα δώσουν λιγότερο τὴν εὐκαιρία νά δοκιμαστεῖ ἔμπρακτα ἢ φήμη τους)· ἂν ὅμως σκοντάψομε σέ κάτι, πολὺ γρήγορα θά μᾶς ἀψηφούσαν καί θά μᾶς ἔκαναν ἐπίθεση μέ τοὺς ἐχθροὺς μας ἐδῶ. Πράμα πού ἔχετε πάθει τώρα σεῖς, Ἀθηναῖοι, σχετικά μέ τοὺς Λακεδαιμονίους καί τοὺς συμμάχους τους· ἐπειδὴ δηλαδή τοὺς νικήσατε ἀντίθετα μέ ὅ,τι φοβόσαστε στήν ἀρχή, τώρα

*Κίνδυνοι καὶ
δυσκολίες.*

τούς καταφρονάτε κι ἐπιθυμείτε καί τή Σικελία. Δέν πρέπει ὅμως νά ἐπαίρεται κανείς ἀπό τήν κακοτυχία τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλά ν' ἀποχτήσῃ αὐτοπεποίθησι ὅταν τοὺς ξεπεράσῃ στά σχέδια καί στό φρόνημα. Καί μή νομίζετε πῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι στοχάζονται τίποτ' ἄλλο, ἀκόμα καί τώρα, ἔτσι πού ταπεινώθηκαν, παρά μέ ποιό τρόπο, ἂν μπορέσουν, νά μᾶς κάνουν νά σκοντάψομε πουθενά κι ἔτσι νά ἐπανορθώσουν τόν ἐξευτελισμό τους, ἀφοῦ μάλιστα πάνω ἀπ' ὅλα καί πάντα καλλιεργοῦν τή φήμη τῆς ἀνδρείας. Ὡστε τώρα, ἂν ἔχομε μυαλό, δέν ἀγωνιζόμαστε γιά τοὺς Ἑγεσταίους στή Σικελία, γι' ἄντρες βαρβάρους, ἀλλά γιά νά φυλαχτοῦμε μέ ὀξυδέρκεια ἀπό μιὰ πόλη πού μᾶς ἐπιβουλεύετε μέ τήν ὀλιγαρχία της.

*Καιροσκοπία
σμός τῶν
συνμάχων καί
τοῦ ὑπο-
κινητῆ τῆς
ἐκστρατείας.*

12. »Δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε ἐπίσης ὅτι πρὶν ἀπό λίγο ξανασάναμε κάπως ἀπό φοβερή ἀρρώστια²⁵ κι ἀπό τόν πόλεμο, ὥστε νά ἔχουν ἀξηθεῖ καί οἱ περιουσίες καί ὁ πληθυσμός μας· καί δίκαιο εἶναι νά τά ξεοδέσομε αὐτά ἐδῶ, γιά τόν ἑαυτό μας, κι ὄχι γι' αὐτούς τοὺς ἐξόριστους ἀνθρώπους²⁶ πού ζητοῦνε βοήθεια· γι' αὐτούς τό ψέμα πού θά παρουσιάσουν μέ ὠραία λόγια εἶναι χρήσιμο καί μέ τόν κίνδυνο τοῦ ἄλλου, ἐνῶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θά ἔχουν συνεισφέρει μόνο λόγια, εἴτε ἂν πετύχουν, δέ θά δείξουν ἀντάξια εὐγνωμοσύνη, εἴτε ἂν χάσουν, θά παρὰσύρουν στήν καταστροφή καί τοὺς φίλους τους. Κι ἂν κάποιος²⁷ πού μέ χαρά ἐκλέχτηκε σ' ἀνώτερο ἀξίωμα σᾶς προτρῆπει νά ξεκινήσετε γι' αὐτή τήν ἐκστρατεία, κοιτάζοντας μόνο τό δικό του συμφέρον, ἄλλωστε καί γιατί εἶναι ἀκόμα νέος γιά τήν ἐξουσία, γιά νά τόν θαυμάζουν γιά τά ἄλογά του καί γιά νά βγάλει καί ὄφελος ἀπό τό ἀξίωμα, μιὰ καί ἡ ζωὴ του εἶναι τόσο πολυτελής, μήτε σ' αὐτόν νά δώσετε τή δυνατότητα νά λαμπρύνει τήν ἰδιωτική του ζωὴ μέ κίνδυνο τῆς πολιτείας· ἀλλά νά νομίζετε πῶς τέτοιοι ἀνθρώποι καί τό δημόσιο ἀδικοῦν καί ξεοδεύουν ἀστόχαστα τήν ἰδιωτική τους περιουσία· καί τό ζήτημα εἶναι πολὺ σπουδαῖο καί ὄχι τέτοιο πού νά τό στοχαστεῖ καί νά τό χειριστεῖ μέ βιασύνη ἕνας νεώτερος.

*Προτροπή νά
ἀπορριφτεῖ
ἡ πρώτη
ἀπόφασι.*

13. »Τέτοιους νέους βλέποντας τώρα ἐδῶ νά κάθονται παρακινημένοι ἀπό τόν ἴδιο αὐτόν ἄντρα²⁸, φοβᾶμαι καί δίνω στοὺς πιό ἡλικιωμένους τήν ἀντίθετη συμβουλή, ἂν κάθονται

κοντά σέ κανένα ἀπ' αὐτούς, νά μή δειλιάσουν ἀπό ντροπή μήπως φανοῦν, ἂν δέν ψηφίσουν γιά πόλεμο, πώς εἶναι ἄναντροι· μήτε, πράμα πού μπορεῖ νά πάθουν οἱ ἴδιοι, νά κυριευτοῦν ἀπό μανιακό πόθο γι' ἀπόντα πράματα, ἀλλά νά σκεφτοῦν πώς ἀπό μόνο τήν ἐπιθυμία ἐλάχιστα πετυχαίνονται, ἀλλά πάρα πολλά μέ τήν προνοητικότητα· ἀλλά γιά χάρη τῆς πατρίδας, μέ τήν ιδέα πώς ρίχνεται σήμερα στό μεγαλύτερο κίνδυνο ἀπ' ὅλους στήν ἱστορία της, νά σηκώσουν τά χέρια ἐνάντια στήν ἐκστρατεία, καί νά ψηφίσουν πώς ὅσο οἱ Σικελιώτες μένουνε στά σημερινά τους σύνορα, — πού δέν εἶναι ἀξιόμειπτα, δηλαδή τό Ἴόνιο πέλαγος, ἂν κάποιος πλέει παράκτια, καί ἡ Σικελική θάλασσα, ἂν κάποιος διασχίσει τό πέλαγος — νά χαίρονται τά δικά τους μέρη καί μεταξύ τους νά συνθηκολογοῦν· καί στούς Ἑγεσταίους ἰδιαίτερα νά ποῦμε, πώς ἀφοῦ μῆκαν ἀπό μιᾶς ἀρχῆς σέ πόλεμο μέ τούς Σελινουντίους χωρίς τούς Ἀθηναίους, καί μόνοι νά τόν τερματίσουν κι ἀπό δῶ κι ἐμπρός ἄς μή κάνομε συμμάχους, ὅπως τό συνηθίζαμε ὡς τώρα, ἀνθρώπους, πού ἅμα ἀτυχήσουν τούς βοηθοῦμε, ἀλλά ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι χρειαστοῦμε βοήθεια δέν πετυχαίνομε τίποτ' ἀπ' αὐτούς.

14. »Καί σύ, πρύτανι²⁹, ἂν νομίζεις πώς ταιριαστό γιά σένα εἶναι νά φροντίζεις γιά τήν πολιτεία, καί θέλεις νά δειχτεῖς χρηστός πολίτης, βάλε τό ζήτημα στήν ψηφοφορία καί ξαναθέσε τίς ἀντίθετες γνῶμες μπροστά στούς Ἀθηναίους· Πίστewe, ἂν τυχόν φοβᾶσαι μιᾶ δεύτερη ψηφοφορία, πώς δέν μπορείς νά κατηγορηθεῖς ὅτι παραβαίνεις τούς νόμους μπροστά σέ τόσους μάρτυρες, καί ὅτι μπορείς νά γιατρέψεις τήν πολιτεία πού δέ σκέφτηκε καλά καί πώς τοῦτο εἶναι τό χαρακτηριστικό τοῦ καλοῦ ἄρχοντα, νά ὠφελεῖ τήν πατρίδα ὅσο γίνεται περισσότερο, ἢ τουλάχιστο νά μήν τή βλάπτει μέ τή θέλησή του».

*Πρόταση
γιὰ νέα
ψηφοφορία.*

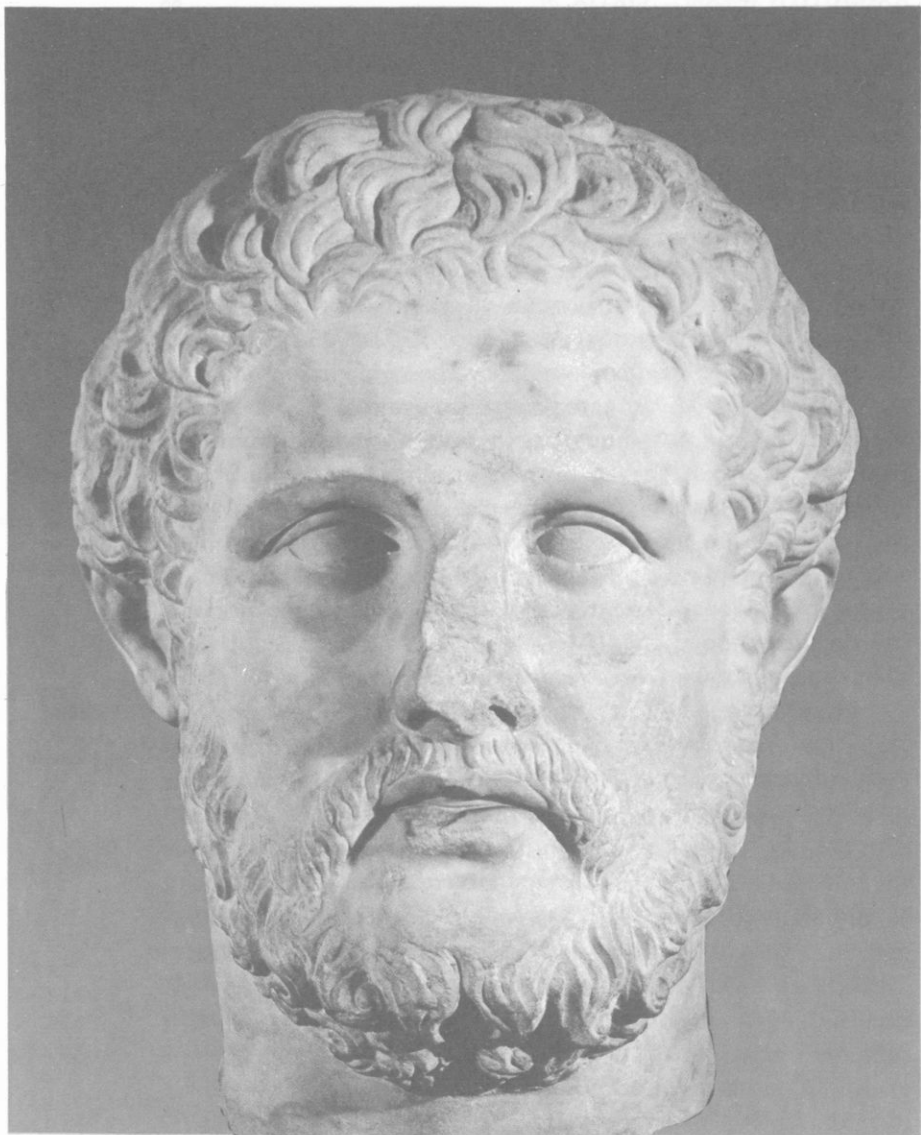

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ. Η ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ

(κεφ. 15 - 18)

15. Αὐτά ἀπάνω - κάτω εἶπε ὁ Νικίας· ἀπό τούς Ἀθηναίους ὅμως οἱ περισσότεροι πού ἀνέβηκαν στό βῆμα παρακινούσαν νά γίνει ἡ ἐκστρατεία καί νά μήν ἀκυρωθοῦν οἱ ἀποφάσεις

*Σκιαγραφία
τοῦ Ἀλκι-
βιάδη.*

Ρωμαϊκό αντίγραφο έργου του 4 π.Χ. αιώνα πού από πολλούς θεωρείται πώς αποδίδει τή μορφή του 'Αλκιβιάδη.

πού είχαν ψηφιστεί. Ὑπῆρχαν ὁμως καί μερικοί πού μίλησαν ἐναντίον. Καί μέ περισσότερο ζῆλο ἀπ' ὄλους προωθοῦσε τήν ἐκστρατεία ὁ Ἄλκιβιάδης ὁ γιός τοῦ Κλεινία, θέλοντας καί νά ἐναντιωθεῖ στό Νικία, ἀφοῦ εἶχαν διαφορές σ' ὄλα τά πολιτικά ζητήματα, κι ἐπειδή τόν εἶχε ἀναφέρει τόσο ἐπιτιμητικά, ἀλλά τό κυριότερο ἐπειδή τόν ἔκαιγε ὁ πόθος νά γίνει στρατηγός καί εἶχε τήν ἐλπίδα πώς μέ τήν ἀρχηγία του θά κυρίευε τή Σικελία καί τήν Καρχηδόνα καί συγχρόνως ἄν πετύχαινε θ' αὐξαινε καί τή δική του θέση μέ πλοῦτο καί δόξα. Ὄντας δηλαδή σέ μεγάλη ὑπόληψη ἀπό τοὺς πολίτες, εἶχε τίς ἐπιθυμίες μεγαλύτερες ἀπό τήν περιουσία του τόσο γιά τοὺς μεγάλους σταύλους ὅσο καί γιά τ' ἄλλα του ἐξοδα· τοῦτο προπάντων ἀργότερα γκρέμισε τήν πόλη τῶν Ἀθηναίων. Γιατί φοβήθηκε ὁ κόσμος τό μέγεθος τῆς παρανομίας του σχετικά μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς του, καί τή μεγάλη φιλοδοξία πού ἔδειχναν ὄλες του οἱ πράξεις σ' ὀποιοδήποτε τομέα ἐνεργοῦσε, καί τόν ἐχθρεύτηκαν μέ τήν ἐντύπωση πώς ἤθελε νά γίνει τύραννος. Κι ἐνῶ στά δημόσια εἶχε κανονίσει περίφημα τά ζητήματα τοῦ πολέμου, ὁμως ὄλοι, ἀγανάκτησαν γιά τά καμώματά του στήν ἰδιωτική του ζωή καί δίνοντας σέ ἄλλους τήν ἀρχηγία, ἔφεραν τήν πολιτεία σέ λίγο χρονικό διάστημα στήν καταστροφή της³⁰. Στήν περίπτωση τούτη λοιπόν ἀνέβηκε στό βῆμα καί συμβούλευε τοὺς Ἀθηναίους κάπως ἔτσι :

16. «Καί μοῦ ταιριάζει, Ἀθηναῖοι, νά εἶμαι ἀρχηγός περισσότερο παρά σέ ἄλλους, (γιατί εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρχίσω ἀπό τοῦτο, ἀφοῦ μέ πρόσβαλε ὁ Νικίας) καί νομίζω συγχρόνως πώς εἶμαι ἄξιος νά τό κάνω³¹. Γιά κείνα πού ἔχει ξεσηκωθεῖ τόση κατακραυγή ἐναντίά μου, αὐτά ἀκριβῶς δοξάζουν τοὺς προγόνους μου καί μένα, καί εἶναι χρήσιμα καί στήν πατρίδα μου. Γιατί οἱ Ἕλληνες θεώρησαν τή δύναμη τῆς πολιτείας μας μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἀπό τή λαμπρότητα τῆς ἐπίδειξής μου στους ἀγῶνες τῆς Ὀλυμπίας, ἐνῶ πρωύτερα ἔλπιζαν πώς εἶχε ἐξαντληθεῖ ἀπό τόν πόλεμο. Ἐγώ ὁμως κατέβηκα μέ ἐφτά ἄρματα, πρᾶμα πού δέν εἶχε ποτέ ἄλλοτε κάνει ἕνας ἀπλός πολίτης³², καί ἐνίκησα καί ἦρθα δεῦτερος καί τέταρτος, καί εἶχα ἐτοιμαστεῖ σ' ὄλα τ' ἄλλα ἀντάξια μέ τή νίκη μου.

Ἡ ἰδιωτική του ζωή.

Κατά τή συνήθεια τέτοια πράματα φέρνουν τιμή κι από τέτοιες πράξεις συγχρόνως ύπονοείται δύναμη. Κι ὅσα πάλι στήν πολιτεία μέ λαμπρύνουν, χορηγίες ἢ κάτι ἄλλο, εἶναι φυσικό νά προκαλοῦν τό φθόνο τῶν πολιτῶν· στούς ξένους ὁμως φαίνεται καί αὐτό δύναμη. Καί δέν εἶναι ἄχρηστη αὐτή ἡ τρέλα, ὅταν, πληρώνοντας κανεῖς ἀπό δικά του, ὠφελεῖ ὄχι μόνο τόν ἑαυτό του, ἀλλά καί τήν πολιτεία. Κι οὔτε εἶναι ἄδικο, κάποιος πού ἔχει μεγάλοπνοες ιδέες γιά τόν ἑαυτό του νά μήν εἶναι ἴσος μέ τούς ἄλλους, ἀφοῦ κι ὅποιος δυστυχεῖ μέ κανένα δέ μοιράζεται τίς συμφορές του. Ἄλλά ὅπως ὅταν πέσομε στή δυστυχία δέ μᾶς λέν οὔτε καλημέρα, κατά τόν ἴδιο τρόπο ἄς ἀνέχονται νά τούς κοιτάζουν ἀκατάδεχτα καί περιήφανα ὅσοι πετυχαίνουν κι εὐτυχοῦν, εἰδάλλως ἄς δίνει σ' ὄλους τήν ἴδια θέση καί τότε μόνο ἄς ἀπαιτεῖ τήν ἴδια μεταχείριση³³. Ξέρω καλά ὁμως ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἶδους αὐτοῦ κι ὅσοι ἄλλοι ὑπερέχουν μέ τή δόξα τους σέ κάτι, ὅσο ζοῦν εἶναι ἀνυπόφοροι, ἰδίως στούς ἀνθρώπους τῆς τάξης τους, ἔπειτα καί στούς ἄλλους μ' ὅσους κάνουν παρέα· στούς κατοπινούς τους ὁμως ἀφήνουν τήν περηφάνεια ν' ἀξιῶνουν πώς ἦταν συγγενεῖς τους, ἀκόμα κι ὅταν δέν εἶναι ἀλήθεια, καί σ' ὅποια πατρίδα ἀνήκουν, τήν κάνουν νά καυχίεται καί νά μιλάει γι' αὐτούς ὄχι σάν νά ἦταν ξένοι καί κακοῦργοι, ἀλλά νά λέει πώς ἦταν δικοί της καί πρόκοψαν. Αὐτά ποθῶ ἐγώ, κι ἄν ἐξαιτίας τους μέ κατηγορεῖτε βίαια γιά τήν ιδιωτική μου ζωή, ἐξετάστε ὁμως ἄν διαχειρίζομαι τίς δημόσιες ὑποθέσεις χειρότερα ἀπό ὅποιοδήποτε ἄλλον. Ἐγώ δηλαδή ἔνωσα τίς πιό ἰσχυρές πολιτείες τῆς Πελοποννήσου χωρίς ἐσεῖς οὔτε νά κινδυνέψετε οὔτε νά ξοδέψετε πολλά, κι ἔφερα τούς Λακεδαιμονίους στήν ἀνάγκη σέ μιά μέρα μέσα ν' ἀγωνιστοῦν στή Μαντινεία γιά τήν ὑπαρξή τους· καί μόλο πού κέρδισαν τή μάχη, ἀκόμα καί τώρα δέν ἔχουν στέρεη τήν πεποίθηση στόν ἑαυτό τους, ἀπό τήν ἐνέργειά μου ἐκεῖνη³⁴.

17. »Αὐτά κατόρθωσαν λοιπόν τά νιάτα καί ἡ τρέλα μου πού φαινόταν ἀφύσικη, ἀντιτάσσοντας ταιριαστά λόγια στή στρατιωτική ἰσχύ τῶν Πελοποννησίων καί ἔπεισε μέ τήν ὀρμή πού ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη· καί τώρα μήν τρομάζετε ἀπ' αὐτήν, ἀλλά ὅσο ἐγώ βρίσκομαι ἀκόμα στήν ἀκμή μου μέ αὐτή, κι ὅσο

³³ *Ἐπιχειρήματα ὑπέρ τῆς ἐκστρατείας.*

ὁ Νικίας ἐξακολουθεῖ νά ἔχει τήν εὐνοια τῆς τύχης, ἐκμεταλλευεῖτε ὡς τό ἀκρότατο ὄριο τά πλεονεκτήματα πού παρέχει ὁ καθένας μας καί μήν ἀλλάξετε γνώμη γιά τήν ἐκστρατεία στή Σικελία, μέ τήν ἰδέα πώς θά γίνει ἐναντία σέ μεγάλη δύναμη. Γιατί οἱ πολιτείες ἐκεῖ ἔχουν μεγάλο πληθυσμό ἀπό ὄχλους κάθε λογῆς κι εὐκόλα ἀλλάζει ἡ σύνθεση τῶν πολιτῶν τους μέ τήν εἰσδοχή νέων ὑπηκόων³⁵. Καί γι' αὐτό τό λόγο κανεῖς οὔτε ἐξοπλίζεται καθῶς πρέπει γιά τήν ἄμυνά του σάν νά πρόκειται γιά πατρίδα πού τοῦ ἀνήκει, οὔτε ἔχει στήν ὑπαιθρο μόνιμες ἐγκαταστάσεις. Ἄλλά καθένας ἐτοιμάζει γιά τόν ἑαυτό του ὅ,τι νομίζει πώς θά μπορούσε νά πάρει ἀπό τό κοινό ἢ μέ τήν πειθῶ τῶν λόγων ἢ μέ ἐπανάσταση μέ τήν προοπτική νά κατοικήσει, σέ περίπτωση ἀποτυχίας, σ' ἄλλη χώρα. Καί δέν εἶναι πιθανό τέτοιο πλῆθος οὔτε ν' ἀκοῦνε τούς λόγους ἔχοντας μία γνώμη, οὔτε τίς πράξεις νά καταπιάνονται μέ κοινή ἐνέργεια· ἀλλά γρήγορα μπορεῖ ὁ καθένας, ἂν ἀκούσει κάτι πού τόν εὐχαριστεῖ, νά προσχωρήσει σ' αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν, βρίσκονται σ' ἐσωτερική διαμάχη³⁶. Ἄλλά οὔτε οἱ Σικελιώτες ἔχουν τόσους ἀρματωμένους στρατιῶτες ὅσους καυχιοῦνται πώς ἔχουν, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀποδείχτηκαν πουθενά τόσοι πολλοί ὅσοι μετριοῦνταν μόνοι τους, ἀλλά γελάστηκε πάρα πολύ σχετικά μέ τούς στρατιῶτες τῆς ἢ Ἑλλάδα ὡς τώρα καί μέ δυσκολία ὀπλίστηκε ἱκανοποιητικά μόλις στόν πόλεμο τοῦτο. Ἡ κατάσταση λοιπόν ἐκεῖ, ἀπ' ὅσα γνωρίζω ἀκούγοντας τίς πληροφορίες πού μᾶς ἔρχονται, παρέχει αὐτές τίς δυνατότητες καί θά εἶναι ἀκόμα πῶς εὐκόλη γιά μᾶς (γιατί θά ἔχομε πολλούς βαρβάρους πού θά χτυπήσουν τούς Συρακουσίους μαζί μας ἐπειδή τούς ἐχθρεύονται) καί τά πράγματα ἐδῶ δέ θά σταθοῦν ἐμπόδιο στήν ἐκστρατεία μας, ἂν πάρετε τίς σωστές ἀποφάσεις. Γιατί οἱ πατέρες μας, κατάχτησαν τήν ἡγεμονία μας³⁷ ἀφήνοντας πίσω τους αὐτούς ἀκριβῶς πού μᾶς λένε τώρα ὅτι ἀφήνομε ἐχθρούς στή ράχη μας ξεκινώντας γιά τή Σικελία· κι ἀπάνω ἀπ' αὐτούς ἔχοντας ἐχθρό τους Πέρσες, βασιζοντας τή δύναμή τους ὄχι σέ τίποτ' ἄλλο παρά στό περίσσιο ναυτικό μας. Καί οἱ Πελοποννήσιοι δέν εἶχαν ποτέ λιγότερες ἐλπίδες νά μᾶς νικήσουν παρά τώρα,

ἀκόμα κι ἂν τό ἔχουν ὄρεξη καί πρόθεση· μποροῦνε βέβαια νά εἰσβάλουν μέ τό πεζικό τους στή χώρα μας, ἔστω κι ἂν δέν ξεκινήσουμε γιά τή Σικελία, ἀλλά μέ τό ναυτικό τους δέ θά μποροῦσαν νά μᾶς κάνουν κακό, γιατί ἀφήνομε ἄλλο στόλο πίσω μας ἄξιο νά τούς πολεμήσει.

18. »Γι' αὐτό τί εὐλογία αἰτία μπορεῖ νά βρεῖ κανεῖς, εἴτε γιά νά μείνομε ἐδῶ ἀκίνητοι, εἴτε γιά νά τό φέρομε ὡς πρόφαση στούς συμμάχους γιά νά μήν τούς βοηθήσουμε ; Ἄλλα πρέπει νά τούς βοηθήσουμε, ἀφοῦ πήραμε ὄρκο μαζί τους καί νά μήν προβάλλομε ὡς ἀντίθετο ἐπιχείρημα πῶς δέ μᾶς βοήθησαν καί κεῖνοι. Γιατί δέν τούς προσθέσαμε στή συμμαχία μας γιά νά ῥθουν νά μᾶς ἐνισχύσουν ἐδῶ, ἀλλά γιά νά ἐνοχλοῦν τούς ἐκεῖ ἐχθρούς μας κι ἔτσι νά τούς ἐμποδίζουν νά ῥθουν νά μᾶς χτυπήσουν ἐδῶ. Ἔτσι ἀποχτήσαμε τήν ἡγεμονία μας, κι ἐμεῖς καί ὅσοι ἄλλοι εἶχαν ποτέ ἐξουσία σ' ἄλλα κράτη, προστρέχοντας μέ ζῆλο σ' ὅποιον τούς καλοῦσε σέ βοήθεια ἢ Ἑλληνας ἦταν ἢ βάρβαροι· γιατί ἂν καθόμαστε μέ σταυρωμένα τά χέρια σέ ὅποιαδήποτε περίσταση, ἢ ἂν κάνομε φυλετικές διακρίσεις ὡς γιά τό ποιόν πρέπει νά βοηθήσουμε, λίγα πράματα θά προσθέταμε στήν ἡγεμονία μας καί θά κινδύνευε ἡ ἴδια ἢ ὑπαρξή της. Γιατί τόν ὑπέρτερο στή δύναμη δέν τόν ἀποκρούει κανεῖς μόνο σάν ἐπιτίθεται, ἀλλά καί φροντίζει ἀπό τά πρῖν νά μήν μπορέσει νά χτυπήσει. Καί δέ μᾶς εἶναι μπορετό, ἐμᾶς, νά λογαριάζομε σάν διαχειριστές ἐνός χτήματος σέ πόση ἔκταση θέλομε ν' ἀσκοῦμε ἐξουσία, ἀλλά εἴμαστε ἀναγκασμένοι, μιά καί φτάσαμε στό σημεῖο αὐτό, γι' ἄλλους νά καταρτίζομε ἐπίβουλα σχέδια, καί σ' ἄλλους νά μή χαλαρώνομε τόν ἔλεγχό μας ἐπάνω τους, ἐπειδή ὑπάρχει πάντα ὁ κίνδυνος νά γίνομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ὑποταχτικοί σέ ἄλλους, ἂν δέν ἐξουσιάζομε τούς ἄλλους ἐμεῖς. Γιά σᾶς δέ γίνεται ν' ἀποβλέπετε στήν ἡσυχία ἀπό τήν ἴδια βάση μέ τούς ἄλλους, ἐξόν ἂν ἀλλάξετε καί τόν τρόπο τῆς ζωῆς σας καί ἐξομοιωθεῖτε μαζί τους³⁸.

»Ἄς στοχαστοῦμε λοιπόν πῶς θά μεγαλώσομε τήν ἡγεμονία μας ἐδῶ ἂν πᾶμε νά χτυπήσομε τά ἐκεῖ, καί ἄς ξεκινήσομε γιά τήν ἐκστρατεία, γιά νά σπάσομε τήν αὐθάδικη ὁρμή τῶν Πελοποννησίων ἀφοῦ θά ἴδουν πῶς ἀψηφήσαμε τήν ἡσυχία

τῆς ἀνακωχῆς ³⁹ καί πήγαμε ὡς καί στή Σικελία· καί συγχρόνως ἢ γιά νά ἐξουσιάσομε ὅλη τήν Ἑλλάδα, ὅπως εἶναι εὐλογο ὅταν μᾶς προστεθεῖ ὅλη ἡ ἡγεμονία τῆς Σικελίας, ἢ τουλάχιστο νά βλάψομε τίς Συρακοῦσες, πράμα πού θά ὠφελῆσει κι ἐμᾶς καί τούς συμμάχους μας. Τήν ἐγγύηση πῶς δέν κινδυνεύομε ⁴⁰, εἴτε μένοντας ἐκεῖ, ἂν μᾶς πᾶν τά πράματα καλά, εἴτε φεύγοντας, μᾶς τή δίνουν τά καράβια μας· γιατί θά εἴμαστε ἡ ἀνώτερη ναυτική δύναμη κι ἀπέναντι σ' ὅλους τούς Σικελιώτες μαζί. Καί ἄς μή σᾶς παρασύρει ἐνάντια στήν ἐκστρατεία ὁ νοθρός δισταγμός τοῦ λόγου τοῦ Νικία, οὔτε ἡ ἀπόπειρά του ν' ἀντιτάξει τούς πιό ἡλικιωμένους στούς νέους· ἀλλά μέ τή συνηθισμένη τάξη, ὅπως οἱ πατέρες μας μόλις γίνονταν νέοι ἄντρες ἔπαιρναν μέρος στίς συσκέψεις καί ἀνύψωσαν τήν πολιτεία μας στή σημερινή της ἀκμή, μέ τόν ἴδιο τρόπο προσπαθεῖστε καί τώρα νά κάνετε τήν πολιτεία νά προκόψει, καί πιστέψετε πῶς τά νιάτα καί τά γερατιά δέν μποροῦν νά κάνουν τίποτα τό ἕνα χωρίς τό ἄλλο· μαζί ὅμως κι ἂν συγκεραστοῦν σωστά τό μικρό, τό μέτριο καί τό τέλειο στήν ἀκμή του ἀποτελοῦν ἰσχυρό σύνολο ⁴¹ καί πῶς ἂν μείνει ἀδρανῆς ἡ πολιτεία θά φθαρεῖ ἀπό μόνη ὅπως καί καθετί ἄλλο, καί ἡ γνώση της σέ ὅλα τά ζητήματα θά παρακμάσει· ἂν ὅμως ἀγωνίζεται, θά προσθέτει ὀλοένα καινούργια στοιχεῖα στήν παλιά της πείρα καί θά ἔχει ἀποχτήσει τή συνήθεια νά ὑπερασπίζει τόν ἑαυτό της ὄχι μέ λόγια, ἀλλά μέ πράξεις. Καί γενικά ὑποστηρίζω πῶς μιά πολιτεία πού δέν ἀδρανοῦσε πρωτύτερα ⁴², ἂν τό γυρίσει στήν ἀδράνεια χάνεται γρήγορα, κι ἀπό τούς ἀνθρώπους πάλι ἐκείνοι ζοῦν πιό ἀπρόσβλητοι, πού δέν παρεκκλίνουν ἀπό τίς πολιτικές τους συνήθειες καί τούς θεσμούς τους καθόλου, ἔστω κι ἂν δέν εἶναι τόσο καλοί».

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΙΑ

(κεφ. 19 - 23)

19. Ἐτσι ἀπάνω - κάτω μίλησε ὁ Ἄλκιβιάδης. Καί οἱ Ἄθηναῖοι, ἀφοῦ τόν ἄκουσαν καθῶς καί τούς Ἐγεσταίους καί τούς ἐξόριστους Λεοντίνους πού ἀνεβαίνοντας στό βῆμα παρακαλοῦσαν καί θυμίζοντας τούς ὄρκους πού εἶχαν πάρει, τούς ἰκέτευαν νά στείλουν ἐνισχύσεις, εἶχαν τώρα πολύ περισσό-

*Ἐπιμονή τῶν Ἄθηναίων νά ἐκστρατεύσων.

τερη διάθεση νά κάνουν τήν ἐκστρατεία, παρά πρὶν. Ὁ Νικίας κατάλαβε τότε πὼς μέ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα δέ θά μπορούσε πιά νά τούς ἀποτρέψει, ἀλλά πὼς μέ τὸν ὄγκο τῆς πολεμικῆς ἐτοιμασίας ἂν τῆ ζητοῦσε ἐπίμονα, ἴσως θά ἦταν δυνατό νά τούς κάνει ν' ἀλλάξουν γνώμη· βγῆκε λοιπὸν πάλι μπροστά στοὺς πλῆθος καὶ εἶπε ἀπάνω - κάτω τ' ἀκόλουθα.

*Ἐξιολόγηση
τῶν ἀντιπά-
λων.*

20. «Ἄφου βλέπω, Ἀθηναῖοι, πὼς ἐπιθυμεῖτε νά κάνετε ὅπωςδήποτε τήν ἐκστρατεία, νά δώσουν οἱ θεοὶ νά μᾶς βγεῖ σέ καλὸ ὅπως τό ποθοῦμε ὅλοι· θά σᾶς ἀνακοινώσω ὅμως ὅσα νομίζω σωστά στίς τωρινές συνθήκες⁴³. Πρόκειται δηλαδή, καθὼς ἀντιλαμβάνομαι ἀπ' ὅ,τι ἀκούω, νά πᾶμε νά χτυπήσουμε πολιτείες μεγάλες, καὶ πού δέν εἶναι ἢ μιὰ ὑποταγμένη στήν ἄλλη καὶ δέ χρειάζονται ἀλλαγὴ τοῦ καθεστώτος τους· ἀλλαγὴ πού θά δεχόταν κανεὶς πρόθυμα ἂν πήγαινε ἀπὸ δουλεία ἐπιβεβλημένη μέ τῆ βία σέ κάποια ἄλλη, πιό ἤπια, κατάσταση· καὶ οὔτε εἶναι πιθανὸ νά δεχτοῦν οἱ πολιτείες αὐτές τῆ δική μας ἐξουσία ἀντί γιὰ τήν ἐλευθερία πού ἔχουν· ἀκούω ἐπίσης πὼς ἂν λογαριάσουμε πὼς εἶναι ὅλες σ' ἓνα νησί, εἶναι πολλές οἱ ἑλληνικὲς πόλεις ἐκεῖ. Γιατί ἐξὸν ἀπὸ τῆ Νάξο καὶ τήν Κατάνη πού ἐλπίζω πὼς θά ἴρθουνε μέ τό μέρος μας ἀπὸ τῆ συγγένεια πού ἔχουν μέ τούς Λεοντίνους, ὑπάρχουν ἄλλες ἐφτά, κι ἐξοπλισμένες σέ ὅλα σχεδὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μέ τῆ δική μας δύναμη, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες πού πᾶμε κατὰ πρῶτο λόγο νά χτυπήσουμε, ὁ Σελινοῦς καὶ οἱ Συρακοῦσες. Γιατί ἔχουν πολλοὺς βαριά ἀρματωμένους στρατιῶτες καὶ πολλοὺς τοξότες καὶ ἀκοντιστές, καθὼς καὶ πολλὰ καράβια καὶ πολὺ κόσμο νά ὑπηρετήσουν ὡς πληρώματα. Ἔχουν καὶ χρήματα οἱ Σελινοῦντιοί, τόσο ἰδιωτικὲς περιουσίες ὅσο καὶ δημόσιες καταθέσεις στοὺς ναοὺς· καὶ στοὺς Συρακοῦσίους, πού τούς ἐξουσιάζουν, πληρώνουν καὶ μερικοὶ βάρβαροι φόρο. Κι ἐκεῖνο ὅπου προέχουν τό περισσότερο εἶναι πὼς ἔχουν πολλὰ ἄλογα καὶ παράγουν μόνοι τους τό σιτάρι τους καὶ δέ χρειάζονται εἰσαγωγές.

*Ἀνάγκη με-
γάλης πολε-
μικῆς προε-
τοιμασίας.*

21. »Ἀπέναντι σέ τέτοια δύναμη λοιπὸν δέ φτάνουν οἱ κοινοὶ στρατιῶτες πού πηγαίνουν συνήθως μέ τὰ καράβια, ἀλλά πρέπει νά μεταφερθεῖ καὶ πολὺ βαρὺ πεζικό, ἂν θέλομε νά πετύχομε κάτι πού ν' ἀνταποκρίνεται στὰ σχέδιά μας καὶ νά μὴν

ἐμποδιστοῦμε νά βγοῦμε στή στεριά ἀπό τό μεγάλο τους ἰππικό, ἰδίως ἂν συμμαχήσουν οἱ πολίτειες μεταξύ τους ἀπό τό φόβο τους καί ἂν δέν προσχωρήσουν σέ μᾶς καί μερικοί ἄλλοι ἐκτός ἀπό τοὺς Ἑγεσταίους προμηθεύοντάς μας ἀνάλογο ἰππικό γιά ν' ἀμυνθοῦμε καί θά εἶναι ντροπή μας νά φύγομε διωγμένοι μέ τή βία ἢ ἀργότερα νά στέλνομε νά ζητοῦμε πρόσθετη βοήθεια ἐπειδή ἀποφασίσαμε ἄστοχα ἀπό μιᾶς ἀρχῆς. Ἀλλά πρέπει ἀπό δῶ νά ξεκινήσομε μέ ἀξιόλογο πολεμικό καταρτισμό, λογαριάζοντας ὅτι πρόκειται ν' ἀρμενίσομε πολύ μακρῶς ἀπό τόν τόπο μας. Δέν πηγαίνομε σ' ἐκστρατεία παρόμοια μ' ἐκεῖνες πού πηγαίναμε ὡς σύμμαχοι στοὺς ὑπηκόους μας νά χτυπήσετε κάποιον ἄλλο σέ μέρη ἀπ' ὅπου ἦταν εὐκολο νά προμηθευτεῖτε ὅσα πρόσθετα ἐφόδια χρειαζόμαστε ἀπό φιλικούς τόπους· ἀλλά θά εἴμαστε σέ χώρα ὀλότελα ξένη κι ἂν μᾶς λείπει τίποτα δέν εἶναι εὐκολο ἀπό κεῖ οὔτε σέ τέσσερις μῆνες νά ῥθει μήνυμα τό χειμῶνα.

22. »Μοῦ φαίνεται λοιπόν πῶς πρέπει νά πάρομε μαζί μας πολλοὺς βαριά ἀρματωμένους στρατιῶτες, καί δικούς μας κι ἀπό τοὺς συμμάχους μας, τόσο ἀπό τοὺς ὑποταχτικούς μας ὅσο κι ἂν μπορέσομε κι ἀπό τήν Πελοπόννησο νά πείσομε μερικούς ἢ νά τοὺς παρασύρομε προσφέροντας μισθό· καθὼς καί πολλοὺς τοξότες καί σφεντονιστές γιά ν' ἀντιπολεμήσουν τό ἰππικό τους καί στό ναυτικό πρέπει νά τοὺς ξεπερνοῦμε κατὰ πολὺ, τόσο γιά νά φέρνομε εὐκολότερα τίς προμήθειες στό στρατό, καθὼς καί γιά νά φέρνομε ἀπό ἐδῶ σιτηρὰ μέ φορτηγά, στάρι καί καβουρντισμένο κριθάρι, καθὼς καί ἀρτοποιούς ἀπό τοὺς μύλους στρατολογημένους σέ ἀριθμό ἀνάλογο μέ τό πλῆθος τοῦ στρατοῦ, μισθωτοὺς· ἔτσι νά ᾄχει ὁ στρατός ἐξασφαλισμένη τήν τροφή του ἂν κλειστοῦμε πουθενά ἀπό τόν καιρό (γιατί τόσο μεγάλο στράτευμα δέν μπορεῖ ὅποιαδήποτε πολιτεία νά τό δεχτεῖ καί νά τό τροφοδοτήσῃ), καί νά ἐτοιμαστοῦμε γιά ὅλα τ' ἄλλα ὅσο καλύτερα γίνεται, καί νά μὴν εἴμαστε στό ἔλεος ἄλλων· καί τό κυριότερο ἀπ' ὅλα, νά πάρομε μαζί ὅσα περισσότερα χρήματα μποροῦμε ἀπό δῶ. Κι ὅσο γιά κείνα πού λένε οἱ Ἑγεσταῖοι πῶς μᾶς τὰ ᾄχουν ἔτοιμα ἐκεῖ, πάρτε τα πῶς εἶναι ἔτοιμα ἰδίως μέ τὰ λόγια.

ἐξ ἰδίως
μοῦ

23. »Γιατί ἂν ἔμεῖς πᾶμε ἀπὸ δῶ ἐξοπλισμένοι ἄξια γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσομε, δὲ λέω μόνο ἐνάντια στὸν περσικὸν τοὺς στρατοὺς πού θά μᾶς βγεῖ μπροστά στίς μάχες, μὰ ξεπερνώντας τοὺς καὶ σ' ὄλα τ' ἄλλα, μόνο ἔτσι, καὶ πάλι μὲ δυσκολία, θά εἴμαστε σὲ θέση αὐτοὺς νὰ νικήσομε καὶ νὰ σώσομε τίς δυνάμεις μας⁴⁴. Πρέπει νὰ θεωρήσετε πὼς πηγαίνομε σάν ὀλόκληρη πολιτεία πού ἰδρύεται ἀνάμεσα σὲ ἐχθροὺς ἀπὸ ἄλλη φυλὴ, καὶ πρέπει νὰ γίνομε κύριοι τῆς γῆς τοὺς ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα πού θά πατήσομε πόδι ἐκεῖ, εἰδεμὴ νὰ καταλάβομε πὼς ἂν ἀποτύχομε θά τὰ ἔχομε ὄλα ἐνάντιά μας. Ἄπο τό φόβο μου γιὰ ὄλ' αὐτὰ καὶ ξέροντας πὼς ἔπρεπε πολλὰ πράματα νὰ στοχαστεῖτε καλὰ ἀπὸ καιρὸ τώρα, κι ἀκόμα σὲ περισσότερα νὰ σταθεῖτε τυχεροί, πρᾶμα πολὺ δύσκολο ἀφοῦ εἶστε ἄνθρωποι, εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐκστρατεύσω μαζί σας στὰ καράβια, ἀφοῦ ὅμως παραδώσω τὸν ἑαυτὸ μου ὅσο γίνεται λιγότερο στὴν τύχη, κι ἀσφαλῆς μὲ τὸν πολεμικὸν καταρτισμὸ πού συμπεραίνω ἀπὸ τὰ πράγματα πὼς χρειάζεται. Γιατί αὐτὰ εἶναι ὅσα θεωρῶ πῶς ἀσφαλῆ γιὰ τὴν πολιτεία καὶ πῶς σωτήρια γιὰ μᾶς πού θά ξεκινήσομε. Ἄλλ' ἂν κανεὶς ἄλλος ἔχει διαφορετικὴ γνώμη, τοῦ παραχωρῶ τὴν ἀρχηγία».

ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (κεφ. 24 - 26)

Κίνητρα.

24. Τόσα ἀπάνω - κάτω εἶπε ὁ Νικίας, νομίζοντας πὼς μὲ τὸν ὄγκο τῶν δυσκολιῶν πού πρόβαλε ἢ θ' ἀπομάκρυνε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τό σχέδιό τους, ἢ, ἂν τὸν ἀνάγκαζαν νὰ κάνει τὴν ἐκστρατεία, θά ξεκινούσε κατοχυρωμένος ὅσο ἦταν δυνατό. Αὐτοὶ ὅμως δὲν κλονίστηκαν στὴ μεγάλη τους ἐπιθυμία νὰ ἐκστρατεύσουν ἀπὸ τό τεράστιο κι ἐνοχλητικὸ βᾶρος τῶν προετοιμασιῶν, ἀλλ' ἀντίθετα τοὺς ἄναψε ἡ διάθεση περισσότερο, ὥστε κατάντησε νὰ φέρει τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα· γιατί θεώρησαν πὼς τοὺς εἶχε συμβουλευθεῖ σωστά καὶ ὅτι ὁ στρατός τώρα θά ἦταν πῶς ἀσφαλισμένος. Καὶ τοὺς ἐπίασε ὄλους μεγάλος πόθος νὰ πάρουν μέρος στὴν ἐκστρατεία, τοὺς πῶς ἠλικιωμένους ἀπὸ τὴν μιὰ μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἢ θά ὑποδούλωναν τὰ μέρη πού πηγαινιναν νὰ χτυπήσουν ἢ τουλάχιστο πὼς τόσο μεγάλη

δύναμη δέν μπορούσε νά πάθει καμιά συμφορά· τούς νέους στήν άκμή τής ήλικίας τους άπό τήν άλλη τούς κυρίεψε ή λαχτάρα νά ίδουν καί νά γνωρίσουν άπό κοντά τήν άγνωστη χώρα, ελπίζοντας συγχρόνως πώς θά έπιζήσουν· τό πλήθος του λαού στρεφόταν πρώτα στό άμεσο κέρδος του στρατιωτικού μισθου καί δεύτερο στήν κατάκτηση μιās ήγεμονίας πού θά ήταν άνεξάντλητη πηγή χρημάτων⁴⁵. Έτσι άπό τό γενικό ρεύμα τής όρμής τής πλειοψηφίας, κι εκείνος άκόμα πού δέν εύνουοσε τήν έπιχείρηση φοβόταν μήπως άν ψηφίσει άντίθετα θεωρηθεί έχθρός τής πολιτείας κι έτσι καθόταν ήσυχος.

25. Καί τέλος κάποιος Άθηναίος άνέβηκε στό βήμα, καί άποτεινοντας τό λόγο στό Νικία του είπε πώς δέ χρειάζεται πιά νά βρίσκει προφάσεις καί νά καθυστερεί τά πράματα, αλλά νά πεί καθαρά μπροστά σέ όλους τί καί τί έξοπλισμούς ήθελε νά του δώσουν μέ τήν ψήφο τους. Αυτός άναγκάστηκε ν' άπαντήσει πώς θά προτιμούσε νά συσκευθεί πρώτα μέ τούς άλλους στρατηγούς, αλλά κατά τή γνώμη του δέν έπρεπε νά ξεκινήσουν μέ λιγότερα άπό έκατό πολεμικά· κι οί Άθηναίοι οί ίδιοι έπρεπε νά συνεισφέρουν καράβια γιά τή μεταφορά του στρατου όσα κριθούν άναγκαία καθώς καί νά στείλουν νά ζητήσουν καί άλλα άπό τούς συμμάχους καί νά 'χουν βαριά άρματωμένους στρατιώτες όχι λιγότερους άπό πέντε χιλιάδες όλους μαζί, Άθηναίους καί συμμάχους, κι άν μπορέσουν, άκόμα περισσότερους· κι όσο γιά τά άλλα όπλα θά έπαιρναν, αυτός κι οί άλλοι στρατηγοί, άφοϋ τούς έτοιμάσουν, αριθμό πού ν' άναλογεί προς τό βαρϋ πεζικό⁴⁶, καθώς καί τοξότες άπό τήν Άθήνα καί τήν Κρήτη, καί σφεντονίτες καί ό,τι άλλο τούς φανεί πώς χρειάζεται.

26. Κι άφοϋ τ' άκουσαν αυτά οί Άθηναίοι ψηφισαν άμέσως άπόλυτη πληρεξουσιότητα στους στρατηγούς, τόσο γιά τόν αριθμό των στρατιωτών, όσο καί γιά όλόκληρη τήν έξστρατεία, καί νά ένεργήσουν όπως νομίζουν πώς είναι τό καλύτερο γιά τούς Άθηναίους. Κι ύστερα άπ' αυτά άρχισαν άμέσως οί προετοιμασίες κι έστειλαν στους συμμάχους ζητώντας ό,τι χρειάζονταν καί σύνταξαν στρατολογικούς καταλόγους γιά τήν Άθήνα. Τελευταία είχε συνέρθει ή πολιτεία άπό τή μεγάλη

Πρόταση του Νικία γιά τή δύναμη του έξστρατευτικού σώματος.

Έτοιμασίες πριν άπό τήν έξστρατεία.

ἀρρώστια κι ἀπό τόν ἀδιάκοπο πόλεμο ⁴⁷, καί σχετικά μέ τό πλῆθος τῶν νέων πού εἶχαν μεγαλώσει στό μεταξύ καί μέ τήν ἀποταμίευση χρημάτων χάρι στήν ἀνακωχή, ἔτσι τά προμηθεύτηκαν ὅλα πιό εὐκολα. Βρίσκονταν λοιπόν αὐτοί ἀπασχολημένοι μέ τήν προετοιμασία.

ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΜΑΪΚΩΝ ΣΤΗΛΩΝ (κεφ. 27 - 29)

¹Επικήρυξη
τῶν δραστῶν.

27. Στό διάστημα αὐτό ὅσες πέτρινες στήλες τοῦ Ἑρμῆ ὑπῆρχαν στήν πολιτεία (καί ὑπάρχουν πολλές γιατί εἶναι ντόπια συνήθεια, τόσο στά πρόθυρα ἰδιωτικῶν σπιτιῶν ὅσο καί σέ ἱερά) βρέθηκαν οἱ περισσότερες μέ σπασμένο τό πρόσωπο μέσα σέ μιά νύχτα. Καί κανεῖς δέν ἤξερε ποιοί τό ἔκαναν, ἀλλά τοὺς καταζητοῦσαν προκηρύσσοντας μεγάλες ἀμοιβές, γιά τήν ἀνακάλυψή τους, κι ἐξόν ἀπ' αὐτό ἔβγαλαν κι ἄλλο ψήφισμα, ἄν κανεῖς ἤξερε νά ἔχει γίνει καμιά ἀσεβής πράξη, νά τό καταγγεῖλει χωρίς φόβο ὅποιοσδήποτε θέλει, εἴτε πολίτης εἶναι, εἴτε ξένος, εἴτε δοῦλος. Καί πῆραν τό πᾶμα πολύ στά σοβαρά· γιατί φαινόταν πὼς ἦταν συγχρόνως κακοσημαδιά γιά τήν ἐκστρατεία, καί πὼς εἶχε γίνει ἀπό συνωμότες πού σκόπευαν νά κάνουν πραξικόπημα καί νά καταλύσουν τή δημοκρατία ⁴⁸.

Παρωδία τῶν
μυστηρίων.
Κατηγορία
ἐναντίον τοῦ
²Ἀλκιβιάδη.

28. Τότε ὑποβάλλεται καταγγελία ἀπό μερικούς μετοίκους καί ὑπηρέτες, ὄχι σχετικά μέ τό σπάσιμο τῶν Ἑρμῶν, ἀλλά πὼς εἶχαν διαπραχθεῖ κάτι ἄλλοι ἀκρωτηριασμοί ἀγαλμάτων ἀπό μερικούς μεθυσμένους νέους γι' ἀστεῖο καί πὼς εἶχαν παραστήσει σέ σπίτια τά ἐλευσίνια μυστήρια ἀπό ἀσεβῆ ἀναίδεια· γι' αὐτά κατηγοροῦσαν ἀνάμεσα σ' ἄλλους καί τόν Ἀλκιβιάδη. Κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν μεγαλύτερο φθόνο γιά τόν Ἀλκιβιάδη πού τοὺς στεκόταν ἐμπόδιο, ὥστε νά μήν ἔχουν βέβαιη τήν ἡγεσία τῆς δημοκρατικῆς μερίδας νόμιζαν πὼς ἄν τόν ἐδιωχναν αὐτόν θά ἦταν πρῶτοι στήν πολιτεία· πῆραν λοιπόν αὐτά γιά ἐπιχειρήματα καί τά ἐξόγκωσαν καί σήκωσαν κατακραυγή πὼς τόσο ἢ παρωδία τῶν μυστηρίων ὅσο καί ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν εἶχαν γίνει μέ τό σκοπό νά καταργηθεῖ ἡ δημοκρατία καί καμιά ἀπ' αὐτές τίς ἱεροσυλίες δέν εἶχε διαπραχθεῖ χωρίς τή συμμετοχή του, ἀναφέροντας ὡς τελική ἀπόδειξη ὅλο τό

ὐπόλοιπο παράνομο φέρσιμό του καί τίς ἀντιδημοκρατικές του συνήθειες ⁴⁹.

29. Αὐτός ὅμως ἀντέκρουσε τίς κατηγορίες ἀπό τήν ἀρχή καί δήλωσε πώς εἶναι πρόθυμος νά κριθεῖ ἀπό δικαστήριο ἄν εἶχε πράξει τίποτ' ἀπ' αὐτά, πρὶν ξεκινήσει ἡ ἐκστρατεία (γιατί ὅλες οἱ προμήθειες καί ὁ ἐξοπλισμός εἶχαν πιά βρεθεῖ) καί ἄν εἶχε διαπράξει τίποτ' ἀπ' αὐτά, νά τιμωρηθεῖ, ἄν ὅμως ἀθωωθεῖ, νά πάει ὡς στρατηγός. Καί τοὺς ἐξόρκιζε ἔντονα νά μὴν ἀκοῦνε τίς συκοφαντίες ἐναντίά του ὅταν θά ἔλειπε, ἀλλά ἀμέσως νά τὸν θανατώσουν, ἄν εἶχε κάνει αὐτές τίς ἀνομίες, προσθέτοντας πὺς θά ἦταν πιὸ γνωστικό ἐνῶ κρεμόταν πάνω του τέτοια κατηγορία νά μὴν τὸν στείλουν ὡς ἀρχηγό τόσο μεγάλου ἐκστρατευτικοῦ σώματος πρὶν ξεκαθαρίσουν τὸ ζήτημα μὲ δίκη. Οἱ ἐχθροὶ του ὅμως φοβοῦνταν πὺς ὁ στρατός θά εἶχε εὐνοϊκές διαθέσεις πρὸς αὐτόν ἄν δικαζόταν ἀμέσως τότε, καί μήπως τὸ πλῆθος δὲ δεῖξει τήν ἀπαιτούμενη ἀστηρότητα ἀπὸ καλὴ προαίρεση, ἐπειδὴ ἐξαιτίας του ἔπαιρναν μέρος στὴν ἐκστρατεία οἱ Ἄργεῖοι καί μερικοὶ Μαντινεῖς· κοίταζαν λοιπὸν νά ἀποτρέψουν αὐτὸ καί ν' ἀνακόψουν τὴ βιασύνη τοῦ Ἄλκιβιάδου, σκορπίζοντας ἀνάμεσα στὸν κόσμον δικούς τους ρήτορες πού ὑποστήριζαν πὺς πρέπει νά φύγει τώρα καί νά μὴν καθυστερεῖ τὸ ξεκίνημα, ἀλλὰ νά γυρίσει καί νά δικαστεῖ σὲ τακτὴ ἡμερομηνία. Μ' αὐτόν τὸν τρόπο ἤθελαν νά δικαστεῖ ὁ Ἄλκιβιάδης γιὰ μεγαλύτερη συκοφαντία, πού θά ἐπινοοῦσαν εὐκολότερα ἄν ἔλειπε αὐτὸς ἀπὸ τὴ μέση, καί νά δικαστεῖ φερμένος πίσω κατὰ μήνυμα τῆς πολιτείας. Κι ἔτσι ἀποφασίστηκε νά ξεκινήσει ὁ Ἄλκιβιάδης.

Ἀπόφαση νά φύγει πρὶν ἀπὸ τὴ δίκη.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

(κεφ. 30 - 32)

30. Ὑστερα ἀπ' αὐτά, στά μισὰ πιά τοῦ καλοκαιριοῦ ⁵⁰, ἄρχισαν νά ξεκινοῦν γιὰ τὴ Σικελία. Στά περισσότερα καράβια τῶν συμμάχων καί στά φορτηγά πού μετέφεραν τὸ σιτάρι καί σ' ἄλλα πλεούμενα κι ὅλη τὴν ἄλλη νηοπομπή πού ἀκολουθοῦσε τὴν ἐκστρατεία εἶχε δοθεῖ ἡ ἐντολή νά μαζευτοῦν στὴν Κέρκυρα μὲ τὸ σκοπὸ νά περάσουν τὸ Ἴόνιο πέλαγος ὅλοι μαζί πρὸς τὸ

Κάθοδος στὸν Πειραιά.

Σέ λευκή λήκυθο Ἀθηναῖος πολεμιστὴς περιβάλλεται ἀπὸ μέλη τῆς οἰκογένειάς του πού τόν ἀποχαιρετοῦν (τέλος τοῦ 5 π.Χ. αἰώνα, Ἀθήνα, Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείο).

ἀκρωτήρι Ἰαυγία· οἱ Ἀθηναῖοι οἱ ἴδιοι κι ὅσοι λίγοι σύμμαχοι βρίσκονταν στήν Ἀθήνα κατέβηκαν στόν Πειραιά τήν ὀρισμένη μέρα τά ξημερώματα καί μπήκαν ὡς πληρώματα στά καράβια γιατί ἐπρόκειτο νά σηκώσουν ἄγκυρα. Καί μαζί τους κατέβηκε καί σχεδόν ὀλόκληρος ὁ πληθυσμός ὅπως θά λέγαμε, τῆς πολιτείας, τόσο οἱ πολῖτες, ὅσο κι οἱ ξένοι· οἱ ἐντόπιοι βέβαια γιά νά ξεπροβοδίσει ὁ καθένας τούς δικούς του, ἄλλοι συντρόφους, ἄλλοι συγγενεῖς, ἄλλοι γιούς, καί βάδιζαν μ' ἐλπίδες μαζί καί θρήνους, ἐλπίζοντας νά κυριέψουν μεγάλα μέρη καί κλαίγοντας ἀπό τό φόβο μή δέν τούς ξανάβλεπαν πιά, γιατί στοχάζονταν σέ πόσο μακρῶ ταξίδι ἀπό τόν τόπο τους τούς ἔστειλαν.

31. Καί τή στιγμή ἐκείνη πού ἦταν πιά νά χωριστοῦν γιά νά ριχτοῦν στόν κίνδυνο, τούς ἔρχονταν στό νοῦ ἡ φοβέρα τοῦ πολέμου περισσότερο παρά τήν ὥρα πού ψήφιζαν γιά τήν ἐκστρατεία· ἔπαιρναν ὅμως πάλι θάρρος ἀπό τό θέαμα, βλέποντας μέ τά ἴδια τους τά μάτια πόσο μεγάλα καί δυνατά ἦταν ὅλα⁵¹. Οἱ ξένοι πάλι καί τό ὑπόλοιπο πλῆθος πήγαιναν νά δοῦν μέ τήν ἰδέα πῶς ἦταν κάτι ἀξιωμαθόνευτο, κι ἀπίστευτο καί μέ τή φαντασία ἀκόμα. Γιατί αὐτός ὁ στόλος καί ὁ καταρτισμός του ἦταν ὁ πρῶτος πού ξεκινούσε ἀπό μιά μόνο πολιτεία μέ ἀποκλειστικά ἑλληνικές δυνάμεις καί ἦταν ὁ πιό πολυέξοδος καί ὁ πιό λαμπρά καταρτισμένος ἀπ' ὅλους πού εἶχαν ἐκστρατεύσει ποτέ ὡς τήν ἐποχή ἐκείνη. Σέ ἀριθμό караβιῶν καί στρατιωτῶν δέν ἦταν κατώτερες οὔτε ἡ ἐκστρατεία ἐνάντια στήν Ἐπίδαυρο μέ τόν Περικλῆ, οὔτε ἡ ἄλλη στήν Ποτειδαία μέ τόν Ἄγνωνα⁵² γιατί εἶχαν τότε πάει τέσσερις χιλιάδες βαριά ἀρματωμένοι στρατιῶτες ἀπό τήν ἴδια τήν Ἀθήνα καί τριακόσιοι ἵππεις κι ἑκατό πολεμικά, καί ἄλλα πενήντα χιῶτικα καί μυτιληναϊκά, κι ἀκόμα κι ἄλλοι σύμμαχοι πολλοί· ἀλλά εἶχαν ξεκινήσει γιά μικρό θαλασσινό ταξίδι καί μέ πολύ πρόχειρη ἐτοιμασία· τούτη ὅμως ἡ ἐκστρατεία ξεκινούσε μέ τήν προϋπόθεση πῶς θά κρατοῦσε πολύ καιρό, κι ἦταν ἐφοδιασμένη μέ ὅλα ὅσα θά χρειάζονταν καί γιά τά δύο, γιά τά καράβια καί γιά τό πεζικό· τό ναυτικό εἶχε προετοιμαστεῖ μέ μεγάλα ἔξοδα, τόσο τῆς πολιτείας ὅσο καί τῶν πλοίαρχων κάθε πολεμικοῦ, γιατί τό δημόσιο ἀπό τή μιά μεριά ἔδινε σέ κάθε ναύτη μιά

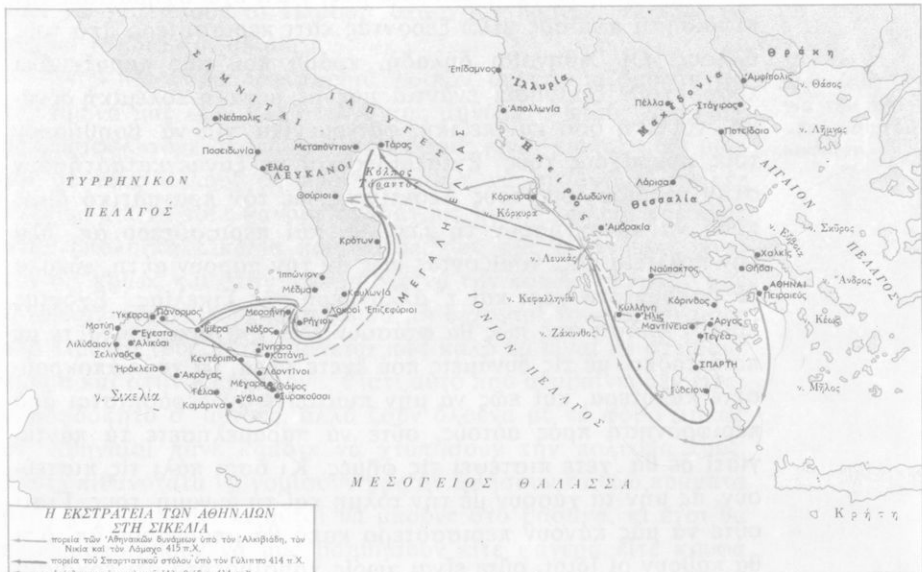
Δύναμη τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

δραχμή τήν ἡμέρα καί προμήθεψε καί τά καράβια χωρίς ξάρτια, ἐξήντα γοργοτάξιδα καί σαράντα γιά τή μεταφορά τοῦ στρατοῦ, καί ὄλους τούς κωπηλάτες γι' αὐτά, διαλέγοντας τούς καλύτερους· οἱ πλοίαρχοι πάλι ἔδιναν πρόσθετο ἐπίδομα στούς θρανίτες⁵³ ἀπό τούς ναῦτες, ἐξόν ἀπό τό μισθό πού ἔπαιρναν ἀπό τό δημόσιο καί σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶχαν προμηθεῖσαι πλούσιες γοργόνες⁵⁴ καί ἄλλα ξάρτια, καί εἶχε δεῖξει ὁ καθένας ζήλο ὡς ἐκεῖ πού δέν παίρνει νά ξεχωρίσει τό δικό του καράβι μέ κάποιο χτυπητό γνώρισμα καί μέ τή γρηγοράδα του. Στό πεζικό πάλι εἶχαν οἱ ἄντρες ξεδιαλεχτεῖ ἀπό τούς κατάλογους τῶν πῖο γενναίων καί δυνατῶν νέων, καί παράβγαιναν μεταξύ τους πολύ σοβαρά ποιός θά εἶχε τά καλύτερα ἄρματα καί τά πῖο ὠραῖα στολίδια γύρω στό σῶμα του. Καί κατέληξε καί μεταξύ τους νά μαλώνουν στή δουλειά πού εἶχε ταχθεῖ ὁ καθένας καί θά μπορούσε κανεῖς νά συμπεράνει πῶς ἐπρόκειτο περισσότερο γιά ἐπίδειξη τῆς δυνάμης καί τοῦ μεγαλείου τῆς Ἀθήνας στούς ἄλλους Ἕλληνες, παρά γιά προετοιμασία ἐκστρατείας ἐναντία σ' ἐχθρούς. Γιατί ἄν λογάριζε κανεῖς τί εἶχε ξοδέψει ἡ πολιτεία ἀπό τό δημόσιο ταμεῖο κι ὅσοι ἔπαιρναν μέρος στήν ἐκστρατεία ἀπό τά δικά τους, ἡ πολιτεία δηλαδή ὅσα εἶχε κιόλας πληρώσει κι ὅσα εἶχε δώσει νά ἔχουν μαζί τους οἱ στρατηγοί πού ἔστειλε· οἱ ἰδιῶτες πάλι ὅσα εἶχε ξοδέψει ὁ καθένας γιά τόν προσωπικό του ὄπλισμό κι ὁ κάθε τριήραρχος γιά τό καράβι του κι ὅσα ἔμελλε ἀκόμα νά ξοδέψει, κι ὅσα ἦταν ἐπόμενο νά εἶχε προμηθευτεῖ ὁ καθένας ἀνεξάρτητα ἀπό τό μισθό πού ἔπαιρνε ἀπό τό δημόσιο, προμήθεια γιά μακρόχρονη ἐκστρατεία· κι ἀκόμη ὅσα πράματα ἔπαιρνε μαζί του κάθε ἔμπορος ἢ στρατιώτης γιά νά πουλήσει στήν ἀνάγκη, θά ἔβρισκε πολλά τά τάλαντα πού ἔβγαιναν ἀπό τήν πολιτεία. Καί τό ἐκστρατευτικό σῶμα δέν ἦταν λιγότερο ξακουστό γιά τήν κατάπληξη πού προκαλοῦσε ἡ τόλμη τοῦ καί γιά τό λαμπρό θέαμα πού παρουσίαζε παρά γιά τήν ὑπεροχή του ἀπέναντι σέ κείνους πού πήγαινε νά χτυπήσει· φημίστηκε ἐπίσης γιατί ἦταν τό μεγαλύτερο ταξίδι, μέσ' ἀπό τήν ἀνοιχτή θάλασσα μακριά ἀπό τήν πατρίδα τους καί γιατί τό ἀνάλαβαν μέ τήν ἐλπίδα νά καταχτήσουν τόσα μεγάλα μέρη σχετικά μέ ὅσα εἶχαν.

32. Ὅταν πιά τὰ καράβια εἶχαν ἐπανδρωθεῖ καὶ εἶχαν φορτωθεῖ ὅλα ὅσα ἐμελλαν νά ἔχουν πρὶν ἀνοίχθουν στὸ πέλαγο, σαλπίστηκε τὸ σῆμα γιὰ νά γίνει σιωπή, καὶ ἔκαναν τὶς καθιερωμένες προσευχές πρὶν ἀπὸ κάθε θαλασσινὸ ταξίδι, ὄχι κάθε καράβι χωριστά, ἀλλὰ ὅλοι μαζί με τὸ κανονάρχισμα ἐνὸς κήρυκα· κι ἀπὸ μεγάλα δοχεῖα ὅπου εἶχαν ἀνακατέψει τὸ κρασί κοντὰ σέ ὅλα τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ ἔκαναν σπονδές τόσο οἱ ἀπλοὶ στρατιῶτες ὅσο καὶ οἱ ἀξιωματικοί, ἀνασύροντας τὴν προσφορά με χρυσά καὶ ἀσημένια κύπελλα. Κι ἔνωσαν τὴ φωνή τους στὶς ἴδιες προσευχές καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος οἱ ἄνθρωποι πού τοὺς ἐβλεπαν ἀπὸ τὴ στεριά, τόσο οἱ πολῖτες ὅσο κι ὅποιοι ἄλλοι ἤθελαν τὸ καλὸ τους. Κι ἀφοῦ τραγουῆσαν τοὺς παιάνες καὶ τελείωσαν οἱ σπονδές ἀνοίχτηκαν στὸ πέλαγο, καὶ ξεκινώντας πρῶτα στὴ σειρά τὸ ἓνα καράβι πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἄρχισαν ὕστερα νά παρατρέχουν ποιὸ θά φτάσει πρῶτο στὴν Αἴγινα. Ἔτσι βιάζονταν αὐτοὶ νά πᾶνε στὴν Κέρκυρα, ὅπου στὸ μεταξύ συγκεντρώνονταν καὶ τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων.

Ἀπόπλους.

οἱ ἦταν οἱ σπονδές καὶ ἐὰν ἐβλεποῦν

Στις Συρακοῦσες ⁵⁵ τώρα εἶχαν ἔρθει μηνύματα ἀπὸ πολλές μεριές γιὰ τὸ ξεκίνημα τῶν Ἀθηναίων· δέν πίστευαν ὁμως γιὰ πολὺ καιρὸ τίποτα, ἀλλ' ἀκόμα κι ὅταν ἐγινε συνέλευση τοῦ λαοῦ καὶ εἰπώθηκαν πολλοὶ λόγοι κι ἀπὸ πολλοὺς, οἱ μισοὶ πίστευαν τίς φῆμες γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων κι οἱ ἄλλοι μισοὶ πίστευαν τὰ ἀντίθετα. Τέλος ὁ Ἑρμοκράτης ὁ γιὸς τοῦ Ἑρμωνα, μέ τὴν ἰδέα πὼς ξέρει ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια γι' αὐτά, ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ μίλησε κάπως ἔτσι, συμβουλευόν- τας τοὺς ⁵⁶.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΚΡΑΤΗ

(κεφ. 33 - 34)

Σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας.
Ἐπιχειρήμα-
τα γιὰ τὴν ἄμυνα.

33. «Θά σᾶς φανῶ ἴσως, ὅπως σᾶς φάνηκαν κι ὅσα εἶπαν μερικοὶ ἄλλοι, πὼς λέω πράματα ἀπίστευτα σχετικὰ μέ τὴν ἀλήθεια τῆς ἐκστρατείας ἐναντιὰ μας. Καί ξέρω καλά πὼς ὅσοι ἢ λένε ἢ ἀναγγέλλουν τὰ πράματα πού δέ φαίνονται πιστευτά, ὄχι μόνο δέν πείθουν τοὺς ἀκροατές τοὺς, ἀλλὰ θεωροῦνται καὶ ἀνόητοι· δέ θά τρομοκρατηθῶ ὁμως ἀπ' αὐτὸ γιὰ νά σπαῶ ἐνῶ εἶναι σέ κίνδυνο ἡ πολιτεία μας, γιατί ἔχω σχηματίσει τὴν πεποίθησι πὼς σᾶς μιλῶ ξέροντας κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλαδὴ, πράμα πού σᾶς παραξενεύει τόσο, ἔχουν ξεκινήσει ἐναντιὰ μας μέ μεγάλη πολεμικὴ δύναμη, ναυτικὴ ὅσο καὶ πεζικὴ, φαινομενικὰ γιὰ νά βοηθήσουν τοὺς συμμάχους τοὺς Ἑγεσταίους καὶ νά ξαναεγκαταστήσουν στὴν πατρίδα τοὺς τοὺς Λεοντίους, μέ τὸν πραγματικὸ ὁμως πόθο νά καταχτήσουν τὴ Σικελία, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα τὴν πολιτεία μας, νομίζοντας πὼς ἂν τὴν πάρουν αὐτὴ, εὐκόλα θά βάλουν στὸ χέρι καὶ τ' ἄλλα μέρη τῆς Σικελίας. Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη σας πὼς θά φτάσουν ἐδῶ γρήγορα, κοιτάζετε μέ ποιὸ τρόπο, μέ τίς δυνάμεις πού ἔχετε τώρα, θά τοὺς ἀποκρούσετε καλύτερα, καὶ πὼς νά μὴν πιαστεῖτε ἀνυπεράσπιστοι ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς αὐτούς, οὔτε νά παραμελήσετε τὰ πάντα, γιατί δέ θά ἔχετε πιστέψει τίς φῆμες. Κι ὅσοι πάλι τίς πιστεύουν, ἄς μὴν τὰ χάσουν μέ τὴν τόλμη καὶ τὴ δύναμή τους. Γιατί οὔτε νά μᾶς κάνουν περισσότερο κακὸ θά μπορέσουν ἀπ' ὅτι θά πάθουν οἱ ἴδιοι, οὔτε εἶναι χωρὶς χρησιμότητα ὅτι ἐρχονται

ἐναντία μας μέ τόσο μεγάλο ἐκστρατευτικό σῶμα, ἀλλά αὐτό εἶναι γιά μᾶς καλύτερο ἀπέναντι στούς ἄλλους Σικελιώτες (γιατί θά εἶναι πιά πρόθυμοι νά συμμαχήσουν μαζί μας ἀπό τό φόβο καί τήν κατάπληξή τους)· καί ἄν, εἴτε τούς καταστρέψουμε ὀλοτέλα, εἴτε τούς διώξουμε πίσω χωρίς νά πετύχουν ἐκεῖνα πού ποθοῦν (γιατί δέ φοβάμαι μήπως κατορθώσουν ὅσα περιμένουν), θ' ἀποτελέσει αὐτό μεγάλο κατόρθωμα γιά μᾶς, καί κατόρθωμα πού ἐγώ τουλάχιστο δέν τό θεωρῶ ἀνέφικτο. Γιατί πολύ λίγες ἐκστρατείες ἤ ἀπό Ἑλληνας ἤ ἀπό βαρβάρους πέτυχαν σέ μέρη πολύ μακρῶ ἀπό τήν πατρίδα τους. Γιατί ὅσοι κι ἄν ἔρχονται, δέν εἶναι περισσότεροι ἀπό τούς ντόπιους καί τούς γείτονές τους (ὅλοι ἐνώνονται ἀπό τό φόβο τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ)· εἴτε πάλι ἀποτύχουν ἐπειδή θά τούς λείψουν οἱ προμήθειες, πάλι ἀφήνουν ἐνδοξη φήμη σ' ἐκείνους πού σχεδίαζαν δολερά νά τούς καταστρέψουν, ἔστω κι ἄν ἀποτύχουν ἀπό δική τους εὐθύνη στά περισσότερα σημεῖα. Κι αὐτοί οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ὁ Μῆδος ἀπροσδόκητα ἔχασε ἀπό τά πολλά του σφάλματα, ὅμως δυνάμωσαν καί δοξάστηκαν μέ τή φήμη πῶς τήν Ἀθήνα εἶχαν πάει νά χτυπήσουν οἱ Πέρσες· ὑπάρχουν βásiμες ἐλπίδες νά συμβεῖ τό ἴδιο καί σέ μᾶς.

34. » Μέ θαρραλέα καρδιά λοιπόν ἄς ἐτοιμαζόμαστε γιά τήν ἄμνῶνᾶ μας ἐδῶ, καί στέλνοντας μηνύματα στούς Σικελούς ἄς ἐξασφαλίσουμε ἀκόμα πιά γερά ὅσους εἶναι κιόλας μαζί μας· καί μέ τούς ἄλλους ἄς προσπαθήσουμε νά συνάψουμε φιλικές σχέσεις καί νά τούς κάνουμε συμμάχους, κι ἄς στείλομε πρέσβεις στήν ὑπόλοιπη Σικελία πού νά δείξουν πῶς ὁ κίνδυνος εἶναι κοινός, καθώς καί στήν Ἰταλία γιά νά τήν κάνουμε σύμμαχό μας ἢ τουλάχιστο νά τούς πείσουμε νά μή δέχονται τούς Ἀθηναίους στά λιμάνια τους. Μοῦ φαίνεται πῶς καλό θά εἶναι νά στείλομε ἀκόμα καί στήν Καρχηδόνα. Γιατί αὐτό πού συμβαίνει δέν εἶναι ἀπροσδόκητο σ' αὐτούς, ἀλλά ζοῦν ὀλοένα μέ τό φόβο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι πᾶνε κάποτε νά χτυπήσουν τήν πολιτεία τους. Ὡστε πιθανότατα νά νομίσουν πῶς ἄν ἀφήσουν τά ἐδῶ πράματα στήν τύχη, μπορεῖ κι αὐτοί νά μπουνε στα βάσανα, κι ἔτσι θά προθυμοποιηθοῦν νά μᾶς βοηθήσουν εἴτε φανερά εἴτε κρυφά ἢ μέ ὁποιοδήποτε τέλος τρόπο. Κι ἔχουν τήν ἰκανότητα νά τό

*Προτάσεις
γιά τήν ἀντι-
μετώπιση τοῦ
κινδύνου.*

κάνουν περισσότερο από κάθε άλλον, αν τό θελήσουν· γιατί έχουν άφθονο χρυσάφι κι άσήμι. Κι άπ' αυτά προκόβουν οί πόλεμοι κι όλα τ' άλλα. Άς στείλομε και στή Λακεδαίμονα και στήν Κόρινθο νά τούς παρακαλέσομε νά στείλουν εδω ενισχύσεις τό γρηγορότερο και νά ξαναζωντανέψουν τόν πόλεμο εκεί. Έκείνο όμως πού εγώ θεωρώ πιό άπαραίτητο άπ' όλα στήν τωρινή περίσταση, αλλά πού έσεΐς θά δυσκολευτείτε περισσότερο άπ' όλα ν' ακολουθήσετε, γιατί είσαστε συνηθισμένοι στήν ειρήνη, όμως θά τό πω : όλοι μαζί οί Σικελιώτες, αν τό θέλαμε, ή τουλάχιστο όσο γίνεται περισσότεροι μαζί μας, ρίχνοντας στή θάλασσα όλα μας τά καράβια μέ δυό μηνών προμήθειες, νά βγοϋμε ν' άπαντήσομε τούς Άθηναίους στόν Τάραντα και στό άκρωτήρι Ίαπυγία· και νά τούς δώσομε νά καταλάβουν πώς πριν άγωνιστοϋν γιά τή Σικελία πρέπει ν' άγωνιστοϋν γιά νά περάσουν τό Ίόνιο· έτσι θά τούς κάνομε κυριολεκτικά νά τά χάσουν και νά πέσουν σέ συλλογή, ότι εμείς ξεκινούμε σαν φρουροί από φιλική μας χώρα (γιατί ό Τάρας θά μās δεχτεί ευχαρίστως), γι' αυτός όμως είναι μεγάλη ή θάλασσα νά τήν περάσουν μ' όλες τους τίς νηπομπές και τίς έτοιμασίες· και είναι δύσκολο σέ τόσο μακρύ ταξίδι νά μείνουν σέ ταχτική παράταξη ναυμαχίας, ώστε θά ήταν εύκολο νά τούς έπιτεθοϋμε, καθώς θά έπεφταν άπάνω μας άργά και λίγοι - λίγοι. Άν πάλι, άφήνοντας πίσω τά πιό βαριά τους πλοΐα, μās ρίχνονταν μέ τά γρήγορα καράβια τους, είτε θά τούς χτυπούσαμε, ενω θά ήταν κουρασμένοι αν χρησιμοποιούσαν τά κουπιά γιά τό γρήγορο άρμένισμά τους, είτε πάλι, αν άποφασίζαμε νά μή συμπλακοϋμε μās είναι δυνατό νά γυρίσομε πίσω στόν Τάραντα· αυτοί τότε, μή έχοντας πολλές προμήθειες μαζί τους, άφοϋ θά είχαν περάσει τό πέλαγο έτοιμασμένοι γιά ναυμαχία, θά στεροϋνταν τά πάντα άράζοντας σ' άκατοίκητα άκρογιάλια, και είτε αν έμεναν εκεί θά τούς κυκλώναμε, είτε προσπαθώντας ν' άρμενίσουν γύρω στά παράλια μας, θ' άφηναν πίσω τά μεταγωγικά τους κι επειδή δέ θά ήταν βέβαιοι αν θά τούς δέχονταν οί διάφορες πολιτείες, θά 'χαναν τό ήθικό τους. Άκολουθώντας λοιπόν αυτούς τους συλλογισμούς, εγώ τουλάχιστο νομίζω πώς, άποκλεισμένοι από τήν προσέγγιση στόν Τάραντα, ουτε θά ξεκινήσουν καν από τήν

Κέρκυρα· αλλά είτε θ' ἀρχίσουν μακρόχρονες συζητήσεις και θά στείλουν κατάσκοπους νά μάθουν πόσοι είμαστε και σέ ποιό μέρος βρισκόμαστε, ώστε θά τούς σπρώξει ή εποχή ως τό χειμώνα, ή, κατάπληκτοι από τήν ἀπροσδόκητη πορεία τών πραγμάτων, θά ματαιώσουν τήν ἐκστρατεία τους όλωσδιόλου· και γι' άλλους λόγους και γιατί, όπως ἀκούω, ο πίο εμπειρος από τούς στρατηγούς τους έχει ἀναλάβει τήν ἀρχηγία χωρίς νά τό θέλει, και πολύ εύχαρίστως θ' ἀρπαζόταν από τή δικαιολογία αὐτή, ἄν φανερώναμε κάποια ἀξιόλογη ἀντίσταση. Και ξέρω καλά πώς οί εἰδήσεις γιά μᾶς θά τούς ἔφταναν ἐξογκωμένες· και οί διαθέσεις τών ἀνθρώπων γυρίζουν ἀνάλογα μέ τίς διαδόσεις πού ἀκοῦν, και τρομάζουν περισσότερο από κείνους πού κάνουν πρῶτοι τήν ἐπίθεση, ή πού δείχνουν τουλάχιστο φανερά στους ἐπιδρομείς ὅτι θ' ἀντισταθοῦν, νομίζοντάς τους ἄξιους ν' ἀντιμετωπίσουν τόν κίνδυνο. Πράμα πού εἶναι λογικά πιθανό νά πάθουν τώρα οί Ἀθηναῖοι. Γιατί ἔρχονται νά μᾶς χτυπήσουν μέ τήν ἰδέα πώς δέ θ' ἀντισταθοῦμε, ἔχοντάς μας καταδικάσει μέσα τους, και πολύ σωστά, ἀφοῦ δέν τούς πολεμήσαμε μαζί μέ τούς Λακεδαιμονίους· ἄν ὅμως μᾶς ἔβλεπαν νά τολμοῦμε ἐνῶ δέν τό περίμεναν, θά κατατρόμαζαν περισσότερο από τήν ἀπροσδόκητη στάση μας, παρά από τήν ἀληθινή δύναμή μας.

»Κάντε λοιπόν ὅ,τι σᾶς λέω, τολμώντας ὅπως σᾶς συμβούλευσα· ἄν ὅμως δέν τά παραδεχτείτε αὐτά, ἐτοιμάστε ὅσο γίνεται γρηγορότερα ὅλα τ' ἄλλα γιά τόν πόλεμο. Ἄς βάλει ὁ καθένας στό νοῦ του πώς ή καταφρόνηση πρὸς τούς ἐπιδρομείς φανερώνεται τό περισσότερο πάνω στήν ὀρμή τῆς μάχης, ἀλλά από τούτη τή στιγμή νά πιστέψετε πώς μεγαλύτερη ἀσφάλεια δίνει ή πλήρης ἐτοιμασία ἀπό τό φόβο τών ἐχθρῶν· γιατί τοῦτο θά σᾶς σταθεῖ τό πίο χρήσιμο, νά ἐνεργεῖτε μέ τήν ἰδέα πώς βρίσκεστε σέ ἄμεσο κίνδυνο. Οἱ στρατιῶτες τοῦ ἐχθροῦ ξέρω καλά ὅτι βρίσκονται κιόλας στό δρόμο κι ἔρχονται καταπάνω μας, κι ὅπου νά 'ναι θά βρεθοῦν μπροστά μας».

ΑΝΤΙΓΝΩΜΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΡΑΚΟΥΣΕΣ. ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ. (κεφ. 35 - 41)

35. Ἔτσι πάνω - κάτω μίλησε ὁ Ἑρμοκράτης. Κι ὁ λαός

τῶν Συρακουσῶν ἔπεσε σέ μεγάλη ἀντιγνώμια : ἄλλοι ἔλεγαν πῶς μέ κανένα τρόπο δέ θά μπορούσαν νά ῥθουν οἱ Ἀθηναῖοι καί δέν ἦταν ἀλήθεια αὐτά πού διαδίδονταν, ἄλλοι πάλι πῶς ἂν τύχει καί ἔρχονταν, τί μπορούσαν νά κάνουν χωρίς νά πάθουν ἀντίστοιχα καί μεγαλύτερα; Κι ἄλλοι πάλι μέ ἀπέραντη περιφρόνηση γύρισαν τήν ὑπόθεση στό ἄστεϊο. Καί λίγοι ἀπό τό πλῆθος ἦταν πού ἔδωσαν πίστη στόν Ἑρμοκράτη καί φοβήθηκαν γιά τό μέλλον. Τότε ἀνέβηκε στό βῆμα ὁ Ἀθηναγόρας ⁵⁷ πού ἦταν ἀρχηγός τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος καί τήν ἐποχή ἐκείνη τόν ἀκολουθοῦσαν οἱ πολλοί καί εἶπε πάνω-κάτω τ' ἀκόλουθα :

*Κακόβουλες
φῆμες τά νέα
γιά τήν
ἐκστρατεία.*

36. «Ὅποιος δέ θέλει νά δειχτοῦν τόσο ἀνόητοι οἱ Ἀθηναῖοι ὥστε νά ῥθουν ἐδῶ γιά νά γίνουν δοῦλοι μας, ἤ εἶναι δειλός ἢ δέν ἀγαπάει τήν πατρίδα μας· ἐκείνους ὅμως πού σᾶς δίνουν τέτοιες εἰδήσεις καί σᾶς κατατρομάζουν, δέ θαυμάζω τόσο τήν τόλμη τους ὅσο τή βλακεία τους, ἂν νομίζουν πῶς δέν εἶναι φανεροί οἱ σκοποὶ τους. Γιατί ὅσοι φοβοῦνται μέσα τους γιά κάτι, θέλουν νά ρίξουν ὀλόκληρη τήν πολιτεία στόν πανικό γιά νά ἐπισκιάσουν τό δικό τους μέ τόν κοινό τρόπο. Καί τώρα μποροῦν νά φέρουν αὐτό τό ἀποτέλεσμα οἱ εἰδήσεις τοῦτες πού δέ βγήκανε στή μέση ἀπό μόνες τους, ἀλλά ἔχουν ἐπινοηθεῖ ἀπό ἄντρες πού ἀδιάκοπα ἀνακινοῦν τέτοια ζητήματα. Ἐσεῖς ὅμως ἂν σκεφεῖτε καλά, δέ θά ὑπολογίσετε τίς πιθανότητες ἐξετάζοντάς τις μέ βάση τί σᾶς ἀνακοίνωσαν αὐτοί, ἀλλά τό τί εἶναι ἐπόμενο νά κάνουν ἄνθρωποι τετραπέρατοι καί μέ μεγάλη πείρα σέ πολλά ζητήματα, ὅπως ὑποστηρίζω πῶς εἶναι οἱ Ἀθηναῖοι. Δέν εἶναι δηλαδή φυσικό ἀφήνοντας πίσω τους τοὺς Πελοποννησίους χωρίς νά ἔχουν τελειώσει τόν ἐκεῖ πόλεμο ὀριστικά, νά ξεκινήσουν ἀπό δική τους πρωτοβουλία γιά ἕναν καινούργιο πόλεμο, ὄχι μικρότερο ἀπό κείνον· γιατί ἐγώ τουλάχιστο νομίζω πῶς θά εἶναι πολὺ εὐχαριστημένοι πού δέν πήγαμε ἐμεῖς ἐναντία τους, τόσο πολλές πολιτεῖες πού εἴμαστε καί τόσο μεγάλες.

*Ἄδύνατη ἡ
κατάκτηση
τῆς Σικελίας.*

37. » Ἄν ὅμως πράγματι ἔρχονται, ὅπως διαδίδεται, νομίζω πῶς ἡ Σικελία εἶναι πιο ἄξια ἀπό τήν Πελοπόννησο νά βγάλει πέρα τόν πόλεμο μαζί τους, καθόσο εἶναι καλύτερα ἐξοπλισμένη

καί ἐφοδιασμένη ἀπ' ὅλες τίς ἀπόψεις, καί μόνη της ἡ δική μας πολιτεία εἶναι πολύ πιά δυνατή ἀπό τό στρατό πού καθῶς λένε, ἔρχεται τώρα ἐναντία μας, ἀκόμα κι ἂν ἐρχόταν διπλάσιος σέ μέγεθος· γιατί ξέρω καλά πῶς οὔτε ἄλογα πρόκειται νά τούς ἀκολουθήσουν, οὔτε θά μπορέσουν νά προμηθευτοῦν ἀπό δῶ ἐξόν κάτι λίγα ἀπό τούς Ἑγεσταίους· οὔτε τόσο πολλοί ἀρματωμένοι στρατιῶτες ὅσους ἔχουμε ἐμεῖς μποροῦνε νά ἴθουν μέ καράβια (γιατί εἶναι μεγάλη ὑπόθεση νά φτάσουν ὡς ἐδῶ καί τά ἴδια τά καράβια ἀδειανά διασχίζοντας τόσο μεγάλο πέλαγο), κι ὅλος ὁ ἄλλος ἐφοδιασμός ὅσος θά χρειαζόταν νά προμηθευτοῦν γιά νά χτυπήσουν τόσο μεγάλη πολιτεία σάν τή δική μας, δέ θά ἦταν μικρός. Γιά ὄλ' αὐτά νομίζω (καί θά προχωρήσω ὅσο παίρνει γιά νά διατυπώσω τή γνώμη μου), πῶς ἂν ἔρχονταν ἔχοντας μαζί τους ὀλόκληρη πολιτεία μεγάλη σάν τίς Συρακοῦσες κι ἐπιαναν τόπο στά σύνορά μας κι ἔτσι ἔκαναν τόν πόλεμο, μόνο τότε μόλις καί μετά βίας θά ξέφευγαν τήν ὀλοκληρωτική ἐξόντωση· πόσο μᾶλλον σέ μιᾶ Σικελία ὀλόκληρη, ἐχθρική πρὸς αὐτούς (γιατί θά ἐνωθοῦν ὅλοι μαζί μας) σέ στρατόπεδο πού ἐγκαταστάθηκε ἀπό καράβια, καί πολεμώντας ἀπό ἀντίσκηνα, καί μόλις μέ τόν ἀπαραίτητο ἐφοδιασμό, ἀνίκανοι ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' τό στρατόπεδο σέ μεγάλη ἀπόσταση ἐξαιτίας τῶν ἰπέων μας. Καί μ' ἓνα λόγο νομίζω πῶς δέ θά μπορέσουν οὔτε μέρος τῆς γῆς νά πάρουν στήν ἐξουσία τους, τόσο θεωρῶ ἰσχυρότερη τή δική μας πολεμική ἐτοιμασία.

38. »Ἄλλ' αὐτά, ὅπως ὑποστηρίζω, τά γνωρίζουν οἱ Ἄθηναῖοι καί ξέρω καλά πῶς προφυλάγουν τά συμφέροντά τους· ξέρω ἐπίσης πᾶς ἄντρες ἀπό τόν τόπο μας βρίσκουν τήν εὐκαιρία νά ψευδολογήσουν γιά πράγματα πού οὔτε ἀλήθεια εἶναι, οὔτε εἶναι δυνατό νά γίνουν. Τούς ξέρω ἐγώ αὐτούς τούς κυρίους καί δέν εἶναι τούτη ἡ πρώτη φορά ἀλλ' ἀνεκαθεν ἐπιχειροῦν εἴτε μέ τέτοια ἐπιχειρήματα καί πιά τερατώδη ἀκόμα, εἴτε μέ πράξεις, νά φοβίσουν τό δικό σας λαό καί νά πάρουν στά χέρια τους τήν ἀρχή. Καί φοβᾶμαι, μήπως κάποτε, μέ τά πολλὰ πού δοκιμάζουν, μπορέσουν καί τό καταφέρουν· ἐμεῖς ὅμως εἴμαστε ἀνάξιοι νά πάρομε τά μέτρα μας πρὶν νά δεινοπαθήσομε καί προλαβαίνοντας τίς προθέσεις τους νά τούς χτυπήσομε.

Ἡ φήμη γιά ἐπίθεση προὐόν πολιτικῶν διαφορῶν.

Γι' αὐτούς ἀκριβῶς τούς λόγους μόνο γιά πολύ σύντομα διαστήματα ἔχει ἑσωτερική ἡσυχία ἢ πολιτεία μας, ἀλλά ὑποφέρει ἀπό ἐπαναστάσεις καί ἀγῶνες συχνότερα ἐνάντια στούς δικούς της πολίτες παρά ἐνάντια σ' ἐξωτερικούς ἐχθρούς, καί κάποτε ὑπέμεινε καί τυραννίδες ἢ καί ἄδικες ὀλιγαρχίες ⁵⁸. Ἐγώ ὁμως, ἂν θελήσετε νά μ' ἀκολουθήσετε, θά προσπαθήσω νά μήν ἀψηφήσω τόν κίνδυνο νά σᾶς ἐπιβληθεῖ κανένα ἀπ' αὐτά τά κακά καί νά πείσω τούς περισσότερους ἀπό σᾶς νά τιμωρήσουν ὅσους τά σοφίζονται καί τά προετοιμάζουν ὄχι μόνον ὅταν τούς πιάσετε ἐπ' αὐτοφῶρω νά τό κάνουν (γιατί εἶναι δύσκολο νά τούς πετύχετε πάνω στήν ὥρα) ἀλλά καί γιά ὅσα θέλουν νά πράξουν, ἀλλά δέν μποροῦν (γιατί πρέπει νά ἐξουδετερώνει κανεῖς τόν ἐχθρό ἀπό τά πρῖν, ὄχι μόνο γιά ὅσα κάνει, ἀλλά καί γιά ὅσα σκέπτεται, ἀφοῦ ἐκεῖνος πού δέ φυλάγεται πρῶτος εἶναι κι ὁ πρῶτος πού θά ὑποφέρει)· καί τούς ὀλιγαρχικούς σ' ἄλλα σημεῖα θά τούς ἐλέγχω καί σ' ἄλλα θά τούς παρακολουθῶ, κι ἀλλοῦ πάλι θά τούς βάζω στόν ἴσιο δρόμο· ἔτσι νομίζω πῶς μπορῶ καλύτερα νά προλάβω τίς παρανομίες τους. Καί μά τήν ἀλήθεια, τό ἔχω πολλές φορές σκεφτεῖ, τί στό καλό θέλετε, σεῖς οἱ νέοι ⁵⁹; Ποιοῦ ἀπό τά δύο, νά πάρετε κιόλας τήν ἐξουσία; Ἄλλ' αὐτό δέν εἶναι σύμφωνο μέ τό νόμο. Κι ὁ νόμος ψηφίστηκε περισσότερο γιατί δέν εἴστε ἄξιοι, παρά γιά νά σᾶς ἀφαιρέσει τίς τιμές ἂν εἴστε ἄξιοι νά τίς πάρετε. Ἡ μήπως δέ θέλετε νά εἴστε ἴσοι ἀπέναντι τοῦ νόμου μέ τόν πολύ λαό; Κατά ποιά λογική δέν εἶναι σωστό οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι νά μήν ἔχουν τά ἴδια δικαιώματα;

*Δημοκρατία -
Ὀλιγαρχία.*

39. »Ἴσως ὁμως πεῖ κανεῖς πῶς ἡ δημοκρατία δέν εἶναι οὔτε συνετό πολίτευμα, οὔτε κι ἀκριβοδίκαιο, ἀλλά πῶς ἀξιότεροι εἶναι νά κυβερνοῦν καλύτερα ὅσοι ἔχουν τίς μεγάλες περιουσίες. Ἐγώ ὁμως ἰσχυρίζομαι πρῶτα ἀπ' ὅλα πῶς ὀνομάστηκε δημοκρατία τό πολίτευμα πού τούς περιλαμβάνει ὅλους, καί ὀλιγαρχία ἐκεῖνο πού λογαριάζει μόνο ἓνα μικρό μέρος τοῦ λαοῦ· καί οἱ πλούσιοι εἶναι βέβαια πιό ἱκανοί νά φυλάγουν τά χρήματά τους, ἀλλά νά στοχαστοῦν καλύτερα, οἱ πιό γνωστικοί· καί νά κρίνουν ποιοῦ εἶναι τό σωστό ἀφοῦ ἀκούσουν ὅλες τίς γνώμες, πιό ἄξιοι εἶναι οἱ πολλοί ⁶⁰. Καί ὅλες αὐτές οἱ τάξεις ἐξίσου,

καί ἡ καθεμίᾳ καί ὅλες μαζί ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα μέσα στή δημοκρατία. Ἀντίθετα, ἡ ὀλιγαρχία ἀπονέμει τὸ ἴδιο μερίδιο τῶν κινδύνων στοὺς πολλούς, ἀπὸ τὰ ὠφελήματα ὅμως ὄχι μόνον παίρνει τὰ περισσότερα, ἀλλὰ τ' ἀφαιρεῖ ὅλα ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ τὰ κρατεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό της· αὐτὰ ἐπιδιώκουν μὲ ζῆλο τόσο οἱ δυνατοὶ ὅσο κι οἱ νέοι, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχουν σὲ μιὰ μεγάλη πολιτεία.

40. »Ἄχ, ἀστόχαστοι ἄνθρωποι, οἱ πῖο ἀστόχαστοι ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, πού γνωρίζω, ἂν ἀκόμα καὶ τούτη τὴν τελευταία στιγμή δὲν καταλάβετε πὼς εἶναι κακοὶ οἱ σκοποὶ πού ἐπιδιώκετε, εἴστε ἢ ἐξαιρετικὰ ἀμαθεῖς ἢ ἐξαιρετικὰ κακόβουλοι, ἂν, ξέροντας τὴν ἀδικία σας, ἔχετε τὸ θράσος νὰ ἐξακολουθεῖτε. Ἀλλὰ ἢ καταλάβετε τὸ ἢ μετανιώσετε καὶ προάγετε τὸ κοινὸ καλὸ τῆς πολιτείας, καὶ πιστέψετε πὼς αὐτὸ εἶναι ἡ ἰσονομία καὶ πὼς οἱ καλύτεροι ἀπὸ σᾶς θὰ ὠφεληθοῦν καὶ περισσότερο. Ἄν ὅμως βάλετε ἄλλα στό νοῦ σας, τότε μπορεῖ καὶ ὅλα νὰ τὰ χάσετε· κι ἀφήστε κατὰ μέρος τίς διαδόσεις σάν κι αὐτές γιατί νὰ ξέρετε πὼς μιλάτε σὲ ἀνθρώπους πού καταλαβαίνουν τοὺς σκοποὺς σας καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀφήσουν νὰ τοὺς ἐφαρμόσετε. Γιατί ἡ πολιτεία τούτη, ἀκόμα κι ἂν εἶναι γεγονός πὼς ἔρχονται οἱ Ἀθηναῖοι, θὰ τοὺς ἀποκρούσει μὲ τρόπο ἀντάξιο της, κι ἔχομε στρατηγούς πού θὰ τὰ ἐξετάσουν αὐτά. Κι ἂν τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅπως δὲ νομίζω πὼς εἶναι, δὲ θὰ τὰ χάσει ἡ πολιτεία τρομαγμένη ἀπὸ τίς διαδόσεις σας, καὶ δὲ θὰ σᾶς ἐκλέξει ἄρχοντές της γιὰ νὰ ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτό της μιὰ δουλειὰ μὲ τὴ θέλησή της. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἴδια μὲ τοὺς δικούς της θεσμούς, ἐξετάζοντας τοὺς λόγους σας θὰ τοὺς κρίνει σάν νὰ εἶναι πράξεις καὶ δὲ θ' ἀφήσει νὰ τῆς πάρουν τὴν ἐλευθερία πού ἔχει παρασυρμένη ἀπ' ὅσα ἀκούει, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσει νὰ τὴ διατηρήσει, παίρνοντας δραστικές προφυλάξεις γιὰ νὰ μὴν τὸ ἐπιτρέψει»

41. Αὐτὰ πάνω - κάτω εἶπε ὁ Ἀθηναγόρας. Καὶ σηκώθηκε ἀπάνω ἕνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς καὶ δὲν ἄφησε κανέναν ἄλλο ν' ἀνεβεῖ στό βῆμα ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶπε περίπου τ' ἀκόλουθα σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς συγκέντρωσης. «Δὲν εἶναι φρόνιμο οὔτε νὰ συκοφαντεῖ μὲ τὰ λόγια ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, οὔτε αὐτοὶ

*Ἡ πόλις
ἰκανὴ νὰ
ἀντιμετωπί-
σει τὸν κίν-
δυο.*

*Δημιουργία
ἐνός στρατη-
γοῦ.*

πού τ' ἀκοῦν νά τά παραδέχονται ἀνεξέταστα· ἀλλά σχετικά μέ τίς διαδόσεις πού καταφθάνουν, καλύτερο θά εἶναι νά κοιτάξομε μέ ποιό τρόπο τόσο ὁ καθένας χωριστά ὅσο κι ὀλόκληρη ἡ πολιτεία θά ἐτοιμαστοῦμε πιά ἄρτια γιά ν' ἀποκρούσομε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Κι ἂν δέν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά πολεμήσομε, δέ θά προκύψει κανένα κακό ἂν ἐπιτρέψει στὸν ἑαυτό της ἡ πολιτεία τὴν πολυτέλεια νά ἐφοδιαστεῖ μέ ἄλογα καί ὄπλα καί ὅλα τ' ἄλλα πού μ' αὐτά χαίρεται ὁ πόλεμος (καί γι' αὐτά θά φροντίσομε ἐμεῖς καί θά τά ἐξετάσομε) καθὼς καί νά στείλομε μηνύματα σ' ὄλες τίς πολιτείες σχετικά μέ τὴν προμήθεια ὀπλων ἢ γιά ὅ,τι ἄλλο φαίνεται κατάλληλο γιά τὴν περίσταση. Ὅρισμένα πράματα ἂπ' αὐτά τά ἔχομε κιόλας φροντίσει, κι ὅ,τι ἄλλο μάθομε θά σᾶς τό ἀναφέρομε».

Κι οἱ Συρακούσιοι, ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς εἶπε αὐτά, ἔλυσαν τὴ συνέλευση καί σκορπίστηκαν.

ΑΦΙΞΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΟ ΡΗΓΙΟ

(κεφ. 42 - 45)

*Ἀφιξη στήν
Κέρκυρα.*

42. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλι ⁶¹ εἶχαν τώρα πιά μαζευτεῖ στήν Κέρκυρα τόσο οἱ ἴδιοι ὅσο κι ὅλοι οἱ σύμμαχοι· καί πρῶτα ἐπιθεώρησαν ἄλλη μιά φορά οἱ στρατηγοὶ τό στράτευμα καί τοὺς ἔβαλαν στή διάταξη πού ἔμελλαν ν' ἀράξουν καί νά στρατοπεδεύσουν ὅταν ἔφταναν· μοίρασαν τό στρατό σέ τρία μέρη κι ἔταξαν τό κάθε σῶμα μέ κλῆρο στὸν ἕνα τους, γιά νά μὴν τοὺς λείψει τό νερό καί τ' ἀραξοβόλια κι οἱ προμήθειες, καθὼς θά ρίχνουν ἄγκυρα, ὅπως θά συνέβαινε ἂν ἀρμένιζαν ὅλοι μαζί· ἐπίσης γιά νά ἔχουν μεγαλύτερη τάξη οἱ στρατιῶτες κι εὐκολότερα νά διοικοῦνται καί σ' ὅλα τ' ἄλλα, ἂν εἶναι στίς διαταγές ἐνός ἀρχηγοῦ κάθε σῶμα· ἔπειτα ἔστειλαν τρία καράβια μπροστά, στήν Ἰταλία καί Σικελία γιά νά πληροφορηθοῦν ποιές πολιτείες θά τοὺς δεχτοῦν. Καί τοὺς εἶχαν προστάξει νά γυρίσουν πίσω καί νά τοὺς ἀνταμώσουν στό πέλαγο μεσοδρομῖς γιά νά βιαστοῦν ν' ἀράξουν ἐκεῖ.

*Δύναμη τοῦ
ἐκστρατευτι-
κοῦ σώματος.*

43. Ὅστερ' ἂπ' αὐτά σήκωσαν ἄγκυρα οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα κι ἄρχισαν τό πέρασμα πρὸς τὴ Σικελία μέ τὴν ἀκόλουθη μεγάλη δύναμη : ὅλα τά καράβια μαζί ἦταν ἑκατόν

τριάντα τέσσερα κι ἑξόν ἀπ' αὐτά δύο ροδίτικα τῶν πενήντα κουπιῶν (ἀπ' αὐτά τὰ ἑκατό ἦταν τῶν Ἀθηναίων, ἐξήντα γοργοτάξιδα καί σαράντα μεταγωγικά τοῦ στρατοῦ, καί τὰ υπόλοιπα ἦσαν ἀπό τή Χίο κι ἀπό ἄλλους συμμάχους)⁶². οἱ στρατιῶτες ἦταν πέντε χιλιάδες κι ἑκατό (κι ἀπ' αὐτούς οἱ χίλιοι πεντακόσιοι ἦταν Ἀθηναῖοι ἀπό τοὺς στρατολογικούς κατάλογους, κι ἑφτακόσιοι ἀπό τή φτωχότερη τάξη σάν στρατιῶτες στά γρήγορα πολεμικά, κι ἄλλοι ἦταν σύμμαχοι πού ἔπαιρναν μέρος στήν ἐκστρατεία, ἄλλοι ἀπό τίς ὑποταχτικές πολιτείες τῆς Ἀθήνας· πεντακόσιοι ἦταν Ἀργεῖοι καί διακόσιοι πενήντα ἦσαν Μαντινεῖς καί μισθοφόροι)· ὅλοι μαζί οἱ τοξότες ἦταν τετρακόσιοι ὀγδόντα (οἱ ὀγδόντα Κρητικοί) κι ἑφτακόσιοι Ρόδιοι ὀπλισμένοι μέ σφεντόνες, κι ἑκατόν εἴκοσι πολιτικοί φυγάδες ἀπό τὰ Μέγαρα⁶³ μ' ἑλαφρή ἀρματωσιά κι ἓνα καράβι κατάλληλο γιά νά μεταφέρει ἄλογα, εἶχε τριάντα ἵππεις*.

44. Τόσο ἦταν τό μέγεθος τῆς δύναμης πού ἔσκιζε τό πέλαγο νά πάει νά πολεμήσει· οἱ προμήθειες γι' αὐτούς μεταφέρονταν μέ τριάντα φορηγὰ πού κουβαλοῦσαν τό σιτάρι καί τοὺς ζυμωτές, καθὼς καί τοὺς ἐργάτες τῆς πέτρας καί τοὺς χτίστες καί τὰ ἐργαλεῖα πού χρειάζονταν γιά νά ψηλώσουν τείχη· κι ἑξόν ἀπ' αὐτά ἀρμένιζαν μαζί μέ τὰ μεταγωγικά ἄλλα ἑκατό πλοῖα στρατολογημένα ἀναγκαστικά γιά νά μεταφέρουν τοὺς ἀρματωμένους. Κι ἀκολουθοῦσαν ἐθελοντές τήν ἐκστρατεία καί πολλά ἄλλα πλεούμενα καί φορηγὰ γιά ἐμπόριο· ὅλ' αὐτά μαζί πέρασαν τό Ἴόνιο πέλαγος ἀπό τήν Κέρκυρα. Καί ἀφοῦ ἄραξε ὅλη ἡ νηοπομπή κοντά στό ἀκρωτήριο Ἰαπυγία καί τόν Τάραντα καί ὅπου ἄλλοῦ βρῆκαν εὐκολίες, ὕστερα ἀρμένισαν παράλληλα μέ τίς Ἰταλικές ἀκτές, ὅπου οἱ διάφορες πολιτείες δέν τοὺς δέχονταν μέσα στά τείχη οὔτε τοὺς πουλοῦσαν τίποτα, ἀλλά τοὺς ἄφηναν ν' ἀράζουν καί νά

*Στρατόπεδο
στό Ρήγιο.*

* Σημ. Ἀπό τόν κατάλογο αὐτό λείπουν 850 γιά νά γίνει ὁ ἀριθμός 5100. Αὐτοί οἱ 850 πρέπει νά ὑποθεθεῖ πὼς ἦταν ἀπό τοὺς ὑποταχτικούς συμμάχους, ὅπου συμπεριλαμβάνονταν οἱ Χιῶτες κι οἱ Μηθυμναῖοι. Ὅσοι ἀναφέρονται εἶναι οἱ ἐλεύθεροι σύμμαχοι, Ἀργεῖοι καί Μαντινεῖς, ἢ μισθοφόροι.

παίρνουν νερό· όμως ο Τάρας και οι Λοκροί, ούτε κι αυτά δέν τους έδωσαν, ώσπου έφτασαν στό Ρήγιο, τό άκρωτήρι τής Ίταλίας. Κι έδώ άρχισαν πιά νά συγκεντρώνονται, κι έστησαν στρατόπεδο στό ιερό τής Άρτεμης έξω από τήν πολιτεία, γιατί δέν τους δέχτηκαν μέσα· εκεί τους έδωσαν και τή δυνατότητα ν' αγοράζουν προμήθειες· κι άφου έσυραν τά καράβια στή στεριά, έμειναν χωρίς νά επιχειρήσουν τίποτ' άλλο. Κι άρχισαν διαπραγματεύσεις μέ τους Ρηγίνους ζητώντας τους, αυτοί πού ήταν Χαλκιδείς, νά ενισχύσουν τους Λεοντίνους, Χαλκιδείς κι αυτούς· αυτοί όμως είπαν πώς δέ θέλουν νά ταχθούν ούτε μέ τόν ένα ούτε μέ τόν άλλο, αλλά πώς θά κάνουν ό,τι αποφασίσουν μαζί και οι άλλοι Σικελιώτες⁶⁴. Κι εξέταζαν οι Άθηναίοι σχετικά μέ τήν κατάσταση στή Σικελία τί στάση θά ήταν καλύτερο νά υίοθετήσουν, συγχρόνως όμως περίμεναν νά γυρίσουν από τήν Έγεστα και τά καράβια πού είχαν στείλει μπροστά, θέλοντας νά πληροφορηθούν και γιά τά χρήματα, άν αλήθεια υπάρχουν όσα έλεγαν τότε στήν Άθήνα οι άποσταλμένοι τους.

Είδηση στις Συρακούσες για τήν άφιξη του στόλου στό Ρήγιο.

45. Στους Συρακούσιους έφταναν στό μεταξύ από πολλές μεριές, και από τους παρατηρητές πού είχαν στείλει οι ίδιοι, ακριβείς πληροφορίες ότι τά καράβια βρίσκονταν στό Ρήγιο, κι έτοιμάζονταν όλόψυχα μέ βάση τήν κατάσταση αυτή των πραγμάτων και έπαψαν πιά νά δυσπιστούν. Έστειλαν λοιπόν όλόγυρα στους ντόπιους Σικελούς άλλου φρουρές⁶⁵ κι άλλου πρέσβεις, κι έγκατέστησαν φρουρές στά διάφορα όχυρά στήν ύπαιθρο· εξέταζαν επίσης τά όπλα και τ' άλλα πού είχαν στήν πολιτεία τους, άν είναι άρκετά και sé καλή κατάσταση και διαρρυθμίζουν όλα τ' άλλα μέ τήν προοπτική πώς θά γίνει γρήγορα πόλεμος και μόνο πού δέν άρχισε άκόμα.

ΑΠΑΘΗ ΤΩΝ ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ

(κεφ. 46)

46. Γύρισαν τότε στό Ρήγιο κοντά στους Άθηναίους τά τρία καράβια πού είχαν στείλει πρωύτερα στήν Έγεστα, και είπαν πώς δέν υπήρχαν τά πολλά χρήματα πού είχαν ύποσχε-

θεΐ, καί πώς μόνο τριάντα τάλαντα φανερώθηκαν. Καί ἔπιασε τοὺς στρατηγούς ἀμέσως στενοχώρια γιατί τοὺς πῆγε ἀναποδα πρῶτο αὐτό καί τό πώς οἱ Ρηγίνοι δέ θέλησαν νά ἐκστρατεύσουν μαζί τους, οἱ ἄνθρωποι πού δοκίμασαν πρώτους νά πείσουν καί ἦταν τό πιο πιθανό νά τοὺς καταφέρουν, μιά καί ἦταν ἀπό τήν ἴδια φυλή μέ τοὺς Λεοντίους καί εἶχαν ἀνεκαθεν σταθεῖ φίλοι τους. Γιά τό Νικία αὐτά τά νέα ὁμως φάνηκαν ἀπό τά πιο ἀπροσδόκητα. Τόν καιρό πού εἶχαν πάει στήν Ἔγεστα οἱ πρῶτοι πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων νά ἰδοῦν γιά τήν προμήθεια τῶν χρημάτων, οἱ Ἐγεσταῖοι εἶχαν σοφιστεῖ τό ἀκόλουθο τέχνασμα : τοὺς πῆγαν πρῶτα στό ἱερό τῆς Ἀφροδίτης στόν Ἐρυκα καί τοὺς ἔδειξαν τά ἀφιερώματα, ρηγά ποτήρια καί κανάτια γιά κρασί καί θυμιατά καί πολλά ἄλλα σκεύη αὐτά, ὄντας ἀσημένια, φάνταζαν στό μάτι πολύ περισσότερο ἀπό τήν ἀληθινή τους ἀξία σέ χρήματα· ἐπίσης καλοῦσαν οἱ Ἐγεσταῖοι τά πληρώματα τῶν караβιῶν σέ ἰδιωτικά συμπόσια καί μάζευαν χρυσά καί ἀσημένια κύπελλα τόσο ἀπ' ὅλη τήν Ἔγεστα ὅσο κι ἀπ' τίς κοντινές πολιτείες, ἑλληνικές καί φοινικικές, παρακαλώντας τους νά τοὺς τά δανείσουν καί τά ἔφερναν στά συμπόσια ὁ καθένας ὡς δικά του. Κι ἐπειδή ὅλοι τίς περισσότερες φορές χρησιμοποιοῦσαν τά ἴδια σκεύη καί φαίνονταν πολλά παντοῦ, κατάπληξαν τοὺς Ἀθηναίους ναῦτες κι ὅταν γύρισαν στήν Ἀθήνα διάδωσαν παντοῦ πώς εἶχαν δεῖ μεγάλα πλοῦτη. Κι ἐπειδή εἶχαν ξεγελαστεῖ οἱ ἴδιοι καί εἶχαν πείσει τότε καί τοὺς ἄλλους, τώρα πού διαδόθηκε σ' ὅλους πώς δέν ὑπῆρχαν χρήματα στήν Ἔγεστα, τοὺς κατηγοροῦσαν οἱ στρατιῶτες πολύ ἄσχημα. Οἱ στρατηγοί στό μεταξύ ἔκαναν συσκέψεις πῶς ν' ἀντιμετωπίσουν τήν κατάσταση.

ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

(κεφ. 47 - 49)

47. Ἡ γνώμη τοῦ Νικία, ἦταν νά πᾶνε ἀμέσως μέ ὅλο τό στόλο στό Σελινούντα, πού γι' αὐτό ἀκριβῶς εἶχε προπάντων ἐκστρατεύσει, καί ἂν μέν οἱ Ἐγεσταῖοι χρηματοδοτήσουν ὀλόκληρο τό ἐκστρατευτικό σῶμα, τότε νά συσκεφτοῦν ἔχοντας αὐτά ὑπόψη τους· ἂν ὄχι, ν' ἀπαιτήσουν ἀπ' αὐτοὺς νά

*Σχέδιο τοῦ
Νικία.*

δώσουν ὅσα χρειάζονται νά συντηρηθοῦν τά ἐξήντα καράβια πού ζήτησαν· κι ἀφοῦ μείνουν καί συνδιαλλάξουν τοὺς Σελινοντίους καί τοὺς Ἐγεσταίους εἴτε μέ τή βία εἴτε μέ συνθήκη, ὕστερα ἀρμενίζοντας παράπλευρα μέ τίς ἀκτές νά περάσουν ἀπό τίς ἄλλες πολιτεῖες κάνοντας ἐπίδειξη τῆς μεγάλης δύναμης πού εἶχε ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων· καί ἀφοῦ φανερώσουν τήν ἔμπραχτη εὐνοιά τους πρὸς τοὺς φίλους καί τοὺς συμμάχους, νά ξεκινήσουν γιά πίσω, ἐξὸν ἂν παρουσιαστεῖ κάτι γρήγορα καί ἀπροσδόκητα καί βρεθοῦν σέ θέση ἢ νά βοηθήσουν τοὺς Λεοντίους ἢ νά φέρουν μέ τό μέρος τους καμιά ἀπό τίς ἄλλες πολιτεῖες. Κι ἔτσι νά μὴ βάλουν τήν πολιτεία σέ κίνδυνο ξοδεύοντας τά δικά της χρήματα.

Σχέδιο τοῦ
Ἀλκιβιάδη.

48. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως εἶπε πὼς δέν ἦταν σωστό, μιά κι ἔπλευσαν ἐνάντια στή Σικελία μέ τόση μεγάλη δύναμη νά φύγουν ντροπιασμένοι καί χωρίς νά κατορθώσουν τίποτα, ἀλλά πρῶτο νά στείλουν ἐπίσημους κήρυκες τόσο στίς ἄλλες πόλεις ἐξὸν ἀπό τό Σελινούντα καί τίς Συρακοῦσες καί δεύτερο νά προσπαθήσουν καί τοὺς Σικελούς, ἄλλους νά τοὺς κάνουν ν' ἀποστατήσουν ἀπό τοὺς Συρακουσίους καί ἄλλους νά τοὺς κάνουν φίλους γιά νά προμηθεύσουν τρόφιμα καί στρατό. Καί πρῶτ' ἀπ' ὅλα νά πείσουν τοὺς Μεσσηνίους (γιατί βρῖσκεται ἡ πολιτεία τους στά στενά καί σέ μέρος ἀπ' ὅπου μπορεῖ κανεὶς νά πλησιάσει τῆ Σικελία, καί γιά τό ἐκστρατευτικό σῶμα θά ἦταν λιμάνι κι ἀραξοβόλι ἐξαιρετικά χρήσιμο)· κι ἀφοῦ φέρουν μέ τό μέρος τους τίς πολιτεῖες, ὅταν θά ἤξεραν πιά ποιόν θά ἔχουν δίπλα τους στὸν πόλεμο, μόνο τότε νά χτυπήσουν τίς Συρακοῦσες καί τό Σελινούντα, ἂν δέ συνδιαλλαγοῦν οἱ Σελινούντιοι μέ τοὺς Ἐγεσταίους καί δέν ἐπιτρέψουν οἱ Συρακοῦσιοι στοὺς Λεοντίους νά γυρίσουν καί νά ἐγκατασταθοῦν στὸν τόπο τους.

Σχέδιο τοῦ
Λάμαχος.

49. Ὁ Λάμαχος πάλι εἶπε πὼς ἔπρεπε νά πλεύσουν ἴσια κατὰ τίς Συρακοῦσες καί νά δώσουν τῆ μάχη ὅσο γινόταν πιό γρήγορα κοντά στήν πολιτεία, ὅσο βρίσκονταν ἀκόμα ἀπροετοίμαστοι καί τά εἶχαν ἐντελῶς χαμένα. Γιατί ἕνας στρατός τήν πρώτη στιγμή πού ἐμφανίζεται ἐμπνέει τό μεγαλύτερο φόβο· ἂν ὅμως χρονίσει πρὶν παρουσιαστεῖ, οἱ ἄνθρωποι ξανα-

παίρνουν κουράγιο κι αρχίζουν νά τόν ύποτιμοῦν ἀκόμη κι ὅταν τόν δοῦν. Ἐάν ὅμως πέσουν ξαφνικά πάνω τους ὅσο εἶναι ἀκόμα κατατρομαγμένοι ἀπό τήν προσδοκία τῆς ἐπίθεσής τους, ὑπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα νά νικήσουν καί νά τούς ἐνσπείρουν τόν πανικό ἀπ' ὅλες τίς ἀπόψεις, τόσο μέ τό θέαμα τοῦ στρατοῦ τους (γιατί τώρα θά φανοῦν περισσότεροι ἀπό κάθε φορά) ὅσο καί γιατί θά περιμένουν ἐντρομοί τί θά πάθουν, καί τό περισσότερο ἀπ' ὅλα ἀπό τόν ἄμεσο κίνδυνο τῆς μάχης. Εἶναι ἐπίσης εὐλογο, εἶπε, πῶς θά πιαστοῦν καί πολλοί ἀπομονωμένοι ἔξω στά χωράφια γιατί δέν πίστευαν πῶς θά φτάσουν οἱ Ἀθηναῖοι, καί καθῶς θά γυρίζουν αὐτοί μέσα στήν πόλη, δέ θά λείψουν χρήματα στό στρατό, ἄν εἶναι στρατοπεδευμένος νικητής ἔξω ἀπό τήν πολιτεία. Ἐτσι οἱ ἄλλοι Σικελιώτες δέ θά ἔχουν ὄρεξη νά συμμαχήσουν μέ κείνους καί θά ῥθουν πρὸς τό μέρος τῶν Ἀθηναίων καί δέ θά χάσουν καιρό κοιτάζοντας γύρω νά ἰδοῦν ποιοί ἀπό τούς δύο θά φανοῦν πιό ἰσχυροί. Τέλος ἀποχωρώντας μέ τά καράβια, εἶπε, θά ἔπρεπε νά κάνουν ναύσταθμό τους καί ἀραξοβόλι τά Μέγαρα, πού ἦταν τότε ἔρημα καί δέν ἀπεῖχαν πολύ ἀπό τίς Συρακοῦσες, οὔτε ἀπό τή στεριά οὔτε ἀπό τή θάλασσα.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ. ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΗ (κεφ. 50 - 52)

50. Ἐάν καί μίλησε ἔτσι ὁ Λάμαχος, τάχτηκε ὅμως μέ τή γνώμη τοῦ Ἀλκιβιάδη. Ἐγερ' ἀπ' αὐτό ὁ Ἀλκιβιάδης πέρασε μέ τή ναυαρχίδα του στή Μεσσήνη κι ἔκανε διαπραγματεύσεις γιά συμμαχία, ἀλλά δέν τούς ἔπεισε, γιατί τοῦ ἀπάντησαν πῶς δέ θά τούς δέχονταν μέσα στήν πολιτεία, ἀλλά θά τούς παρεῖχαν ἀγορά ἔξω ἀπό τά τείχη· τότε πῆγε πίσω στό Ρήγιο. Καί ἀμέσως οἱ στρατηγοί ἐπ'ἀνδρῶσαν ἐξήντα καράβια ἀπό τό σύνολο καί παίρνοντας τίς προμήθειες πού χρειάζονταν ἀρμένισαν παράλληλα μέ τήν ἀκτή πρὸς τή Νάξο, ἀφήνοντας τό ὑπόλοιπο στράτευμα στό Ρήγιο καί ἕναν ἀπ' αὐτούς. Ἀφοῦ οἱ Νάξιοι τούς δέχτηκαν μέσα στήν πόλη, ξεκίνησαν πάλι πλέοντας κοντά στήν ἀκτή γιά τήν Κατάνη. Κι ἐπειδή οἱ Καταναῖοι δέν τούς δέχτηκαν (γιατί ὑπῆρχαν στήν

*Οἱ Ἀθηναῖοι
πλέον στίς
Συρακοῦσες.*

πολιτεία πολλοί πού ἔτρεφαν φιλικά αἰσθήματα πρὸς τοὺς Συρακουσίους) ἀρμένισαν στίς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Τηρία καί κατασκήνωσαν ἐκεῖ· τὴν ἄλλη μέρα ἀρμένισαν ἐνάντια στίς Συρακοῦσες, μέ ὅλα τ' ἄλλα καράβια σέ μονή σειρά τό ἕνα πίσω ἀπό τ' ἄλλο ἐξόν ἀπό δέκα, πού ἔστειλαν μπροστά νά μποῦνε μέσα στό μεγάλο λιμάνι καί νά κοιτάξουν ἄν ὑπῆρχε ἐκεῖ μέσα πολεμικό ναυτικό ριγμένο στή θάλασσα καί νά κηρύξουν ἀπό τίς γέφυρες τῶν πλοίων ἀρμενίζοντας κοντά στή στεριά πὼς οἱ Ἀθηναῖοι ἦρθαν γιά νά ξαναεγκαταστήσουν τοὺς Λεοντίνους στήν πατρίδα τους σύμφωνα μέ τή συμμαχία καί τή φυλετική τους συγγένεια· οἱ Λεοντῖνοι λοιπόν πού κατοικοῦσαν στίς Συρακοῦσες νά φύγουν χωρίς κανένα φόβο ἀπό κεῖ καί νά πᾶνε στοὺς Ἀθηναίους μέ τὴν ἰδέα πὼς πηγαίνουν πρὸς φίλους καί εὐεργέτες· ἀφοῦ λοιπόν ἔκαναν τὴν προκήρυξη αὐτὴ καί κατασκόπευσαν τὴν πολιτεία καί τὰ λιμάνια καί τὰ ἐξω περίχωρα, ἀπ' ὅπου ξεκινώντας θά ἔπρεπε νά πολεμήσουν, ξαναγύρισαν στήν Κατάνη.

Μόνιμο στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων στήν Κατάνη.

51. Ἐκεῖ ἔγινε συνέλευση τοῦ λαοῦ κι ἀποφάσισαν οἱ Καταναῖοι νά μὴ δεχτοῦν βέβαια τό στρατό μέσα στήν πολιτεία, ἀλλὰ παράγγειλαν ἄν θέλουν οἱ στρατηγοὶ νά ποῦν κάτι στή συνέλευση νά μποῦν μέσα. Κι ἐνῶ μιλοῦσε ὁ Ἀλκιβιάδης καί οἱ κάτοικοι εἶχαν ὅλη τους τὴν προσοχὴ στραμμένη πρὸς τὴ συνέλευση, βρῆκαν οἱ στρατιῶτες ἕνα παραπόρτι τοῦ τείχους πρόχειρα χτισμένο, τό ἔσπασαν χωρίς νά τοὺς πάρουν εἶδηση, καί ξεχύθηκαν στήν ἀγορά κι ἔκαναν ψώνια. Ἀπὸ τοὺς Καταναῖους ὅσοι εἶχαν πολιτικά φρονήματα φιλικὰ πρὸς τοὺς Συρακουσίους, μόλις εἶδαν τό στρατό μέσα, πανικοβλήθηκαν καί ἔφυγαν ἀμέσως κρυφά, καί δέν ἦταν πολλοί, οἱ ἄλλοι ὁμως ψήφισαν νά συμμαχήσουν μέ τοὺς Ἀθηναίους καί τοὺς παρὰ κίνησαν νά φέρουν καί τόν ὑπόλοιπο στρατό ἀπὸ τό Ρήγιο στήν πολιτεία τους. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό ἀρμένισαν οἱ Ἀθηναῖοι στό Ρήγιο καί σηκώνοντας ἄγκυρα τώρα πιά μέ ὀλόκληρο τό στόλο καί τό στρατό ἔφτασαν στήν Κατάνη καί ἄρχισαν νά στήνουν μόνιμο στρατόπεδο.

Ἐπιτομή ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Κατάνης.

52. Ἦρθε τότε εἶδηση στοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Καμάρινα πὼς ἄν πᾶνε στήν πολιτεία αὐτὴ, θά προσχωρήσει μέ τό μέρος

τους, καί πώς οί Συρακούσιοι ἐπανδρώνουν πολεμικά καράβια. Ξεσηκώθηκαν λοιπόν μέ όλόκληρο τό στόλο κι ἀρμένισαν κοντά στήν ἀκτή κατά τίς Συρακοῦσες· κι ἐπειδή δέ βρῆκαν νά ἐτοιμάζεται κανένα πολεμικό ναυτικό μεταφέρθηκαν πάλι πρὸς τήν Καμάρινα καί σταματώντας κοντά στήν ἀκτή ἔστειλαν κήρυκες. Αὐτοί δέν τούς δέχτηκαν, φέρνοντας ὡς ἐπιχείρημα πὼς οί ὄροι τῶν ἔνορκων συνθηκῶν τους⁶⁶ ἦταν νά δέχονται τούς Ἀθηναίους ἂν ἔρχονταν μ' ἓνα καράβι, ἐκτός ἂν αὐτοί οἱ ἴδιοι στείλουν καί ζητήσουν περισσότερο. Ἔτσι λοιπόν χωρίς νά φέρουν ἀποτέλεσμα σηκώθηκαν κι ἔφυγαν οἱ Ἀθηναῖοι· καί κάνοντας ἀπόβαση σ' ἓνα μέρος τῆς περιοχῆς τῶν Συρακουσῶν, καί κάτι μικρές λεηλασίες, ἐπειδή ἔτρεξαν νά τούς ἀποκρούσουν Συρακούσιοι ἰππεῖς καί σκότωσαν μερικούς μ' ἐλαφριά ἀρματωσιά πού βρῆκαν σκορπισμένους, μεταφέρθηκαν πάλι πίσω στήν Κατάνη.

ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ

(κεφ. 53)

53. Φτάνοντας ἐκεῖ βρίσκουν τό καράβι, τή Σαλαμίνια⁶⁷, πού εἶχε ἔρθει ἀπό τήν Ἀθήνα γιά τόν Ἀλκιβιάδη πού τόν πρόσταζαν νά γυρίσει γιά ν' ἀπολογηθεῖ ἐνάντια σ' ὅσα τοῦ κατηγοροῦσε ἡ πολιτεία καί γιά μερικούς ἄλλους ἀπό τούς στρατιῶτες, πού ἄλλοι εἶχαν μηνυθεῖ μαζί του πὼς τάχα εἶχαν ἀσεβήσει σχετικά μέ τά μυστήρια καί ἄλλοι γιά τό ζήτημα τῶν Ἑρμῶν. Γιατί οἱ Ἀθηναῖοι, κι ἀφοῦ ξεκίνησε ὁ στόλος, δέ σταμάτησαν γι' αὐτό τό λόγο τίς ἔρευνες σχετικά μέ ὅσα εἶχαν γίνει μέ τά μυστήρια καί τίς στήλες τοῦ Ἑρμῆ· καί δέν ἐξέταζαν τό ποιόν τῶν κατηγορῶν, ἀλλά γεμάτοι ὑποψία δέχονταν τή μαρτυρία τοῦ καθενός, κι ἐμπιστεύονταν τούς κακοήθεις κι ἐπιαναν τούς πιό εὐυπόληπτους πολίτες καί τούς ἔριχναν στή φυλακή νομίζοντας πιό χρήσιμο γιά τήν περίσταση νά ἐξονυχίσουν τό ζήτημα καί νά βροῦν τήν ἀλήθεια, παρά νά ξεφύγει καί ὁ φαινομενικά πιό ἔντιμος πολίτης, πού εἶχε κατηγορηθεῖ, χωρίς ἐξέταση, ἐπειδή ὁ μηνυτής ἦταν παλιάνθρωπος. Γιατί ὁ πολὺς λαός ἤξερε ἀπό τίς παραδόσεις πόσο δυναστική ἦταν στά τελευταῖα της ἡ ἐξουσία τοῦ τύραννου Πεισι-

στράτου καὶ τῶν γιῶν του, κι ἀκόμα πῶς δέν εἶχε ἀνατραπεῖ ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀθηναίους οὔτε ἀπὸ τὸν Ἀρμόδιο, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους⁶⁸, γι' αὐτὸ φοβοῦνταν πάντα καὶ θεωροῦσαν τὸν καθένα ὑποπτο.

ΥΠΟΨΙΕΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ ΓΙΑ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ (κεφ. 60 - 61)

*Ὁμολογία
γιὰ τὸν ἀκρω-
τηριασμό τῶν
ἐρμαιζῶν
στηλῶν.*

60. "Ὀλ' αὐτὰ τὰ ἐβαζαν μέ τό νοῦ τους οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ στήν Ἀθήνα, κι ἀναθυμούμενοι ὅσα εἶχαν ἀκουστά γι' αὐτά, ἦταν πολύ ἐχθρικοί καὶ γεμάτοι ὑποψίες πρὸς ὅσους εἶχαν κατηγορηθεῖ γιά τὸ ἀνοσιούρημα σχετικά μέ τὰ μυστήρια, καὶ τοὺς φαίνονταν ὅλα πῶς εἶχαν γίνει μέ τό σκοπό νά συνωμοτήσουν γιά νά ξαναφέρουν τήν ὀλιγαρχία ἢ τήν τυραννίδα⁶⁹. Καί καθώς, ἀπὸ τήν ὀργή τους γι' αὐτά, πολλοί καί εὐυπόληπτοι ἄνθρωποι ἦταν κιόλας ριγμένοι στή φυλακή καί τό πράγμα δέν ἔλεγε νά πάρει τέλος, ἀλλά κάθε μέρα ἀγρίευαν περισσότερο κι αὐξαίνε ἢ μανία τους νά συλλάβουν κι ἄλλους· σ' αὐτό τό σημεῖο ἕνας ἀπ' τοὺς φυλακισμένους ἔπεισε ἕναν ἄλλο⁷⁰, πού ἔμοιαζε βαρυμένος μέ τή χειρότερη κατηγορία, νά γυρίσει μάρτυρας κατηγορίας καί νά καταθέσει εἴτε ἀλήθεια εἴτε καί ὄχι· γιατί πολλοί βγάζουν ἀντιφατικά συμπεράσματα, τήν καθαρὴ ἀλήθεια ὅμως κανεῖς δέν μπόρεσε νά τήν πεί οὔτε τότε οὔτε πῶς ὕστερα γιά τό ποιοί διέπραξαν τό ἀνοσιούρημα. Τόν ἔπεισε λοιπόν, πῶς πρέπει, ἔστω κι ἂν δέν τό εἶχε κάνει, νά κερδίσει ἀσυλία καί νά σώσει τόν ἑαυτό του καί νά γλυτώσει τήν πολιτεία ἀπὸ τό κύμα τῆς καχυποψίας· γιατί θά ἦταν πῶς βέβαιη ἢ σωτηρία του ἂν ὁμολογοῦσε, ἔχοντας ἐξασφαλίσει τήν ἀσυλία του παρά ἂν ἀρνηθεῖ τήν κατηγορία καί περάσει ἀπὸ δίκη. Αὐτός λοιπόν καταγγέλλει τόν ἑαυτό του καί ἄλλους γιά τό σπάσιμο τῶν στηλῶν τοῦ Ἑρμῆ· ὁ λαός πάλι νόμισε πῶς ἔμαθε τήν ἀλήθεια κι εὐχαριστήθηκε, γιατί τό θεωροῦσε πρωτύτερα φοβερό νά μήν μπορέσει νά ξεδιαλύνει μέσα στοὺς πολλούς κατηγορουμένους ποιοί εἶχαν συνωμοτήσει ἐναντίά του, κι ἔτσι ἐλευθέρωσε αὐτόν πού κατέθεσε καί μαζί του ὅσους δέν εἶχε κατηγορήσει· τοὺς ἄλλους ὅμως πού εἶχαν μνηυθεῖ, τοὺς ἐδίκασαν, τοὺς ἐξετέλεσαν ἂν εἶχαν συλληφθεῖ, κι ὅσοι

πάλι είχαν φύγει κρυφά τούς καταδίκασαν σέ θάνατο, κι έταξαν χρηματική άμοιβή σέ όποιον τούς σκότωνε. Καί μέ τούτο έμεινε άγνωστο άν είχαν τιμωρηθεϊ άδिका όσοι έπαθαν τό κακό, ή πολιτεία όμως στό σύνολό της ήταν φώς φανερό πώς ώφελήθηκε.

61. Σχετικά μέ τόν Άλκιβιάδη, πού τόν κατηγορούσαν οί έχθροί του, οί ίδιοι άνθρωποι, πού τόν χτυπούσαν καί πρίν ξεκινήσει μέ τό στόλο, οί Άθηναίοι έξακολουθοΰσαν νά τό παίρνουν πολύ βαριά· κι άφοΰ νόμιζαν τώρα πώς είχε ξεκαθαριστεί τό ζήτημα τών Έρμών, τούς φαίνονταν πώς ήταν τόσο περισσότερο ένοχος γιά τήν άνοσιότητα σχετικά μέ τά μυστήρια, καί πώς όλα είχαν γίνει άπ' αυτόν μέ τόν ίδιο σκοπό, νά οργανωθεί συνωμοσία ενάντια στή δημοκρατία ⁷¹. Κι έτυχε έπίσης, τήν ίδια αυτή έποχή πού ήταν τόσο ταραγμένα τά πνεύματα γι' αυτά τά πράματα, νά προχωρήσει ένα σπαρτιατικό άπόσπασμα, όχι μεγάλο, ως τόν Ίσθμό, γιά κάποια διαπραγματέυση μέ τούς Βοιωτούς. Θεώρησαν λοιπόν πώς εκείνος είχε ένεργήσει καί πώς δέν έρχόταν ό στρατός γιά χάρη τών Βοιωτών, αλλά σύμφωνα μέ μήνυμα δικό του, καί πώς άν δέν πρόφταιναν αυτοί οί ίδιοι, μόλις τό πληροφορήθηκαν, νά συλλάβουν τούς άντρες, θά είχε προδοθεϊ ή πολιτεία. Μιά νύχτα μάλιστα κοιμήθηκαν έχοντας τά όπλα τους μαζί τους στό Θησεϊο μέσα στήν πόλη. Οί φίλοι τοΰ Άλκιβιάδη στό Άργος πού είχε δεσμούς φιλοξενίας μαζί τους, έγιναν τήν ίδια έποχή ύποπτοι πώς τάχα πρόκειται νά έπιτεθοΰν ενάντια στους δημοκρατικούς· έπίσης τότε οί Άθηναίοι παράδωσαν στους Άργείους δημοκρατικούς τούς δικούς τους όμήρους πού κρατοΰσαν στά κοντινά νησιά νά τούς σκοτώσουν εξαιτίας όλων αυτών ⁷². Άπ' όλες τίς μεριές λοιπόν συγκεντρωνόταν ή ύποψία πάνω στόν Άλκιβιάδη. Κι έτσι θέλοντας νά τόν υποβάλουν σέ δίκη καί νά τόν καταδικάσουν σέ θάνατο, έστειλαν τή Σαλαμινία στή Σικελία, γιά νά πιάσουν εκείνον τόν ίδιο κι όσους άλλους είχαν μήνυση εναντίον τους. ΕΊχαν δώσει παραγγελία στό καράβι νά τοΰ ποΰν νά τούς άκολουθήσει γιά ν' άπολογηθεϊ, αλλά νά μήν τόν πιάσουν, άπό πρόνοια μή δημιουργήσουν άναστατώση τόσο στους δικούς τους στρατιώτες στή Σικελία,

Ό Άλκιβιάδης στήν Πελοπόννησο.

ὅσο καί στούς στρατιῶτες τῶν ἐχθρῶν· τό περισσότερο ὁμως ἐπειδή ἤθελαν νά μείνουν στό πλευρό τῶν Ἀθηναίων οἱ Μαντινεῖς καί οἱ Ἀργεῖοι, πού νόμιζαν πώς ἀπό κείνον εἶχαν πειστεῖ νά πάρουν μέρος στήν ἐκστρατεία. Ἔτσι λοιπόν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔφυγε ἀπό τή Σικελία ἀρμενίζοντας στό δικό του καράβι μαζί μέ τή Σαλαμινία, ὅπως καί οἱ ἄλλοι πού εἶχαν ὑποὺλα κατηγορηθεῖ μαζί του, μέ φαινομενική κατεύθυνση πρὸς τήν Ἀθήνα· ὅταν ἔφτασαν ὁμως στούς Θουρίους, φανερώθηκε πώς δέν ἀκολουθοῦσαν τή Σαλαμινία, ἀλλά εἶχαν ἐγκαταλείψει τό καράβι τους καί χάθηκαν, ἐπειδή φοβήθηκαν πώς θά δικαστοῦν μέ ψεύτικες συκοφαντίες ὅταν φτάσουν. Οἱ ναυτικοί τῆς Σαλαμινίας ἐπί ἓνα διάστημα ἐρευνοῦσαν καταζητώντας τόν Ἀλκιβιάδη καί τούς συγκατηγορουμένους του· ἐπειδή ὁμως δέ φάνηκαν τά ἴχνη τους πουθενά, σήκωσαν ἄγκυρα κι ἔφυγαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὄντας πιά στή θέση τοῦ πολιτικοῦ ἐξόριστου, ὄχι πολύ ἀργότερα πέρασε μ' ἓνα ἐμπορικό καράβι στήν Πελοπόννησο ἀπό τήν ἐπικράτεια τῶν Θουρίων· καί οἱ Ἀθηναῖοι δικάζοντάς τον ἐνῶ ἔλειπε, τόν καταδίκασαν σέ θάνατο αὐτόν καί τούς ἄλλους μαζί του⁷³.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΒΟΡΡΑ (κεφ. 62)

62. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά οἱ ἄλλοι δύο στρατηγοί τῶν Ἀθηναίων στή Σικελία χώρισαν τό στρατό σέ δύο διοικήσεις κι ἀποφασίζοντας μέ λαχνό ποιά θά πάρει ὁ καθένας τους, ἀρμένισαν μέ ὄλο τό ἐκστρατευτικό σῶμα κατά τήν Ἔγεστα καί τό Σελινούντα, θέλοντας νά ἰδοῦν ἂν θά δώσουν τά χρήματα οἱ Ἔγεσταῖοι καί νά ἐπιθεωρήσουν τήν κατάσταση στό Σελινούντα καί νά καταλάβουν τί διαφορές εἶχαν μέ τούς Ἔγεσταῖους. Κι ἀρμενίζοντας παράλληλα μέ τή στεριά ἔχοντας στ' ἀριστερά τους τή Σικελία, ἀπό τή μεριά πού εἶναι στραμμένη πρὸς τό Τυρρηνικό πέλαγος, ἐπιασαν στήν Ἴμέρα, πού εἶναι ἡ μόνη ἑλληνική πολιτεία στήν περιοχὴ αὐτή· ἐπειδή ὁμως οἱ κάτοικοι τῆς Ἰμέρας δέν τούς δέχτηκαν, ἐξακολούθησαν ν' ἀρμενίζουν πρὸς τήν ἴδια κατεύθυνση καί κυρίεψαν τά Ὑγκαρα, μικρὴ σικανικὴ κωμόπολη ἐχθρική πρὸς τούς Ἔγεσταῖους·

ἦταν μικρός παράλιος τόπος. Καί πιάνοντας ὅλους τούς κατοίκους γιά δούλους παράδωσαν τήν πόλη στούς Ἑγεσταίους (γιατί ἤρθαν ἐκεῖ καί τούς ἀντάμωσαν μερικοί ἱππεῖς ἀπό τήν Ἑγεστα), αὐτοί πάλι μέ τό πεζικό τους προχώρησαν μέσα ἀπό τήν περιοχή τῶν Σικελῶν, ὥσπου ἔφτασαν στήν Κατάνη, ἐνῶ τά καράβια ἀκολουθοῦσαν παράλληλα, φέρνοντας τούς δούλους. Ὁ Νικίας ἀπό τή δική του μεριά ἀρμένισε κατευθεῖαν ἀπό τά Ὑκκαρα στήν Ἑγεστα κι ἀφοῦ κανόνισε κάτι ἄλλους λογαριασμούς καί πῆρε τριάντα τάλαντα, γύρισε κι ἀντάμωσε τόν ἄλλο στρατό· πούλησαν καί τούς δούλους καί εἰσπραξαν ἀπ' αὐτό ἑκατόν εἴκοσι τάλαντα. Ἀρμένισαν καί στούς συμμάχους τους ἀπό τούς Σικελούς καί τούς πρόσταξαν νά τούς στείλουν στρατό· μέ τή μισή τους δύναμη πῆγαν στήν Ὑβλα τῆς περιοχῆς τῆς Γέλας πού τούς ἦταν ἐχθρική ἀλλά δέν τήν κυρίεψαν. Ἔτσι τελείωσε τό καλοκαίρι.

ΕΠΙΘΕΣΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΩΝ

(κεφ. 63 - 71)

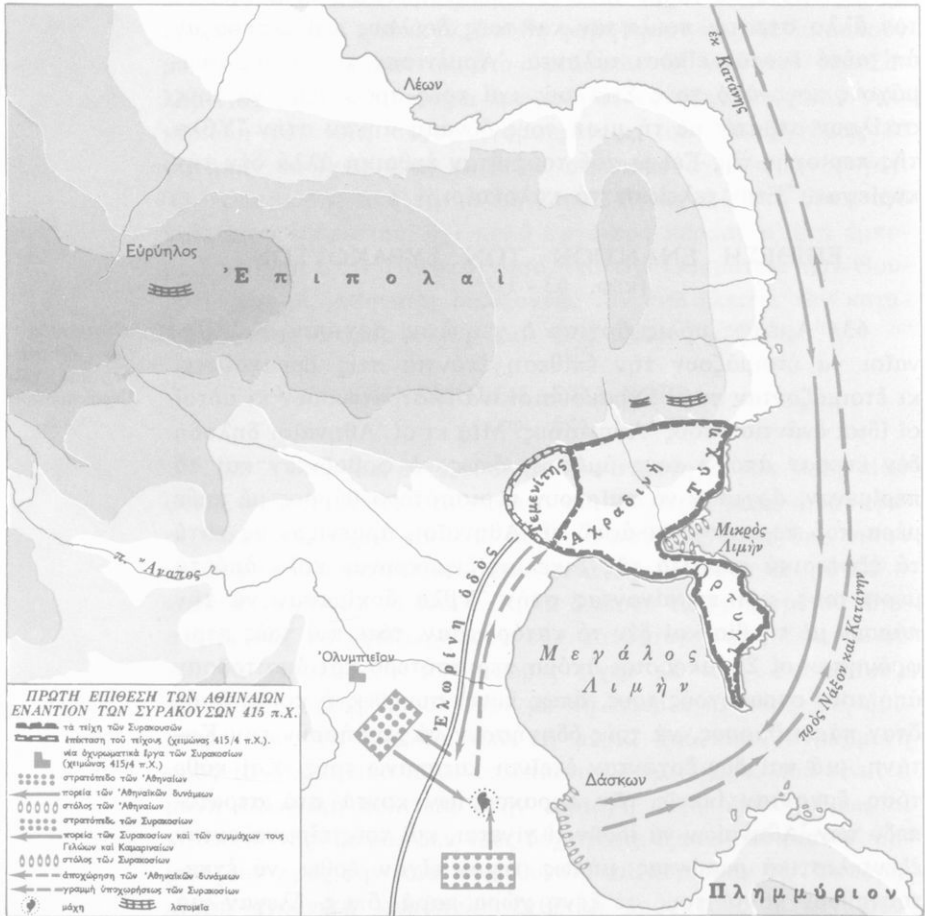
63. Ἀμέσως μόλις ἄρχισε ὁ χειμῶνας ἄρχισαν οἱ Ἀθηναῖοι νά ἐτοιμάζουν τήν ἐπίθεση ἐνάντια στίς Συρακοῦσες, κι ἐτοιμάζονταν κι οἱ Συρακούσιοι νά ἐκστρατεύσουν κι αὐτοί οἱ ἴδιοι ἐνάντια στούς Ἀθηναίους. Μιά κι οἱ Ἀθηναῖοι δηλαδή δέν ἔπεσαν ἀπάνω τους ἀμέσως, ὅπως τό φοβοῦνταν καί τό περίμεναν, ἄρχισαν νά παίρνουν περισσότερο θάρρος μέ κάθε μέρα πού περνοῦσε· κι ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀρμενίζοντας κατά τά ἐξωτερικά παράλια τῆς Σικελίας ξεμάκρυναν πολύ ἀπό τά μέρη τους, καί πηγαίνοντας στήν Ὑβλα δοκίμασαν νά τήν πάρουν μέ τή βία καί δέν τό κατόρθωσαν, τότε πιά τούς περιφρόνησαν οἱ Συρακούσιοι ἀκόμα περισσότερο καί ἀπαιτοῦσαν ἀπό τούς στρατηγούς τους, ὅπως κάνει συνήθως ὁ πολὺς λαός ὅταν πάρει θάρρος, νά τούς ὀδηγήσουν νά χτυπήσουν τήν Κατάνη, μία καί δέν ἔρχονταν ἐκεῖνοι καταπάνω τους. Καί κάθε τόσο ἔρχονταν ἱππεῖς τῶν Συρακουσίων κοντά στό στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων νά ἰδοῦν τί γίνεται, καί τούς εἰρωνεύονταν ἐξευτελιστικά ρωτώντας μήπως τυχόν εἶχαν ἔρθει νά ἐγκατασταθοῦν κοντά τους σέ ξένη χώρα παρά ὅπως ἔλεγαν γιά

*Ἐτοιμασίαι
τῶν Ἀθηναίων
καί τῶν
Συρακουσίων.*

Τέχνασμα
τῶν Ἀθηναίων.

νά ξαναφέρουν τούς Λεοντίους πίσω στήν πατρίδα τους.

64. "Ὅλ' αὐτά τὰ ἤξεραν οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, καί ἤθελαν νά τούς παρασύρουν ὅλους ὅσο γινόταν μακρύτερα ἀπό τήν πολιτεία τους, ὥστε αὐτοί στό μεταξύ ν' ἀρμενίσουν κρυφά γύρω μέ τὰ καράβια τή νύχτα καί νά πιάσουν μέρος κατάλληλο γιά στρατόπεδο μέ τήν ἡσυχία τους, ξέροντας πῶς δέ θά μπορούσαν νά τό κάνουν μέ τήν ἴδια εὐκολία ἄν ἀποβί-

βαζαν τό στρατό ἐνάντια σέ ἀνθρώπους ἕτοιμους νά τοὺς ἀντικρούσουν, ἢ ἂν πορευόνταν ἀπ' τή στεριά καί τοὺς ἔπαιρναν εἶδηση (γιατί στοὺς ἑλαφρά ἀρματωμένους τους καί τό πολὺ πλῆθος, οἱ Συρακούσιοι ἰππεῖς πού ἦταν πολλοί, ἐνῶ αὐτοὶ δέν εἶχαν καθόλου ἰππικό, μποροῦσαν νά κάνουν μεγάλο κακό)· μέ τό σχέδιο ὅμως ἐκεῖνο θά κυρίευαν ἓνα μέρος ἀπ' ὅπου δέ θά πάθαιναν σπουδαῖα πράματα ἀπό τοὺς ἰππεῖς· καί τοὺς πληροφόρησαν μερικοὶ φυγάδες τῶν Συρακουσίων, πού τοὺς ἀκολουθοῦσαν, γιά τήν τοποθεσία κοντά στό Ὀλυμπιεῖο, πού καί τό ἔπιασαν· σοφίστηκαν λοιπόν οἱ στρατηγοὶ τό ἀκόλουθο τέχνασμα γιά νά πετύχουν αὐτό πού ἤθελαν: στέλνουν ἓναν ἄντρα πού τοῦ εἶχαν ἐμπιστοσύνη, ἀλλά καί πού δέ φαινόταν λιγότερο δικός τους στοὺς στρατηγούς τῶν Συρακουσίων· αὐτός ἦταν Καταναῖος καί τοὺς εἶπε πὼς ἔρχεται ἀπό μέρος ὀρισμένων ἀντρῶν τῆς Κατάνης, πού αὐτοὶ ἤξεραν τὰ δνόματά τους καί γνώριζαν πὼς βρίσκονται ἀκόμα μέσα στήν πολιτεία, ἀπ' αὐτούς πού ἦταν μέ τό μέρος τους. Εἶπε λοιπόν στοὺς Συρακουσίους πὼς οἱ Ἀθηναῖοι περνοῦσαν συχνά τή νύχτα χωρίς τὰ ὅπλα μέσα στήν πολιτεία τῆς Κατάνης, κι ἂν θέλουν οἱ Συρακούσιοι νά ῥθουν μέ ὄλο τους τό στρατό μιὰ μέρα πού θά συμφωνήσουν ξημερώματα νά χτυπήσουν τό στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων· αὐτοὶ, οἱ Καταναῖοι, θά κλείσουν τοὺς Ἀθηναίους, πού ἦταν μέσα στήν πολιτεία καί θά κάψουν τὰ καράβια τους, ὅποτε οἱ Συρακούσιοι, κάνοντας ἐπίθεση μέ ὀλόκληρο τό στρατό τους, εὐκόλα θά πιάσουν ὅλη τή δύναμη τῶν Ἀθηναίων. Εἶπε ἀκόμα πὼς ὑπάρχουν πολλοὶ Καταναῖοι πού θά τοὺς βοηθοῦσαν σ' αὐτή τή δουλειά κι ἔχουν κιόλας ἐτοιμαστεῖ, κι αὐτός ἔρχεται ἀπό μέρος τους.

65. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Συρακουσίων, ἐξόν πού καί ἀπό ἄλλους λόγους εἶχαν ξαναπάρει κουράγιο καί τό εἶχαν κι οἱ ἴδιοι στό νοῦ τους, ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτές τίς προτάσεις, νά πᾶνε νά χτυπήσουν τήν Κατάνη, ἔδωσαν πίστη στόν ἄνθρωπο μέ πολὺ μεγαλύτερη ἀφροντισιά· τόν ἔστειλαν λοιπόν ἀμέσως πίσω ἀφοῦ συμφώνησαν μιὰ ὀρισμένη μέρα ὅπου θά βρεθοῦν ἐκεῖ καί (γιατί βρίσκονταν κιόλας στήν πόλη τους ἀπό τοὺς συμμάχους ἀρκετοὶ Σελινούντιοι καί μερικοὶ ἄλλοι) ἔβγαλαν διάγγελμα σ'

*Ἀπόβαση
τῶν Ἀθηναίων
στό Ὀλυμπιεῖο.*

όλους τούς Συρακουσίους νά βγοῦν στήν ἐκστρατεία. Κι ὅταν πιά εἶχαν ὄλα ἐτοιμαστεῖ, καί οἱ ἄντρες καί ὁ ἐξοπλισμός καί πλησίαζαν οἱ μέρες πού εἶχαν συμφωνήσει νά πᾶνε, στή μέση τῆς πορείας τους πρὸς τὴν Κατάνη, κατασκήνωσαν στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Συμαίθου, στήν ἐπικράτεια τῶν Λεοντίνων. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πῆραν εἶδηση πὼς πλησίαζαν οἱ ἄλλοι, ξεσήκωσαν ὁλόκληρο τὸ δικό τους στρατὸ καί ὄσους ἀπὸ τούς Σικελούς ἢ ἄλλους εἶχαν ἔρθει νά προστεθοῦν στή δύναμή τους, κι ἀφοῦ τούς ἐπιβίβασαν ὄλους στά πολεμικά καί τὰ φορτηγὰ πλοῖα, ἀρμένισαν μὲς στό σκοτάδι τῆς νύχτας καταπάνω στίς Συρακοῦσες. Καί οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ξημερώματα ἀποβιβάστηκαν κοντὰ στό Ὀλυμπιεῖο μὲ τὸ σκοπὸ νά πιάσουν ἐκεῖ μέρος γιὰ στρατόπεδο· ἀλλὰ καί οἱ ἵππεις τῶν Συρακουσίων πού εἶχαν πρῶτοι πλησιάσει στήν Κατάνη καί κατάλαβαν πὼς τὸ στρατεύμα εἶχε ὄλο ἀνοιχτεῖ στό πέλαγος, γύρισαν πίσω καί τὸ ἀνάγγειλαν στό πεζικό· καί ὄλοι μαζί γυρίζοντας πίσω βιάζονταν νά φτάσουν νά ὑπερασπίσουν τὴν πολιτεία τους.

*Ἐξήρως
τῶν Ἀθηναίων.*

66. Στὸ μεταξύ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ τούς ἦταν μακρὺς ὁ δρόμος, ἐγκατέστησαν μὲ τὴν ἡσυχία τους τὸ στρατεύμα σὲ μέρος κατάλληλο, ὅπου καί ν' ἀρχίσουν τὴ μάχη θά μπορούσαν ὅποτε ἤθελαν καί τὸ ἵππικὸ τῶν Συρακουσίων ἐλάχιστα μπορούσε νά τούς ἐνοχλήσει, εἴτε στή συμπλοκή, εἴτε καί πρωτύτερα· γιατί ἀπὸ τὴ μιά μεριά τούς ἐμπόδιζαν μάντρες καί σπίτια, δέντρα καί μιά λίμνη, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γκρεμοί. Κι ἀφοῦ ἔκοψαν τὰ πιὸ κοντινὰ δέντρα καί τὰ κατέβασαν κάτω στή θάλασσα, ἔφτιαξαν φράγμα μὲ πασσάλους γύρω στά καράβια τους· κι ἀπάνω στό Δάσκωνα⁷⁴ ὕψωσαν γρήγορα ἓνα ὄχυρό ἐκεῖ πού θά ἦταν πιὸ εὐκόλο νά προσαρμύζονται χωρὶς ἀσβέστη καί ξύλα· χάλασαν ἐπίσης καί τὴ γέφυρα πάνω στὸν Ἄναπο ποταμὸ. Ἐνόσω προετοιμάζονταν ἔτσι, δέ βγήκε κανεὶς ἀπὸ τὴν πολιτεία νά τούς ἐμποδίσει, πρῶτοι ὅμως, ὕστερα ἦρθαν οἱ ἵππεις τῶν Συρακουσίων, ἔπειτα μαζεύτηκε καί ὄλο τὸ πεζικό. Καί προχώρησαν ἀρκετὰ κοντὰ στό στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων, ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ δέ βγήκαν νά τούς ἀντιπαραταχθοῦν ἔκαναν πίσω καί διασχίζοντας τὸ δρόμο πού λέγεται Ἐλωρίνη ὁδός, κατασκήνωσαν.

67. Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοί τους ἐτοιμάζονταν ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ δώσουν μάχη, καὶ παρατάχτηκαν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο : τὸ δεξιὸ πλευρὸ τὸ κρατοῦσαν οἱ Ἀργεῖοι κι οἱ Μαντινεῖς, τὴ μέση οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸ ὑπόλοιπο οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Τὸ μισὸ στράτευμα ἦταν παραταγμένο σὲ προχωρημένες θέσεις, σὲ βάθος ὀχτῶ ἀντρῶν, τὸ ἄλλο μισὸ κοντὰ στὴν κατασκήνωση, σχηματίζοντας τετράγωνο, κι αὐτὸ σὲ ὀχτῶ σειρές· σ' αὐτούς εἶχε δοθεῖ τὸ πρόσταγμα νὰ ἔχουν τὸ νοῦ τους, ἂν τὸ ἄλλο στράτευμα βρεθεῖ σὲ ὀποιοδήποτε σημεῖο σὲ δύσκολη θέση, νὰ τρέξουν νὰ τὸ ἐνισχύσουν. Καὶ εἶχαν ἐπίσης ἐντάξει τοὺς βοηθητικούς τῆς ἐπιμελητείας ἀνάμεσα στὸ ἐφεδρικό αὐτὸ σῶμα. Οἱ Συρακούσιοι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά παράταξαν ὀλόκληρο τὸ πεζικὸ σὲ βάθος δεκάξι ἀντρῶν, ἀφοῦ ἦταν ὅλος ὁ Συρακούσιος λαὸς καὶ ὅσοι σύμμαχοι βρίσκονταν ἀνάμεσά τους· (τὴ συμμαχικὴ βοήθεια τὴν ἀποτελοῦσαν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος οἱ Σελινούντιοι, ὕστερα ἵππικό ἀπὸ τὴ Γέλα ὡς διακόσιοι ἄντρες ὄλοι μαζί, καὶ κάπου εἴκοσι ἵππεις καὶ πενήντα τοξότες ἀπὸ τὴν Καμάρινα)· τὸ ἵππικό τους τὸ ἔβαλαν κοντὰ στὴ δεξιὰ πτέρυγα, καὶ δέν ἦταν λιγότεροι ἀπὸ χίλιους διακόσιους, καὶ δίπλα τους παρέταξαν τοὺς ἀκοντιστές. Τὴν ὥρα πού ἔμελλαν οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀρχίσουν πρῶτοι τὴν ἐφοδο, ὁ Νικίας, περνώντας μπροστὰ ἀπὸ τὸ κάθε ἐθνικὸ τμήμα, τοὺς μίλησε χωριστὰ καὶ τοὺς παρακινούσε λέγοντας ἀπάνω-κάτω σὲ ὅλους τὰ ἀκόλουθα :

68. «Τί χρειάζονται, γενναῖοι μου, πολλές συμβουλές, σ' ἐμᾶς πού βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ τέτοιο μεγάλο ἐγχείρημα; Ἡ προετοιμασία μας ἡ ἴδια μοῦ φαίνεται πιὸ ἄξια νὰ σᾶς δώσει θάρρος, παρά λόγια μὲ ὠραῖες ἐκφράσεις ὅταν ὁ στρατιωτικὸς ἐξοπλισμὸς εἶναι ἀδύνατος. Γιατί ἐδῶ πού βρισκόμαστε ἐμεῖς, οἱ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς Ἀργεῖους, τοὺς Μαντινεῖς, τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς νησιῶτες, πῶς εἶναι δυνατό μὲ τόσο πολλοὺς καὶ τόσο γενναίους συμμάχους νὰ μὴν ἔχει ὁ καθένας μεγάλες ἐλπίδες πῶς θὰ νικήσουμε, τόσο καὶ γι' ἄλλους λόγους ὅσο καὶ γιατί ἀντικρύζομε ἀνθρώπους πού πρόκειται νὰ ὑπερασπιστοῦν τὸν τόπο τους, ὄλοι μαζί καὶ δέν εἶναι διαλεχτοί, ὅπως εἴμαστε

*Παράταξη
γιὰ μάχη τῶν
Ἀθηναίων
καὶ τῶν Συ-
ρακουσίων.*

*Λόγος τοῦ
Νικία.*

ἐμεῖς· κι ἐξόν ἀπ' αὐτό εἶναι Σικελιώτες, πού μᾶς κοιτάζουν μέ καυχησιάρικη καταφρόνεση, ἀλλά δέ θά σταθοῦν ν' ἀντικρούσουν τήν ἐπίθεσή μας, γιατί λίγα ξέρουν ἀπό πολεμική ἀντρεία. Κι ἄς βάλει ὁ καθένας στό νοῦ του καί τό ἐξῆς, πώς εἴμαστε πολύ μακριά ἀπό τήν πατρίδα μας καί δέν ὑπάρχει κοντά μας καμιά χώρα φιλική, ἐξόν ἂν ἐσεῖς τήν κάνετε τέτοια μέ τό σπαθί σας. Καί θά σᾶς θυμίσω τό ἀντίθετο ἀπό κεῖνα πού ξέρω καλά πώς χρησιμοποιοῦν γιά νά προτρέψουν τούς δικούς τους οἱ ἐχθροί μας· αὐτοί δηλαδή λένε πώς ἡ μάχη γίνεται γιά τήν πατρίδα, ἐγώ ὅμως σᾶς λέω πώς δέ γίνεται στήν πατρίδα, ἀλλά σέ μέρος ὅπου πρέπει νά νικήσουμε, εἰδάλλως δέν μπορούμε εὐκόλα νά ὑποχωρήσομε· γιατί τό ἵππικό τους πού εἶναι πολύ, θά μᾶς πιέσει σκληρά. Θυμηθεῖτε λοιπόν τήν ἀξία σας κι ἐπιτεθεῖτε στούς ἐχθρούς μέ ὀρμή, καί πιστέψτε πώς τή δύσκολη θέση μας ἀξίζει περισσότερο νά τή φοβηθοῦμε, παρά τούς ἀντιπάλους»⁷⁵.

⁷⁵ *Ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Συρακουσίων. Ἐντεπίθεση.*

69. Κι ὁ Νικίας ἀφοῦ μέ τέτοια λόγια τούς παρακίνησε, ἀμέσως κατόπι ὀδήγησε τό στρατό στήν ἐπίθεση. Οἱ Συρακούσιοι πάλι δέν τό περίμεναν τή στιγμή ἐκείνη πώς θά πολεμήσουν κιόλας καί μερικοί μάλιστα, μιά καί ἡ πολιτεία ἦταν τόσο κοντά, εἶχαν φύγει καί πάει στά σπίτια τους· αὐτοί τρέχοντας νά ξανασιμίζουν μέ τό στρατόπεδο ὅσο γρηγορότερα μπορούσαν, ἔμειναν βέβαια πίσω, ἀλλά καθῶς ὁ καθένας ἀντάμωνε μέ τούς περισσότερους, ἔμπαινε στήν παράταξη· γιατί δέν τούς ἔλειπε ὁ πολεμικός ζήλος, οὔτε ἡ παλληκαριά, οὔτε σέ κείνη τή μάχη οὔτε στίς ἄλλες· στήν ἀντρεία λοιπόν δέν ἦταν κατώτεροι ἀπό τούς Ἀθηναίους ὡς τό σημεῖο πού τούς στήριζε ἡ στρατιωτική τους πείρα, ἐκεῖ ὅμως πού τούς ἔλειπε, τύχαινε νά προδώσουν τίς προθέσεις τους, χωρίς νά τό θέλουν. Μολαυτά, καί μόλο πού δέν πίστευαν πώς οἱ Ἀθηναῖοι θά ἔκαναν πρῶτοι ἐπίθεση κι ἀναγκασμένοι ν' ἀμυνθοῦν μέ γρήγορη προετοιμασία, μάζεψαν τά ὄπλα τους κι ἔκαναν ἀντεπίθεση. Καί στήν ἀρχή κι ἀπ' τά δύο μέρη πολεμοῦσαν πρῶτα οἱ πετροβόλοι⁷⁶ κι οἱ σφεντονῆτες κι οἱ τοξότες κι ὅπως εἶναι φυσικό γιά ἀνθρώπους μ' ἐλαφριά ἄρματωσιά πότε ὑποχωροῦσαν ἀπό δῶ καί πότε ἀπό κεῖ· ἔπειτα οἱ μάντιες ἔφεραν στό

μέτωπο τὰ σφαχτά πού συνηθίζονταν σέ τέτοιες περιστάσεις· οί σαλπικτές σάλπισαν συναγερμό στους στρατιώτες καί προχώρησαν κι οί δυό στρατοί, οί Συρακούσιοι ἀπό τή μιά μεριά γιά νά πολεμήσουν γιά τήν πατρίδα τους κι ὁ καθένας πρώτα γιά νά σώσει τή ζωή του τήν ὥρα ἐκείνη καί τή λευτεριά του στό ἀπώτερο μέλλον, κι ἀπό τούς ἀντιπάλους τους, οί Ἀθηναῖοι γιά νά κάνουν δικό τους τόν ξένο τόπο καί νά μήν ἐλαττώσουν τή δύναμη τῆς πατρίδας τους ἄν τυχόν νικηθοῦν· οί Ἀργεῖοι καί οί ἄλλοι αὐτόνομοι σύμμαχοι ⁷⁷ γιά νά καταχτήσουν τή Σικελία μαζί μέ τούς Ἀθηναίους κι ἀφοῦ νικήσουν νά ξαναῖδουν τήν πατρίδα τους· οί σύμμαχοι πάλι πού ἦταν ὑποτελεῖς ⁷⁸, γιά νά σωθοῦν τή στιγμή ἐκείνη, πού δέν μπορούσαν νά τό ἐλπίσουν ἄν δέ νικήσουν, δείχνανε πολεμικό ζῆλο, μέ τήν ἰδέα πώς, ἄν βοηθήσουν τούς Ἀθηναίους στήν κατάχτησή τους, θά τούς εἶναι ἡ ὑποτελεία πιό ἐλαφριά ⁷⁹.

70. Ὄταν ἔφτασαν στό σημεῖο νά πιαστοῦν σῶμα μέ σῶμα, ἀντιστέκονταν κι οί δυό στρατοί πολλή ὥρα, κι ἔτυχε νά γίνουν καί βροντές καί ἀστραπές καί δυνατή βροχή, ἔτσι ὥστε γιά ὄσους πολεμοῦσαν γιά πρώτη φορά καί δέν ἦταν ἐξοικειωμένοι μέ τόν πόλεμο, πρόσθεσαν κι αὐτά στό φόβο τους· στους πιό ἔμπειρους ὅμως φάνηκαν σύμφωνα μέ τήν ἐποχή τοῦ χρόνου, καί σέ κείνους πού ἄντεξαν τούς ἔδωσε τοῦτο ἀκόμα μεγαλύτερη ἐκπληξη, πώς δέ νικήθηκαν. Κι ἀφοῦ οί Ἀργεῖοι πρώτοι ἔσπρωξαν πίσω τήν ἀριστερή πτέρυγα τῶν Συρακουσίων, κι ὕστερ' ἀπ' αὐτούς οί Ἀθηναῖοι τὰ τμήματα τὰ παραταγμένα ἀπέναντί τους, ἔσπασε καί ὁ ὑπόλοιπος στρατός τῶν Συρακουσίων κι ἄρχισαν ὅλοι νά ὑποχωροῦν. Καί δέν τούς κυνήγησαν βέβαια οί Ἀθηναῖοι σέ μεγάλη ἀπόσταση (γιατί τούς ἐμπόδιζε τό ἵππικό τῶν Συρακουσίων πού ἦταν πολύ καί δέν εἶχε νικήθει, κι ὀρμώντας μέσα στους στρατιώτες τους, ἄν ἔβλεπαν μερικούς νά κυνηγοῦν τούς δικούς τους μπροστά ἀπό τούς ἄλλους, τούς ἔκοβαν τό δρόμο), ἀλλ' ἀφοῦ τούς κυνήγησαν ὅλοι μαζί ὅσο ἦταν ἀκίνδυνο, γύρισαν πάλι πίσω κι ἔστησαν τρόπαιο. Οἱ Συρακούσιοι πάλι, ἀφοῦ μαζεύτηκαν στό δρόμο Ἐλωρίνη καί ξανασχημάτισαν τήν παράταξή τους ὅσο μπορούσαν μέ τίς δυνατότητες πού εἶχαν τή στιγμή ἐκείνη, κατόρ-

*Ἐπιχόρηση
τῶν Συρακου-
σίων.*

θωσαν μολαυτά νά στείλουν φρουρά δική τους στό Ὀλυμπιεῖο ἀπό φόβο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀφαιρέσουν μέρος ἀπό τά χρήματα πού ἦταν ἐκεῖ, οἱ ἄλλοι ὁμως γύρισαν πίσω στήν πολιτεία.

*Ἐπιστροφή
στήν Κατάνη.
Ἀνάγκη ἐν-
σχύσεων.*

71. Οἱ Ἀθηναῖοι δέν πῆγαν, εἶναι ἀλήθεια, στό ναό, ἀλλ' ἀφοῦ μάζεψαν κι ἔφεραν πίσω τούς νεκρούς τους, τούς ἔκαψαν καί κατασκήνωσαν ἐκεῖ πού βρισκονταν. Τήν ἄλλη μέρα γύρισαν τούς δικούς τους νεκρούς στούς Συρακουσίους μέ προσωρινή ἀνακωχή (εἶχαν σκοτωθεῖ Συρακούσιοι καί σύμμαχοι κάπου διακόσιοι ἐξήντα), καί ξεδιάλεξαν τά κόκκαλα τῶν δικῶν τους (εἶχαν σκοτωθεῖ δικοί καί σύμμαχοι κάπου πενήντα) καί παίρνοντας μαζί τους τά ὄπλα καί ὅ,τι ἄλλο εἶχαν συλήσει ἀπό τούς 80 νεκρούς τῶν ἐχθρῶν, ἔφυγαν μέ τά καράβια γυρίζοντας στήν Κατάνη. Γιατί εἶχε πιάσει ὁ χειμῶνας καί δέν τούς φαινόταν δυνατό νά κάνουν τόν πόλεμο ἀπό κεῖνο τό μέρος, πρῖν στείλουν καί φέρουν ἱππεῖς ἀπό τήν Ἀθήνα καί στρατολογήσουν ἄλλους ἀπό ντόπιους συμμάχους τους γιά νά μήν τούς δυναστεύει ὀλοκληρωτικά τό ἐχθρικό ἱππικό καί πρῖν συγχρόνως μαζέψουν χρήματα ἀπό τούς ντόπιους κι ἔρθουν κι ἄλλα ἀπό τήν Ἀθήνα καί πάρουν μέ τό μέρος τους μερικές ἀπό τίς πολιτείες, ὅπως τό περιμέναν, πῶς δηλαδή θά τούς ὑποταχτοῦν πιό πρόθυμα ὕστερ' ἀπό τή μάχη· πρῖν ἐπίσης ἐφοδιαστοῦν μέ σιτάρι κι ἄλλα χρειαζόμενα, μέ τό σκοπό νά ἐπιτεθοῦν ἐνάντια στίς Συρακούσες μόλις ἔρθει ἡ ἀνοιξη.

ΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΑ

(κεφ. 72 - 75)

*Προτάσεις
γιά τήν καλύ-
τευση ἀγώνω-
ση τῶν Συρα-
κουσίων.*

72. Αὐτοί λοιπόν ἔφυγαν μέ τά καράβια γιά τήν Κατάνη καί τή Νάξο ἔχοντας τά σχέδια τοῦτα στό νοῦ τους, γιά νά περάσουν ἐκεῖ τό χειμῶνα· οἱ Συρακούσιοι πάλι ἀφοῦ ἔθαψαν τούς νεκρούς τους, ἔκαναν συνέλευση τοῦ λαοῦ. Κι ἀνέβηκε στό βῆμα νά τούς μιλήσει ὁ Ἐμοκράτης ὁ γιός τοῦ Ἔρμωνα, ἄντρας ἀνώτερος στή γνώση ἀπ' ὄλους, τόσο σ' ἄλλα ζητήματα ὅσο στάθηκε ἄξιος στόν πόλεμο μέ τή μεγάλη του πείρα καί δοξάστηκε γιά τήν ἀντρεία του· καί τούς ἐγκαρδίωσε καί δέν τούς ἄφησε νά πέσουν σέ κατάθλιψη ἐξαιτίας ὧσων εἶχαν γίνει· γιατί τούς ἔλεγε πῶς δέν εἶχε νικηθεῖ τό φρόνημά τους ἀλλά

τούς εἶχε βλάψει ἡ ἀταξία. Καί μάλιστα δέν εἶχαν φανεῖ τόσο κατώτεροι ὅσο μπορούσε κανεῖς νά περιμένει, τόσο μάλλον ὅσο εἶχαν ἀγωνιστεῖ ἐναντία στους πρώτους ἀπό τούς Ἑλληνας, ἀνειδίκευτοι αὐτοί ὅπως θά λέγαμε ἀπέναντι σέ εἰδικευμένους τεχνίτες. Πολύ κακό τούς εἶχε κάνει ἐπίσης ἡ ἔλλειψη ἐνιαίας διοίκησης (γιατί εἶχαν δεκαπέντε στρατηγούς) καί ἡ ἀναρχία τῶν πολιτῶν πού δέν εἶχαν μπεῖ σέ τάξη. Ἄν ὅμως ἐλαττωθεῖ ὁ ἀριθμός τῶν στρατηγῶν καί μείνουν μόνο οἱ ἔμπειροι καί ἄν ἐξασκῆσουν τό πεζικό τόν ἐρχόμενο χειμῶνα, προμηθεύοντας ὅπλα σ' ὅσους δέν εἶχαν γιά νά πληθύνει ὁ στρατός ὅσο γίνεται, κι ἄν τούς βάλουν σέ αὐστηρή πειθαρχία στά γυμνάσια, τότε, εἶπε, τό πιο πιθανό εἶναι πώς θά ὑπερισχύσουν μιά καί ἡ παλληκαριά δέν τούς λείπει, καί θά ἔχει προστεθεῖ σ' αὐτή καί ἡ καλή τάξη στίς ἐπιχειρήσεις. Καί τά δύο αὐτά θ' ἀναπτυχθοῦν μαζί, ἡ ἐμπειρία μέ τήν ἄσκηση πάνω στόν κίνδυνο, κι ἡ ἀντρεία θά πάρει ἀπάνω της καί θά γίνει πιο δυνατή ἀπ' ὅτι ἦταν μέ τήν ἐμπιστοσύνη πού θά τῆς δώσει ἡ γνώση. Καί στρατηγούς πρέπει νά διαλέξουν καί λίγους καί μέ πλήρη ἐξουσιοδότηση. Καί νά τούς ὀρκιστοῦν ἐπίσημα πώς θά τούς ἀφήσουν νά τούς διοικήσουν ὅπως ξέρουν αὐτοί γιατί μ' αὐτόν τόν τρόπο θά φυλάγονταν καλύτερα ὅσα ἔπρεπε νά μείνουν κρυφά καί ἡ ὄλη προετοιμασία θά γινόταν μέ τάξη καί χωρίς δισταγμούς καί ὑπεκφυγές.

73. Ἀφοῦ τόν ἄκουσαν οἱ Συρακούσιοι ψήφισαν ὅλα τά μέτρα πού τούς πρότεινε, καί στρατηγούς ἔβγαλαν αὐτόν τόν ἴδιο, τόν Ἐρμοκράτη, καί τόν Ἡρακλείδη τό γιό τοῦ Λυσιμαχοῦ καί τό Σικανό τό γιό τοῦ Ἐξήκεστου, μόνον αὐτούς τούς τρεῖς· κι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους στήν Κόρινθο καί τή Λακεδαίμονα γιά νά τούς ἔρθουν συμμαχικές δυνάμεις καί γιά νά πείσουν τούς Λακεδαινομίους νά ξαναπιάσουν ἀπό δῶ κι ἐμπρός φανερά καί πιο ἀποφασιστικά τόν πόλεμο πρὸς τούς Ἀθηναίους στήν Ἑλλάδα, ἔτσι ὥστε ἡ νά τούς τραβήξουν πίσω ἀπό τή Σικελία, ἢ τουλάχιστο νά εἶναι λιγότερο σέ θέση νά στέλνουν πρόσθετες ἐνισχύσεις καί ἄλλα πολεμικά ἐφόδια στό στρατό τους στή Σικελία.

74. Ὁ στρατός τῶν Ἀθηναίων τώρα, πού ξεχειμώνιαζε

*Ἐγκριση τῶν
προτάσεων.*

*Ἀποτυχία
τῶν Ἀθηναίων.*

ων στή Μεσ-
σήνη. Οἱ Ἄ-
θηναῖοι στή
Νάξο.

στήν Κατάνη, ἀρμένισε ἀμέσως ἐνάντια στή Μεσσήνη μέ τήν προϋπόθεση πώς θά τοὺς τήν πρόδιναν οἱ ντόπιοι. Κι ἐκεῖνα πού διαπραγματεύονταν δέν ἔγιναν· γιατί ὁ Ἄλκιβιάδης, ὅταν ἔφυγε μέ τό μήνυμα νά γυρίσει πίσω, ξέροντας κιόλας πώς θά γινόταν ἐξόριστος, προειδοποίησε τοὺς φίλους τῶν Συρακουσίων στή Μεσσήνη, ξέροντας καλά τί μελετοῦσαν νά κάνουν οἱ Ἄθηναῖοι· αὐτοὶ τότε σκότωσαν τοὺς ἄντρες πού διαπραγματεύονταν μέ τοὺς Ἄθηναίους πρὶν κάνουν τίποτα, κι ἐπειδὴ βρίσκονταν κιόλας σέ στάση καί ἦταν ὀπλισμένοι, ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ τοῦ κόμματος, ὥστε νά μή δεχτοῦν τοὺς Ἄθηναίους ὅταν θά ἴφταναν⁸¹. Κι ἀφοῦ ἔμειναν κάπου δεκατρεῖς μέρες ἐκεῖ, ἐπειδὴ τοὺς ἔδερνε ἡ βαρυχειμωνιά καί τοὺς ἔλειψαν καί τὰ τρόφιμα καί τίποτα δέν τοὺς πήγαινε καλά, γύρισαν στή Νάξο κι ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐτοίμασαν ἀραξοβόλια γιά τὰ καράβια καί περίφραξαν τό στρατόπεδο μέ φράχτη ἀπό πασσάλους, ἔμειναν νά ξεχειμωνιάσουν· κι ἔστειλαν ἓνα πολεμικό στήν Ἀθήνα γιά νά φέρει χρήματα καί νά εἰδοποιήσει γιά τό ἵππικό, ὥστε νά φτάσει μόλις μπεῖ ἡ ἀνοιξη.

Τείχος τῶν
Συρακουσί-
ων. Πρέσβεις
τῶν Ἀθηναί-
ων καί τῶν
Συρακουσίων
στήν
Καμάρινα.

75. Ἐχτιζαν τεῖχος καί οἱ Συρακουσῖοι ὅλο αὐτό τό χειμῶνα, τόσο κοντά στήν πολιτεία, παίρνοντας μέσα καί τόν Τεμενίτη⁸² καί πρὸς ὅλη τήν πλευρά πού ἔβλεπε πρὸς τίς Ἐπιπολές⁸³ ἔτσι ὥστε ἂν τύχει καί νικηθοῦν νά μὴν εἶναι εὐκολο νά τοὺς περικυκλώσουν οἱ ἐχθροὶ μέ τεῖχος, ὅπως ἂν πολιορκούσαν μιά περιοχὴ μέ μικρὴ περιφέρεια· ἔκαναν καί στά Μέγαρο φρούριο, κι ἔχτισαν ἄλλο στήν περιοχὴ τοῦ Ὀλυμπίου· κι ἔστησαν περιφράγματα μέ πασσάλους μέσα στή θάλασσα παντοῦ ὅπου ἦταν δυνατό νά κάνουν ἀπόβαση οἱ ἀντίπαλοι. Ξέροντας ἐπίσης πώς οἱ Ἀθηναῖοι ξεχειμώνιαζαν στή Νάξο, ἐξεστράτευσαν μέ ὀλόκληρο τόν ἔνοπλο λαό στήν Κατάνη, καί κατάστρεψαν ἓνα μέρος τῆς ὑπαίθρου, κι ἀφοῦ ἔκαψαν τίς σκηνές τῶν Ἀθηναίων καί τίς ἐγκαταστάσεις τοῦ στρατοπέδου, γύρισαν στὸν τόπο τους. Μαθαίνοντας ὕστερα πώς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν στείλει πρέσβεις στήν Καμάρινα σύμφωνα μέ τὴν συμμαχία πού εἶχε γίνει τὸν καιρὸ τοῦ Λάχη, μέ τήν ἐλπίδα νά τοὺς πάρουν μέ τό μέρος τους, ἔστειλαν κι αὐτοὶ ἄλλη πρεσβεία μέ τὸν ἀντίθετο σκοπὸ· γιατί ὑποψιάζονταν τοὺς Καμαριναίους

ὅτι δέν ἔστειλαν πρόθυμα ὅσα ἔστειλαν στήν πρώτη μάχη, καί μήπως ἀπό δῶ κι ἐμπρός δέ θελήσουν πιά νά τούς βοηθήσουν, ἀφοῦ εἶδαν πῶς οἱ Ἀθηναῖοι τά πῆγαν καλά στή μάχη, ἀλλά προσχωρήσουν σ' αὐτούς, σύμφωνα μέ τήν παλιά τους φιλία, ἄν τούς ἐπειθαν οἱ πρέσβεις. Ὅταν ἔφτασαν λοιπόν στήν Καμάρινα ἀπό μέρους τῶν Συρακουσίων ὁ Ἐρμοκράτης καί ἄλλοι, κι ἀπό μέρους τῶν Ἀθηναίων ὁ Εὐφημος μέ μερικούς ἄλλους, κι ἔγινε συνέλευση τοῦ λαοῦ, ὁ Ἐρμοκράτης, θέλοντας νά κατηγορήσει πρῶτος τούς Ἀθηναίους, μίλησε καί εἶπε πάνω-κάτω τά ἀκόλουθα :

Η ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΚΡΑΤΗ

(κεφ. 76 - 80)

76. «Ἐρχόμαστε ἐδῶ ὡς πρέσβεις, πολίτες τῆς Καμάρινας, ὄχι γιατί φοβόμαστε μήπως καταπλαγεῖτε ἀπό τή δύναμη τῶν Ἀθηναίων πού βρίσκεται στά μέρη μας, ἀλλά περισσότερο φοβόμαστε τά λόγια πού πρόκειται νά ποῦν, μήπως σᾶς παρασύρουν, πρίν ἀκούσετε καί μᾶς. Ἦρθαν δηλαδή αὐτοί στή Σικελία μέ τή δικαιολογία πού μαθαίνετε ἀπό τίς πληροφορίες, ἀλλά μέ σκοπούς στό μῦαλό τους, πού ὅλοι μπορούμε νά εικάσομε· καί μοῦ φαίνεται, ὄχι πῶς θέλουν νά ἐγκαταστήσουν τούς Λεοντίνους στόν τόπο τους, ἀλλά μᾶλλον νά διώξουν ἐμᾶς ἀπό τό δικό μας. Γιατί δέν εἶναι λογικό νά πιστεύομε πῶς ἐνῶ ἐρημώνουν τίς πολιτεῖες τῆς Ἑλλάδας⁸⁴, θέλουν δῆθεν νά ταχτοποιήσουν τίς πολιτεῖες ἐδῶ, καί πῶς νοιάζονται τόσο γιά τούς Λεοντίνους πού εἶναι Χαλκιδεῖς, ἐξαιτίας τῆς φυλετικῆς τους συγγένειας, ἐνῶ τούς Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας, πού τοῦτοι ἐδῶ εἶναι ἄποικοί τους, τούς κρατοῦν στήν ὑποτελία ἀφοῦ τούς ὑποδούλωσαν⁸⁵. Ἀλλά μέ τήν ἴδια νοοτροπία ἀποχτήσαν τά ἐκεῖ καί προσπαθοῦν νά καταχτήσουν καί τά ἐδῶ. Ὅταν δηλαδή ἔγιναν ἀρχηγοί τῶν Ἰώνων μέ τή θέλησή τους, καί ὅσων ἄλλων μέ ἰωνική καταγωγή συμμάχησαν μαζί τους γιά νά πάρουν ἐκδίκηση ἀπό τούς Πέρσες⁸⁶, ἄλλους μέ τήν πρόφαση πῶς δέν ἔδωσαν στρατό, ἄλλους γιατί ἔκαναν πόλεμο μεταξύ τους, κι ἄλλους μέ κάποια εὐλογία καί φαινομενικά ἠθική κατηγορία, τούς ὑποδούλωσαν ὅλους. Καί δέν ἀντιπο-

*Σκοποῖ τῶν
Ἀθηναίων.*

λέμησαν τούς Μήδους οὔτε τοῦτοι γιά τήν ἐλευθερία τάχα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἑλληνες γιά τή δική τους, ἀλλά τοῦτοι ἐδῶ γιά νά τούς ἔχουν δούλους αὐτοί κι ὄχι οἱ Πέρσες, κι οἱ ἄλλοι γιά ν' ἀλλάξουν ἀφέντη, κι ἔτσι βρῆκαν ἕναν ὄχι πιό ἀστόχαστο, ἀλλά πιό κακόβουλα ἔξυπνο⁸⁷.

*Ἀνάγκη ἢ
ἐνότητα τῶν
Σικελιωτῶν.*

77. »Δέν ἤρθαμε ὅμως ἐδῶ τώρα γιά νά φανερώσομε πόσες κατηγορίες μπορεῖ εὐκολα κανεῖς ν' ἀπευθύνει πρὸς τήν πολιτεία τῶν Ἀθηναίων σέ ἀνθρώπους πού γνωρίζουν καλά τίς ἀδικίες της, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά νά κατηγορήσομε τόν ἑαυτό μας. Ἐνῶ ἔχομε παραδείγματα τοῦ πῶς ὑποδουλώθηκαν οἱ ἐκεῖ Ἑλληνες ἐπειδὴ δέν ὑπερασπίστηκαν τόν ἑαυτό τους, κι ἐνῶ μεταχειρίζονται τώρα ἐναντία μας τίς ἴδιες ἀκριβῶς σοφιστεῖες πού ἀκοῦμε στήν περίσταση αὐτή, πῶς τάχα ἤρθαν γιά χάρη τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν Λεοντίνων στὸν τόπο τους, καί γιά νά βοηθήσουν τούς Ἑγεσταίους τούς συμμάχους τους, δέ συσπειρωνόμαστε μεταξύ μας καί δέ θέλομε νά τούς δείξομε πιό ἔντονα, πῶς τὰ μέρη τοῦτα δέν εἶναι Ἴωνες ἢ Ἑλλησπόντιοι καί νησιῶτες, πού μένουν ἀδιάκοπα δούλοι ἀλλάζοντας ἀφέντη, εἴτε τὸ Μῆδο εἴτε ἕναν ὁποιοδήποτε ἄλλο, ἀλλά Δωριεῖς ἐλευτέροι πού κατοικοῦν τὴ Σικελία ἔχοντας τήν καταγωγή τους ἀπὸ τήν αὐτόνομη Πελοπόννησο. Εἰδάλλως τί περιμένομε; νά κυριευτοῦμε μιά-μιά πολιτεία χωριστά, ἐνῶ ξέρομε πῶς μόνο μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἦταν δυνατὸ νά νικηθοῦμε κι ἐνῶ βλέπομε πῶς ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν πολιτικὴ ἀκολουθοῦν, ὥστε ἄλλους ἀπὸ μᾶς νά τούς χωρίσουν τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλο μὲ τὰ λόγια τους, ἄλλους νά τούς κάνουν νά πολεμήσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ὡς τὸ τέλος, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς συμμαχίας τους, ἄλλους τέλος βρίσκοντας κάτι εὐχάριστο νά ποῦνε στὸν καθένα, κι ἔτσι νά κατορθώσουν τούς ἄνομους σκοποὺς τους⁸⁸; Τί νομίζομε λοιπόν, ἐνῶ ὁ μακρινὸς συγκάτοικος τῆς Σικελίας χάνεται πρὶν ἀπὸ μᾶς, πῶς δέ θά ῥθει τὸ κακὸ καί στὸν ἴδιο τὸν καθένα μας, καί πῶς ἐκεῖνος πού παθαίνει τὴν συμφορὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸν, ὑποφέρει μόνος του, χωρὶς σχέση μὲ τούς ἄλλους;

*Συμφέρον
τῶν Σικελιω-
τῶν ἢ βοήθεια
στὸς Συρα-
κοσίους.*

78. »Κι ἂν τοῦ ῥχόταν κανενὸς στό νοῦ πῶς ὁ Συρακούσιος ἔχει πόλεμο μὲ τὸν Ἀθηναῖο κι ὄχι αὐτὸς ὁ ἴδιος, καί τὸ θεωρήσει σοβαρὸ νά μπεῖ σέ κίνδυνο γιά τὴ δικὴ του πατρίδα,

ἄς στοχαστεῖ πὼς δέ θά πολεμήσει περισσότερο γιὰ τὴν δική μου, ἀλλὰ τὸ ἴδιο καί γιὰ τὴν πατρίδα του στὸ ἔδαφος τῆς δικῆς μου· καί θά εἶναι τόσο πιὸ ἀσφαλισμένος ὅσο δέ θά ἔχω πρωτέρα καταστραφεῖ ἐγώ, πὼς θ' ἀγωνιστεῖ ὄχι ἀπομονωμένος, ἀλλὰ ἔχοντάς με σύμμαχο στὸ πλευρὸ του, καί πὼς ὁ Ἀθηναῖος δέ θέλει νά τιμωρήσει τὴν ἔχθρα πού τοῦ ἔχει ὁ Συρακούσιος, ἀλλὰ ἐξίσου θέλει, παίρνοντάς με γιὰ πρόφαση, νά ἐξασφαλίσει τὴ δική του φιλία⁸⁹. Κι ἂν πάλι κανεῖς μᾶς φθονεῖ ἢ μᾶς φοβᾶται (γιατί καί τὰ δύο αὐτὰ αἰσθήματα τὰ ἐμπνέουν στοὺς ἄλλους οἱ μεγάλες πολιτεῖες) καί ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἐλατήρια θέλει νά κακοπάθουν οἱ Συρακοῦσες, γιὰ νά βάλουμε μυαλό, ἀλλὰ νά ὑπερσχύσουν τελικά γιὰ χάρη τῆς δικῆς του ἀσφάλειας, ἢ εὐχὴ ὅπου στηρίζει τίς ἐλπίδες του δέν εἶναι κατορθωτὴ στὴν ἀνθρώπινη δύναμη. Γιατί δέν εἶναι δυνατό συγχρόνως ὁ ἴδιος ἄνθρωπος νά γίνεи κύριος τῆς ἐπιθυμίας του καί τῆς τύχης. Κι ἂν κάνει λάθος στοὺς ὑπολογισμούς του, ἀφοῦ θρηνήσει τίς δικές του συμφορές, θά θελήσει ἴσως νά ῥθει κάποτε ἢ ὦρα νά φθονήσει καί πάλι τὴ δική μας εὐτυχία. Τότε θά τοῦ εἶναι πιά ἀδύνατο, ἀφοῦ θά μᾶς ἔχει ἐγκαταλείψει καί θά ἔχει νά συμεριστεῖ τοὺς ἴδιους κινδύνους, πού δέν εἶναι ζήτημα λόγου ἀλλὰ πραγματικῶν γεγονότων· γιατί κατὰ τὴ λογικὴ αὐτὴ, πολεμώντας μαζί μας, θά ἔσωζε τὴν ἐξουσία μας, πραγματικά ὅμως θά ἐξασφάλιζε τὴν ἴδια του τὴ σωτηρία. Καί τὸ πιὸ εὐλογο θά ἦταν ἐσεῖς, πολῖτες τῆς Καμάρινας, πὺ συνορεύετε μαζί μας καί κινδυνεύετε ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ μᾶς, νά τὰ προβλέψετε αὐτά, καί νά μὴν ἐκπληρώνετε τίς συμμαχικές σας ὑποχρεώσεις μὲ τόση νωθρότητα ὅπως τώρα, ἀλλὰ ἐσεῖς ἀπὸ μόνοι σας νά ῥθετε κοντά μας, ὅπως θά μᾶς παρακαλοῦσατε νά ῥθοῦμε νά σᾶς βοηθήσουμε ἂν ἔρχονταν οἱ Ἀθηναῖοι νά χτυπήσουν πρῶτα τὸ ἔδαφος τῆς Καμάρινας· ἔτσι καί κατὰ τὸ ἴδιο κριτήριον νά παρουσιαστεῖτε καί τώρα παρακινώντας μας νά μὴν ὑποχωρήσομε διόλου. Ἀλλὰ οὔτε σεῖς, τουλάχιστο ὡς τώρα, ἔχετε δεῖξει κάποια διάθεση, οὔτε οἱ ἄλλοι.

79. »Ἴσως ὅμως ἀπὸ δειλία δείχνετε προσήλωση στὴ δικαιοσύνη, τόσο στὶς σχέσεις σας μαζί μας, ὅσο καί μὲ τοὺς ἐπιδρομεῖς, λέγοντας πὼς ὑπάρχει συμμαχία ἀνάμεσά σας καί

*Ἄκρωθ ἢ
συμμαχία μὲ
τοὺς Ἀθηναί-
ους.*

στούς Ἀθηναίους· ἀλλά αὐτὴ τὴ συμμαχία δὲν τὴν ἐκλείσατε ἐναντία στούς φίλους σας, ἀλλά γιὰ τὴν περίπτωση πού κάποιος ἐχθρός θά ῥθει νά σᾶς χτυπήσει· καί γιὰ νά πᾶτε νά ἐνισχύσετε τοὺς Ἀθηναίους ὅταν τοὺς κάνουν ἐπίθεση ἄλλοι, κι ὄχι ὅταν, ὅπως συμβαίνει τώρα, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι κακοποιοῦν ἄλλους, ἀφοῦ οὔτε οἱ Ρηγίνοι πού εἶναι Χαλκιδεῖς δὲν ἔχουν καμιὰ διάθεση νά βοηθήσουν ν' ἀποκαταστήσουν τοὺς Λεοντίνους στὸν τόπο τους, ἂν καί εἶναι κι αὐτοὶ Χαλκιδεῖς. Καί θά ἦταν φοβερό, ἂν ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τὴν ὑποψία τους ἐναντιώνονταν στὸ ἔργο πού ἔχει τόσο ὠραία δικαιολογία, καί φέρνονταν φρόνιμα παρά τὴ λογικὴ, ἐνῶ ἐσεῖς, στηριγμένοι σὲ πρόφαση πού φαίνεται λογικὴ, εἶστε πρόθυμοι νά ὠφελήσετε τοὺς φυσικούς σας ἐχθρούς, καί θέλετε νά καταστρέψετε, συμμαχώντας μὲ τοὺς πιὸ μισητούς ἀνθρώπους, τοὺς φυσικούς σας ὁμοεθνεῖς. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι δίκαιο· βοηθεῖστε μας λοιπὸν καί μὴ φοβᾶστε τὴν πολεμικὴ τους ἐτοιμασία· γιατί δὲν εἶναι ἄξια νά μᾶς τρομάξει, ἂν ὅλοι σταθοῦμε ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο, παρά μόνο ἂν, πράμα πού ἐπιδιώκουν αὐτοὶ, διασπαστοῦμε σὲ ἀμοιβαία ἀντιμαχία, ἀφοῦ οὔτε ὅταν ἦρθαν νά χτυπήσουν μόνους ἐμᾶς καί νίκησαν μιὰ μάχη, δὲν κατόρθωσαν νά πραγματοποιήσουν αὐτὰ πού ἠθελαν, ἀλλά σηκώθηκαν κι ἔφυγαν ὅσο πιὸ γρήγορα μπορούσαν.

*Ἡ ἀσφάλεια
τῆς Σικελίας
προέχει.*

80. »Ὡστε δὲν εἶναι λογικὸ ν' ἀφήσομε τὸ φρόνημά μας νά πέσει ἂν εἶμαστε ὅλοι μαζί, ἀλλά νά προχωρήσομε καί νά κλείσομε τὴ συμμαχία μας μὲ μεγαλύτερο ζῆλο, ἀφοῦ μάλιστα θά μᾶς ἔρθει βοήθεια κι ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, πού οἱ κάτοικοί της εἶναι ἀπ' ὄλες τίς ἀπόψεις ἰκανότεροι ἀπὸ τοὺτους ἐδῶ στὴν πολεμικὴ τέχνη· καί μὴ νομίσει κανεὶς πὼς ἐκεῖνη ἢ προνοητικὴ σκέψη εἶναι δίκαιη ἀπέναντί μας πού σᾶς ἐξασφαλίζει ἐσᾶς, δηλαδή τὸ νά μὴ βοηθᾶτε κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο γιατί τάχα εἶστε σύμμαχοι καί τῶν δύο· γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι στὴν πράξη ἴση μεταχείριση, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ δικαιολογητικὸ ἰσχυρισμὸ. Γιατί ἂν, ἐπειδὴ δὲν συμμαχήσατε σεῖς, τὸ θῦμα τῆς ἐπίθεσης νικηθεῖ, καί κείνος πού νίκησε ὑπερισχύσει, τί ἄλλο κάνατε παρά μὲ τὴν ἀπουσία σας, νά μὴ βοηθήσετε τοὺς πρώτους νά σωθοῦν, καί νά μὴν ἐμποδίσετε τοὺς ἄλλους νά

πράξουν τό κακό; Εἶναι ὅμως πολὺ ὠραιότερο ρίχνοντας τό βάρος σας μέ τό μέρος τῶν ἀδικημένων νά διαφυλάξετε τήν κοινή ἀσφάλεια στή Σικελία, καί νά μήν ἀφήσετε τοὺς Ἀθηναίους, πού εἶναι δά καί φίλοι σας, νά διαπράξουν ἓνα σοβαρό λάθος.

»Γιά νά συνοψίσουμε : ὑποστηρίζομε, ἐμεῖς οἱ Συρακούσιοι, πῶς δέν εἶναι δουλειά μας νά σᾶς ἀναπτύξομε κατά βάθος οὔτε σέ σᾶς οὔτε στοὺς ἄλλους ἐκεῖνα πού τά καταλαβαίνετε ὅσο καλά κι ἐμεῖς· σᾶς κάνομε ὅμως μιά παράκληση καί συγχρόνως ἂν δέ σᾶς πείσομε, διαμαρτυρόμαστε καί λέμε πῶς μᾶς ἐπιβουλεύονται Ἴωνες πού εἶναι ἀνέκαθεν ἐχθροί μας, καί μᾶς προδίνετε, ἐμᾶς τοὺς Δωριεῖς, ἐσεῖς οἱ Δωριεῖς. Κι ἂν μᾶς ὑποτάξουν οἱ Ἀθηναῖοι, θά νικήσουν ἀπό τή δική σας ἄβουλη γνώμη, ἀλλά θά δοξαστοῦν γιά τή δική τους δύναμη, καί γιά βραβεῖο τῆς νίκης δέ θά πάρουν ἄλλο παρά ἐκεῖνον πού τοὺς τήν προμήθεψε· κι ἂν πάλι νικήσομε ἐμεῖς, ἐσεῖς οἱ ἴδιοι πάλι θά τιμωρηθεῖτε πού γίνετε αἰτιοί νά μποῦμε σέ τέτοιο κίνδυνο⁹⁰. Στοχαστεῖτε λοιπόν καί διαλέξετε ἢ τήν ἄμεση ὑποδούλωση χωρίς κίνδυνο ἢ, στήν περίπτωση πού θά νικήσετε μαζί μας, τή γνώση πῶς δέ θά ἔχετε δεχτεῖ ντροπιασμένοι τοὺς Ἀθηναίους γι' ἀφέντες καί θ' ἀποφύγετε τό μίσος μας πού δέ θά σβυστεῖ τόσο γρήγορα».

Η ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΥΦΗΜΟΥ

(κεφ. 81 - 87)

81. Κάπου τέτοια λόγια εἶπε ὁ Ἐρμοκράτης. Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν μίλησε ὁ Εὐφημος, ὁ πρεσβευτής τῶν Ἀθηναίων καί εἶπε πάνω-κάτω τά ἀκόλουθα :

82. «Ἐμεῖς ἤρθαμε γιά ν' ἀνανεώσομε τή συμμαχία πού ἴσχυε ἀπό πρωύτερα, ἐπειδή ὅμως ὁ Συρακούσιος μᾶς πρόσβαλε εἶναι τώρα ἀνάγκη νά μιλήσομε καί γιά τήν ἡγεμονία μας καί νά δείξωμε πῶς εἶναι λογικό νά τήν ἔχομε⁹¹. Τήν ἰσχυρότερη μαρτυρία τήν ἔδωσε αὐτός ὁ ἴδιος, λέγοντας πῶς οἱ Ἴωνες ἦταν ἀνέκαθεν ἐχθροί μέ τοὺς Δωριεῖς. Καί εἶναι πράγματι ἀλήθεια· ἐμεῖς δηλαδή, ὄντας Ἴωνες, ἀναλογιστήκαμε μέ ποιό τρόπο θά μπορούσαμε καλύτερα νά μήν ὑποκύβομε στοὺς Πελοποννη-

*Δικαίωση
τῆς ἀθηναϊ-
κῆς ἡγεμονί-
ας.*

σίους πού εἶναι Δωριεῖς, καί εἶναι περισσότεροι ἀπό μᾶς καί ἐγκαταστημένοι στά σύνορά μας. Κι ἀφοῦ ναυπηγήσαμε στόλο μετά τούς περσικούς πολέμους, ζετινάξαμε ἀπό πάνω μας τήν ἐξουσία καί τήν ἀρχηγία τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπειδὴ δέν ἦταν διόλου πιό ταιριαστό νά μᾶς προστάζουν ἐκεῖνοι παρά νά τούς προστάζομε ἐμεῖς, ἐξόν πού ἦταν πιό δυνατοί ἀπό μᾶς· κι ἔτσι ἀφοῦ γίναμε ἡγεμόνες στίς πολιτεῖες πού βρίσκονταν πρωτέρα στήν ἐξουσία τοῦ Πέρση βασιλιᾶ ⁹², ζοῦμε αὐτόνομοι, γιατί θεωρήσαμε πώς μ' αὐτόν τόν τρόπο ὑπῆρχε πολύ μικρότερη πιθανότητα νά γίνομε ὑποταχτικοί τῶν Πελοποννησίων, ἔχοντας δύναμη πού μ' αὐτή μπορούμε νά διαφεντέσομε τόν ἑαυτό μας· καί γιά νά ποῦμε τήν ἀλήθεια δέν ἦταν ἄδικο πού πήραμε στήν ἐξουσία μας τόσο τούς Ἴωνες, ὅσο καί τούς νησιώτες, πού οἱ Συρακούσιοι λένε πώς ὑποδουλώθηκαν, ἐπειδὴ συγγενεῦει ἡ φυλή τους μέ τή δική μας. Γιατί ἦρθαν τότε μέ τόν Πέρση ἐνάντια στή μητέρα τους πολιτεία, γιατί δέν τόλμησαν ν' ἀποστατήσουν ἀπ' αὐτούς καί νά καταστρέψουν τό ἔχει τους, ὅπως ἐμεῖς πού ἐγκαταλείψαμε τήν πολιτεία μας, μά διάλεξαν μέ τή θέλησή τους τή δουλεία καί θέλησαν νά τή φέρουν καί σέ μᾶς ⁹³.

*Ταύτιση τῶν
συμφερόντων
τῶν Ἀθηναίων
καί τῶν
Καμαριναίων.*

83. »Ἀντί γιά ὄλ' αὐτά, κι ὄντας συγχρόνως ἄξιοι, τούς ἐξουσιάζομε, γιατί προσφέραμε τό μεγαλύτερο ναυτικό καί τόν πιό ἀνεπιφύλαχτο ζῆλο νά ἐλευθερώσομε τούς Ἑλληνες, κι ἐπειδὴ ἀκόμα βοηθώντας τό Μῆδο μέ προθυμία μᾶς ἐξημίωσαν πολύ· τέλος, ἐπειδὴ ποθοῦσαμε νά εἴμαστε ἰσχυροί ἀπέναντι στοὺς Πελοποννησίους. Καί δέ λέμε ὥραϊα λόγια ⁹⁴ πώς τάχα ἢ ἐπειδὴ νικήσαμε μόνοι τό βάρβαρο εἶναι σωστό νά εἴμαστε ἀρχηγοί τους ἢ πώς ριχτήκαμε στόν κίνδυνο περισσότερο γιά χάρη τους παρά γιά χάρη ὄλων τῶν Ἑλλήνων καί γιά τήν ἴδια μας τήν πολιτεία. Γιατί δέν μπορεῖ νά κατηγορηθεῖ κανεὶς ἐπειδὴ προνοεῖ καί κανονίζει πῶς θ' ἀσφαλιστεῖ καθὼς ταιριάζει. Καί τώρα πού ἦρθαμε ἐδῶ πάλι γιά νά διασφαλίσομε τή σωτηρία μας, βλέπομε πῶς καί τό ἴδιο αὐτό πράμα εἶναι καί δικό σας συμφέρον· κι αὐτό ἀποδείχτηκε τόσο ἀπό τίς συκοφαντίες πού λένε αὐτοὶ ἐνάντιά μας καί ἰδίως ἀπ' ὅσα μαντεύετε σεῖς μέσα ἀπό τά λόγια τους καί φοβάστε· γιατί ξέρομε πῶς ὅσοι ὑποψιάζονται κάτι, ἀφήνουν ἀπό τόν ὑπερβολικό τους φόβο τά

εὐχάριστα λόγια νά τούς παρασύρουν, ἀλλά ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα τῆς δράσης κάνουν ἐκεῖνο πού τούς συμφέρει. Γιατί καθὼς εἴπαμε κρατοῦμε τὴν ἐξουσία ἐκεῖ ἐξαιτίας τοῦ φόβου καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἤρθαμε ἐδῶ - πέρα νά ρυθμίσουμε τὴν κατάσταση μαζί μὲ τούς φίλους μας ὥστε ν' ἀσφαλιστοῦμε, κι ὄχι γιὰ νά τούς ὑποδουλώσουμε καθὼς λέν' αὐτοί, ἀλλά μᾶλλον γιὰ νά προλάβουμε μὴν τὸ πάθουν.

84. »Κι ἄς μὴν πιστέψει κανεὶς πὼς φροντίζουμε γιὰ σᾶς ἐνῶ δέ μᾶς πέφτει λόγος· γιατί ἄς συλλογιστεῖ πὼς ἂν ἐσεῖς εἴστε ἀσφαλεῖς καὶ ἀντέχετε ἀπέναντι στοὺς Συρακουσίους γιατί θά ἔχετε δύναμη, εἶναι μικρότερη ἢ πιθανότητα νά στείλουν αὐτοὶ κάποια ἐνίσχυση στοὺς Πελοποννησίους καὶ νά μᾶς κάνουν κακό. Κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη τὸ ζήτημα μᾶς ἀφορᾷ, καὶ πολὺ μάλιστα. Καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο εἶναι ἐπόμενο νά θέλωμε ν' ἀποκαταστήσουμε τούς Λεοντίους στὸν τόπο τους, ὄχι σάν ὑποταχτικούς, καθὼς τούς συγγενεῖς τους στὴν Εὐβοία, ἀλλὰ ὅσο γίνεται πιὸ ἰσχυροὺς, ἔτσι ὥστε, μὲ ἀφετηρία τὴ χώρα τους νά ἐνοχλοῦν τούτους ἐδῶ, πού συνορεύουν μαζί τους, γιὰ τὸ δικό μας συμφέρον. Γιατί στὴν κυρίως Ἑλλάδα εἴμαστε καὶ μόνοι μας ἄρκετά δυνατοὶ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουμε τούς ἐχθροὺς μας, καὶ οἱ Χαλκιδεῖς πού τοῦτοι-ἐδῶ μᾶς κατηγοροῦν πὼς, ἐνῶ τούς ὑποδουλώσαμε χωρὶς λόγο, ἀξιώνουμε νά ἐλευθερώσουμε τούς ἐδῶ, μᾶς συμφέρει νά εἶναι ἄοπλοι καὶ νά εἶναι οἱ Λεοντίνοι καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι μας ὅσο γίνεται πιὸ αὐτόνομοι.

85. »Γιὰ ἓναν ἄντρα πού εἶναι τύραννος, καὶ γιὰ μιὰ πόλη πού ἔχει ἡγεμονία τίποτα δέν εἶναι παράλογο ἂν τούς συμφέρει, τίποτα δέν τούς εἶναι συγγενικό ἂν δέν μποροῦν νά τὸ ἐμπιστευθοῦν· γίνονται ἢ φίλοι ἢ ἐχθροὶ μὲ τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὴν εὐκαιρία πού παρουσιάζεται. Ἐδῶ, ἐμᾶς μᾶς συμφέρει ὄχι νά κάνομε κακό στοὺς φίλους μας, ἀλλὰ νά γίνουν οἱ ἐχθροὶ μας ἀνίσχυροι, ἐπειδὴ οἱ φίλοι μας εἶναι δυνατοὶ. Καὶ δέν πρέπει νά μᾶς ἀρνηθεῖτε τὴν ἐμπιστοσύνη σας. Γιατί καὶ στοὺς συμμάχους πέρα στὴν Ἑλλάδα ἀρχηγούμε ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο πού μᾶς εἶναι χρήσιμοι, ἀφήνοντας τούς Χιώτες καὶ τούς Μηθυμναίους⁹⁵ αὐτόνομους μὲ τὸν ὄρο νά μᾶς προμηθεύουν καράβια, ἐξαναγα-

Συμφέρον τῶν Ἀθηναίων ἢ αὐτονομία τῶν σικελικῶν πόλεων.

Στόχος τῶν Συρακουσῶν ἢ ἐξουσία στή Σικελία.

κάζοντας τούς περισσότερους νά πληρώνουν χρηματικό φόρο, κι άλλους πάλι παίρνοντάς τους ως έντελῶς ἐλεύθερους συμμάχους, μόλο πού εἶναι νησιῶτες καί θά ἦταν εὐκολο νά τούς ὑποτάξομε, ἐπειδή βρίσκονται σέ τόπους πρόσφορους γιά τούς σκοπούς μας κοντά στήν Πελοπόννησο⁹⁶. Ὡστε εἶναι εὐλογο καί τά ἐδῶ πράματα νά τά κανονίσομε ἔτσι ὥστε νά μᾶς ὠφελήσουν καί ὅπως εἶπαμε, ἀναφορικά μέ τό φόβο μας γιά τούς Συρακουσίους. Ἐνῶ αὐτοί ἐπιθυμοῦν νά σᾶς ἐξουσιάσουν, καί θέλουν, ἀφοῦ σᾶς συνασπίσουν ὄλους μαζί, στηριγμένοι στήν ὑποψία πού σᾶς ἐμπνέει ἡ παρουσία μας, ὅταν θά ἔχομε φύγει ἄπρακτοι, εἴτε μέ τή βία εἴτε ἐξαιτίας τῆς ἀπομόνωσής σας, νά κυβερνήσουν αὐτοί τή Σικελία. Κι αὐτό θά εἶναι ἀναγκαία συνέπεια ἄν συνασπιστεῖτε μαζί τους· γιατί οὔτε γιά μᾶς θά ἦταν πιά εὐκολο νά ἀντιμετωπίσομε μιά τέτοια δύναμη, μιά καί θά ἔχει συσταθεῖ, οὔτε οἱ Συρακούσιοι θά ἦταν ἀνίσχυροι ἀπέναντί σας, ἄν λείπαμε ἐμεῖς ἀπό τή μέση.

Οἱ Συρακούσιοι, οἱ ἀληθινοί ἐχθροί.

86. »Καί γιά ὅποιον δέ συμφωνεῖ μ' αὐτά, οἱ ἴδιες οἱ πράξεις τους τό δείχνουν. Γιατί καί τήν πρώτη φορά πού μᾶς παρακαλέσατε νά ῥθομε νά σᾶς βοηθήσομε, δέν προβάλατε ἄλλη δικαιολογία παρά τό φόβο, πώς ἄν ἀψηφήσομε τήν πιθανότητα νά γίνετε ὑποταχτικοί στούς Συρακουσίους, θά κινδυνεύαμε καί μεῖς οἱ ἴδιοι⁹⁷. Δέν εἶναι λοιπόν τώρα σωστό, τόν ἴδιο λόγο πού μ' αὐτόν εἶχατε τήν ἀξίωση νά μᾶς πείσετε, νά μήν τόν πιστεῦτε οἱ ἴδιοι, οὔτε εἶναι σωστό νά σᾶς εἶμαστε ὑποπτοι, ἐπειδή ἤρθαμε μέ μεγαλύτερη δύναμη γιά ν' ἀντιμετωπίσομε τή δική τους, ἀλλά πολύ περισσότερο νά δυσπιστεῖτε πρός αὐτούς. Γιατί ἐμεῖς οὔτε νά μείνομε στόν τόπο σας ἔχομε τή δυνατότητα χωρίς τή βοήθειά σας· κι ἄν ἀκόμα γινόμαστε κακοί καί σᾶς ὑποτάζαμε, πάλι δέ θά μπορούσαμε νά σᾶς κρατήσομε ὑποδουλωμένους, ἀφοῦ εἶμαστε τόσο θαλάσσιο ταξίδι μακριά ἀπό τή βάση μας καί γιατί δέν ἔχομε τά μέσα νά βάλομε μόνιμες φρουρές σέ πολιτεῖες τόσο μεγάλες κι ἐξοπλισμένες σάν ἡπειρωτικές δυνάμεις· αὐτοί ὅμως, κατοικώντας μόνιμα δίπλα σας, ὄχι σέ στρατόπεδο, ὅπως ἐμεῖς, ἀλλά μέ πολιτεία ὀλόκληρη, μεγαλύτερη ἀπ' ὅλη τή δύναμή μας ἐδῶ, ἀδιάκοπα σχεδιάζον τó κακό σας, κι ὅταν παρουσιαστεῖ εὐκαιρία ἐνάντια στή μιά

ἢ τὴν ἄλλη πολιτεία, δέν τὴν ἀφήνουν νά τοὺς ξεφύγει (κι αὐτό τό 'δειξαν κι ἄλλες τους πράξεις κι αὐτά πού 'καναν στοὺς Λεοντίνους), καί τώρα ἔχουν τό θράσος νά σᾶς προσκαλοῦν νά συμμαχήσετε μαζί τους ἐνάντια στοὺς μόνους ἀνθρώπους πού τοὺς στέκονται ἐμπόδιο στά σχέδια αὐτά, καί πού ὡς τώρα τοὺς συγκρατοῦσαν ὥστε νά μὴν ὑποταχτεῖ ἡ Σικελία ὀλόκληρη σ' αὐτούς— σάν νά μὴν καταλαβίνετε. Ἐμεῖς ἀντίθετα σᾶς παρακινοῦμε νά διαλέξετε τὴν πολὺ πραγματικότερη ἀσφάλειά σας, παρακαλώντας σας νά μὴν προδώσετε τὴν ἐξασφάλιση πού παρέχει ἤδη καί στοὺς δυό μας ἡ ἀμοιβαία βοήθεια, ἀλλά νά πιστέψετε πὼς γι' αὐτούς, καί χωρὶς συμμάχους ἀκόμα, ὁ δρόμος ἐνάντιά σας εἶναι πάντα ἀνοιχτός, ἐφόσον εἶναι τόσο πολλοί, πὼς γιὰ σᾶς ὅμως δέ θά παρουσιαστεῖ πολλές φορές ἡ εὐκαιρία νά ὑπερασπιστεῖτε τόν ἑαυτό σας ἔχοντας τόσο γερὴ ἐνίσχυση· ἂν ὅμως ἐξαιτίας τῆς καχυποψίας σας, ἀφήσετε τὴν ἐνίσχυση αὐτὴ νά φύγει χωρὶς νά φέρει ἀποτέλεσμα, ἢ καί, ἀκόμα χειρότερα, νικημένη, θά ῥθει ὥρα πού θά λαχταρᾶτε νά ἰδεῖτε κι ἕνα μικρὸ της μέρος, ἀλλά τότε πιά δέ θά μπορούσε νά σᾶς ὠφελήσει καθόλου ἂν ἐρχόταν νά σᾶς βοηθήσει.

87. »Μὴν ἀφήνετε λοιπόν Καμαριναῖοι, οὔτε σεῖς, οὔτε οἱ ἄλλοι, νά σᾶς ἀλλάξουν τὰ μυαλά οἱ συκοφαντικὲς τους ραδιοουργίες· σᾶς εἶπαμε καθαρὰ ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τίς αἰτίες πού μᾶς ὑποψιάζονται, καί μέ λίγα λόγια θά σᾶς τὰ ξαναθυμίσουμε, μέ τὴν προσδοκία νά σᾶς πείσομε. Ὑποστηρίζομε δηλαδή πὼς ἐξουσιάζομε τοὺς ἐκεῖ συμμάχους, γιὰ νά μὴν ὑποταχτοῦμε ἔμεῖς σέ ἄλλη δύναμη, καί φέρνομε τὴν ἐλευθερία στοὺς ἐδῶ γιὰ νά μὴ μᾶς ζημιώσουν τοῦτοι, καί πὼς πολλὰ τὰ κάνομε ἀπὸ ἀνάγκη, γιατί εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά φυλαγόμαστε ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους· τέλος πὼς ὄντας σύμμαχοι σ' ὅσους ἀπὸ σᾶς παθαίνετε ἄδικα ἐδῶ, ἤρθαμε, καί τώρα καί τὴν περασμένη φορά, ὄχι ἀπρόσκλητοι, ἀλλά ἐπειδὴ μᾶς παρακαλέσατε. Καί μὴ θελήσετε σεῖς νά γίνετε δικαστὲς ὄλων τῶν ἐνεργειῶν μας, οὔτε δάσκαλοι νά μᾶς τιμωρήσετε· καί μὴν προσπαθήσετε νά μᾶς κάνετε ν' ἀλλάξομε — πρᾶμα τώρα πιά δύσκολο — ἀλλὰ ξεχωρίζοντας τὴν ἄποψη τῆς πολὺπλευρης ἀνάμιξης μας σέ διάφορες ὑποθέσεις καί τῆς πολιτικῆς μας δράσης, πού σᾶς

*Ἡ Ἀθήνα
παράγοντας
ἰσορροπίας.*

συμφέρει ὅσο καί σέ μᾶς τούς ἴδιους, ἐπωφελθεῖτε ἀπ' αὐτῆν, καί πιστέψετε πῶς αὐτές μας οἱ ἐνέργειες δέν εἶναι τό ἴδιο ἐπιζήμιες γιά ὅλους τούς Ἕλληνες, ἀλλά τό ἀντίθετο ὠφελοῦν τούς περισσότερους. Γιατί ὅλοι σέ κάθε τόπο, κι ἐκεῖ ἀκόμα ὅπου δέ βρισκόμαστε, τόσο ἐκεῖνος πού νομίζει πῶς θά τόν ἀδικήσουν, ὅσο καί κείνος πού τό ἔχει στό νοῦ του νά βλάψει ἄλλον, ἐπειδή ὑπάρχει πάντα ἀνοιχτή ἢ πιθανότητα ὁ πρῶτος νά ἐνισχυθεῖ ἀπό μᾶς, κι ὁ ἄλλος, ἂν ἔρθομε, νά μή βγεῖ ἡ ἐπιχειρήσή του ἀκίνδυνη, ἀναγκάζονται κι οἱ δύο, ὁ πιθανός ἐπιδρομέας νά καθῆσει φρόνιμα παρά τή θέλησή του, κι ὁ πρῶτος νά μένει ἀσφαλισμένος χωρίς φροντίδες⁹⁸. Μήν ἀποδιώξετε λοιπόν τή σωτηρία αὐτή πού δίνομε σ' ὅλους ὅσοι τή χρειάζονται, καί πού εἶναι τώρα στή διάθεσή σας, ἀλλά ἐπωφελθεῖτε ἀπ' αὐτήν ὅπως κάνουν κι οἱ ἄλλοι, καί πιστέψτε πῶς εἶστε ἄξιοι μαζί μας, ἀντί νά φοβάστε διαρκῶς καί νά φυλάγεστε ἀπό τούς Συρακουσίους, νά μπορέσετε κάποτε καί σεῖς νά σχεδιάσετε τό κακό τους».

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΣΤΗ ΣΠΑΡΤΗ. ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ (κεφ. 88 - 93)

*Ἀποτέλεσμα
τῶν διαπραγ-
ματεύσεων.
Ἐπιχειρή-
σεις καί δια-
πραγματεύ-
σεις τό χει-
μῶνα.*

88. Ἔτσι ἀπάνω-κάτω μίλησε κι ὁ Εὐφημος. Οἱ Καμαριναῖοι ὅμως εἶχαν πάθει τό ἐξῆς : πρὸς τούς Ἀθηναίους εἶχαν βέβαια φιλικές διαθέσεις, ἐξόν πού νόμιζαν πῶς θά ὑποδουλώσουν τή Σικελία, μέ τούς Συρακουσίους πάλι, πού ἦταν στά σύνορά τους, εἶχαν ἀνέκαθεν διαφορές· ἐπειδή ὅμως φοβοῦνταν περισσότερο μήπως οἱ Συρακούσιοι, πού ἦταν δίπλα τους, νικήσουν καί χωρίς αὐτούς, γι' αὐτό τούς εἶχαν καί πρωτύτερα στείλει τούς λίγους ἵππεις καί θεώρησαν σκόπιμο ἀπό δῶ κι ἐμπρός νά ἐξυπηρετοῦν ἐμπρακτα τούς Συρακουσίους, ἀλλά ὅσο μποροῦνε λιγότερο· γιά τήν ὥρα ὅμως, γιά νά μή φανεῖ πῶς δίνουν στούς Ἀθηναίους κατώτερη θέση ἀφοῦ ἄλλωστε εἶχαν νικήσει καί στή μάχη, ν' ἀποκριθοῦν μέ τά λόγια μέ ἴση εὐνοια καί πρὸς τούς δύο. Κι ἔτσι ἀπάντησαν ἀφοῦ συσκέφτηκαν, πῶς δηλαδή ἀφοῦ κατά τύχη πολεμοῦν μεταξύ τους δύο πολιτείες πού εἶναι κι οἱ δύο σύμμαχοί τους, τό θεωροῦν σύμφωνο μέ τούς ὄρκους τους νά μή βοηθήσουν, γιά τήν ὥρα,

στρατιωτικά κανέναν από τούς δύο⁹⁹. Κι έτσι έφυγαν οί πρέσβεις καί τοῦ ενός καί τοῦ ἄλλου.

Οί Συρακούσιοι ὕστερ' ἀπ' αὐτό ἐξακολούθησαν ὅσο περνοῦσε ἀπ' τό χέρι τους μόνοι τους τίς πολεμικές προετοιμασίες· οί Ἶθηναῖοι ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἐνῶ ἦταν στρατοπεδευμένοι στή Νάξο διαπραγματεύονταν μέ τούς Σικελούς γιά νά ἴρθουν ὅσο τό δυνατό περισσότερο μέ τό μέρος τους. Λίγοι μόνο Σικελοί, ἀπ' αὐτούς πού κατοικοῦσαν στά πιό πεδινά μέρη, καί ἦταν ὑπήκοοι τῶν Συρακουσίων, ἀποστάτησαν, ὅσοι ὅμως κατοικοῦσαν στό ἐσωτερικό τοῦ νησιοῦ, πού οί συνοικισμοί τους ἦταν ἀπό τά παλιά χρόνια αὐτόνομοι, πῆγαν ἀμέσως μέ τό μέρος τῶν Ἶθηναίων, ἐξόν κάτι λίγοι, κι ἔφερναν κάτω στό στρατόπεδο σιτάρι, καί μερικοί καί χρήματα. Καί οί Ἶθηναῖοι ἔκαναν ἐκστρατεία ἐναντία σ' ἐκείνους πού δέν ἤθελαν νά προσχωρήσουν, καί ἄλλους τούς ἀνάγκασαν μέ τή βία νά τό κάνουν, ἄλλους ὅμως τούς ἐμπόδισαν οί Συρακούσιοι νά τούς πλησιάσουν στέλνοντάς τους ἐνισχύσεις καί φρουρές μέσα στίς πολιτείες τους. Καί πέρασαν οί Ἶθηναῖοι τό χειμῶνα ἀλλάζοντας ἀραξοβόλι ἀπό τή Νάξο στήν Κατάνη, καί ξανάφτιασαν τό στρατόπεδο πού τό εἶχαν κάψει οί Συρακούσιοι. Κι ἔστειλαν ἕνα πολεμικό στήν Καρχηδόνα μέ προτάσεις φιλίας μήπως καί βροῦν κάποια ὠφέλεια ἀπό κεί· ἔστειλαν ἐπίσης καί στούς Τυρρηνοῦς, ἐπειδή μερικές πολιτείες τους τούς ἔταξαν ἀπό δική τους πρωτοβουλία νά πολεμήσουν μαζί τους. Καί μήνυσαν ἕνα γύρω στίς Σικελικές πόλεις καί στήν Ἶγεστα νά τούς στείλουν ὅσο περισσότερα ἄλογα μπορούσαν. Κι ἔκαναν κι ἄλλες ἐτοιμασίες γιά νά κυκλώσουν τίς Συρακούσες, μέ τεῖχος, φτιάνοντας τοῦβλα καί μαζεύοντας σίδηρο, κι ὅ,τι ἄλλο χρειαζόταν μέ τό σκοπό νά καταπιαστοῦν τόν πόλεμο μόλις ἔρθει ἡ ἄνοιξη.

Οί πρέσβεις πάλι πού εἶχαν στείλει στήν Κόρινθο καί στή Λακεδαίμονα οί Συρακούσιοι, περνώντας ἀπό τίς ἑλληνικές πολιτείες τῆς Ἶταλίας στό ταξίδι τους, προσπάθησαν νά τούς πείσουν νά μήν ἀψηφήσουν αὐτά πού ἴκαναν οί Ἶθηναῖοι γιατί κατὰ τή γνώμη τους τά δόλια σχέδιά τους τούς ἀφοροῦσαν κι αὐτούς· κι ὅταν ἔφτασαν στήν Κόρινθο ἄρχισαν τίς διαπραγματεύσεις, ἀπαιτώντας νά τούς στείλουν βοήθεια ἀφοῦ ἀνή-

καν στήν ίδια φυλή. Καί οἱ Κορίνθιοι ἀμέσως ψήφισαν μέ ὄλο τό δυνατό ζήλο νά τούς ἐνισχύσουν πρῶτα αὐτοί οἱ ἴδιοι κι ἔστειλαν μαζί τους καί δικούς τους πρέσβεις στή Λακεδαιμόνα γιά νά προσθέσουν τήν παρακίνησή τους κι αὐτοί καί νά κάνουν τούς Σπαρτιάτες ν' ἀλλάξουν γνώμη καί ν' ἀναλάβουν πιά καθαρά πάλι τόν πόλεμο ἐνάντια στούς Ἀθηναίους στήν κυρίως Ἑλλάδα, καί στή Σικελία νά στείλουν κάποια βοήθεια. Ἔτσι παρουσιάστηκαν στή Σπάρτη τόσο οἱ πρέσβεις τῶν Κορινθίων, ὅσο κι ὁ Ἀλκιβιάδης μαζί μέ τούς ἄλλους πού εἶχαν ξεφύγει μαζί του· γιατί λίγο πρωτότερα εἶχε περάσει πίσω στήν Ἑλλάδα ἀπό τούς Θουρίους πάνω σ' ἕνα φορτηγό καράβι, ἀράζοντας πρῶτα στήν Κυλλήνη τῆς Ἡλείας καί μετά ἀρκετό καιρό πῆγε στήν Σπάρτη, ὅπου ἔστειλαν καί τόν φώναξαν οἱ ἴδιοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, δίνοντας ἐγγυήσεις γιά τήν ἀσφάλειά του· γιατί τούς φοβόταν, ἐπειδή τούς εἶχε κάνει ἐκεῖνες τίς ραδιουργίες σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς Μαντίνειας. Κι ἔτυχε στή συνέλευση τῶν Λακεδαιμονίων νά τούς παρακινούν πρὸς τίς ἴδιες ἐνέργειες καί νά θέλουν νά τούς πείσουν τόσο οἱ Κορίνθιοι καί οἱ Συρακοῦσιοι ὅσο κι ὁ Ἀλκιβιάδης. Καί ἐνῶ οἱ ἔφοροι καί οἱ ἄλλες ἀρχές εἶχαν κι αὐτοί στό νοῦ τους νά στείλουν πρέσβεις στίς Συρακοῦσες καί νά τούς παρακινήσουν νά μήν κλείσουν συμφωνία μέ τούς Ἀθηναίους, δέν εἶχαν ὅμως καμιά διάθεση νά στείλουν ἐνισχύσεις, ἀνέβηκε στό βῆμα ὁ Ἀλκιβιάδης καί ἐρέθισε τούς Λακεδαιμονίους καί τούς ἔκανε νά τολμήσουν, λέγοντας ἀπάνω - κάτω τά ἀκόλουθα ¹⁰⁰ :

Δικαιολογίες τοῦ Ἀλκιβιάδου γιά προηγούμενη στάση του.

89. «Εἶναι ἀνάγκη νά μιλήσω πρῶτα ἀπ' ὅλα γιά τίς συκοφαντίες πού διαδίδουν ἐνάντιά μου, γιά νά μή μ' ἀκούετε μέ δυσμενῆ διάθεση ὅταν μιῶ γιά τίς δημόσιες ὑποθέσεις, ἐπειδή ἔχετε ὑποψίες γιά μένα. Ἐνῶ δηλαδή οἱ πρόγονοί μου, ἀπό κάποια ἀφορμή παράπονου, παραιτήθηκαν ἀπ' τήν τιμή νά εἶναι πρόξενοί σας, ἐγώ τήν ἀποκατάστησα πάλι τῆ σχέση αὐτή καί φρόντισα γιά τά συμφέροντά σας καί σχετικά μέ ἄλλα ζητήματα καί ἰδίως μέ τή συμφορά πού σᾶς βρῆκε στήν Πύλο ¹⁰¹. Κι ἐνῶ ἐγώ ἐξακολουθοῦσα νά εἶμαι πρόθυμος νά σᾶς ἐξυπηρετήσω, ἐσεῖς ὅταν διαπραγματευόσαστε γιά εἰρήνη μέ

τούς Ἀθηναίους, τήν κανονίσατε μέσω τῶν πολιτικῶν μου ἀντιπάλων καί τούς κάνατε πιά ἰσχυρούς, ἐνῶ ἐμένα μ' ἐξευτελίσατε ¹⁰². Καί γι' αὐτόν τό λόγο ἦταν δικαιολογημένο τό κακό πού σᾶς ἔκανα, ὅταν στράφηκα πρός τή συμμαχία τῶν Μαντινείων καί τῶν Ἀργείων, καί ὅλες οἱ ἄλλες ἐνέργειες πού σᾶς ἀντιπολιτεύτηκαν. Καί τώρα ἄν κανεῖς σας εἶναι ὀργισμένος, γιατί τότε ὑποφέρατε ἐξαιτίας μου, μόλο πού δέν εἶναι λογικό, ἄς ἐξετάσει τά πράγματα μέ σύμβουλο τήν ἀλήθεια καί θ' ἀλλάξει γνώμη· ἤ πάλι, ἄν κανεῖς μέ νόμιζε τιποτένιο γιατί φαινόμουν ἀφοσιωμένος στή δημοκρατία, κι αὐτός ἄς μήν πιστέψει πώς ἦταν σωστό ν' ἀγαναχτεῖ μαζί μου. Γιατί εἶμαστε πάντα μας ἀντίθετοι πρός τούς τυράννους (κι ὅλες οἱ δυνάμεις πού ἀντιπολεμοῦν τό δυνάστη ἔχουν πάρει τ' ὄνομα δήμος ¹⁰³) καί ἀπό ἐκεῖνο τό γεγονός μᾶς ἔμεινε ἡ παράδοση νά ἀρχηγέυομε στό λαό. Μά κι ἐπειδή στήν πολιτεία μας εἶχε τή δύναμη ὁ λαός, εἶμαστε ἀναγκασμένοι γενικά ν' ἀκολουθοῦμε τήν κατάσταση πού ὑπῆρχε. Προσπαθοῦσαμε ὅμως νά εἶμαστε πιά δίκαιοι στά δημόσια πράγματα ἀπό τή γενική διαφθορά ¹⁰⁴ πού ἐπικρατοῦσε. Δέν ἦταν οὔτε ἡ οἰκογένειά μου οὔτε ἐγώ πού παρακινούσαν τόν ὄχλο στίς χειρότερες πράξεις· ἄλλοι ἦταν, καί παλιότερα καί τώρα, πού ὀδηγοῦσαν τό λαό στίς πιά μεγάλες κακοήθειες· αὐτοί ἀκριβῶς πού μ' ἔδιωξαν. Ἐμεῖς ὅμως εἶμαστε ἀρχηγοί ὄλου τοῦ λαοῦ καί θεωροῦσαμε σωστό τό πολίτευμα ἐκεῖνο μέ τό ὅποιο ἔγινε ἡ πολιτεία μας ἰσχυρή καί ἐξαιρετικά ἀνεξάρτητη ἀπό ξένες πιέσεις· κι ἐκεῖνο πού ἔχει κανεῖς κληρονομήσει, τό διατηροῦσαμε ἀκέραιο (γιατί ὅσοι ἔχουν κάποια γνώση καταδικάζουν τή δημοκρατία, κι ἐγώ ὁ ἴδιος θά μπορούσα νά τό κάνω καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλον, ἔχοντας τί νά τῆς καταμαρτυρήσω· ἀλλά γιά ψεγάδια ὅπου συμφωνοῦν ὅλοι τί καινούργιο μπορεῖ νά πει κανεῖς ¹⁰⁵; καί δέν νομίζαμε πώς θά τήν ἀσφαλίσαμε καλύτερα ἄν ἀλλάζαμε πολίτευμα ἐνῶ εἴσεῖς μᾶς πολεμοῦσατε στρατοπεδευμένοι ἔξω ἀπό τά τείχη μας.

90. »Τέτοια πράματα λοιπόν συνέργησαν γιά νά συκοφαντηθῶ· γιά κείνα ὅμως πού πρέπει νά σκεφτεῖτε σεῖς καί πού χρωστῶ ἐγώ νά σᾶς συμβουλευέσω, ἄν ξέρω κάτι παραπά-

Στόχοι τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων.

νω, ἀκοῦστε με τώρα. Ἄρμενίσαμε στή Σικελία, ἐμεῖς οἱ Ἄθηναῖοι, πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιὰ νά ὑποτάξομε ἄν μπορούσαμε, ὅλους τοὺς Ἑλληνας τῆς Σικελίας, κι ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς ἐπίσης καί τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἰταλίας καί τέλος γιὰ νά ἐπιχειρήσομε νά πάρουμε τὴν ἐξουσία τῶν Καρχηδονίων καί αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Κι ἄν πετύχαιναν αὐτοὶ οἱ σκοποὶ, ἢ ὅλοι ἢ τουλάχιστο οἱ περισσότεροι, τότε πιά σκοπεύαμε νά ἐπιτεθοῦμε στὴν Πελοπόννησο, φέρνοντας μαζί μας ὅλη τὴ στρατιωτικὴ δύναμη πού θά εἶχε προστεθεῖ στὴ δική μας ἀπὸ κεῖ, καί πολλοὺς βαρβάρους πού θά εἶχαμε προσλάβει μισθοφόρους, Ἴβηρες καί ἄλλους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους σέ κείνα τὰ μέρη, πού εἶναι γνωστοί ὡς οἱ πῖο πολεμόχαροι· κι ἀφοῦ ναυπηγούσαμε πολλά πολεμικὰ καράβια ἐξὸν ἀπὸ τὰ δικά μας, μιά καί ἡ Ἰταλία ἔχει ἄφθονη ξυλεία, θά πολιορκούσαμε μ' αὐτὰ γύρω-γύρω τὴν Πελοπόννησο καί ταυτόχρονα μέ τό πεζικὸ μας θά κυριεύαμε τίς πολιτείες, ἄλλες μέ βίαιη ἐφοδο κι ἄλλες ἐλπίζαμε νά τίς κυριέψομε εὐκόλα κυκλώνοντας κι ἀποκλείοντάς τις μέ τείχη· κι ὕστερ' ἀπ' αὐτό θά γινόμαστε ἡγεμόνες ὀλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Χρήματα καί τρόφιμα πού θά συντελοῦσαν νά ἐπιτευχθοῦν αὐτὰ εὐκολότερα, ἐμελλε νά τὰ προμηθεύουν ἀδιάκοπα τὰ μέρη πού θά κυριεύαμε ἐκεῖ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά μας ἀπὸ δῶ.

*Προτάσεις
τοῦ Ἀλκιβιάδου.*

91. »Τέτοια ἦταν λοιπὸν τὰ σχέδια τῆς ἐκστρατείας¹⁰⁶ πού ξεκίνησε γιὰ κεῖ, καί ἀκούσατε τώρα πῶς τὰ σκεπτόμαστε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πού τὰ ξέρει ἀκριβέστατα· καί οἱ στρατηγοὶ πού ἀπόμειναν θά τὰ ἐφαρμόσουν ἐπίσης ἄν μπορέσουν. Ἄκουστε τώρα πῶς, ἄν δέν τοὺς ἐνισχύσετε, δέ θά σωθοῦν οἱ ἐκεῖ Ἑλληνας. Οἱ Σικελιώτες δηλαδή δέν ἔχουν βέβαια πολεμικὴ πείρα, ἄν ὅμως συσπειρωθοῦν γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Ἄθηναίους, θά μπορούσαν καί τώρα ἀκόμη νά νικήσουν· μόνοι τους ὅμως οἱ Συρακούσιοι, πού νικήθηκαν κιόλας σέ μάχη ὅπου πολέμησε ὀλόκληρη ἡ δύναμή τους καί ἀποκλεισμένοι συγχρόνως μέ τὰ καράβια τῶν Ἀθηναίων, εἶναι ἀδύνατο νά μπορέσουν ν' ἀντέξουν ἐνάντια στὴν πολεμικὴ δύναμη τῶν Ἀθηναίων πού βρίσκονται τώρα ἐκεῖ. Κι ἄν κυριευτεῖ αὐτὴ ἡ πολιτεία, παίρνεται κι ὀλόκληρη ἡ Σικελία, κι ἀμέσως ὕστερα κι ἡ Ἰτα-

λία· κι ὁ κίνδυνος πού σᾶς περίγραψα τώρα - δά δέ θά περνοῦσε πολὺς καιρὸς πρὶν πέσει ἀπάνω σας. Ὡστε μὴν πιστέψει κανεὶς πὼς κρίνετε τώρα μόνο γιὰ τὴ Σικελία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Πελοπόννησο, ἂν δέν κάνετε γρήγορα τὰ ἀκόλουθα: στείλτε μὲ καράβια ἐκεῖ στρατὸ τέτοιο, πού οἱ ἴδιοι ἄντρες νά εἶναι κωπηλάτες καὶ μόλις φτάσουν νά ὑπηρετήσουν ὡς πεζικό· καὶ νομίζω πὼς τό πιό ὠφέλιμο θά ἦταν νά εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἓνας Σπαρτιάτης, ὥστε καὶ τοὺς στρατιῶτες πού βρίσκονται ἐκεῖ νά ὀργανώσει, κι ὅσους δέ θέλουν νά πολεμήσουν νά τοὺς ἀναγκάσει μὲ τὴ βία· γιατί μόνον ἔτσι καὶ οἱ φίλοι πού ἔχετε ἐκεῖ θά πάρουν περισσότερο θάρρος, κι ἐκεῖνοι πού διστάζουν θά ἴθουν στίς τάξεις σας μὲ λιγότερο φόβο. Καὶ στὰ ἐδῶ μέρη πρέπει ἐπίσης νά κάνετε τὸν πόλεμο πιό ἔντονα, ἔτσι ὥστε καὶ οἱ Συρακούσιοι νά προβάλλουν πιό θαρραλέα ἀντίσταση ἂν πιστέψουν πὼς τὸν παίρνετε στὰ σοβαρά καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νά εἶναι λιγότερο σέ θέση νά στείλουν στοὺς δικούς τους ἄλλες ἐνισχύσεις. Πρέπει ἐπίσης νά ὀχυρώσετε τὴ Δεκέλεια τῆς Ἀττικῆς, πράμα πού φοβοῦνται ἀνεκαθεν οἱ Ἀθηναῖοι περισσότερο ἀπ' ὅλα, καὶ πού νομίζουν πὼς εἶναι ὁ μόνος κίνδυνος πού δέν ἔχουν ἀκόμα δοκιμάσει ἀπ' ὅλα τὰ ἐχθρικά μέτρα σέ τοῦτο τὸν πόλεμο¹⁰⁷. Κι ἀσφαλῆστατα μπορεῖ κανεὶς νά κάνει κακὸ στοὺς ἐχθροὺς του, ἂν πληροφορηθεῖ καθαρά αὐτὸ πού μάντευε μόνον ὡς τώρα πὼς φοβοῦνται τό περισσότερο, καὶ τοὺς τό κάνει· γιατί εἶναι φυσικό πὼς τό κάθε ἐμπόλεμο μέρος, ξέροντας καλύτερα τί μπορεῖ νά τό ἀπειλήσει, τό φοβᾶται. Τί ὠφέλειες ὁμως μπορεῖτε νά κερδίσετε σεῖς ἀπὸ τὴν ὀχύρωση αὐτή, καὶ τί λογῆς ἐμπόδια θά προξενήσετε στοὺς ἐναντίους, παραλείποντας πολλὰ πού θά μπορούσα νά πῶ, θ' ἀναφέρω μόνο σύντομα τὰ κυριότερα σημεῖα ἀπ' ὅλα: δηλαδή ἀπὸ τὰ πλούτη πού ἔχει ἡ ὑπαιθρὸς τους, τὰ περισσότερα θά πέσουν στὰ χέρια σας, εἴτε ἐπειδὴ θά τὰ πάρετε, εἴτε κι ἀπὸ μόνα τους¹⁰⁸ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ ὄρυχεῖα τοῦ ἀσημιοῦ στό Λαύριο καὶ τὰ κέρδη ἀπὸ τίς συγκομιδές κι ἀπὸ τὰ δικαστήρια¹⁰⁹ ἀπ' ὅπου τώρα ὠφελοῦνται, θά τὰ στερηθοῦν ἀμέσως· καὶ τό περισσότερο, γιατί οἱ φόροι πού πληρώνουν τώρα οἱ σύμμαχοι θά εἰσπράττονται πολὺ λιγότε-

ρο· γιατί πιστεύοντας πώς γίνεται τώρα ὁ πόλεμος μέ ὄλη σας τή δύναμη, θά καθυστεροῦν τήν πληρωμή.

*Δικαιολογία
τοῦ Ἀλκιβιά-
δη γιά τόν ἀν-
τιπατριωτι-
σμό του.*

92. Ἐξάλλου στό χέρι σας εἶναι, Λακεδαιμόνιοι, νά γίνει κάτι ἀπ' αὐτά καί γρήγορα καί μέ ζήλο, γιατί τό πώς εἶναι κατορθωτά (καί δέν πιστεύω ν' ἀποδειχτεῖ ἡ ἰδέα μου σφαλереή) τό ἔχω στέρεη πεποίθηση. Κι ἔχω τήν ἀξίωση νά μή μέ θεωρήσει κανεῖς σας ἀξιοκαταφρόνητο πού χτυπάω τώρα τήν πατρίδα μου μέ πάθος σέ συνεργασία μέ τοὺς μεγαλύτερους ἐχθροὺς της, ἐνῶ κάποτε φαινόμενον πατριώτης, οὔτε νά παίρνει τά λόγια μου μέ δυσπιστία, ἀποδίδοντάς τα στό ζήλο τῶν πολιτικῶν ἐξορίστων. Γιατί ἐγώ ἔφυγα ἀπό τήν πολιτεία μου ἀπό τήν κακοήθεια ἐκείνων πού μ' ἔδιωξαν, κι ὄχι γιά νά σᾶς ὠφελήσω ἐσᾶς (θά σᾶς ὠφελήσω ὅμως, ἂν μ' ἀκούσετε). Καί χειρότεροι ἐχθροὶ εἶναι ὄχι ὅσοι ἔβλαψαν τοὺς ἐχθροὺς τους, δηλαδή ἐσεῖς, παρά ἐκεῖνοι πού ἀνάγκασαν τοὺς φίλους νά γίνουν ἐχθροί. Καί τόν πατριωτισμό δέν τόν ἔχω ἐκεῖ πού μέ ἀδικοῦν, ἀλλά ὅσο ἐξασκοῦσα τά πολιτικά μου δικαιώματα χωρίς φόβο. Καί δέ νομίζω πώς πηγαίνω τώρα νά χτυπήσω τή χώρα πού εἶναι ἡ πατρική μου γῆ, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά νά ξαναποχτήσω τήν πατρίδα πού δέν ἔχω. Κι ἀληθινά πατριώτης εἶναι σωστό νά θεωρεῖται ὄχι ὅποιος, ἀφοῦ στερήθηκε ἄδικα τήν πατρίδα του, δέν πηγαίνει νά τή χτυπήσει, ἀλλά ἐκεῖνος πού θά προσπαθήσει μέ κάθε τρόπο ἀπό τή λαχτάρα του γι' αὐτή, νά τήν κερδίσει πίσω¹¹⁰. Ἔτσι λοιπόν περιμένω ἀπό σᾶς, Λακεδαιμόνιοι, νά μέ μεταχειριστεῖτε ἀδίσταχτα ἐκθέτοντάς με σέ κάθε κίνδυνο καί ταλαιπωρία, ἀναθυμούμενοι τό ρητό πού ἀναφέρουν ὅλοι, ὅτι δηλαδή ἂν, ὅταν ἤμουν ἐχθρός σας, σᾶς ἔκανα μεγάλο κακό, κατά τόν ἴδιο λόγο θά μπορούσα νά σᾶς ὠφελήσω ἐξαιρετικά ὄντας φίλος σας, καθόσο ξέρω καλά τίς ὑποθέσεις τῆς Ἀθήνας, ἐνῶ τίς δικές σας μόνον τίς συμπεράνα· καί περιμένω ἐπίσης νά μή διστάσετε σεῖς, μέ τήν πεποίθηση πώς ἀποφασίζετε τώρα γιά τά ὕψιστα συμφέροντα, ν' ἀποφασίσετε τήν ἐκστρατεία στή Σικελία καί τήν ἄλλη Ἀττική· ἔτσι ὥστε νά σώσετε τά ἐκεῖ πράγματα πού εἶναι μεγάλα, βοηθώντας τους μέ μικρό μέρος τῆς δυνάμεις σας, καί γιά νά γκρεμίσετε τή δύναμη τῶν Ἀθηναίων, κι αὐτή πού ἔχουν τώρα κι

ὄση θ' ἀποχτήσουν, ἔτσι ὥστε, ὕστερ' ἀπ' αὐτά, ἐσεῖς οἱ ἴδιοι θά ζεῖτε χωρὶς κινδύνους, καὶ θά ἔχετε γίνεαι ἀρχηγοὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδας μετὰ τὴν θέλησίν της καὶ ὄχι ὑποτάζοντάς τη μετὰ τὴν βία, παρὰ ἀπὸ τῆς φιλίας πού θά σᾶς ἔχουν ¹¹¹».

93. Τόσα πάνω - κάτω εἶπε ὁ Ἀλκιβιάδης. Οἱ Λακεδαιμόνιοι πού τὸ εἶχαν καὶ πρωτότερα στὸ νοῦ τους νὰ κάνουν ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καθυστεροῦσαν καὶ κοίταζαν τὸ πράμα ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, πῆραν τώρα πολὺ περισσότερο θάρρος ὅταν τοὺς τὰ ἀνέπτυξε αὐτὸς μετὰ τὴν λεπτομέρεια, πιστευόντας πὼς τὰ ἔκουγαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πού τὰ ἤξερε πιὸ σωστά ἀπ' ὅλους· ὥστε ἄρχισαν τώρα νὰ συλλογίζονται σοβαρὰ τὴν ὀχύρωση τῆς Δεκέλειας καθὼς καὶ τὴν ἀποστολὴν κάποιας βοήθειας στοὺς κατοικοὺς τῆς Σικελίας καὶ διόρισαν ἀρχηγὸ τῶν Συρακουσίων τὸν Γύλιππο τὸ γιὸ τοῦ Κλεανδρίδα καὶ τὸν πρόσταξαν νὰ συνεννοηθεῖ μετὰ κείνους καὶ μετὰ τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ κάνει, ὅ,τι ἐνέργειες χρειάζονταν γιὰ νὰ φτάσει καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, καὶ μετὰ βία τὴν κατάστασιν πού ἐπικρατοῦσε νὰ δώσει τὴν καλύτερη καὶ γρηγορότερη δυνατὴ ἐνίσχυσιν. Καὶ αὐτὸς πρόσταξε τοὺς Κορινθίους νὰ τοῦ στείλουν δύο πολεμικὰ καράβια στὴν Ἀσίνη ἀμέσως καὶ ὅσα ἄλλα ἔχουν σκοπὸ νὰ στείλουν, ν' ἀρχίσουν νὰ τὰ ἐτοιμάζουν καὶ ὅταν ἔρθει ἡ κατάλληλη στιγμή, νὰ εἶναι ἔτοιμα νὰ ξεκινήσουν. Ἀφοῦ συμφώνησαν λοιπὸν σ' αὐτὰ τὰ σημεῖα, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔφτασε καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ πολεμικὸ πού εἶχαν στείλει οἱ στρατηγοὶ γιὰ νὰ ζητήσουν χρήματα καὶ ἵππικόν. Καὶ ὅταν ἄκουσαν τὸ μήνυμα, ψήφισαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλουν καὶ προμήθειες καὶ ἵππεις στὸ στρατό τους. Καὶ τελείωσε ὁ χειμῶνας καὶ ἔκλεισε ὁ δέκατος ἔβδομος χρόνος τοῦ πολέμου τούτου, πού ἱστορεῖ ὁ Θουκυδίδης.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ. ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (κεφ. 94)

94. Ἀμέσως μόλις μπῆκε ἡ ἀνοιξη τοῦ ἀκόλουθου καλοκαιριοῦ, ¹¹² οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σικελία σήκωσαν ἄγκυρα ἀπὸ τὴν Κατάνη καὶ ἀρμένισαν παράλληλα μετὰ τὴν ἀκτὴ πρὸς τὰ Μέ-

*Ἐκλογή τοῦ
Γύλιππου.*

γαρα· τούς Μεγαρίτες, ὅπως εἶπα καί πρωύτερα ¹¹³ τόν καιρό τοῦ τύραννου Γέλωνα, τούς εἶχαν διώξει οἱ Συρακούσιοι καί κρατοῦσαν οἱ ἴδιοι τόν τόπο. Ὄταν ἀποβιβάστηκαν λοιπόν οἱ Ἀθηναῖοι, λεηλάτησαν τά χωράφια, κι ὅταν ἔφτασαν σ' ἓνα ὀχύρωμα τῶν Συρακουσίων καί δέν μπόρεσαν νά τό πάρουν, γύρισαν πίσω μέ τά καράβια κι ἄλλοι πεζῆ στόν ποταμό Τηρία καί προχωρώντας πρὸς τό ἐσωτερικό λεηλάτησαν τή γῆ κι ἔβαλαν φωτιά στά σπαρτά· καί συναντώντας κατά τύχη μερικούς Συρακουσίους, ὄχι πολλούς, σκότωσαν λίγους κι ἔστησαν τρόπαιο καί γύρισαν πίσω στά καράβια καί μ' αὐτά στήν Κατάνη. Κι ἀπό κεῖ, ἀφοῦ παράλαβαν προμήθειες γιά ὄλο τό στρατό προχώρησαν ὡς τά Κεντόριπα, ἓνα μεγαλοχώρι τῶν Σικελῶν κι ἀφοῦ τούς πῆραν μέ τό μέρος τους μέ συνθηκολόγησι ἔφυγαν γιά πίσω, καίγοντας στό δρόμο τους τά σπαρτά τῶν Ἰνησσιῶν καί τῶν Ὑβλαίων. Καί ὅταν γύρισαν στήν Κατάνη βρῆκαν διακόσιους πενήντα ἵππεις πού εἶχαν ἔρθει ἀπό τήν Ἀθήνα, μέ τήν ἐξάρτυσή τους, ἀλλά χωρίς ἄλογα, μέ τήν ιδέα πῶς θά προμηθεύονταν ἄλογα ἐκεῖ, καθώς καί ἵπποτοξότες τριάντα καί τριακόσια ἀσημένια τάλαντα.

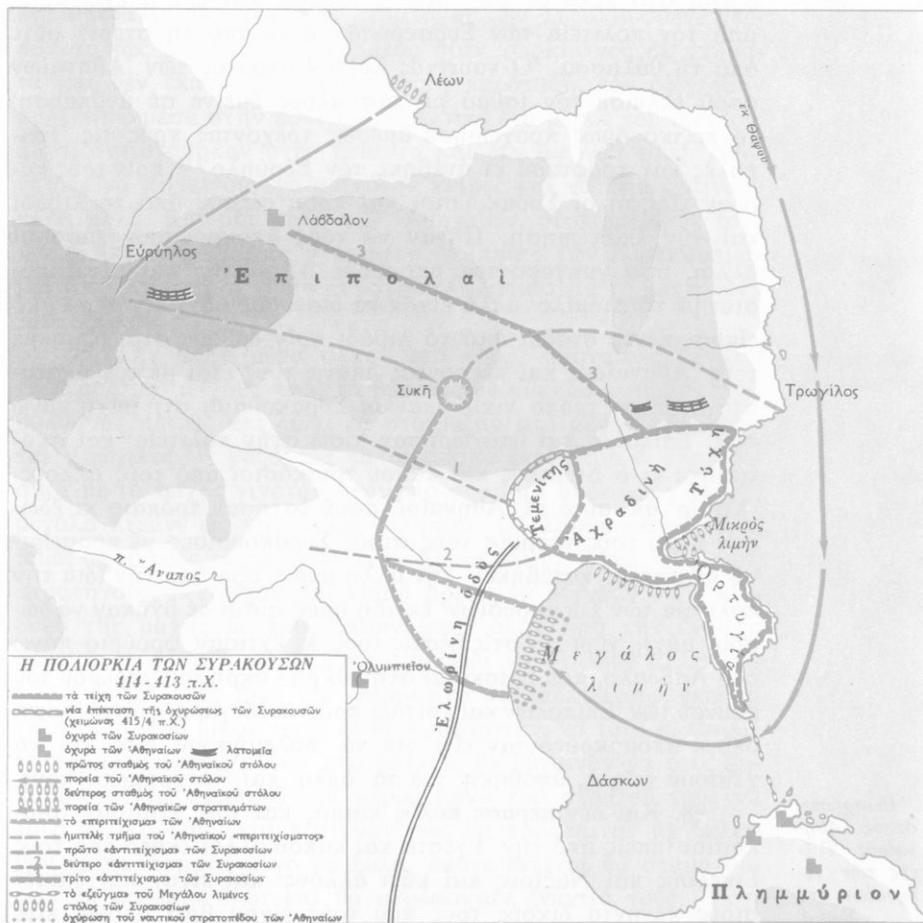
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

(κεφ. 96 - 103)

*Φρουρά τῶν
Συρακουσίων
στῆς
Ἐπιπολές.*

96. Οἱ Συρακούσιοι τώρα, μαθαίνοντας τό καλοκαίρι ἐκεῖνο πῶς εἶχαν ἔρθει ἵππεις στούς Ἀθηναίους καί πῶς σύντομα θά ἔρχονταν νά τοὺς χτυπήσουν, μέ τήν ιδέα πῶς ἂν δέν καταλάβουν οἱ Ἀθηναῖοι τίς Ἐπιπολές, μέρος ψηλό καί ἀπόκρημνο πολύ κοντά πάνω ἀπό τήν πολιτεία τους, δέ θά ἦταν εὐκόλο, ἀκόμα κι ἂν τοὺς νικοῦσαν οἱ ἐχθροί σέ μάχη, νά τοὺς ἀποκλείσουνε μέ τεῖχος, ἄρχισαν νά σχεδιάζουν πῶς νά φρουρήσουν τά μέρη πού ἔφερναν πρὸς τά ἐκεῖ, γιά νά μήν ἀνέβουν οἱ ἐχθροί χωρίς νά τοὺς πάρουν εἶδησι· γιατί δέ θά μπορούσαν ἀπό ἄλλη μεριά. Ὄλη ἡ ὑπόλοιπη περιφέρεια κρέμεται ἀπό κεῖ καί εἶναι κατηφορική ὡς τήν ἴδια τήν πολιτεία, ὥστε φαίνεται ὀλόκληρη στούς μέσα· γι' αὐτό τοῦ ἔδωσαν αὐτό τό ὄνομα, Ἐπιπολές, οἱ Συρακούσιοι, γιατί ἀπλώνεται πάνω ἀπό ὄλη τή χώρα σάν ὑψηλό πλάτωμα. Καί βγαίνοντας ὄλος ὁ ἔνοπλος λαός

κοντά στον ποταμό Άναπο μόλις ξημέρωσε (καί κατά σύμπτωση μόλις είχαν αναλάβει την αρχηγία του στρατού οι στρατηγοί που συνεργάζονταν με τον Έρμοκράτη) έκαναν γενική επιθεώρηση των βαριά αρματωμένων και ξεχώρισαν πρώτ' απ' όλους εξακόσιους διαλεχτούς στρατιώτες που τους διοικούσε ο Διόμιλος, εξόριστος από την Άντρο, για να σχηματίσουν τη φρουρά των Έπιπολών, κι αν παρουσιαστεί καμιά άλλη

ανάγκη, νά τρέξουν πρὸς τὰ ἐκεῖ, σχηματίζοντας γρήγορα τὴ φάλαγγά τους.

Στόλος τῶν
Ἀθηναίων
στὴ Θάψο.
Ἦττα τῶν
Συρακουσίων
στὶς Ἐπιπο-
λές. Φρούριο
τῶν Ἀθηναί-
ων στὸ Λάβ-
δαλο.

97. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλι, τὴν ἴδια ἐκείνη νύχτα, πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπιθεώρησης, πέρασαν χωρὶς νά τοὺς καταλάβουν μὲ δλόκληρη τὴ δύναμή τους καὶ προσεγγίζοντας στὴν ἀκτὴ πού λέγεται Λέων, καὶ πού ἀπέχει ἕξι ἢ ἑπτὰ στάδια ἀπὸ τὶς Ἐπιπολές, καὶ ἀποβιβάζοντας ἐκεῖ τὸ πεζικὸ πῆγαν κι ἄραξαν τὰ καράβια στὴ Θάψο· αὐτὴ εἶναι χερσόνησος πού ἐξέχει στὸ πέλαγος σάν στενὸς ἰσθμὸς, καὶ δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν Συρακουσῶν οὔτε ἀπὸ τὴ στεριά οὔτε ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὁ ναυτικὸς λοιπὸν στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἀφοῦ ἔκλεισε τὸν ἰσθμὸ μὲ πασσάλους ἔμεινε σὲ ἀνάπαυση· τὸ πεζικὸ ὅμως προχώρησε ἀμέσως τρέχοντας πρὸς τὶς Ἐπιπολές καὶ πρόφτασε κι ἀνέβηκε τὸν Εὐρύηλο ¹¹⁴ πρὶν τοὺς παρουν εἶδηση οἱ Συρακούσιοι καὶ προστρέξουν ἀπὸ τὸ λιβάδι καὶ τὴν ἐπιθεώρηση. Πῆγαν νά τοὺς ἀποκρούσουν τόσο οἱ ἄλλοι, ὅσο γρηγορότερα μπορούσε ὁ καθένας καὶ οἱ ἐξακόσιοι μὲ τὸ Διόμιλο· ἀλλὰ εἶχαν νά διανύσουν ὄχι λιγότερο ἀπὸ εἴκοσι πέντε στάδια ἀπὸ τὸ λιβάδι πρὶν ἔρθουν στά χέρια μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πέφτοντας ἀπάνω τους ἔτσι μὲ τὸν ἀκατάστατο αὐτὸν τρόπο νικῆθηκαν οἱ Συρακούσιοι στὴ μάχη πάνω στὶς Ἐπιπολές καὶ ὑποχώρησαν πίσω στὴν πολιτεία· καὶ σκοτώθηκε κι ὁ Διόμιλος καὶ κάπου τριακόσιοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἔστησαν τρόπαιο κι ἔδωσαν πίσω τοὺς νεκροὺς τους στοὺς Συρακουσίους μὲ προσωρινὴ ἀνακωχὴ, κατέβηκαν τὴν ἄλλη μεριά ἔξω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πολιτεία τῶν Συρακουσίων· ἐπειδὴ ὁμοῦ αὐτοὶ δὲ βγήκαν νά δώσουν μάχη, γύρισαν στὶς θέσεις τους κι ἔχτισαν φρούριο πάνω στὸ Λάβδαλο, πού βρίσκεται στὴν ἄκρη - ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ τοῦ βουνοῦ τῶν Ἐπιπολῶν καὶ κοιτάει πρὸς τὰ Μέγαρα, γιὰ νά ἔχουν, ὅποτε ἀπομακρύνονταν εἴτε γιὰ νά πολεμήσουν εἴτε γιὰ νά χτίσουν τεῖχος, ἀποθήκη γιὰ τὰ ὄπλα καὶ τὰ χρήματά τους.

Ἐνισχύσεις
στοὺς Ἀθη-
ναίους. Τεῖ-
χος τῶν Ἀ-
θηναίων στὴ
Συκιά.

98. Καὶ δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ τοὺς ἔφτασαν τριακόσιοι ἰππεῖς ἀπὸ τὴν Ἔγεστα καὶ κάπου ἄλλοι ἑκατὸ ἀπὸ τοὺς Σικελοὺς καὶ Ναξίους καὶ κάτι ἄλλους· καὶ εἶχαν καὶ διακόσιους πενήντα δικούς τους πού τοὺς εἶχαν βρεῖ ἄλογα, εἴτε

πού τά είχαν λάβει από τούς Ἐγεσταίους καί τούς Καταναίους, ἢ πού τά είχαν ἀγοράσει, κι ὄλο τό ἵππικό εἶχε τώρα μαζέψει κάπου ἐξακόσιους πενήντα ἄντρες. Κι ἀφοῦ ἔβαλαν φρουρά στό Λάβδαλο προχώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τή Συκιά, ὅπου κατασκήνωσαν καί τήν περικύκλωσαν μέ τεῖχος, καί σάστισαν οἱ Συρακούσιοι πόσο γρήγορα τό ἔχτισαν ¹¹⁵. Γι' αὐτό βγήκαν ἔξω ἐναντία τους καί σκόπευαν νά δώσουν μάχη καί νά μὴν ἀψηφήσουν τήν προσέγγιση τῶν Ἀθηναίων. Κι ἐνῶ είχαν κιόλας καί τά δύο μέρη ἀρχίσει νά σχηματίζουν παράταξη τό ἕνα ἀπέναντι στό ἄλλο, οἱ στρατηγοὶ τῶν Συρακουσίων, βλέποντας πὼς ὁ δικὸς τους στρατὸς ἦταν χωρισμένος σέ τμήματα καί δέν ἔκανε εὐκόλα κανονικὴ παράταξη, τὸν ὀδήγησαν πάλι πίσω μέσα στήν πολιτεία, ἐξὸν ἀπὸ ἕνα μέρος τοῦ ἵππικοῦ· αὐτοὶ ἀντιστάθηκαν στήν ἐπίθεση καί δέν ἄφηναν τούς Ἀθηναίους νά πηγαίνουν νά μαζεύουν πέτρες καί νά ξεμακραίνουν πάρα πολύ. Καί μιά φυλὴ τῶν Ἀθηναίων, οἱ στρατιῶτες τους καί οἱ ἵππεῖς μαζί τους χτύπησαν τό ἵππικό τῶν Συρακουσίων καί τούς ἔτρεψαν σέ φυγὴ κι ἔστησαν τρόπαιο γιὰ τή μάχη αὐτὴ τοῦ ἵππικοῦ.

99. Τὴν ἄλλη μέρα ἄλλοι ἀπὸ τούς Ἀθηναίους ἔχτιζαν τό μέρος τοῦ τεῖχους πρὸς τὰ βόρεια τοῦ κύκλου κι ἄλλοι κουβαλώντας πέτρες καί ξύλα τά στοίβαζαν στό μέρος πού λέγεται Τρώγιλος ¹¹⁶ βάζοντάς τα ἀδιάκοπα ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀποκλεισμός μέ τό τεῖχος γινόταν στήν πιό σύντομη ἀπόσταση ἀπὸ τό μεγάλο λιμάνι ὡς τὴν ἄλλη θάλασσα. Οἱ Συρακούσιοι πάλι, ἰδίως ἀφοῦ τούς τό πρότεινε κι ὁ Ἐρμοκράτης, ὁ ἕνας ἀπὸ τούς στρατηγούς, δέν είχαν πιά καμιὰ ὄρεξη νά ρίχνουν στὸν κίνδυνο τῆς μάχης μέ τούς Ἀθηναίους ὀλόκληρη τὴν ἔνοπλη δύναμή τους· τούς φάνηκε προτιμότερο νά χτίσουν ἄλλο τεῖχος ἐναντία τους ἐκεῖ πού ἐπρόκειτο νά ἐπεκτείνουν ἐκεῖνοι τὴ γραμμὴ τοῦ δικοῦ τους, κι ἂν πρόφταναν, νά τούς κλείσουν τό δρόμο καί συγχρόνως στό μεταξύ, ἂν ἔβγαιναν νά τούς ἐμποδίσουν, νά στείλουν ἕνα μέρος μόνο τοῦ στρατοῦ τους νά τούς ἀντικρούσει· καί πίστεψαν πὼς θά πρόφταναν ἂν ἔκλειναν τὰ περάσματα μόνο μέ ξύλα, ὅποτε ἐκεῖνοι θά σταματοῦσαν τὴ δουλειὰ ὄλοι καί θά στρέφονταν ἐναντία τους. Ἔτσι

*Τεῖχος τῶν
Συρακουσίων.*

βγαίνοντας από την πολιτεία τους, ἄρχισαν νά χτίζουν ἕνα τεῖχος κάθετο πρὸς τή γραμμή τοῦ τείχους τῶν Ἀθηναίων ἀρχίζοντας κάτω ἀπὸ τὸν κύκλο τὸ δικό τους, κι ἔκοβαν τὶς ἐλιές τοῦ ἱεροῦ ἄλσους καὶ ὕψωσαν πύργους ξύλινους. Τὰ καράβια τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀρμενίσει ἀπὸ τὴ Θάψο γύρω γιὰ νά μποῦν στό μεγάλο λιμάνι, ἀλλὰ οἱ Συρακούσιοι κυριαρχοῦσαν ἀκόμα τοὺς δρόμους τῆς θάλασσας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφερναν τὶς προμήθειές τους ἀπὸ τὴ Θάψο πεζῆ.

*Οἱ Ἀθηναῖοι
γκοιμίζον τὸ
τεῖχος.*

100. Ἀφοῦ πιά οἱ Συρακούσιοι θεώρησαν πὼς ἦταν ἀρκετά ὅσα ξύλινα φράγματα εἶχαν στηθεῖ κι ὅσο μέρος τοῦ κάτω τείχους εἶχαν χτίσει καὶ δὲν εἶχαν βγεῖ οἱ Ἀθηναῖοι νά τοὺς ἐμποδίσουν, φοβήθηκαν μήπως τοὺς καταπολεμήσουν πιὸ εὐκολα ἔτσι πού ἦταν χωρισμένοι, κι ἐπειδὴ συγχρόνως βιάζονταν νά ἐκτελέσουν τὰ δικά τους περικυκλώματα τοῦ ἐχθροῦ μέ τεῖχη, ἄφησαν οἱ Συρακούσιοι μιά φυλὴ μόνο νά φυλάει τὰ χτίσματα καὶ γύρισαν στὴν πολιτεία. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ μέρους τους κατέστρεψαν τοὺς ὄχετούς πού εἶχαν χτιστεῖ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ γιὰ νά φέρνουν πόσιμο νερό μέσα στὴν πολιτεία¹¹⁷ καὶ παραφύλαξαν καὶ εἶδαν πὼς ἄλλοι Συρακούσιοι ἔμεναν τὸ μεσημέρι στὶς σκηνές τους καὶ μερικοὶ μάλιστα εἶχαν γυρίσει στά σπίτια τους μέσα στὴν πολιτεία καὶ πὼς ἄλλοι φρουροῦσαν στό ὄχρωμα ἀνέμελα· ξεχώρισαν λοιπὸν τριακόσιους διαλεχτοὺς δικούς τους καὶ μερικοὺς ἐξαίρετους ἐλαφριά ὄπλισμένους πού τοὺς ἔδωσαν ὄπλα, καὶ τοὺς ἔστειλαν μπροστά νά ὀρμήσουν τρέχοντας πρὸς τὸ κάθετο τεῖχος· τὸ ἄλλο στράτευμα χωρίστηκε στά δύο, τὸ ἕνα μέρος, μέ τὸν ἕνα στρατηγὸ προχώρησε πρὸς τὴ μεριά τῆς πολιτείας, μήπως κι ἔρθουν ἀπὸ κεῖ ἐνισχύσεις, ἐνῶ τὸ ἄλλο μέ τὸν ἄλλο στρατηγὸ πῆγε πρὸς τὸ πρόχειρο τεῖχος κοντά στὴ μικρὴ πύλη. Καὶ οἱ τριακόσιοι, μέ ὀρμητικὴ ἐπίθεση, κυρίεψαν τὸ κάθετο τεῖχος· οἱ φρουροὶ τοῦ τὸ ἐγκατάλειψαν καὶ κατέφυγαν στό τεῖχος πού προφύλαγε τὸν Τεμενίτη¹¹⁸, κι αὐτοὶ πού τοὺς κυνηγοῦσαν ὀρμησαν μέσα ξοπίσω τους· ἀλλὰ ὅταν βρέθηκαν μέσα, τοὺς κτύπησαν βίαια καὶ τοὺς ἔβγαλαν ἔξω οἱ Συρακούσιοι. Κι ἐκεῖ σκοτώθηκαν μερικοὶ Ἀργεῖοι καὶ μερικοὶ Ἀθηναῖοι, ὄχι πολλοί. Ὀλόκληρος ὁ στρατὸς τότε γύρισε στὶς θέσεις τους καὶ γκρέμισαν τὸ

κάθετο τείχος καί ξεριζώσαν τά παλούκια καί τά κουβάλησαν στίς δικές τους θέσεις· ἔστησαν καί τρόπαιο.

101. Τήν ἄλλη μέρα ξεκινώντας ἀπό τόν κύκλο ἄρχισαν νά χτίζουν οἱ Ἀθηναῖοι τείχος πρὸς τό γκρεμό πού εἶναι ἀπάνω ἀπό τό βάλτο, πού ἀπό τίς Ἐπιπολές στό σημεῖο αὐτό βλέπει, πρὸς τό μεγάλο λιμάνι· ἀπό κεῖ ἦταν ἡ μικρότερη ἀπόσταση νά κατεβάσουν τό τείχος μέσα ἀπό τόν ἐλαφρό κατήφορο καί τό βάλτο πρὸς τό μεγάλο λιμάνι. Οἱ Συρακούσιοι τότε βγαίνοντας ἀπό τήν πολιτεία ἔχτισαν πάλι ἀντοχύρωμα μέ παλούκια πού περνοῦσε μέσ' ἀπ' τό βάλτο· συγχρόνως ἔσκαψαν κοντά στό φράγμα κι ἓνα χαντάκι, γιά νά μήν μπορέσουν οἱ Ἀθηναῖοι νά ἐπεκτείνουν τό τείχος ὡς τή θάλασσα καί νά τοὺς ἀποκλείσουν. Αὐτοὶ πάλι, ἀφοῦ τελείωσαν τό τείχος πρὸς τό γκρεμό κάνουν ἀμέσως ἐπίθεση ἐνάντια στό φράξιμο καί στό χαντάκι τῶν Συρακουσίων, ἀφοῦ ἔστειλαν διαταγή στά πλοῖα ν' ἀρμενίσουν γύρω ἀπό τή Θάψο στό μεγάλο λιμάνι τῶν Συρακουσῶν· καί κατεβαίνοντας αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τά ξημερώματα ἀπό τίς Ἐπιπολές στό ἴσιωμα, καί μέσ' ἀπό τό βάλτο, ἐκεῖ ὅπου ἦταν λασπερός καί πιό στέρεος, ρίχνοντας θυρόφυλλα καί σανίδες πλατιές καί περπατώντας ἀπάνω τους, κυριεψαν ὅταν ξημέρωσε τόσο τό φράχτη ὅσο καί τήν τάφρο, ἐξόν ἀπό ἓνα μικρό τους μέρος, κι ἀργότερα τά κατέλαβαν κι αὐτά· κι ἔγινε μάχη καί νίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, κι ὅσοι Συρακούσιοι κρατοῦσαν τό δεξιό πλευρό τῆς παράταξης ὑποχώρησαν πρὸς τήν πολιτεία ἐνῶ ὅσοι εἶχαν τό ἀριστερό πῆγαν πρὸς τό ποτάμι, τόν Ἄναπο. Θέλοντας νά τοὺς κλείσουν τό δρόμο γιά νά μήν περάσουν, οἱ τριακόσιοι διαλεχτοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔτρεχαν βιαστικά πρὸς τή γέφυρα. Τό φοβήθηκαν αὐτοὶ οἱ Συρακούσιοι, καί καθὼς ἦταν ἐκεῖ κοντά καί τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἵππικοῦ τους, ὄρμουν ὄλοι μαζί καταπάνω στοὺς τριακόσιους καί τοὺς ἀναγκάζουν νά τό βάλουν στά πόδια καί πέφτουν μέσα στή δεξιά πτέρυγα τῶν Ἀθηναίων. Κι ὅταν ἔγινε αὐτό, ἔπεσε πανικός καί σύγχυση στό πρῶτο τάγμα τῆς πτέρυγας. Βλέποντάς τα ὁ Λάμαχος ἔτρεξε νά τοὺς βοηθήσει ἀπό τήν ἀριστερή πλευρά παίρνοντας μαζί του λίγους τοξότες καί τοὺς Ἀργεῖους· κι ἀφοῦ πέρασε ἓνα χαντάκι βρέθηκε ἀπομονωμένος μέ λίγους

Τείχος τῶν Ἀθηναίων πρὸς τό μεγάλο λιμάνι. Ἀντοχύρωμα τῶν Συρακουσίων. Νίκη τῶν Ἀθηναίων καί θάνατος τοῦ Λάμαχου.

άντρες πού είχαν διαβεί μαζί του και σκοτώθηκε τόσο αυτός όσο και πέντε ή έξι από τούς συντρόφους του. Κι άρπάζοντάς τους άμέσως οί Συρακούσιοι πρόφτασαν νά τούς φέρουν γρήγορα - γρήγορα σέ άσφαλισμένο μέρος από τήν άλλη μεριά τοῦ ποταμοῦ κι αὐτοί οί ίδιοι ύποχώρησαν επειδή έρχόταν τώρα καταπάνω τους τό άλλο στράτευμα τῶν Ἀθηναίων.

Ἔλωση τοῦ προτειχίσματος στίς Ἐπιπολές. Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων στό μεγάλο λιμάνι.

102. Στό μεταξύ βλέποντας αὐτά πού γίνονταν ὅσοι εἶχαν καταφύγει πρωτύτερα μέσα στήν πολιτεία πῆραν καινούργιο θάρρος καί βγαίνοντας από τήν πολιτεία παρατάχτηκαν ἀέναντι στούς Ἀθηναίους πού ἦταν σέ κείνη τήν πλευρά, κι ἔστειλαν ἕνα τμήμα τοῦ στρατοῦ ἐνάντια στό κυκλικό τεῖχος πάνω στίς Ἐπιπολές, νομίζοντας πώς θά τό κυρίευαν βρίσκοντάς το χωρίς ὑπερασπιστές. Καί κυρίεψαν βέβαια τό τεῖχος τῶν δέκα πλέθρων¹¹⁹ καί τό κατέστρεψαν, ἀλλά τόν ἴδιο τόν κύκλο τούς ἐμπόδισε νά τόν πάρουν ὁ Νικίας· γιατί ἔτυχε νά ἔχει μείνει μέσα επειδή ἦταν ἄρρωστος· αὐτός λοιπόν πρόσταξε τούς ὑπηρέτες νά βάλουν φωτιά στίς πολεμικές μηχανές καί στά ξύλα πού ἦταν πεταμένα μπροστά στό τεῖχος, γιατί κατάλαβε πώς θά ἦταν ἀνίκανοι ν' ἀποκρούσουν τήν ἐπίθεση μέ κανένα ἄλλο τρόπο, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε στρατός ἐκεῖ. Κι ἔτσι κι ἔγινε· γιατί δέν προχώρησαν πιά κοντύτερα οί Συρακούσιοι ἐξαιτίας τῆς φωτιᾶς, ἀλλά ὑποχώρησαν πάλι. Γιατί καί βοήθεια ἐρχόταν ἤδη πάλι ἀπό κάτω, ἀφοῦ οί Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποδιώξει τούς ἐκεῖ, καί συγχρόνως τά καράβια τους, ὅπως τούς τό εἶχαν μηνυμένο, ἀρμένιζαν τώρα ἀπό τή Θάγο μπαίνοντας στό μεγάλο λιμάνι. Τά εἶδαν αὐτά ἀπό ψηλά ὅσοι εἶχαν ἀνεβεί πρὸς τίς Ἐπιπολές κι ἔφυγαν πίσω βιαστικά, κι ὀλόκληρος ὁ στρατός τῶν Συρακουσίων ἔτρεξε στήν πολιτεία νομίζοντας πώς δέν μπορούσαν πιά μέ τίς δυνάμεις πού εἶχαν νά ἐμποδίσουν τήν ἐπέκταση τοῦ τεῖχους ὡς τήν παραλία.

Ἀποκλεισμός τῶν Συρακουσίων μέ διπλό τεῖχος.

103. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά οί Ἀθηναῖοι ἔστησαν τρόπαιο. Καί γύρισαν πίσω μέ προσωρινή ἀνακωχή τούς νεκρούς τῶν Συρακουσίων κι αὐτοί οί ίδιοι παρέλαβαν πίσω τό Λάμαχο καί τούς σκοτωμένους συντρόφους του. Καί τώρα πού βρίσκονταν ὅλες οί δυνάμεις τους συγκεντρωμένες, καί τό ναυτικό καί τό πεζικό, ἀρχίζοντας ἀπό τίς Ἐπιπολές καί τήν ἀπόκρυμνη πλευρά

του, απέκλεισαν τούς Συρακουσίους μέ διπλό τεῖχος πού ἔφτανε ὡς τή θάλασσα. Οἱ προμήθειες γιά τό στρατό ἔρχονταν τότε ἀπ' ὄλα τά μέρη τῆς Ἰταλίας. Κι ἔφτασαν καί πολλοί Σικελοί νά πολεμήσουν μαζί μέ τούς Ἀθηναίους, ἐνῶ πρῖν δίσταζαν καί ἦταν ἐπιφυλακτικοί κι ἀπό τήν Τυρρηνία ἔφτασαν τρία καράβια τῶν πενήντα κουπιῶν. Καί τ' ἄλλα ὄλα πῆγαιναν ὅπως τά ἔλπιζαν. Γιατί καί οἱ Συρακοῦσιοι δέν περίμεναν πιά πῶς μπορούσαν νά νικήσουν στόν πόλεμο ἀφοῦ κανενός εἶδους βοήθεια δέν τούς εἶχε ἔρθει ἀπό τήν Πελοπόννησο, κι ἔτσι συζητοῦσαν ἀναμεταξύ τους γιά συνθηκολόγηση κι ἔκαναν δοκιμαστικές προτάσεις πρὸς τό Νικία¹²⁰ γιατί αὐτός εἶχε τώρα μόνος τήν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ ἀφοῦ εἶχε πεθάνει ὁ Λάμαχος. Δέν κλειστήκε ὁμως καμιά ἐπίσημη συμφωνία, ἀλλά ὅπως εἶναι φυσικό ὅταν οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται σέ δύσκολη θέση καί εἶναι χειρότερα παρά πολιορκημένοι, πολλές προτάσεις τοῦ διαβιβάζονταν καί περισσότερες ἀκόμα συζητοῦνταν μέσα στήν πολιτεία. Γιατί βρίσκονταν καί πολλοί πού ἀπό τίς συμφορές τους τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἄρχισαν νά ὑποψιάζονται ὁ ἕνας τόν ἄλλον, κι ἔπαψαν τούς στρατηγούς τους πού ὅσο ἦταν ἀρχηγοί τους ἔπεσαν αὐτές οἱ συμφορές, μέ τήν ἰδέα πῶς τά παθαίνουν εἴτε ἀπό τήν κακή τους τύχη εἴτε γιατί τούς πρόδωσαν, κοί διάλεξαν ἀντί γι' αὐτούς ἄλλους τρεῖς, τόν Ἡρακλείδη, τόν Εὐκλῆ καί τόν Τελλία.

Ο ΓΥΛΙΠΠΟΣ ΣΤΟΝ ΤΑΡΑΝΤΑ

(κεφ. 104)

104. Ἐντωμεταξύ ὁ Γύλιππος ὁ Λακεδαιμόνιος καί τά καράβια ἀπό τήν Κόρινθο εἶχαν κιόλας φτάσει στή Λευκάδα, θέλοντας νά περάσουν στή Σικελία γιά νά βοηθήσουν τήν κατάσταση ὅσο γινόταν πιά γρηγορά. Καί καθώς τούς ἔρχονταν ἀπανατά τά φοβερά μηνύματα κι ὄλα μέ τό ἴδιο περιεχόμενο, πού δέν ἦταν ἀληθινά πῶς οἱ Συρακοῦσιοι βρίσκονταν κιόλας ὀλοτέλα κυκλωμένοι κι ἀπομονωμένοι μέ τεῖχος γιά τή Σικελία δέν εἶχε πιά καμιά ἐλπίδα ὁ Γύλιππος· θέλοντας ὁμως νά βοηθήσει τήν Ἰταλία νά μείνει ἀνεξάρτητη, πέρασε τό Ἴόνιο πέλαγος ὅσο πιά γρηγορά μπορούσε, αὐτός ὁ ἴδιος μέ δύο λα-

κωνικά καράβια κι ὁ Πυθὴν ὁ Κορίνθιος μὲ δυὸ κορινθιακὰ κι ἔφτασαν στὸν Τάραντα. Οἱ Κορίνθιοι στὴν Κόρινθο, ἐξὸν ἀπὸ τὰ δέκα ἄλλα δικά τους, σκόπευαν νὰ στείλουν δυὸ λευκαδίτικα καὶ τρία ἀμπρακιώτικα ἀργότερα συμπληρώνοντας τὴν ἐξάρτυση καὶ τὰ πληρώματά τους. Ὁ Γύλιππος ἔστειλε πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρέσβεις ἀπὸ τὸν Τάραντα στοὺς Θεουρίους, στηριγμένος στὸ γεγονός πὼς ὁ πατέρας του ἦταν πολίτης τῶν Θεουρίων ¹²¹ κι ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς πείσει νὰ ῥθουν μὲ τὸ μέρος του, σήκωσε ἄγκυρα κι ἀρμένισε παράλληλα μὲ τὴν ἀκτὴ τῆς Ἰταλίας, καὶ τὸν παράσυρε ὁ ἄνεμος πού φυσάει ὀρμητικὰ στὰ μέρη ἐκεῖνα ἀπὸ τὸ βοριά, ἔξω στὸ πέλαγος κι ἀπὸ κεῖ θαλασσοδαρμένος φτάνει κι ἀράζει πάλι στὸν Τάραντα· τραβώντας στή στεριά τὰ καράβια πού εἶχαν κακοπάθει ἀπὸ τὴν τρικυμία, ἔβαλε νὰ τὰ διορθώσουν. Ὁ Νικίας ὁμως, μόλο πού ἔμαθε πὼς ἀρμενίζει ὁ Γύλιππος κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καταφρόνεσε τὰ λίγα καράβια του, πράμα πού ἔπαθαν κι οἱ Θεούριοι καὶ τοῦ φάνηκε πὼς εἶναι μᾶλλον ἐξοπλισμένος γιὰ πειρατεία· γι' αὐτὸ πρόσταξε νὰ μὴν παρακολουθοῦν πιά τίς κινήσεις του ¹²².

ΒΙΒΛΙΟ Ζ'

ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ

(κεφ. 1 - 7)

1. Ἀπό τόν Τάραντα, ἀφοῦ ἐπισκεύασαν τά καράβια τους, ἀρμένισαν ὁ Γύλιππος κι ὁ Πυθὴν ὁ Κορίνθιος, πλέοντας παράλληλα μέ τήν παραλία, ὡς τοὺς Λοκρούς τοὺς Ἐπιζεφυρίους. Ἐκεῖ ἔμαθαν μέ περισσότερη ἀκρίβεια τά πράματα, πὼς οἱ Συρακοῦσιοι δέν εἶχαν ἀκόμα ὀλότελα ἀποκλειστεῖ μέ τό ἐχθρικό τεῖχος, ἀλλά πὼς ἦταν ἀκόμα δυνατό νά πάει στρατός στίς Ἐπιπολές καί νά μπεῖ ἀπό κεῖ στήν πολιτεία· συζητοῦσαν λοιπόν ἂν ἦταν καλύτερα ν' ἀρμενίσουν ἔχοντας τή Σικελία στά δεξιά τους, καί νά ριψοκινδυνέψουν νά μποῦνε στό λιμάνι ἤ, ἀντίθετα, ν' ἀρμενίσουν ἀπό τήν ἄλλη κατεύθυνση πρῶτα, πρὸς τήν Ἰμέρα, ἔχοντας τή Σικελία στ' ἀριστερά τους, καί νά προχωρήσουν στίς Συρακοῦσες ἀπό τή στεριά, καί αὐτοί οἱ ἴδιοι, καί παίρνοντας ἄλλο στρατό, ὅσους θά μπορούσαν νά πείσουν. Κι ἀποφάσισαν νά πᾶνε κατά τήν Ἰμέρα, καί γι' ἄλλους λόγους, καί γιατί τά τέσσερα καράβια πού εἶχε στείλει ὁ Νικίας ὅταν ἔμαθε πὼς βρίσκονται στοὺς Λοκρούς, παρόλο πού τοὺς εἶχε ἀγνοήσει στήν ἀρχή, δέν εἶχαν ἀκόμα φθάσει στό Ρήγιο. Πρόφτασαν λοιπόν καί ξέφυγαν αὐτὴ τήν παρακολούθηση, κι ἀφοῦ πέρασαν τά στενά, κι ἔπιασαν στό Ρήγιο καί στή Μεσσήνη, ἔφτασαν στήν Ἰμέρα. Ὅταν παρουσιάστηκαν ἐκεῖ, ἔπεισαν τίς ἀρχές νά πολεμήσουν μαζί τους καί νά τοὺς παρακολουθήσουν στήν πορεία τους, μέ δικό τους στρατό, καθὼς καί νά προ-

*Πορεία τοῦ
Γύλιππου
πρὸς τίς Συ-
ρακοῦσες.*

μηθέψουν ὄπλα στούς ναῦτες τῶν λακωνικῶν καί κορινθιακῶν καρabiῶν πού δέν εἶχαν (τά καράβια τά τράβηξαν στή στεριά στήν Ἰμέρα): ἔστειλαν ἐπίσης μήνυμα στούς Σελινουντίους, προστάζοντάς τους νά τούς ἀνταμώσουν σέ ὀρισμένο σημεῖο μέ τό στρατό τους. Καί οἱ κάτοικοι τῆς Γέλας ὑποσχέθηκαν ἕνα μικρό σῶμα στρατοῦ, καθῶς καί μερικοί Σικελοί, πού ἦταν τώρα πιό πρόθυμοι νά πᾶνε μέ τό μέρος τους, τόσο ἐπειδή εἶχε τελευταῖα πεθάνει ὁ Ἀρχωνίδης, ὁ βσιλιάς φίλος τῶν Ἀθηναίων, πού ἐξουσίαζε μερικούς Σικελούς στά μέρη ἐκεῖνα κι εἶχε ἀρκετή δύναμη, ὅσο καί γιατί ὁ Γύλιππος εἶχε φτάσει ἀπό τή Σπάρτη τήν ἴδια κι ἔδειχνε μεγάλο ζήλο. Μάζεψε λοιπόν ὁ Γύλιππος τούς ναῦτες καί πεζοναῦτες ἀπό τά καράβια του, πού εἶχαν βρεῖ ὄπλα, κάπου ἑφτακόσιους Ἱμεραίους, βαριά κι ἐλαφρά ἀρματωμένους, χίλιους ὄλους μαζί, κι ἑκατό ἵππεις λίγους ἵππεις καί πεζούς μ' ἀλαφριά ἀρματωσιά ἀπό τό Σελινούντα, λίγους ἄλλους ἀπό τή Γέλα κι ὡς χίλιους Σικελούς, καί προχώρησε πρὸς τίς Συρακοῦσες.

Ὁ Γύλιππος
καί οἱ
Συρακοῦσιοι
πρὸς τίς
Ἐπιπολές.

2. Οἱ Κορίνθιοι πάλι, ξεκίνησαν ἀπό τή Λευκάδα ὅσο πιό γρήγορα μπορούσαν γιά νά τόν ἐνισχύσουν μέ τ' ἄλλα τους καράβια πού εἶχαν ἐκεῖ κι ὁ Γογγύλος, ἕνας ἄρχοντας τῆς Κορίνθου, ξεκίνησε τελευταῖος μ' ἕνα μόνο καράβι, ἀλλά ἔφτασε πρῶτος στίς Συρακοῦσες, λίγο πρὶν ἀπό τό Γύλιππο· κι ὅταν τούς βρῆκε πού σκόπευαν νά κάνουν συνέλευση τοῦ λαοῦ γιά ν' ἀποφασίσουν νά δώσουν τέλος στόν πόλεμο, τούς ἐμπόδισε νά τό κάνουν καί τούς ἔδωσε θάρρος λέγοντας, πῶς φτάνουν ἄλλα καράβια καί διοικητής τους ὁ Γύλιππος, ὁ γιός τοῦ Κλεανδρίδα πού τόν ἔστειλαν οἱ Σπαρτιάτες¹. Οἱ Συρακοῦσιοι τότε πῆραν ἀμέσως κουράγιο καί βγήκαν μ' ὀλόκληρο τό στρατό τους ἀπό τήν πολιτεία νά προῦπαντήσουν τό Γύλιππο, γιατί εἶχαν ἀντιληφθεῖ πῶς πλησίαζε ἐκεῖνη τήν ὥρα. Αὐτός ἀφοῦ κυρίεψε τίς Ἰετές, ἕνα μικρό ὄχυρό τῶν Σικελῶν στό πέραςμά του, κι ἀφοῦ σύνταξε ὄλη τή δύναμή του ὡς νά ἐπρόκειτο νά δώσει μάχη, προχωροῦσε πρὸς τίς Ἐπιπολές· κι ἀνεβαίνοντας ἀπό τόν Εὐρύηλο, ἀπ' ὅπου εἶχαν ἀνεβεῖ κι οἱ Ἀθηναῖοι στήν ἀρχή, προχώρησε μαζί μέ τούς Συρακουσίους πρὸς τό τεῖχος τῶν Ἀθηναίων. Κι ἔτυχε νά φτάσει τήν κρίσιμη στιγμή πού

είχε συμπληρωθεῖ τό διπλό τεῖχος τῶν Ἀθηναίων, μάκρους ἐφτά ἢ ὀχτώ σταδίων στό μεγάλο λιμάνι, ἐξόν ἀπό ἓνα μικρό κομμάτι κάτω στή θάλασσα· ἐκεῖ ἔχτιζαν ἀκόμα. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ κύκλου πρός τόν Τρώγίλο, πού βγαίνει στήν ἄλλη θάλασσα, εἶχαν κιόλας σωριάσει τίς πέτρες στό περισσότερο μάκρος του καί πού καί πού εἶχαν μισοχτίσει μερικά του τμήματα, κι ἄλλα τά εἶχαν ἐντελῶς συμπληρώσει κι ἀφήσει ἔτσι. Τόσο κοντά στόν ἄκρο κίνδυνο εἶχαν φτάσει οἱ Συρακούσιοι.

3. Καθώς παρουσιάστηκαν ξαφνικά ὁ Γύλιππος κι οἱ Συρακούσιοι νά ῥχονται καταπάνω τους, ἀναστατώθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι στήν ἀρχή, ἀλλά μῆκανε σέ παράταξη μάχης. Ἀπό τή μεριά του ὁ Γύλιππος, ἀφοῦ ἀπόθεσε ὁ στρατός τά ὄπλα χάμω κοντά τους, στέλνει πρῶτα ἓναν κήρυκα νά τοῦς πεί πῶς ἂν θέλουν νά φύγουν ἀπό τή Σικελία σέ πέντε μέρες παίρνοντας ὅλα τους τά πράματα εἶναι πρόθυμος νά συνάψει συμφωνία εἰρήνης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀψήφησαν τόν κήρυκα ὀλωσιόλου καί τόν ἔστειλαν πίσω χωρίς ἀπάντηση. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό ἄρχισαν κι οἱ δυό νά ετοιμάζονται ὁ ἓνας ἐνάντια στόν ἄλλο μέ τό σκοπό νά δώσουν μάχη. Κι ὁ Γύλιππος, βλέποντας πῶς οἱ Συρακούσιοι ἦταν ἄνω - κάτω καί δέν ἔμπαιναν πρόθυμα σέ παράταξη, ὀδήγησε πίσω τό στράτευμα σέ πιό ἀνοιχτό χῶρο. Ὁ Νικίας δέν ξεκίνησε τό στρατό του ἐνάντιά τους, ἀλλά ἔμεινε ἄπρακτος κοντά στό δικό του τεῖχος. Κι ὅταν κατάλαβε ὁ Γύλιππος πῶς δέ σκόπευαν νά τόν καταδιώξουν, πῆρε ὀλόκληρο τό στρατό καί τόν πῆγε στήν ἄλλη ἄκρη τῶν Ἐπιπολῶν πού λέγεται Τεμενίτης καί κατασκήνωσε ἐκεῖ. Τήν ἄλλη μέρα, ὀδηγώντας τους, παρέταξε τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ του ἀπέναντι στά τεῖχη τῶν Ἀθηναίων, γιά νά μήν μπορέσουν αὐτοί νά στείλουν ἐνισχύσεις ἄλλοῦ, στέλνοντας συγχρόνως ἓνα ἀπόσπασμα πρός τό φρούριο πού λέγεται Λάβδαλο, κι ἔτσι τό κυρίεψε, κι ὅσους ἔπιασε ἐκεῖ - μέσα, τοῦς σκότωσε ὅλους· ἀπό κεῖ πού βρισκόταν ὁ ἀθηναϊκός στρατός, δέν μπορούσαν νά ἰδοῦν αὐτό τό μέρος. Καί τήν ἴδια μέρα ἔπιασαν οἱ Συρακούσιοι ἓνα ἀθηναϊκό πολεμικό, πού φρουροῦσε στήν εἴσοδο τοῦ μεγάλου λιμανιοῦ.

4. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, ἄρχισαν οἱ Συρακούσιοι κι οἱ σύμ-

*Ὁ Γύλιππος
στόν Τεμενί-
τη.*

*Μονό τεῖχος
τῶν Συρακου-*

*σίων. Ὁ χύ-
ρωση τοῦ
Πλημμύριον
ἀπὸ τὸ Νικία.*

μαχοί τους νά χτίζουν μονό τεῖχος, πού θά ἔκοβε τίς Ἐπιπο-
λές λοξά πρὸς τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηναίων, ἀρχίζοντας ἀπὸ κάτω
ἀπὸ τὴν πολιτεία πρὸς τ' ἀπάνω², ἔτσι ὥστε, ἂν δέν κατάφερναν
οἱ Ἀθηναῖοι νά τοὺς ἐμποδίσουν, νά μὴν εἶναι πιά σέ θέση
ν' ἀποκλείσουν τὴν πολιτεία μὲ τὸ τεῖχος τους. Οἱ Ἀθηναῖοι
εἶχαν πιά τότε ὄλοι ἀνεβεῖ στό ὄροπέδιο, ἔχοντας τελειώσει
τὸ τεῖχος πού κατέβαινε ὡς τὴ θάλασσα³ καὶ ὁ Γύλιππος (ἔνα
μέρος τοῦ τεῖχους τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἀδύνατο) παίρνοντας
τὸ στρατό του νύχτα προχώρησε πρὸς αὐτό. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλι
(γιατί ἦταν κατασκηνωμένοι ἔξω ἀπὸ τὸ ὄχυρμά τους) τὸν
πῆραν εἶδηση καὶ προχώρησαν ἐναντία του· αὐτὸς τοὺς εἶδε
καὶ πῆρε πίσω τοὺς δικούς του ὅσο πιο γρήγορα μπορούσε.
Ἄφου λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι δυνάμωσαν τὸ τεῖχος τους καὶ τὸ
ἔκαναν πιο ψηλό, τὸ φρουροῦσαν οἱ ἴδιοι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο.
Καὶ παράτρεξαν τοὺς ἄλλους συμμάχους γύρω στό ὑπόλοιπο
τεῖχος, στά σημεῖα ὅπου ἐπρόκειτο νά τὸ φυλάγει ὁ καθένας.

Ὁ Νικίας ἔκρινε τώρα σωστό νά ὀχυρώσει τὸ μέρος πού
λέγεται Πλημμύριο· αὐτὸ εἶναι ἀκρωτήρι στὴν ἀπέναντι μεριά
τῆς πολιτείας πού προεξέχει στὴ θάλασσα καὶ στενεύει τὴν
εἴσοδο τοῦ μεγάλου λιμανιοῦ, κι ἂν ὀχυρωνόταν, νόμιζε πὼς
θά ἦταν πιο εὐκόλο νά εἰσάγονται προμήθειες γιὰ τὸν ἀθηναϊκό
στρατό· γιατί ἀπὸ κεῖ θά μπορούσαν νά ἐπιβλέπουν τὸ λιμάνι
τῶν Συρακουσῶν⁴ ἀπὸ πιο κοντά, καὶ δέ θά ἦταν ἀναγκασμένοι
ὅπως ἦταν τώρα, νά ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ λιμανιοῦ, ἂν
ἔκαναν οἱ ἐχθροὶ νά κινηθοῦν μὲ τὸ ναυτικό τους. Καὶ γιὰ ἕναν
ἄλλο λόγο, γιατί εἶχε τώρα στρέψει τὴν προσοχή του περισσό-
τερο πρὸς τὴν χρησιμοποίηση τοῦ στόλου γιὰ τίς πολεμικές
ἐπιχειρήσεις, γιατί δέν ἔβλεπε πολλές ἐλπίδες ἀπὸ τὸν πόλεμο
στὴ στεριά ἀπὸ τότε πού ἔφτασε ὁ Γύλιππος. Ἄφου μετέφερε
λοιπὸν τὰ καράβια καὶ στρατό, ἔχτισε τρία φρούρια· σ' αὐτὰ
ἦταν τώρα ἀποθηκευμένα τὰ περισσότερα σκευὴ τοῦ στρατοῦ,
κι ἐκεῖ ἔμεναν ἀραγμένα τὰ μεγάλα μεταγωγικά καὶ τὰ γρήγορα
καταδρσικά. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν πὼς ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ με-
γαλύτερη ταλαιπωρία τῶν πληρωμάτων· γιατί καὶ τὸ νερό
ἦταν λιγοστό, κι ἔπρεπε νά πᾶνε μακριὰ γιὰ νά τὸ φέρουν,
κι ὅποτε ἔβγαιναν γιὰ ξερόκλαδα γιὰ τίς φωτιές τους οἱ ναῦτες

τούς σκότωναν οί ίππεις τῶν Συρακουσίων, πού κυριαρχοῦσαν στή γύρω πεδιάδα. Γιατί τό ἕνα τρίτο τοῦ ίππικοῦ τους τό εἶχαν παρατάξει οί Συρακούσιοι στό χωριό κοντά στό Ὀλυμπιεῖο, ἀκριβῶς ἐξαιτίας τῶν Ἀθηναίων πού ἦταν στό Πλημμύριο, γιά νά μή βγαίνουν ἀπό τά φρούρια νά καταστρέφουν τό γύρω τόπο. Στό μεταξύ ἔμαθε ὁ Νικίας πῶς πλησιάζουν πιά καί τά ὑπόλοιπα καράβια τῶν Κορινθίων⁵ κι ἔστειλε εἰκοσιπολεμικά νά τά παραφυλάγουν, μέ τήν ἐντολή ν' ἀρμενίζουν γύρω στούς Λοκρούς καί τό Ρήγιο καί τά μέρη ὅπου μποροῦσαν οί ἐχθροί νά προσεγγίσουν στή Σικελία.

5. Ὁ Γύλιππος πάλι, ἔκανε δύο δουλειές συγχρόνως : ἐξακολουθοῦσε νά χτίζει τό λοξό τεῖχος πού διέσχισε τίς Ἐπιπολές χρησιμοποιώντας τίς πέτρες πού εἶχαν σωριάσει οί Ἀθηναῖοι γιά τούς δικούς τους σκοπούς, κι ἔβγαζε κάθε μέρα τούς Συρακουσίους καί τούς συμμάχους τους ἔξω ἀπό τό χτίσμα καί τούς ἐβάζε σέ παράταξη μάχης· κι οί Ἀθηναῖοι παρατάσσονταν κι αὐτοί ἀπέναντι. Κι ὅταν ἔκρινε ὁ Γύλιππος πῶς ἔφτασε ἡ κατάλληλη στιγμή, ἄρχισε τήν ἔφοδο, καί πιάστηκαν σῶμα μέ σῶμα καί πολεμοῦσαν ἀνάμεσα σέ δύο τειχίσματα, ὅπου ἦταν ἀδύνατο νά χρησιμοποιήσουν οί Συρακούσιοι τό ίππικό τους. Κι ἀφοῦ νικήθηκαν οί Συρακούσιοι κι οί σύμμαχοί τους καί πῆραν πίσω τούς νεκρούς τους μέ προσωρινή ἀνακωχή, κι οί Ἀθηναῖοι ἔστησαν τρόπαιο, κάλεσε ὁ Γύλιππος τό στράτευμα καί τούς εἶπε πῶς δέν ἔφταιγαν αὐτοί, ἀλλ' αὐτός ὁ ἴδιος· γιατί τούς εἶχε στερήσει τά πλεονεκτήματα πού θά τούς ἔδιναν τό ίππικό καί οί ἀκοντιστές, βάζοντάς τους νά πολεμήσουν σέ τόσο στενό μέρος ἀνάμεσα σέ δύο τεῖχη· τώρα λοιπόν θά τούς ὀδηγοῦσε πάλι στή μάχη. Καί τούς παρακίνησε νά βάλουν καλά στό νοῦ τους τά ἀκόλουθα δύο πράματα : Πῶς ὅσο γιά τήν πολεμική τους ἐτοιμασία δέν ἦταν κατώτεροι ἀπό τούς ἐχθρούς, κι ὡς πρός τό φρόνημά τους νά τό θεωρήσουν ἀνυπόφορο ἂν δέν ἀπαιτήσουν ἀπό τόν ἑαυτό τους, αὐτοί πού ἦταν Πελοποννήσιοι καί Δωριεῖς νά νικήσουν Ἰῶνες⁶ καί νησιῶτες καί κάθε λογῆς περιμεζώματα⁷, καί νά τούς διώξουν ἀπό τόν τόπο.

6. Κι ὕστερ' ἀπ' αὐτά, ὅταν ἔφτασε ἡ στιγμή, τούς ὀδή-

*Ἔφοδος τοῦ
Γύλιππου.
Ἦτα τῶν
Συρακουσίων.*

*Ἦτα τῶν
Ἀθηναίων.*

*Τείχος τῶν
Συρακουσί-
ων.*

γησε πάλι στήν ἐπίθεση. Ὁ Νικίας κι οἱ Ἀθηναῖοι ἔκριναν πῶς ἀκόμα κι ἂν δέν ἤθελαν ν' ἀρχίσουν τή μάχη, ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά μήν ἀψηφήσουν τό γεγονός πῶς τό τεῖχος χτιζόταν πλάι τους (γιατί εἶχε κιόλας σχεδόν ξεπεράσει τήν ἄκρη τοῦ τείχους τῶν Ἀθηναίων τό χτίσιμο τῶν ἐχθρῶν, κι ἂν τό ξεπερνοῦσε, σχηματίζοντας γωνία μ' αὐτό, θά καταντοῦσε ἀδιάφορο ἂν νικοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι συνέχεια στίς μάχες ἢ ἂν δέν πολεμοῦσαν διόλου)· γι' αὐτό ἔκαναν ἀντεπίθεση ἐναντία στοῦς Συρακουσίους. Ὁ Γύλιππος συγκρούστηκε μαζί τους, ἔχοντας βγάλει τοῦς βαριά ἄρματωμένους ἔξω, λίγο πιό μακρῶς ἀπό τό τεῖχος παρά πρωτύτερα, καί παρατάζει τοῦς ἵππεις καί τοῦς ἀκοντιστές στόν ἀνοιχτό χῶρο λοξά ἀπό τοῦς Ἀθηναίους, ἐκεῖ πού τελείωναν τά ἔργα καί τῶν δύο τειχῶν. Καί χτυπώντας οἱ ἵππεις τήν ἀριστερή πλευρά τῶν Ἀθηναίων, πού ἦταν κοντύτερα τους, τοῦς ἀνάγκασαν νά ὀπισθοχωρήσουν κι ἐξαιτίας αὐτοῦ νικήθηκε κι ὁ ὑπόλοιπος στρατός τῶν Ἀθηναίων καί ἀπωθήθηκαν στά ὀχυρώματά τους. Καί τήν ἀκόλουθη νύχτα ἔχτισαν τό τεῖχος μακρύτερα ξεπερνώντας τό οἰκοδόμημα τῶν Ἀθηναίων, ἔτσι ὥστε νά μήν ἐμποδίζονται ποτέ πιά ἀπ' αὐτούς· κι οἱ Ἀθηναῖοι νά 'χουν χάσει ὀλωσδιόλου τή δυνατότητα, ἀκόμα κι ἂν ὑπερτεροῦσαν στή μάχη, νά τοῦς ἀποκλείσουν μέ τεῖχος.

*'Ἐνισχύσεις
πρός τοῦς Συ-
ρακουσίους.*

7. "Υστερ' ἀπ' αὐτό, ἀρμένισαν καί μπήκανε μέσα στό λιμάνι, χωρίς νά τοῦς πάρουν εἶδηση οἱ Ἀθηναῖοι, τά ὑπόλοιπα δώδεκα καράβια τῶν Κορινθίων καί τῶν Λευκαδίων καί τῶν Ἀμπρακιωτῶν (μέ διοικητή τόν Κορίνθιο Ἐρασινίδη) καί τά πληρώματά τους βοήθοῦσαν ἀπό δῶ κι ἐμπρός τοῦς Συρακουσίους νά συμπληρώσουν τό λοξό τους τεῖχος. Καί ὁ Γύλιππος ἔφυγε, πηγαίνοντας σέ ἄλλα μέρη τῆς Σικελίας γιά νά μαζέψει ἐνισχύσεις γιά τό ναυτικό καί γιά τό πεζικό, καί γιά νά κάνει καί τίς ἄλλες πολιτείες νά προσχωρήσουν, ἂν καμιά εἶτε δέν ἔδειχνε ἀρκετό ζῆλο, εἶτε κρατιόταν ἀκόμα ἐντελῶς μακρῶς ἀπό τόν πόλεμο. Ἔστειλαν ἐπίσης κι ἄλλους πρέσβεις στή Λακεδαίμονα καί στήν Κόρινθο, τόσο οἱ Συρακούσιοι, ὅσο κι οἱ Κορίνθιοι, γιά νά τοῦς ἔρθει κι ἄλλος στρατός διασχίζοντας τό πέλαγος μέ φορτηγά ἢ ἐμπορικά πλοῖα ἢ μέ ὅποιοδήποτε

ἄλλο τρόπο ἦταν δυνατό μέ τό ἐπιχείρημα πώς κι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν παραγγείλει κι ἄλλες πρόσθετες ἐνισχύσεις. Καί οἱ Συρακούσιοι ἐτοίμαζαν στόλο, βρίσκοντας πληρώματα κι ἐξάρτυση κι ἔκαναν γυμνάσια μέ σκοπό νά δοκιμάσουν τή δύναμή τους καί στή θάλασσα· καί γενικά ἦταν τώρα πιό ἐγκαρδιωμένοι καί πολεμοχαροί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΝΙΚΙΑ

(κεφ. 8 - 15)

8. Ὁ Νικίας πάλι, πού τ' ἀντιλαμβάνοταν ὅλ' αὐτά κι ἔβλεπε κάθε μέρα νά μεγαλώνει ἡ δύναμη τῶν ἐχθρῶν καί νά χειροτερεύει ἡ δική του θέση, ἔστελνε κι αὐτός συνέχεια μηνύματα στήν Ἀθήνα, ἔχοντας καί πρωτύτερα ἀναφέρει τίς λεπτομέρειες τοῦ τί γινόταν, κι ἀκόμα περισσότερο τώρα γιατί ἔκρινε πώς βρισκόταν σέ πολύ ἐπικίνδυνη θέση καί πώς ἂν οἱ Ἀθηναῖοι δέν τόν ἀνακαλοῦσαν τό γρηγορότερο, ἢ δέν τοῦ ἔστελναν τό ἴδιο γρήγορα κι ἄλλο στρατό, κι ὄχι μικρό, δέν ὑπῆρχε ἐλπίδα νά σωθοῦνε. Κι ἐπειδή φοβόταν μήπως αὐτοί πού ἔστελνε, εἶτε ἀπό ἀνικανότητα νά ἐκθέσουν τήν κατάσταση πειστικά, εἶτε ἐπειδή δέ θά θυμοῦνταν ἀκριβῶς τί ἔπρεπε νά ποῦν, εἶτε τέλος γιά νά φανοῦν εὐχάριστοι στό πλῆθος, δέ μεταδώσουν τήν ἀληθινή κατάσταση τῶν πραγμάτων, ἔγραψε ἕνα γράμμα· νόμιζε πώς μ' αὐτόν τόν τρόπο θά μάθαιναν οἱ Ἀθηναῖοι καλύτερα τίς ἀπόψεις του καί θά μπορούσαν νά συσκεφθοῦν βασισμένοι στήν πραγματικότητα, χωρίς νά διαστρεβλωθεῖ ἡ ἀλήθεια διόλου ἀπό τοὺς ἀγγελιοφόρους. Ἐφυγαν λοιπόν οἱ ἀποσταλμένοι μέ τή γραμμένη ἀναφορά του καί μέ τίς ἐντολές του γιά τό τί ἔπρεπε νά ποῦν· αὐτός στό μεταξύ φρόντιζε γιά τήν κατάσταση τοῦ στρατοῦ, μέ τή γενική πρόθεση νά περιφρουρεῖ μᾶλλον τήν ἀσφάλειά του παρά νά τοὺς ρίξει σέ μάχη ἀπό δική του πρωτοβουλία.

10. Τόν ἀκόλουθο χειμῶνα ἔφτασαν στήν Ἀθήνα οἱ ἀποσταλμένοι τοῦ Νικία καί εἶπαν ὅσα τοὺς εἶχε παραγγείλει προφορικά καί ἀπάντησαν στά ἐρωτήματα πού τοὺς ἔκαναν κι ἔδωσαν στά χέρια τῶν ἀρχόντων τή γραφή του ἀναφορά. Κι ὁ γραμματέας τῆς πολιτείας⁸ βγῆκε μπροστά καί τή διά-

βασε στους Ἀθηναίους. Κι ὅσα τούς φανέρωνε ἦταν ἀπάνω - κάτω τ' ἀκόλουθα :

*Πληροφορίες
γιά τήν κατά-
σταση στή
Σικελία.*

11. «Ὅσα ἐγιναν πρὶν ἀπό τοῦτο, τά ξέρετε, Ἀθηναῖοι, ἀπό πολλές ἄλλες ἀναφορές μου. Τώρα ὁμως ἤρθε ἡ στιγμή περισσότερο παρά ποτέ ἄλλοτε ν' ἀποφασίσετε, ἀφοῦ μάθετε σέ τί σημεῖο βρισκόμαστε. Ἐνῶ δηλαδή ἔχομε νικήσει τούς Συρακουσίους πού μᾶς στείλατε νά πολεμήσομε, στίς περασμένες μάχες κι ἀφοῦ εἴχαμε οἰκοδομήσει τά ὀχυρώματα ὅπου βρισκόμαστε τώρα, ἤρθε ὁ Γύλιππος ὁ Λακεδαιμόνιος ἔχοντας μαζί του στρατό, τόσο ἀπό τήν Πελοπόννησο, ὅσο κι ἀπό μερικές πολιτείες τῆς Σικελίας. Καί εἶναι βέβαια ἀλήθεια πώς στήν πρώτη μάχη τόν νικήσαμε, ἀλλά στή δεύτερη μᾶς ἐπιτέθηκαν πολὺ ἵππικό καί ἀκοντιστές, κι ἀπό τήν πίεσή τους ἀναγκαστήκαμε νά ὑποχωρήσομε πίσω ἀπό τά τεῖχη. Τώρα λοιπόν ἐμεῖς πάψαμε νά χτιζόμε τεῖχη γιά νά τούς ἀποκλείσομε, γιατί οἱ ἐχθροί εἶναι τώρα πολλοί καί μένομε ἄπρακτοι (γιατί δέ θά μπορούσαμε νά χρησιμοποιήσομε ὀλόκληρο τό στράτευμα, ἀφοῦ ἡ φρούρηση τῶν ὀχυρωμάτων ἀπασχολεῖ ἓνα μέρος τοῦ βαριοῦ πεζικοῦ)· ἐκεῖνοι ὁμως ἔχουν χτίσει παράπλευρα στό δικό μας ἓνα μονό τεῖχος, ἔτσι ὥστε δέν εἶναι πιά δυνατό νά τούς περικυκλώσομε ἐμεῖς μέ τεῖχος, ἐξόν ἂν τούς ἐπιτεθεῖ κανένας μέ μεγάλη δύναμη καί κυριέψει αὐτό τό πλαῖνό τεῖχος. Καί κατάντησε, ἐνῶ φαινόταν πώς ἐμεῖς πολιορκούσαμε ἄλλους, νά βρεθοῦμε ἐμεῖς πολιορκημένοι, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ τόν πόλεμο στή στεριά· γιατί δέ βγαίνομε κἀν οὔτε στήν ὑπαιθρο σέ μεγάλη ἀπόσταση ἐξαιτίας τοῦ ἵππικοῦ τους.

*Ἡ πρωτο-
βουλία στόν
ἐχθρό.*

12. »Ἐξόν ἀπ' αὐτό, ἔχουν αὐτοί στείλει πρέσβεις καί στήν Πελοπόννησο, ζητώντας κι ἄλλες δυνάμεις, κι ὁ Γύλιππος ἔχει φύγει πηγαίνοντας σ' ἄλλες πολιτείες τῆς Σικελίας μέ τό σκοπό ἄλλες νά πείσει νά πολεμήσουν μαζί του, ἐκεῖνες πού εἶναι τώρα οὐδέτερες, κι ἀπό τίς ἄλλες νά πάρει, ἂν μπορέσει, πεζικό καί καράβια. Γιατί, καθῶς μαθαίνω, ἔχουν στό νοῦ τους νά δοκιμάσουν νά ἐπιτεθοῦν συγχρόνως στά τεῖχη μας μέ τό πεζικό καί μέ τά καράβια τους στή θάλασσα. Κι ἄς μὴν τό θεωρήσει κανεῖς φοβερό, πού λέω «καί στή θάλασσα». Γιατί τό ναυτικό μας, ὅπως τό ἔχουν πληροφορηθεῖ κι ἐκεῖνοι, ἦταν

βέβαια στήν ἀρχή σέ λαμπρή κατάσταση, ἐπειδή καί τά σκάφη ἦταν στεγανά καί τά πληρώματα ἀνέπαφα· τώρα ὁμως καί τά πλοῖα μπάζουν νερά, ἀφοῦ βρίσκονται τόσο καιρό στή θάλασσα καί τά πληρώματα ἔχουν ταλαιπωρηθεῖ. Καί δέν ἔχομε τή δυνατότητα νά σύρομε τά καράβια στή στεριά καί νά τά στεγνώσομε στόν ἀέρα, ἀφοῦ τά ἐχθρικά σκάφη, πού εἶναι ἰσάριθμα μέ τά δικά μας κι ἀκόμη περισσότερα, μᾶς κάνουν νά περιμένομε ὅλη τήν ὥρα πώς μπορεῖ ν' ἀρμενίσουν καταπάνω μας. Καί εἶναι φανερό πώς ἐξασκοῦνται ἀδιάκοπα μ' αὐτόν τό σκοπό, γιά νά δοκιμάσουν τή δύναμή τους ἀπάνω μας. Καί ἡ πρωτοβουλία τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι τώρα δική τους, καθώς κι ἡ εὐκολία νά στεγνώσουν τά καράβια τους. Γιατί δέν εἶναι ἀναγκασμένοι νά παραφυλάγουν ἕναν ἐχθρό ἀπό τή θάλασσα.

13. »Ἐμεῖς μετά βίας θά εἶχαμε αὐτό τό πλεονέκτημα, ἂν ἦταν τά πλοῖα μας πολύ περισσότερα, κι ἂν δέν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, ὅπως τώρα, νά τά ἔχομε ὅλα σ' ἐπιφυλακή. Γιατί ἂν χαλαρώσομε τήν ἐπιτήρησή μας, ἔστω καί στό ἐλάχιστο, δέ θά εἴμαστε σέ θέση νά προμηθευόμαστε τ' ἀναγκαῖα γιά τή συντήρησή μας, ἀφοῦ καί τώρα μέ μεγάλη δυσκολία τά φέρνομε στό στρατόπεδο ἀπό δρόμους κοντά στήν πολιτεία τους. Τά πληρώματα, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἄρχισαν νά φθειρόνται καί καταστρέφονται ὁλοένα γιά τούς ἐξῆς λόγους: Οἱ ναῦτες πού ξεμακραίνουν ἀπό τό στρατόπεδο σέ κάποια ἀπόσταση γιά νά βροῦν ξύλα καί νερό, καί ν' ἀρπάξουν τίποτ' ἄλλες προμήθειες, ἔχουν ἀπώλειες ἀπό τούς ἵππους τῶν ἐχθρῶν· οἱ δοῦλοι πάλι, τώρα πού καταντήσαμε σέ ἴση θέση μέ τόν ἐχθρό, αὐτομολοῦν κι ἀπό τούς ξένους, ὅσους μπορέσαμε νά στρατολογήσομε μέ τή βία, μᾶς φεύγουν πρὸς τίς διάφορες πολιτεῖες· ἐκεῖνοι πάλι πού παρασύρθηκαν στήν ἀρχή ἀπό τούς μεγάλους μισθοῦς πού προσφέραμε, καί ἔρχονταν περισσότερο γιά νά κερδίσουν χρήματα παρά γιά νά πολεμήσουν, τώρα πού βλέπουν, ἀντίθετα μέ τίς προσδοκίες τους, πώς τόσο τό ναυτικό μας ὅσο κι ἡ ὑπόλοιπη δύναμή μας βρίσκει ἀντίσταση, φεύγουν, ἄλλοι δίνοντας στόν ἐχθρό τή δικαιολογία πώς πᾶνε μέ τό μέρος του, κι οἱ ἄλλοι ὅπως ἀλλιῶς μπορεῖ ὁ καθένας (γιατί εἶναι μεγάλη ἡ Σικελία): ἄλλοι τέλος, πού προ-

*Προβλήματα
ἐπισιτισμοῦ.
Ἀπώλειες.*

τιμοῦν νά μείνουν κοντά στ' ἀραξοβόλια μας γιά νά κάνουν ἐμπόριο, ἔπεισαν τούς τριηράρχους νά δέχονται δούλους ἀπό τά Ὑκκαρα⁹ γι' ἀντικαταστάτες τους, κι ἔχουν ἔτσι χαλάσει τήν πειθαρχία τοῦ ναυτικοῦ.

* Ἐλλειψη ἐφε-
δρεϊῶν.

14. »Καί σεῖς, πού τώρα μέ διαβάζετε, ξέρετε πολύ καλά πώς λίγο καιρό διαρκεῖ ἡ ἀνώτατη κατάσταση ἐτοιμότητας ἐνός πληρώματος, καί λίγοι μόνο ἀπό τούς ναῦτες εἶναι ἄξιοι καί νά βάλουν μπρός ἕνα καράβι καί νά διατηρήσουν τό ρυθμό τῆς κωπηλασίας ἀδιάκοπα. Ἡ χειρότερη ἀπ' ὄλες αὐτές τίς δυσκολίες εἶναι πώς δέν μπορῶ ἐγώ, ὁ στρατηγός τους, νά τά ἐμποδίσω ὄλ' αὐτά (γιατί εἶναι πολύ δύσκολο νά διοικεῖ κανένας ἀνθρώπους μέ τό δικό σας χαρακτήρα)¹⁰ καί πώς δέν ἔχομε ἐφεδρεῖες ἀπ' ὅπου νά συμπληρώνομε τά κενά πού δημιουργοῦνται στά πληρώματα, ἐνῶ ὁ ἐχθρός μπορεῖ νά τό κάνει αὐτό ἀπό πολλές πηγές· ἐμεῖς εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά παίρνομε ἀπό κείνους πού ἦρθαν ἐξαρχῆς μαζί μας, τόσο τούς ἄντρες πού χρειάζονται γιά τήν τρέχουσα ὑπηρεσία, ὅσο καί γιά ν' ἀντικαταστήσομε τίς ἀπώλειες· γιατί οἱ πολίτιες πού εἶναι τώρα σύμμαχοί μας, ἡ Νάξος καί ἡ Κατάνη, δέν εἶναι σέ θέση νά κάνουν τίποτα. Ἄν λοιπόν προστεθεῖ στούς ἐχθρούς ἕνα ὁποιοδήποτε πλεονέκτημα ἔτσι ὥστε νά πᾶνε μέ τό μέρος τους π.χ. οἱ πολίτιες τῆς Ἰταλίας, πού τώρα μᾶς προμηθεύουν τροφίμα, ἀφοῦ βλέπουν σέ τί κατάσταση βρισκόμαστε, καί πώς ἐσεῖς δέ μᾶς στέλνετε ἄλλες ἐνισχύσεις, τότε θά πάρει εὐνοϊκό γι' αὐτούς τέλος ὁ πόλεμος πέρα γιά πέρα, χωρίς κἄν νά δώσουν μάχη, γιατί θά μᾶς ἀναγκάσουν νά παραδοθοῦμε μέ τήν πολιορκία τους.

»Θά μπορούσα ἴσως νά σᾶς μηνύσω ἄλλα πράματα, πió εὐχάριστα, ἀλλά ὄχι πió χρήσιμα, ἀφοῦ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποφασίσετε ξέροντας ἀκριβῶς τήν ἐδῶ κατάσταση. Κι ἐπειδὴ ξέρω τό φυσικό σας, ὅτι θέλετε βέβαια ν' ἀκοῦτε τά πió εὐχάριστα νέα, ὕστερα ὅμως ρίχνετε σ' ἄλλους τό φταιξιμο, ἔκρινα πió σωστό νά σᾶς ἀναπτύξω τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια.

Προτάσεις
τοῦ Νικία.

15. »Καί τώρα σχετικά μέ τούς ἀρχικούς σκοπούς, πού γι' αὐτούς ἦρθαμε· πιστέψτε πώς οὔτε οἱ στρατιῶτες, οὔτε οἱ ἀρχηγοί σᾶς ἐφταιξαν σέ τίποτα· ἀφοῦ ὅμως ὀλόκληρη ἡ Σι-

κελία είναι τώρα συνασπισμένη ενάντια μας, και προσμένουν άλλα στατεύματα από την Πελοπόννησο, σκεφετείτε κι αποφασίστε με την προϋπόθεση πώς οί δυνάμεις μας εδώ δέν είναι αρκετές ν' αντισταθούν ούτε σ' αυτές πού έχει κιόλας ό έχθρός· αλλά πώς πρέπει είτε ν' ανακαλέσετε όσους είναι εδώ, είτε νά στείλετε γιά ενίσχυση άλλο στρατεύμα, όχι μικρότερο από το· το, τόσο πεζό, όσο και ναυτικό, κι άκόμα και χρήματα, όχι λίγα, ένα στρατηγό πού νά μέ διαδεχτεί, γιατί εγώ δέν μπορώ νά μείνω άλλο, επειδή υποφέρω από τά νεφρά μου, κι έχω τή δικαιη άξιωση νά μέ συγχωρέσετε γι' αυτό· γιατί όσο ήμουν γερός, σās πρόσφερα πολλές υπηρεσίες ως στρατηγός σέ διάφορες εκστρατείες. Κι ό,τι πρόκειται νά κάνετε, κάντε το άμέσως μόλις μπει ή άνοιξη, κι όχι μέ τή μιά καθυστέρηση μετά τήν άλλη, γιατί οί έχθροί πολύ σύντομα θά προμηθευτούν ό,τι είναι νά πάρουν από τή Σικελία κι ό,τι περιμένουν από τήν Πελοπόννησο λίγο άργότερα. Πάντως, αν δέν έχετε τό νοῦ σας, άλλες αποστολές θά ξεκινήσουν χωρίς νά τό πάρετε εΐδηση, όπως έγινε πρωύτερα, κι άλλες θά προλάβουν πριν από τίς δικές σας». ¹¹

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(κεφ. 16 - 18)

16. Τόσα λοιπόν ανακοίνωνε ή αναφορά του Νικία. "Όταν τήν άκουσαν οί 'Αθηναίοι, δέ δέχτηκαν τήν παραίτησή του, αλλά, ώσπου νά φτάσουν άλλοι στρατηγοί πού θά διάλεξαν ως συστρατήγους του, διάλεξαν δυό υποστράτηγους από τούς άξιωματικούς πού ήταν κιόλας στή Σικελία, τό Μένανδρο και τόν Εϋθύδημο, γιά νά μή βασανίζεται μοναχός του, πού ήταν άρρωστος· και ψήφισαν νά στείλουν άλλη δύναμη, πεζικό και ναυτικό, τόσο από 'Αθηναίους, πού ήταν στό στρατολογικό κατάλογο, όσο κι από τούς συμμάχους. Καί συνδιοικητές μαζί του διάλεξαν δυό άλλους στρατηγούς, τό Δημοσθένη τό γιό του 'Αλκισθένη και τόν Εϋρυμέδοντα τό γιό του Θουκλή ¹². Τόν Εϋρυμέδοντα τόν έστειλαν άμέσως στή Σικελία, γύρω στό χειμερινό ήλιοστάσιο ¹³. "Επαιρνε μαζί του δέκα καράβια κι έκατόν εΐκοσι άσημένα τάλαντα, μέ τήν έντολή νά δια-

¹ *Εκλογή στρατηγών.*
² *Ενισχύσεις.*

βεβαιώσει πώς ἔρχονται κι ἄλλες ἐνισχύσεις καί πώς οἱ Ἀθηναῖοι θά φροντίσουν γιά τό στρατό τους.

*Ἐτοιμασίες
τοῦ Δημοσθέ-
νη καί τῶν
Κορινθίων.*

17. Ὁ Δημοσθένης ὁμως ἔμεινε πίσω, προετοιμάζοντας τήν ἐκστρατεία μέ τό σκοπό νά ξεκινήσει μόλις μπεῖ ἡ ἀνοιξη, στέλλοντας παραγγελίες γιά βοήθειες στούς συμμάχους, κι ἀρματώνοντας καράβια καί βαρῦ πεζικό ἀπό τήν Ἀθήνα. Ἐστειλαν ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι εἴκοσι καράβια γύρω στήν Πελοπόννησο νά τήν φυλάγουν γιά νά μήν μπορέσει κανείς ν' ἀρμενίσει πρός τή Σικελία ἀπό τήν Κόρινθο καί τήν ὑπόλοιπη Πελοπόννησο. Γιατί οἱ Κορίνθιοι ὅταν ἤρθαν οἱ πρέσβεις ἀπό τή Σικελία καί τοὺς ἀνακοίνωσαν πόσο εἶχε καλυτερέψει ἡ κατάσταση ἐκεῖ, ἔκριναν πώς δέν ἦταν ἄσκοπη ἡ προηγούμενη ἀποστολή τῶν καραβιῶν· ἔτσι ἦταν τώρα πιά ἀποφασισμένοι κι ἐγκαρδιωμένοι, κι ἐτοιμάζονταν, τόσο αὐτοί, μέ μεταγωγικά πλοῖα νά στείλουν δικούς τους στρατιῶτες, ὅσο κι οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τόν ἴδιο τρόπο νά στείλουν πεζικό, πού στρατολογοῦσαν ἀπό τήν ἄλλη Πελοπόννησο. Ἀρμάτωσαν ἐπίσης κι ἐπάνδρωσαν οἱ Κορίνθιοι εἴκοσι πολεμικά γιά ν' ἀποπειραθοῦν νά ναυμαχήσουν μέ τὰ ἀθηναϊκά πού φρουροῦσαν ἔξω ἀπό τή Ναύπακτο¹⁴, ἔτσι ὥστε νά εἶναι λιγότερο σέ θέση οἱ Ἀθηναῖοι νά ἐμποδίσουν τὰ μεταγωγικά τους νά ξεκινήσουν γιά τή Σικελία, γιατί θά παραφύλαγαν περισσότερο τήν ἀντιπαρατάξη τῶν δικῶν τους πολεμικῶν ἐναντία τους.

*Προετοιμα-
σία τῶν
Σπαρτιατῶν
γιά τήν
εἰσβολή
στήν Ἀττική.*

18. Στό μεταξύ ἐτοιμάζονταν οἱ Λακεδαιμόνιοι νά εἰσβά-
λουν στήν Ἀττική, ὅπως εἶχαν ἀποφασίσει πρωτύτερα, κι
ὅπως τοὺς παρακινοῦσαν νά τό κάνουν οἱ Συρακούσιοι κι οἱ
Κορίνθιοι, ὅσο ἄκουγαν γιά τίς ἐνισχύσεις πού σκόπευαν
νά στείλουν στή Σικελία οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά ματαιωθοῦν,
ἂν γινόταν ἡ εἰσβολή. Κι ὁ Ἀλκιβιάδης ὀλοένα τοὺς δασκάλευε
ἐκθέτοντας τό σχέδιό του — νά ὀχυρώσουν τή Δεκέλεια καί
νά μή χαλαρώσουν τίς πολεμικές τους ἐνέργειες. Καί ἰδίως
οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦταν τώρα κάπως πιά ἀποφασισμένοι, γιατί
πίστευαν πώς τώρα πού θά εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι πόλεμο σέ δύο
μέτωπα, ἐναντία σ' αὐτούς καί τοὺς Συρακουσίους, θά ἦταν πιά
εὐκολο νά σπάσουν τή δύναμή τους, κι ἐπειδή θεωροῦσαν πώς
πρῶτα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν παραβιάσει τή συνθήκη τῆς εἰρήνης·

γιατί στόν προηγούμενο πόλεμο¹⁵, τό φταίξιμο ήταν περισσό-
τερο δικό τους, αφού οί Θηβαίοι είχαν εισβάλει στην Πλάταια
σέ καιρό ειρήνης¹⁶, κι αυτοί οί ίδιοι, ένώ ήταν γραμμένο στην
παλιότερη συνθήκη¹⁷ νά μήν έκανε κανείς ένοπλη επίθεση
άν ήταν πρόθυμος ό άλλος νά υποβληθεΐ σέ διαιτησία, δέν είχαν
τηρήσει αυτόν τόν όρο, ένώ οί 'Αθηναίοι τούς πρότειναν νά
δικαστούν. Καί για όλους αυτούς τούς λόγους, τό θεωρούσαν
λογική συνέπεια πώς είχαν κακοπάθει¹⁸, κι έφερναν στό νοϋ
τους τή συμφορά τής Πύλου, κι όσες άλλες τούς είχαν τυχόν
έρθει. Τώρα όμως, μία κι οί 'Αθηναίοι, ξεκινώντας μέ τά τριάν-
τα καράβια από τό 'Αργος, είχαν λεηλατήσει ένα μέρος στην
επικράτεια τής 'Επιδαύρου, καί στίς Πρασιές¹⁹, κι όποτε έβγαине
στή μέση κάποια διαφορά σχετικά μέ κανένα σημείο τής συν-
θήκης πού άμφισβητούσαν, δέν έννοούσαν οί 'Αθηναίοι νά τό
ανάθεσουν σέ διαιτησία, ένώ τούς τό πρότειναν οί Λακεδαιμό-
νιοι· έκριναν λοιπόν τώρα οί Λακεδαιμόνιοι πώς έπεφταν
οί 'Αθηναίοι στην ίδια άκριβώς παρανομία, πού είχαν δια-
πράξει κι αυτοί οί ίδιοι άλλοτε, κι έδειχναν έπομένως μεγαλύ-
τερο ζήλο για τόν πόλεμο. Τό χειμώνα λοιπόν εκείνο παράγ-
γειλαν σ' όλους τούς συμμάχους νά στείλουν σίδηρο κι έτοι-
μαζαν όσα άλλα σύνεργα χρειάζονταν για νά όχυρώσουν τή
Δεκέλεια. Μάζευαν επίσης βαρύ πεζικό, για νά στείλουν μέ
τά μεταγωγικά, τόσο από την ίδια τή Σπάρτη, όσο κι από
τούς συμμάχους, πιέζοντάς τους νά συμβάλουν. Καί τελείωσε
ό χειμώνας κι έκλεισε ό δέκατος όγδοος χρόνος του πολέμου
τούτου, πού τόν Ιστορεί ο Θουκυδίδης.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(κεφ. 19 - 20)

19. 'Αμέσως μόλις άρχισε ή άνοιξη, έκαναν εισβολή
στην 'Αττική οί Λακεδαιμόνιοι καί οί σύμμαχοί τους, νωρί-
τερα από κάθε άλλη φορά, μέ άρχιστράτηγο τόν 'Αγι, τό γιό
του 'Αρχίδαμου²⁰, βασιλιά των Λακεδαιμονίων. Ρήμαζαν πρώτα
την ύπαιθρο στόν κάμπο τής 'Αττικής, κι ύστερα άρχισαν
νά όχυρώνουν τή Δεκέλεια, αφού μοιράστηκαν τή δουλειά οί
διάφορες πολιτείες. 'Η Δεκέλεια απέχει από την πολιτεία τής

*'Οχύρωση
τής Δεκέλει-
ας. 'Εισχύ-
σεις στους
Συρακουσί-
ους.*

Ἄθηνas κάπου ἑκατόν εἴκοσι στάδια, κι ἄλλο τόσο ἀπάνω-κάτω ἀπό τή Βοιωτία ²¹. Τό ὄχυρωμα πού χτιζόταν δέσποξε σ' ὄλη τήν πεδιάδα, καί ἦταν καί σέ μέρος κατάλληλο γιά νά λεηλατοῦν ἀπό κεῖ τά πιό εὐφορα χτήματα· φαινόνταν ὡς κι ἀπό τήν πολιτεία τῆς Ἄθηνas. Οἱ Πελοποννήσιοι λοιπόν κι οἱ σύμμαχοί τους στήν Ἄττική ἐξακολουθοῦσαν τή δουλειά στό ὄχυρωμα· καί τήν ἴδια περίπου ἐποχή ὅσοι ἦταν στήν Πελοπόννησο ἄρχισαν νά στέλνουν βαριά ἄρματωμένους στρατιῶτες στή Σικελία· οἱ Σπαρτιάτες ἔστελναν ἐξακόσιους στρατιῶτες, διαλέγονας τούς καλύτερους Εἰλωτες καί νεο-πολιτογραφημένους, μέ στρατηγό τό σπαρτιάτη Ἐκκριτο, καί ἄρχηγούς τους τόν Ξένωνα καί τόν Νίκωνα ἀπό τή Θήβα καί τόν Ἀγήσανδρο ἀπό τίς Θεσπιές. Αὐτά τά δύο ἀποσπάσματα ἦταν ἀπό τά πρῶτα πού ξεκίνησαν ἀπό τό Ταίναρο τῆς Λακωνικῆς κι ἀνοίχτηκαν στό πέλαγος. Κι ὄχι πολύ ἀργότερα ἔστειλαν οἱ Κορίνθιοι πεντακόσιους στρατιῶτες, πού ἄλλοι ἦταν ἀπό μέσα ἀπό τήν Κόρινθο, κι ἄλλοι εἶχαν στρατολογηθεῖ μισθοφόροι ἀπό τήν Ἀρκαδία, καί διορίσαν στρατηγό τους τόν κορίνθιο Ἀλέξανδρο. Μαζί μέ τούς Κορινθίους ἔστειλαν οἱ Σικυώνιοι διακόσιους βαριά ἄρματωμένους, μέ διοικητή τους τόν σικυώνιο Σαργέα. Τά εἴκοσι πέντε πολεμικά, πού εἶχαν ἄρματώσει οἱ Κορίνθιοι τόν περασμένο χειμῶνα παραφύλαγαν ἀπέναντι στά εἴκοσι ἄττικά στή Ναύπακτο ὡς τή στιγμή πού ἀνοίχτηκαν στό πέλαγο οἱ στρατιῶτες τους μέ τά μεταγωγικά· γι' αὐτό τό σκοπό ἄλλωστε εἶχαν ἄρματωθεῖ ἀπό μιᾶς ἀρχῆς, γιά νά μή φυλάγουν οἱ Ἀθηναῖοι τό πέρασμα τῶν μεταγωγικῶν ἀλλά μᾶλλον τά πολεμικά ἀπέναντί τους.

*Ἀναχώρηση
τοῦ Δημοσθέ-
νη μέ ἐνισχύ-
σεις.*

20. Ἐντωμεταξύ, μόλις ἄρχισε ἡ ὄχυρωση τῆς Δεκέλειας καί μπῆκε ἡ ἀνοιξη, ἔστειλαν κι οἱ Ἀθηναῖοι τριάντα πολεμικά γύρω στήν Πελοπόννησο μέ διοικητή τό Χαρικλῆ τό γιό τοῦ Ἀπολλόδωρου ²², πού τοῦ παράγγειλαν μόλις φτάσει στό Ἄργος νά ἐπικαλεστεῖ τή συμμαχία ²³ καί νά ζητήσῃ στρατιῶτες γιά τά καράβια· κι ἔστειλαν συγχρόνως τό Δημοσθένη στή Σικελία μ' ἐξήντα ἀθηναϊκά καί πέντε χιώτικα καράβια καί μέ χίλιους διακόσιους βαριά ἄρματωμένους Ἀθηναίους ἀπό τό στρατολογικό κατάλογο καί μ' ὄσους περισσότερους

νησιῶτες μπόρεσαν νά χρησιμοποιήσουν κι ἀφοῦ προμηθεύτηκαν ἀπό τούς ἄλλους συμμάχους, τούς ὑποτελεῖς²⁴, ὅτιδήποτε μποροῦσε νά βοηθήσει τήν πολεμική τους προσπάθεια. Καί τοῦ εἶχαν δώσει ἐντολή πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ν' ἀρμενίσει γύρω στή Λακεδαίμονα μαζί μέ τό Χαρικλῆ ὡς συστράτηγός του. Κι ἔτσι ὁ Δημοσθένης πῆγε κι ἄραξε πρῶτα στήν Αἴγινα περιμένοντας ὅσα καράβια ἔλειπαν ἀκόμα ἀπό τό στράτευμα κι ὅσο νά πάρει ὁ Χαρικλῆς τούς Ἄργεῖους.

ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΜΜΥΡΙΟΥ (κεφ. 21 - 25)

21. Κατά τήν ἴδια πάνω - κάτω περίοδο τῆς ἄνοιξης ἐκείνης, γύρισε κι ὁ Γύλιππος στίς Συρακοῦσες φέρνοντας μαζί του ἀπό τίς πολιτεῖες πού κατόρθωσε νά πείσει ὅσους περισσότερους στρατιῶτες μπόρεσε νά μαζέψει ἀπό τήν καθεμιά. Κι ἀφοῦ κάλεσε τούς Συρακουσίους, τούς εἶπε πῶς πρέπει ν' ἀρματώσουν ὅσα περισσότερα καράβια γινόταν καί νά δοκιμάσουν νά ναυμαχήσουν μέ τούς Ἀθηναίους· γιατί ἔλπιζε πῶς ἀπ' αὐτό θά βγαῖνε κάποιο ἀποτέλεσμα πού θά ἦταν σημαντική συμβολή στήν ὅλη πολεμική ἐπιχείρηση, ἀντάξιο τοῦ κινδύνου πού ἀναλάβαιναν. Ὁ Ἐρμοκράτης ὑποστήριξε τή γνώμη αὐτή καί συνέργησε νά τούς ἀλλάξει τήν ἰδέα γιά τόν ἑαυτό τους, καί νά μήν αἰσθάνονται κατάθλιψη μέ τήν προοπτική νά δοκιμάσουν τή δύναμή τους ἐναντία στούς Ἀθηναίους: Τούς εἶπε πῶς οὔτε κι ἐκεῖνοι δέν εἶχαν κληρονομήσει τήν ἐμπειρία τῶν θαλασσινῶν συμπλοκῶν, οὔτε τήν εἶχαν ἐγγυημένη γιά πάντα, ἀλλά τό ἐναντίο, ἦταν πιό στεριανοί ἀπό τούς Συρακουσίους, καί εἶχαν ἀναγκαστεῖ ἀπό τούς Μήδους νά γίνουν θαλασσινοί²⁵. Καί σέ ἄντρες τολμηροῦς, ὅπως ἦταν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι τολμοῦσαν νά ἀντισταθοῦν θά τούς φαίνονταν πολύ ἐπίφοβοι γιατί μέ ὅ,τι κατατρομάζουν πολλές φορές αὐτοί τούς ἀντιπάλους τους, ὄχι δηλαδή μέ τήν ὑπεροχή τῆς δυνάμεώς τους, ἀλλά μέ τήν ἀποκοτιά πού ρίχνονταν σέ μιά ἐπίθεση, τό ἴδιο ἀκριβῶς μποροῦν νά πάθουν κι αὐτοί ἂν ἀντικρύσουν παρόμοιους ἐχθρούς. Καί ξέρουν καλά οἱ Συρακοῦσιοι, εἶπε, πῶς ἂν τολμήσουν ν' ἀντιπαλέψουν μέ τό στόλο τῶν Ἀθηναίων χωρίς νά τό περιμένουν ἐκεῖνοι,

Ὁ Ἐρμοκράτης ἐμψυχώνει τούς Συρακουσίους.

αυτό θά τούς προσδώσει πολύ μεγαλύτερα πλεονεκτήματα από τή μεγάλη κατάπληξη πού θά τούς έμπνεύσει, παρά όσο θά τούς ζημιώσουν οί 'Αθηναίοι μέ τήν άνώτερη τεχνική τους άπέναντι στους άμαθους Συρακουσίους· άς προχωρήσουν λοιπόν στό ναυτική τους άπόπειρα κι άς μή διστάσουν. Οί Συρακούσιοι λοιπόν, μέ τίς παραινήσεις του Γύλιππου καί του Έρμοκράτη, κι όσων άλλων τυχόν είχαν τήν ίδια γνώμη, ένιωθαν τώρα μεγάλη όρεξη νά ναυμαχήσουν, κι έμπαιναν πιο πρόθυμοι οί ίδιοι στά καράβια ως ναύτες ²⁶.

*Ναυμαχία
στό μεγάλο
λιμάνι.*

22. 'Ο Γύλιππος πάλι, άφοϋ είχε πιά έτοιμαστέι ό στόλος, όδήγησε τή νύχτα όλόκληρο τό πεζικό κάτω, μέ τό σκοπό νά χτυπήσει αυτός ό ίδιος τά όχυρώματα στό Πλημμύριο από τή στεριά· καί τά καράβια των Συρακουσίων συγχρόνως, όταν τούς έδινε τό σύνθημα, θά άρμένιζαν καταπάνω στους 'Αθηναίους, τριάντα πέντε ξεκινώντας από τό μυχό του μεγάλου λιμανιοϋ ένώ άλλα σαράντα πέντε θά ξεκινούσαν από τό μικρό λιμάνι, όπου ήταν κι ό ναύσταθμός τους, καί θ' άρμένιζαν γύρω στό νησί, μέ τό σκοπό νά ένωθοϋνε μέ τ' άλλα, τά μέσα, καί νά πάνε καταπάνω στό Πλημμύριο, έτσι ώστε οί 'Αθηναίοι νά πέσουν σέ ταραχή από τή διπλή επίθεση. Οί 'Αθηναίοι έβαλαν άμέσως πληρώματα σ' έξήντα καράβια, καί μέ τά είκοσι πέντε άπ' αυτά συγκρούστηκαν μέ τά τριάντα πέντε των Συρακουσίων μέσα στό μεγάλο λιμάνι, καί μέ τά υπόλοιπα τριάντα πέντε βγήκαν νά άντικρύσουν τά έχθρικά καράβια πού άρμένιζαν από τό ναύσταθμο γύρω στό νησί. Κι έγινε ναυμαχία μπροστά στην είσοδο του μεγάλου λιμανιοϋ, καί πολλή ώρα άντεξαν, ό ένας στά χτυπήματα του άλλου, θέλοντας οί Συρακούσιοι νά μποϋνε μέ τή βία στό μεγάλο λιμάνι, κι οί 'Αθηναίοι νά τούς έμποδίσουν.

*Πτώση του
Πλημμυρίου.
Νίκη των 'Α-
θηναίων.*

23. Στο μεταξύ, ένώ οί 'Αθηναίοι στό Πλημμύριο είχαν κατέβει στην παραλία κι όλη τους ή προσοχή ήταν στραμμένη προς τή ναυμαχία, προφταίνει ό Γύλιππος, πού είχε ξεκινήσει τά χαράματα, καί πέφτει άπάνω στά όχυρώματά τους ξαφνικά, καί κυριεύει πρώτα τό μεγάλο τεΐχος, κι ύστερα τά δύο μικρότερα, όπου οί φρουροί δέ στάθηκαν νά τόν άντιχτυπήσουν, όταν είδαν πώς είχε πέσει τό μεγάλο τόσο εύκολα. Κι από τό

πρώτο βέβαια, μέ μεγάλη δυσκολία, ὅσοι φρουροί κατόρθωσαν νά καταφύγουν στά καράβια ἢ σέ κάποιο φορτηγό, πέρσαν έξω ἀπό τήν ἐπίθεση καί γύρισαν στό στρατόπεδο· γιατί ἐνόσω οἱ Συρακούσιοι νικούσανε στή ναυμαχία τοῦ μεγάλου λιμανιοῦ, τούς κυνηγοῦσε ἕνα γοργοτάξιδο πολεμικό· τή στιγμή ὅμως πού ἔπεσαν τά δύο μικρότερα ὄχυρώματα, ἔτυχε νά ὑποχωροῦν οἱ Συρακούσιοι, κι ὅσοι ἔφευγαν ἀπ' αὐτά ἀρμένισαν εὐκολότερα γύρω στήν ἀκτή. Τά καράβια δηλαδή τῶν Συρακουσίων πού ναυμοχούσανε στήν εἴσοδο τοῦ μεγάλου λιμανιοῦ, ἀφοῦ ἔσπρωξαν τ' ἀθηναϊκά, ὄρμησαν μέσα στό λιμάνι χωρίς τάξη, καί μπερδεύτηκαν συναμεταξύ τους, κι ἔτσι χάρισαν τή νίκη στούς Ἀθηναίους πού ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσουν κι αὐτά καί κείνα πού τούς εἶχαν πρωτύτερα νικήσει μέσα στό λιμάνι· βούλιαξαν ἐπίσης ἔντεκα καράβια τῶν Συρακουσίων καί σκότωσαν τούς περισσότερους ναῦτες μέσα σ' αὐτά, ἐξόν ἀπό τά πληρώματα τριῶν караβιῶν, πού ἔπιασαν ζωντανούς· κι ἀπό τά δικά τους καράβια καταστράφηκαν τρία. Κι ἀφοῦ ἔσυραν στή στεριά τά ναυαγισμένα καράβια τῶν Συρακουσίων, κι ἔστησαν τρόπαιο πάνω στό νησάκι πού βρίσκεται μπροστά στό Πλημμύριο, ἔφυγαν ἀπό κεῖ καί γύρισαν στό στρατόπεδό τους.

24. Οἱ Συρακούσιοι λοιπόν ἔτσι τά ἔβγαλαν πέρα στή ναυμαχία, ἀλλά κρατοῦσαν τώρα τά τείχη στό Πλημμύριο, κι ἔστησαν τρία τρόπαια, ἕνα γιά κάθε ὄχυρωμα. Τό ἕνα ἀπό τά δύο μικρότερα πού εἶχαν κυριέψει τελευταῖα, τό γκρέμισαν, τ' ἄλλα δύο ὅμως τά διόρθωσαν κι ἄφησαν μέσα φρουρούς. Πολλοί στρατιῶτες εἶχαν σκοτωθεῖ ἢ πιαστεῖ αἰχμάλωτοι ὅταν ἔπεσαν τά ὄχυρώματα κι οἱ νικητές πῆραν πολλά λάφυρα κάθε λογῆς· γιατί, ἐπειδή οἱ Ἀθηναῖοι χρησιμοποιοῦσαν τά ὄχυρώματα αὐτά σάν ἀποθήκες, βρισκόταν ἐκεῖ - μέσα πολλή πρᾶματτα τῶν ἐμπόρων, πολύ σιτάρι, καί πολλά ἀγαθά πού ἀνήκαν στούς τριήραρχους· ἐπίσης εἶχαν παρατήσει στή φυγή τους οἱ Ἀθηναῖοι πανιά γιά σαράντα καράβια καθώς καί τ' ἄλλα τους ξάρτια καί τρία καράβια τραβηγμένα στή στεριά. Ἀλλά τό κυριότερο καί βαρύτερο χτύπημα πού ἐλάττωσε τή μαχητική δύναμη τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἦταν πῶς κυριεύτηκε τό ἴδιο τό Πλημμύριο·

*Συνέπειες
ἀπό τήν
κατάληψη
τοῦ Πλημμύ-
ριου.*

γιατί δέν μπορούσαν τώρα πιά νά μπαίνουν στό λιμάνι μέ ασφάλεια γιά νά φέρνουν τίς προμήθειες (οί Συρακούσιοι είχαν τώρα βάλει καράβια νά φρουρούν τήν είσοδο καί τούς εμπόδιζαν, κι ἔτσι ἔπρεπε νά πολεμίσουν κάθε φορά πού ἔβαζαν μέσα τρόφιμα). Ἀπό κάθε ἄλλη ἄποψη τούς εἶχε καταπλήξει αὐτό πού ἔγινε καί εἶχε προκαλέσει μεγάλη κατάθλιψη στό στρατό.

Ἐπιχειρήσεις.

25. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά, ἔστειλαν στά ξένα οἱ Συρακούσιοι δώδεκα καράβια μέ διοικητή τόν Ἀγάθαρχο τό Συρακούσιο. Ἐνα ἀπ' αὐτά πῆρε κατεύθυνση γιά τήν Πελοπόννησο μεταφέροντας πρέσβεις πού θά ἔλεγαν τό τί εἶχαν κατορθώσει καί πώς ἔχουν τώρα μεγάλες ἐλπίδες, καί συγχρόνως θά παρακινούσαν νά ἐνταθεῖ ὁ πόλεμος στήν κυρίως Ἑλλάδα· ἄλλα ἐννέα ἀρμένισαν πρὸς τήν Ἰταλία, γιατί εἶχαν πληροφορηθεῖ πώς θά ἴφταναν ἐκεῖ πλοῖα γιά τούς Ἀθηναίους γεμάτα χρήματα. Καί κατάφεραν ν' ἀνταμώσουν τά πλοῖα αὐτά καί νά καταστρέψουν τά περισσότερα, κι ἔβαλαν φωτιά σέ μεγάλη ποσότητα ξυλείας γιά ναυπήγηση στήν Καυλωνίδα. Ἐπειτα πῆγαν στούς Λοκρούς, κι ἐνῶ βρίσκονταν στό λιμάνι, ἐκεῖ ἀρμένισε καί τούς ἀντάμωσε ἓνα ἀπό τά φορτηγά πού ἔρχονταν ἀπό τήν Πελοπόννησο κι ἔφερε στρατιῶτες ἀπό τίς Θεσπιές· κι οἱ Συρακούσιοι πῆραν τούς στρατιῶτες πάνω στά πολεμικά τους κι ἀρμένισαν παράλληλα πρὸς τήν ἀκτή γυρίζοντας στό ἀραξοβόλι τους. Οἱ Ἀθηναῖοι τούς παραφύλαγαν μέ εἴκοσι πολεμικά, κι ἔπιασαν ἓνα καράβι μέ ὄλο του τό πλήρωμα, τ' ἄλλα ὅμως δέν τά πρόφτασαν ἀλλά τούς ξέφυγαν καί γύρισαν στίς Συρακοῦσες.

Ἐγινε καί κάποια ἀψιμαχία μέσα στό λιμάνι γιά τούς πασσάλους πού εἶχαν μῆξει οἱ Συρακούσιοι μπροστά στόν παλιό τους ναύσταθμο, γιά ν' ἀράζουν τά καράβια τους μέσα στό λιμάνι μέ ασφάλεια, καί γιά νά μὴν τά χαλοῦν οἱ Ἀθηναῖοι ὀρμώντας μέσα καί χτυπώντας τα μέ τά ἔμβολα. Φέρνοντας οἱ Ἀθηναῖοι κοντά στά παλούκια ἓνα πλοῖο βάρους δέκα χιλιάδων μονάδων²⁷ μέ ξύλινους πύργους καί ψηλές κουπαστές, κι ὕστερα κατεβαίνοντας στίς βάρκες, ἔσπρωχναν τά παλούκια καί τραβώντας τά σκοινιά μέ βίντσι ἀπό τό μεγάλο πλοῖο τά

ξερίζωναν ἢ τὰ ἴσπαζαν ἢ, βουτώντας, τὰ πριόνιζαν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης. Οἱ Συρακούσιοι τοὺς χτυποῦσαν μέσα ἀπὸ τὸ ναύσταθμο κι οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀντιχτυποῦσαν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ βαρὺ φορτηγὸ· τέλος τράβηξαν κι ἔβγαλαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ περισσότερα παλούκια· γιατί εἶχαν μῆξει οἱ Συρακούσιοι καὶ μερικά πού δέν ἐξεῖχαν πάνω ἀπὸ τὸ νερό, ἔτσι ὥστε ὑπῆρχε φόβος, ἂν δέν τὸ πρόβλεπε κανεὶς νά προσκρούσει τὸ καράβι του σάν σέ ὕφαλο. Ἀλλά κι αὐτὰ τὰ ἔκοβαν μὲ πριόνια κολυμπητές πού βουτοῦσαν μὲ δίχτυ καὶ πληρώνονταν γι' αὐτό. Παρολαυτὰ οἱ Συρακούσιοι ξανάμπηξαν ἄλλα παλούκια. Καὶ σοφίζονταν πολλά ἄλλα τεχνάσματα ὁ ἕνας ἐνάντια στὸν ἄλλον, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀφοῦ οἱ στρατοὶ ἦταν κοντὰ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον καὶ παραταγμένοι ἀντικρυστὰ καὶ γίνονταν μικροσυμπλοκές κάθε λογῆς καὶ δοκίμαζαν ὁ ἕνας τὴ δύναμη τοῦ ἄλλου μὲ κάθε τρόπο.

Ἔστειλαν κι ἄλλους πρέσβεις οἱ Συρακούσιοι στὶς πολιτεῖες τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἀμπρακιωτῶν, καθὼς καὶ στὴ Σπάρτη γιὰ νά τοὺς ἀναγγεῖλουν πὼς πάρθηκε τὸ Πλημμύριο καὶ γιὰ τὴ ναυμαχία ὅπου εἶχαν νικηθεῖ ὄχι τόσο ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν ἐχθρῶν, ὅσο ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ σύγχυση, καὶ γιὰ νά ἐξηγήσουν πὼς εἶχαν πολλές ἐλπίδες γιὰ ὅλα τ' ἄλλα ζητήματα· παράγγειλαν ἐπίσης στοὺς πρέσβεις νά ἐπιμείνουν ἔντονα νά τοὺς σταλοῦν κι ἄλλες ἐνισχύσεις, πεζικό καὶ στόλος, γιατί κι οἱ Ἀθηναῖοι περίμεναν ἄλλο ἐκστρατευτικὸ σῶμα· κι ἂν πρόφταναν αὐτοὶ νά ἐξοντώσουν πρῶτα τὸ στράτευμα πού ὑπῆρχε ἐκεῖ, θά ἔχει πάρει τέλος ὁ πόλεμος.

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ

(κεφ. 26)

26. Ὁ Δημοσθένης πάλι, ἀφοῦ συγκεντρώθηκε ὁ στρατὸς πού ἔπρεπε νά ἔχει μαζί του γιὰ νά πάει νά ἐνισχύσει τοὺς Ἀθηναίους στὴ Σικελία, σήκωσε ἄγκυρα ἀπὸ τὴν Αἴγινα, κι ἀρμενίζοντας πρὸς τὴν Πελοπόννησο ἀνταμώθηκε μὲ τὸ Χαρικλῆ καὶ τὰ τριάντα ἀθηναϊκὰ καράβια πού διοικοῦσε. Ἀφοῦ μπάρκαραν τοὺς βαριά ἀρματωμένους Ἀργεῖους στά καράβια προχώρησαν πρὸς τὴ Λακωνία· καὶ πρῶτα λεηλάτησαν ἕνα

μέρος τῆς ὑπαιθρου στήν Ἐπίδαυρο, τή Λιμηρά, κι ἔπειτα ἀράζοντας στίς ἀκτές τῆς Λακωνικῆς, κατάντικρυ στά Κύθηρα²⁸, ὅπου βρίσκεται ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνα, χώρισαν μέ τεῖχος ἕνα μέρος πού ἦταν σάν ἰσθμός, τόσο γιά νά καταφεύγουν ἐκεῖ αὐτομολώντας οἱ εἰλωτες τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσο καί γιά νά ξεκινοῦν ἀπό κεῖ γιά ληστρικές ἐπιδρομές ὅπως ἔκαναν κι ἀπό τήν Πύλο. Ὁ Δημοσθένης λοιπόν, ἀφοῦ κυρίεψε τό μέρος ἐκεῖνο μαζί μέ τό Χαρικλῆ, ἀρμένισε παράλληλα μέ τίς ἀκτές πρὸς τήν Κέρκυρα γιά νά προχωρήσει ὅσο πιό γρήγορα μπορούσε πρὸς τή Σικελία, ἀφοῦ παραλάβαινε κι ἀπό κεῖ συμμαχικά ἀποσπάσματα. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὁ Χαρικλῆς, ἀφοῦ ἔμεινε ὥσπου νά τελειώσει τό ὀχύρωμα, κι ἄφησε μέσα φρουρά, ἀποχώρησε κι αὐτός μέ τά τριάντα καράβια του, γυρίζοντας στήν Ἀθήνα, κι ἔφυγαν κι οἱ Ἀργεῖοι.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΕΚΕΛΕΙΑΣ (κεφ. 27 - 28)

*Καταστροφή
τῆς ὑπαιθρου
καί τῶν ζώ-
ων. Αὐτομό-
ληση δούλων.*

27. Τό ἴδιο αὐτό καλοκαίρι ἔφτασαν στήν Ἀθήνα καί χίλιοι τριακόσιοι Θράκες, ἀπό τό γένος τῶν Δίων, ὀπλισμένοι μέ μικρές ἀσπίδες καί μαχαίρια, πού ἐπρόκειτο νά μπαρκάρουν γιά τή Σικελία μέ τό Δημοσθένη. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, μιά καί εἶχαν φτάσει πολύ ἀργά, σκόπευαν νά τοὺς στείλουν πίσω ἀπό κεῖ πού ἦρθαν, στή Θράκη. Γιατί θεώρησαν πῶς θά τοὺς κόστιζε πάρα πολύ νά τοὺς κρατήσουν γιά τόν πόλεμο πού τοὺς γινόταν ἀπό τή Δεκέλεια, ἀφοῦ ἔπαιρναν μισθό μιά δραχμῆ²⁹ τήν ἡμέρα ὁ καθένας. Γιατί ἀπό τήν πρώτη στιγμή πού εἶχε ὀχυρωθεῖ ἡ Δεκέλεια ἀπ' ὄλο τό στρατό τῶν Πελοποννησίων τό καλοκαίρι ἐκεῖνο, καί ὕστερα ἔμεναν μέσα διαδοχικά φρουρές ἀπό κάθε συμμαχική πολιτεία, ἔτσι πού ἀποτελοῦσε ἀδιάκοπη ἀπειλή γιά τήν ὑπαιθρο ὄλο τό χρόνο, ζημίωνε πάρα πολύ τοὺς Ἀθηναίους· καί τό κυριότερο, χάνονταν τά ὑπάρχοντά τους καί σκοτώνονταν ἄνθρωποι ὄλη τήν ὥρα, ὥστε ἡ κατάσταση εἶχε πολύ χειροτερέψει. Ἐνῶ δηλαδή οἱ προηγούμενες εἰσβολές κρατοῦσαν λίγο καιρό καί δέν ἐμπόδιζαν τοὺς ἀνθρώπους νά νέμονται τά χτήματά τους τό ὑπόλοιπο μέρος τοῦ χρόνου, τώρα ἔμεναν ἐχθρικές φρουρές ἐκεῖ - μέσα ἀδιάκοπα·

κι άλλοτε έρχονταν περισσότεροι, κι άλλοτε ή ταχτική φρουρά ξεχυνόταν στην ύπαιθρο από ανάγκη και καταλήστευαν τά πάντα, κι ό βασιλιάς τών Λακεδαιμονίων ό "Αγίς, πού δέ θεωρούσε τόν πόλεμο πάρεργο, βρισκόταν πάντα επί τόπου· έτσι βλάπτονταν οί "Αθηναίοι πάρα πολύ. Γιατί είχαν στερηθει όλόκληρη τήν ύπαιθρο και περισσότερο από είκοσι χιλιάδες δοῦλοι είχαν αυτομολήσει στόν έχθρό, οί περισσότεροί τους ειδικευμένοι εργάτες, κι όλα τά πρόβατα καθώς και τά μεγάλα ζῶα πού έσερναν τ' άμάξια, είχαν άφανιστει· τ' άλογα πάλι, επειδή οί ίππεις έβγαιναν κάθε μέρα, είτε κάνοντας επιδρομές στή Δεκέλεια, είτε για νά προστατεύσουν τά κοντινά χτήματα, άλλα είχαν κουτσαθει σέ κακοτράλαχα μέρη κι από τήν αδιάκοπη κούραση, κι άλλα κάθε τόσο πληγώνονταν.

28. Επίσης ή μεταφορά τών τροφίμων από τήν Εὔβοια ³⁰, πού γινόταν πρωτύτερα πιό γρήγορα από τή στεριά, από τόν "Ωρωπό, περνώντας από τή Δεκέλεια, τώρα κόστιζε πολύ περισσότερο, μέ τά καράβια γύρω στό Σούνιο. Και ή πολιτεία ήταν αναγκασμένη νά τά φέρνει όλα άπ' έξω, όλα όσα τής χρειάζονταν, και κατάντησε νά μήν είναι μιá πολιτεία, παρά φρούριο. Γιατί ήταν οί "Αθηναίοι σ' επιφυλακή κοντά στά τείχη τήν ήμέρα, ή κάθε ομάδα μέ τή σειρά έξόν από τούς ίππεις, άλλοι στά όπλοστάσια κι άλλοι στίς επάλξεις, και τή νύχτα σχεδόν όλοι χειμώνα - καλοκαίρι και τυραννιοῦνταν υπερβολικά. Έκεῖνο πού τούς βασάνιζε περισσότερο άπ' όλα ήταν πώς βρίσκονταν μπλεγμένοι σέ δυό πολέμους συγχρόνως· και τούς είχε πιάσει τέτοιο πείσμα νά νικήσουν, πού θά ήταν αδύνατο νά τό φανταστεί κανείς άν τό άκουγε πρωτύτερα· δηλαδή, ενώ ήταν οί ίδιοι σάν πολιορκημένοι από τό δχύρωμα τών Πελοποννησίων στή χώρα τους, οὔτε και μ' αυτό δέν αποφάσιζαν ν' αποτραβηχτούν από τή Σικελία, αλλά έκαναν εκεί κατά τόν ίδιο τρόπο αντίθετη πολιορκία στίς Συρακοῦσες, πολιτεία πού και μόνη της δέν ήταν πολύ μικρότερη από τήν "Αθήνα· κι έκαναν τούς "Ελληνες νά τά χάνουν μέ τήν άπροσδόκητη δύναμη και τόλμη τους, ενώ στήν αρχή τοῦ πολέμου άλλοι νόμιζαν πώς θά κρατούσαν ένα χρόνο, άλλοι δυό, και κανείς δέν πίστευε πώς θά βαστούσαν περισσότερο από τρία χρόνια, άν έκαναν οί

*Οικονομική
χρῆση.*

Πελοποννήσιοι εισβολή στήν Ἀττική· καί τώρα, δεκαεφτά χρόνια μετά τήν πρώτη εισβολή, εἶχαν πάει στή Σικελία, ταιπωρημένοι κιόλας ἀπό τόν πόλεμο ἀπό κάθε ἄποψη, κι ἀναλάβει νέο πόλεμο καθόλου μικρότερο ἀπό τοῦτον, πού εἶχαν κιόλας φορτωθεῖ ἀπό τήν Πελοπόννησο. Γιά ὄλους αὐτούς τούς λόγους, καί μετά τίς μεγάλες ζημιές πού πάθαιναν ἀπό τή Δεκέλεια, κι ἐπειδή ὅλα τ' ἄλλα ἐξοδα πού ἐπεφταν ἀπάνω τους ἦταν τεράστια, ἔφτασαν τά οἰκονομικά τους σέ κρίσιμη κατάσταση. Καί κατά τήν περίοδο αὐτή ἐπέβαλαν στούς ὑποταχτικούς τους συμμάχους, ἀντί γιά τόν τακτό φόρο, νά πληρώνουν πέντε τοῖς ἑκατό γιά ὅλες τίς θαλασσινές μεταφορές³¹, νομίζοντας πώς θά εἰσπράξουν ἔτσι περισσότερο χρήματα· γιατί τά ἐξοδα δέν ἦταν τά ἴδια ὅπως καί πρωτύτερα, ἀλλά εἶχαν γίνει ἀσύγκριτα μεγαλύτερα, ἀνάλογα μέ τήν ἔνταση τοῦ πολέμου, τά ἔσοδα ὅμως ὅσο πάει καί λιγότευαν.

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΣΤΗ ΜΥΚΑΛΗΣΣΟ (κεφ. 29 - 30)

*Ἄλωση τῆς
πόλης καί
σφαγή τῶν
κατοίκων.*

29. Γι' αὐτό λοιπόν, τούς Θράκες πού δέν εἶχαν προφτάσει νά μπαρκάρουν μέ τό Δημοσθένη, ἐπειδή τούς ἔλειπαν τά χρήματα καί δέν ἤθελαν νά προσθέσουν κι ἄλλα ἐξοδα, τούς ἔστειλαν ἀμέσως πίσω· καί πρόσταξαν τό Διειτρέφη νά τούς μεταφέρει, παραγγέλλοντάς του συγχρόνως, καθώς θ' ἀρμένιζαν κοντά στίς ἀκτές (γιατί θά περνοῦσαν τόν Εὐριπο) νά τούς μεταχειριστεῖ ἄν μπορέσει γιά νά κάνει κακό στούς ἐχθρούς. Αὐτός τούς ἀποβίβασε στό ἔδαφος τῆς Τανάγρας κι ἔκαναν κάποια γρήγορη ληστρική ἐπιδρομή, καί τό βράδυ, ξεκινώντας ἀπό τή Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας, πέρασε τά στενά καί ἀράζοντας στήν ἀκτή τῆς Βοιωτίας, τούς ὀδήγησε στή Μυκαλησσό³². Στρατοπέδεψαν τή νύχτα κοντά στό Ἑρμαῖο χωρίς νά τούς πάρουν εἶδηση (τό μέρος ἀπέχει ἀπό τή Μυκαλησσό κάπου δεκάξι στάδια) καί μόλις ξημέρωσε πῆγε καί χτύπησε τήν πολιτεία, πού δέν εἶναι μεγάλη· καί τήν κυριεύει, πέφτοντας ἀπάνω σέ ἀνθρώπους χωρίς φρουρά καί πού δέν περίμεναν ποτέ νά τούς ἐπιτεθεῖ κανεῖς ἀπό τή θάλασσα, προχωρώντας τόσο στά ἐνδότερα· τά τείχη τους ἦταν ἀδύναμα καί μέρη-μέρη

γκρεμισμένα, αλλά κι όσα ήταν όρθά ήταν πολύ χαμηλά, κι έξόν απ' αυτό, επειδή δέ φοβούνταν επίθεση ήταν άνοιχτές και οί πύλες. Όρμώντας μέσα οί Θράκες έγδυσαν τά σπίτια και τούς ναούς, σκοτώνοντας τούς άνθρωπους, χωρίς νά λυπηθούν ούτε τά παιδιά ούτε τούς γέρους, αλλά σκότωναν στή σειρά όποιον έβρισκαν μπροστά τους, και παιδιά και γυναίκες, κι άκόμα και τά ζώα, κι ό,τι άλλο ζωντανό έβλεπαν. Γιατί ή φυλή αυτή τών Θρακών μοιάζει μέ τούς χειρότερους βαρβάρους σέ τούτο, πώς άμα δέ φοβούνται τίποτα, είναι πάρα πολύ αίμοβόροι· και στήν περίπτωση εκείνη έγινε μεγάλη άναστάτωση και κάθε μορφή άφανισμού, και πέφτοντας άπάνω σ' ένα σκολειό άγοριών, πού ήταν τό μεγαλύτερο του τόπου, τήν ώρα πού τά παιδιά μόλις είχαν μπει μέσα, τά πετσόκοπαν όλα. Κι αυτή ή συμφορά, πού άπροσδόκητα χτύπησε όλόκληρη τήν πολιτεία, δέν ήταν μικρότερη άπό καμιά άλλη, αλλά τίς ξεπέρασε όλες σέ τρομάρα και χαμό.

30. Οί Θηβαίοι όμως τό πήραν είδηση και έτρεξαν νά τούς βοηθήσουν, και βρήκαν τούς Θράκες πού έφευγαν, αλλά δέν είχαν ξεμακρύνει πολύ· τούς πήραν πίσω ό,τι είχαν άρπάξει και τούς τρόμαξαν καταδιώκοντάς τους ως τόν Εύριπο όπου βρίσκονταν άραγμένα τά καράβια πού τούς είχαν φέρει. Και σκότωσαν τούς περισσότερους καθώς μπαρκάριζαν γιατί δέν ήξεραν κολύμπι, και γιατί οί ναύτες στά καράβια, βλέποντας τί γινόταν στή στεριά, είχαν άποτραβήξει τά καράβια σ' άνοιχτά, σέ άπόσταση πού νά μή φτάνουν τά βέλη άπό τά τόξα· οί Θράκες στήν αρχή πού ύποχωρούσαν δέν έτρεχαν πανικόβλητοι μπροστά στό ίππικό τών Θηβαίων πού τούς πρόφτασε πρώτο, αλλά ή όπισθοφυλακή, στρέφοντας πίσω σέ πυκνή παράταξη, όπως τό συνηθίζει ή φυλή τους, προφύλαγαν τούς άλλους όχι χωρίς δεξιόσύνη, ώστε δέ σκοτώθηκαν πάρα πολλοί σ' αυτό τό στάδιο τής συμπλοκής. Άλλους πάλι, πού είχαν άπομείνει στήν πολιτεία για άρπαγή, τούς σκότωσαν οί Θηβαίοι εκεί. Κι όλοι μαζί όσοι πέθαναν μέ τούς διάφορους αυτούς τρόπους άπό τούς χίλιους τριακόσιους Θράκες ήταν διακόσιοι πενήντα. Και σκότωσαν κι αυτοί κάπου είκοσι Θηβαίους, ίππείς και πεζούς μαζί, κι άλλους άπό τά μέρη εκείνα

*Καταδίωξη
των Θρακών
άπό τούς Θη-
βαίους.*

πού είχαν τρέξει νά τούς βοηθήσουν, καθώς κι ἓνα Θηβαῖο Βοιωτάρχη, τό Σκιρφώνδα. Ὅσο γιά τούς Μυκαλησίους, ἐξοντώθηκε ἓνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ. Τέτοια ἦταν τά γεγονότα στή Μυκαλησό, πού ἡ συμφορά της ἦταν ἀξιολύπητη, γιατί σχετικά μέ τό μέγεθός της ἦταν μεγαλύτερη ἀπό κάθε ἄλλη πού συνέβηκε ὁπουδήποτε ὅσο κρατοῦσε αὐτός ὁ πόλεμος.

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΤΗ ΝΑΥΠΑΚΤΟ

(κεφ. 31)

31. Τόν ἴδιο καιρό ὁ Δημοσθένης, ἀρμενίζοντας πρός τήν Κέρκυρα ἀφοῦ τελείωσε τό ὄχυρωμα στή Λακωνική, βρῆκε ἓνα φορτηγό ἀραγμένο στή Φειά τῆς Ἡλείας, πού ἦταν νά μεταφέρει στρατιῶτες ἀπό τήν Κόρινθο στή Σικελία· τό κατάστρεψε, ἀλλά οἱ ἄντρες πού ἦταν μέσα κατόρθωσαν νά ξεφύγουν κι ἀργότερα πῆραν ἄλλο κι ἀρμένισαν πρός τά κεῖ. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό ἔφτασε ὁ Δημοσθένης στή Ζάκυνθο καί τήν Κεφαλληνία καί παράλαβε μερικούς βαριά ἀρματωμένους στρατιῶτες καί μήνυσε νά τούς ἔρθουν ἄλλοι ἀπό τούς Μεσσηνίους στή Ναύπακτο, καί πέρασε στήν ἀπέναντι στεριά τῆς Ἀκαρνανίας στήν Ἀλύζεια καί τό Ἀνακτόριο, πού τό κρατοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Κι ἐνῶ ἦταν ἀπασχολημένος μ' αὐτά, ἔρχεται καί τόν ἀνταμώνει ὁ Εὐρυμέδων γυρίζοντας ἀπό τή Σικελία. Αὐτόν τόν εἶχαν στείλει τόν περασμένο χειμῶνα νά πάει τά χρήματα στό στρατό. Τόν πληροφόρησε λοιπόν καί γιά ὅλα τ' ἄλλα, καί πῶς εἶχε μάθει στό ταξίδι ὅτι οἱ Συρακούσιοι εἶχαν κυριέψει τό Πλημύριο. Ἦρθε ἐπίσης καί τούς βρῆκε ὁ Κόνων, ὁ διοικητής τῆς Ναυπάκτου καί τούς ἀνακοίνωσε πῶς τά εἴκοσι πέντε καράβια τῶν Κορινθίων πού τούς παραφύλαγαν ἀπό τήν ἀπέναντι ἀκτή, δέ φαίνονταν ἔτοιμα νά χαλαρώσουν τήν ἐπιφυλακή τους, ἀλλά μᾶλλον νά τήν ἐντείνουν· τούς παρακίνησε λοιπόν ὁ Κόνων νά τοῦ στείλουν καράβια, γιατί κατά τή γνώμη του δέν ἦταν ἄξια τά δεκαοχτώ πού εἶχε νά τά βγάλουν πέρα σέ ναυμαχία μέ τά εἴκοσι πέντε ἐκείνων. Ὁ Δημοσθένης λοιπόν κι ὁ Εὐρυμέδων διάλεξαν δέκα ἀπό τά πιό καλοτάξιδα καράβια τους καί τά ἴστειλαν στή Ναύπακτο μαζί μέ τόν Κόνωνα νά

προστεθοῦν στήν ἐκεῖ δύναμη, ἐνῶ αὐτός κι ὁ Εὐρυμέδων κανόνιζαν ὅλα τὰ ζητήματα γιά τή συγκέντρωση τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος· ὁ Εὐρυμέδων ἀρμένισε στήν Κέρκυρα καί πρόσταξε νά τοῦ ἐτοιμάσουν καί νά τοῦ ἐπανδρώσουν δεκαπέντε καράβια ξεδιαλέγοντας ὁ ἴδιος τοὺς ἄντρες ἀπό τοὺς στρατιωτικούς καταλόγους, (γιατί ἦταν, τώρα πού γύρισε ἀπό τὸ ταξίδι του στή Σικελία, συστράτηγος μέ τὸ Δημοσθένη, ὅπως εἶχε ἐκλεγεί στήν Ἀθήνα) ἐνῶ ὁ Δημοσθένης συγκέντρωνε ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀκαρνανίας σφεντονῆτες καί ἀκοντιστές.

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΕΥΡΥΜΕΔΩΝ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ (κεφ. 32 - 33)

Βοήθεια Σικελῶν στοὺς Ἀθηναίους.

32. Τὸν ἴδιο καιρό, οἱ πρέσβεις πού εἶχαν φύγει ἀπὸ τὶς Συρακοῦσες, ἀφοῦ κυριεύτηκε τὸ Πλημμύριο, καί εἶχαν πάει στίς διάφορες πολιτείες, τὶς ἔπεισαν νά συμμαχήσουν μαζί τους, κι ἀφοῦ μάζεψαν στρατό, ἐτοιμάζονταν νά τὸν ὀδηγήσουν στίς Συρακοῦσες· τὸ ἔμαθε ὁ Νικίας πρὶν ξεκινήσουν, καί μήνυσε στοὺς Σικελούς πού κατοικοῦσαν στὰ περάσματα, καί πού ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, τοὺς Κεντόριπες καί τοὺς Ἀλικαίους καί μερικούς ἄλλους, νά μὴν ἐπιτρέψουν στοὺς ἐχθρούς νά περάσουν, ἀλλὰ νά συγκεντρωθοῦν γιά νά τοὺς ἐμποδίσουν· γιατί ἀπὸ ἄλλο δρόμο οὔτε θά δοκίμαζαν νά πᾶνε, ἀφοῦ οἱ Ἀκραγαντίνοι δέν τοὺς ἔδιναν τὴν ἄδεια νά διασχίσουν τὸ ἔδαφός τους. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Σικελιώτες βρῖσκονταν κιόλας στὸ δρόμο, τοὺς ἔστησαν οἱ Σικελοὶ ἐνέδρα, ὅπως τοὺς εἶχαν παρακαλέσει οἱ Ἀθηναῖοι καί πέφτοντας ἀπάνω τους ξαφνικά ἐκεῖ πού δέ φυλάγονταν, σκότωσαν κάπου ὀχτακόσιους, καθὼς κι ὅλους τοὺς πρέσβεις, ἐξὸν ἀπὸ ἓναν Κορίνθιο· αὐτὸς κατάφερε νά ὀδηγήσει ὅσους γλύτωσαν, πού ἦταν ἀπάνω - κάτω χίλιοι πεντακόσιοι, στίς Συρακοῦσες.

Ἡ Σικελία ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων.

33. Τὴν ἴδια σχεδὸν ἐβδομάδα ἔφτασαν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Καμάρινα, πεντακόσιοι βαριά ἄρματωμένοι στρατιῶτες, κι ἀπὸ τριακόσιοι ἀκοντιστές καί σφεντονῆτες· ἔστειλαν βοήθεια καί οἱ Γελῶι γιά τὸ ναυτικό, πέντε καράβια, καί τετρακόσιους ἀκοντιστές καί διακόσιους ἵππεις. Σχεδὸν τώρα ὀλόκληρη ἡ Σικελία (ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀκραγαντίνους πού δέν εἶχαν συμμα-

χήσει μέ κανέναν από τούς δύο) ὅλοι οἱ ἄλλοι ὅμως, πού πρωτότερα παρατηροῦσαν μέ ἐπιφύλαξη, συσπειρώθηκαν τώρα μέ τούς Συρακουσίους καί τούς βοηθοῦσαν ἐναντία στούς Ἀθηναίους³³.

Οἱ Συρακούσιοι πάλι, ὅταν ἔπαθαν τή συμφορά στή χώρα τῶν Σικελῶν, συγκρατήθηκαν καί δέν πῆγαν κατευθεῖα νά χτυπήσουν τούς Ἀθηναίους· κι ὁ Δημοσθένης κι ὁ Εὐρυμέδων, πού τούς ἦταν τώρα ἔτοιμος ὁ στρατός, τόσο ἀπό τήν Κέρκυρα ὅσο κι ἀπό τήν ἀπέναντι στεριά, διέσχισαν τό Ἴόνιο πέλαγος μέ ὀλόκληρο τό ἐκστρατευτικό σῶμα κι ἔφτασαν στό ἀκρωτήρι τήν Ἰαπυγία· ξεκινώντας ὕστερα ἀπό κεῖ, πῆγαν κι ἄραξαν στά νησιά Χοιράδες³⁴, πού ἀνήκουν στήν Ἰαπυγία· μάρκαραν κάπου ἑκατόν πενήντα Ἰάπυγες ἀκοντιστές τῆς Μεσσαπίας φυλῆς κι ἀνανέωσαν κάποια παλιά συνθήκη φιλίας μέ τόν Ἄρτα, πού ὄντας ἀρχηγός τους, τούς προμήθευε καί τούς ἀκοντιστές, κι ὕστερα ἔφυγαν καί πῆγαν στό Μεταπόντιο τῆς Ἰταλίας. Κι ἔπεισαν τούς Μεταποντίους, σύμφωνα μέ τήν παλιά συμμαχία³⁵, νά σ εἰλοῦν μαζί τους τριακόσιους ἀκοντιστές καί δυό πολεμικά· κι ἀφοῦ τά παράλαβαν κι αὐτά, ἀρμένισαν γυαλό - γυαλό, ὥσπου ἔφτασαν στούς Θουρίους· ἐκεῖ βρῆκαν πώς εἶχε τελευταῖα γίνει ἐσωτερική ἐπανάσταση, πού εἶχε ἀνατρέψει ὅσους ἐναντιώνονταν στούς Ἀθηναίους·³⁶ κι ἐπειδή ἤθελαν, μαζεύοντας ὀλόκληρο τό στράτευμα ἐπὶ τόπου, νά ἰδοῦν, κάνοντας ἐπιθεώρηση, ἂν εἶχε μείνει κανεῖς πίσω, καθώς καί νά πείσουν τούς Θουρίους νά πάρουν μέρος στήν ἐκστρατεία μέ ὅσο γινόταν περισσότερο ζῆλο, καί μιά καί τά πράματα εἶχαν γυρίσει κατά τύχη μέ τό μέρος τους, νά κάνουν τούς Θουρίους νά συνάψουν ὀλοκληρωτική συμμαχία μέ τούς Ἀθηναίους, νά ἔχουν δηλαδή τούς ἴδιους φίλους καί τούς ἴδιους ἐχθρούς³⁷, ἔμεναν ἐκεῖ κι ἔβαλαν μπρός αὐτές τίς ἐνέργειες.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΣΤΗ ΝΑΥΠΑΚΤΟ

(κεφ. 34)

34. Ἀκριβῶς τήν ἴδια αὐτή ἐποχή, οἱ Πελοποννήσιοι πού βρίσκονταν στά εἴκοσι πέντε καράβια, πού, γιά νά διευκολύνουν τό πέρασμα τῶν μεταγωγικῶν στή Σικελία, φρουροῦσαν ἀντί-

κρυ στά καράβια τῶν Ἀθηναίων πού εἶχαν τή βάση τους στή Ναύπακτο, προετοιμάζονταν μέ τό σκοπό νά ναυμαχήσουν, καί ἐπάνδρωσαν κι ἄλλα καράβια, ἔτσι πού νά μήν ἔχουν πολύ λιγότερα ἀπό τά ἄττικά· πῆγαν λοιπόν κι ἄραξαν κοντά στόν Ἐρινεό³⁸ τῆς Ἀχαΐας, στή Ρυπική. Κι ἐπειδή τό σχῆμα τοῦ κόλπου ὅπου ἄραξαν εἶναι σάν μισοφέγγαρο, τό πεζικό πού εἶχε ἔρθει νά τοὺς βοηθήσει, Κορίνθιοι καί σύμμαχοι ἀπό τά γύρω μέρη³⁹, παρατάχθηκαν στίς δύο ἄκρες πού ἐξέχουν πρὸς τή θάλασσα, ἐνῶ τά καράβια κρατοῦσαν ὅλο τό μεταξύ διάστημα, κλείνοντας ἔτσι τόν κόλπο· καί διοικητής τοῦ στόλου ἦταν ὁ Πολυάνθης ἀπό τήν Κόρινθο. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε, ξεκινώντας ἀπό τή Ναύπακτο μέ τριάντα τρία καράβια (καί στρατηγό τό Δίφιλο) ἀρμένισαν καταπάνω τους. Οἱ Κορίνθιοι στήν ἀρχή δέν κινήθηκαν, ἔπειτα ὅμως, ὅταν ὑψώθηκε τό σῆμα καί θεώρησαν πὼς εἶχε ἔρθει ἡ κατάλληλη στιγμή, ὄρμησαν ἐναντία στοὺς Ἀθηναίους, κι ἔγινε ναυμαχία. Πολλή ὥρα πολεμοῦσαν μέ πείσμα χωρίς νά ὑποχωρεῖ κανένας τους, κι οἱ Κορίνθιοι ἔχασαν τρία καράβια· ἀπό τ' ἀθηναϊκά δέ βυθίστηκε, εἰν' ἀλήθεια, κανένα ὀλότελα, κάπου ἑφτά ὅμως καταστράφηκαν καί δέν μποροῦσαν ν' ἀρμενίσουν γιατί τά κορινθιακά καράβια τά εἶχαν χτυπήσει στήν πλώρη μέ τά ἔμβολά τους κι ἔσπασαν τά καταστρώματα πού ἐξεῖχαν πέρα ἀπάνω ἀπό τά κουπιά· γι' αὐτό ἀκριβῶς εἶχαν κάνει οἱ Κορίνθιοι τήν ἐπένδυση στίς πλώρες τῶν καραβίων τους πιό χοντρή. Ἐφοῦ λοιπόν ναυμάχησαν πολλή ὥρα σάν ἰσόπαλα, ἔτσι ὥστε ὁ καθένας νά μπορεῖ ν' ἀξιώνει πὼς νίκησε, μπόρεσαν μολοτοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι νά πάρουν ὅλα τά ναυάγια, γιατί ὁ ἄνεμος τά ἔσπρωχνε πρὸς τό πέλαγος, κι ἐπειδή οἱ Κορίνθιοι δέν ἐπανελάβαν τήν ἐφοδο· ἔτσι χωρίστηκαν ὁ ἕνας στόλος ἀπό τόν ἄλλο, καί κανεῖς δέν κυνήγησε τόν ἀντίπαλο, οὔτε πιάστηκαν αἰχμάλωτοι ἀπό καμιά πλευρά· γιατί ἀπό τή μιά οἱ Κορίνθιοι καί οἱ Πελοποννήσιοι, πού εἶχαν ναυμαχήσει κοντά στή στεριά, ἦταν εὐκολο νά σωθοῦν, κι ἀπό τήν ἄλλη κανένα καράβι τῶν Ἀθηναίων δέν εἶχε βουλιάξει. Κι ἀφοῦ ξεμάκρυναν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρμενίζοντας πρὸς τή Ναύπακτο, ἔστησαν τρόπαιο οἱ Κορίνθιοι μέ τήν ἐντύπωση πὼς νίκησαν, μιά καί εἶχαν καταντήσει ἅμαχα περισσό-

τερα ἐχθρικά καράβια παρά οἱ ἄλλοι δικά τους· νόμιζαν πῶς καί γι' αὐτό καί μόνο τό λόγο δέν μπορούσε νά θεωρηθεῖ πῶς νικήθηκαν, γιατί δέ νίκησαν οὔτε κι οἱ ἄλλοι ἔστω κι ἂν δέν εἶχαν αὐτοὶ νικήσει μέ μεγάλη ὑπεροχή. Ὅταν ἔφυγαν ὁμως οἱ Πελοποννήσιοι καί διαλύθηκε ὁ στρατός τῆς στεριάς, πῆγαν οἱ Ἀθηναῖοι κι ἔστησαν κι αὐτοὶ τρόπαιο στήν Ἀχαΐα, ὡς νικητές· τό τρόπαιο στήθηκε κάπου εἴκοσι στάδια ἀπό τόν Ἐρινεό, ὅπου εἶχαν κάνει τή βάση τους οἱ Κορίνθιοι. Ἔτσι τελείωσε λοιπόν ἡ ναυμαχία τούτη.

Ὁ Δημοσθένης καί ὁ Εὐρυμέδων στό Ρήγιο.

35. Στή Σικελία, ὁ Δημοσθένης κι ὁ Εὐρυμέδων, ὅταν ἐτοιμάστηκαν οἱ Θούριοι νά λάβουν μέρος στήν ἐκστρατεία τους μέ ἑφτακόσιους βαριά ἀρματωμένους στρατιῶτες καί τριακόσιους ἀκοντιστές, πρόσταξαν τά καράβια τους ν' ἀρμενίσουν γιαλό - γιαλό πρὸς τήν ἐπικράτεια τοῦ Κρότωνα· αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἀφοῦ ἔκαναν γενική ἐπιθεώρηση τοῦ πεζικοῦ, τοὺς ὀδήγησαν πρῶτα στόν ποταμό Σύβαρη ἀφοῦ διέσχισαν τό ἔδαφος τῶν Θουριῶν. Ὅταν ὁμως ἔφτασαν στόν ποταμό Ὑλία, καί οἱ Κροτωνιάτες, στέλνοντας πρέσβεις νά τοὺς προειδοποιήσουν, τοὺς δήλωσαν πῶς δέν εἶχαν καμιά ὄρεξη ν' ἀφήσουν τό στρατό τους νά περάσει μέσ' ἀπό τή χώρα τους, κατέβηκαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τήν παραλία καί κατασκήνωσαν κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ὑλία. Καί τά καράβια τοὺς ἀντάμωσαν ἐκεῖ ἀκριβῶς. Τήν ἄλλη μέρα λοιπόν μάρκαραν ὅλο τό στρατό στά καράβια, κι ἀρμένιζαν κοντά στήν παραλία, πιάνοντας στίς διάφορες πολιτείες, ἐξόν ἀπό τοὺς Λοκρούς, ὡς πού ἔφτασαν στήν Πέτρα, τῆς χώρας τῶν Ρηγίων.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΡΑΚΟΥΣΣΣ

(κεφ. 36 - 41)

Προσαρμογή τῶν πλοίων.

36. Οἱ Συρακούσιοι στό μεταξύ, μαθαίνοντας πῶς ἔρχονταν αὐτοὶ καταπάνω τους μέ τά καράβια, ἤθελαν νά κάνουν καινούργια ἔξοδο νά ναυμαχήσουν καί νά τοὺς χτυπήσουν συγχρόνως καί μέ τήν ὑπόλοιπη στρατιωτική τους δύναμη, τό πεζικό, πού εἶχαν συγκροτήσει ἀκριβῶς γι' αὐτό τό σκοπό, θέλοντας νά προφτάσουν νά τό κάνουν πρὶν ἔρθουν οἱ ἐνισχύσεις. Καί εἶχαν ἐτοιμάσει τόν ὑπόλοιπο στόλο τους κατά τόν τρόπο πού συμπέ-

ραναν από την προηγούμενη ναυμαχία πώς θά τούς ἔδινε τήν ὑπεροχή· εἶχαν κοντήνει τίς πλώρες τῶν караβιῶν τους, κá-νοντάς τα πιό γερά καί εἶχαν προσθέσει πάνω στίς πλώρες χον-τρές ἐπενδύσεις ἀπό ξύλο κι ἀπό πάνω τίς εἶχαν στερεώσει μέ ἐγκάρσια δοκάρια πού τίς συνέδεναν μέ τά τοιχώματα τῶν κα-ραβιῶν ἔξω καί μέσα· τά στηρίγματα εἶχαν μάκρος ὡς ἔξι πῆ-χες· μέ τόν ἴδιο τρόπο εἶχαν κι οἱ Κορίνθιοι ἐπισκευάσει τίς πλώρες τους ὅταν ναυμάχησαν μέ τ' ἀθηναϊκά καράβια τά λιμενισμένα στή Ναύπακτο. Γιατί θεώρησαν οἱ Συρακούσιοι πώς πολεμώντας μέ τ' ἀθηναϊκά καράβια, πού δέν ἦταν ναυ-πηγημένα κατά τόν ἴδιο τρόπο, ἀλλά εἶχαν πλώρες στενές κι ἀδύναμες γιατί δέν πολεμοῦσαν πλώρη μέ πλώρη, ἀλλά χρησιμοποιοῦσαν τά ἔμβολά τους ἀρμενίζοντας γύρω στά ἔχθρικά καράβια γιά νά τά χτυπήσουν στά πλάγια, θεώρησαν λοιπόν πώς ἔτσι θά ὑπερισχύσουν καί πώς ἡ ναυμαχία μέσα στό μεγάλο λιμάνι, πού θά γινόταν σέ χῶρο σχετικά περιορισμένο μέ πολλά καράβια μαζί, θά τούς ἐβγαίνει σέ καλό· γιατί ἄν χρησιμοποιοῦ-σαν τά ἔμβολά τους ἀπέναντι στίς πλώρες τῶν ἀντιπάλων, θά χτυποῦσαν μέ στέρεα καί χοντρά μέρη σκάφη κούφια καί ἀδύ-ναμα. Κι οἱ Ἄθηναῖοι δέ θά μπορούσαν, στό στενό χῶρο, ν' ἀρ-μενίζουν γύρω στά δικά τους καράβια γιά νά τούς χτυπήσουν ἀπό τά πλάγια, οὔτε νά ὀρμοῦν ἀνάμεσα σέ δυό καράβια σπά-ζοντας τά κουπιά τους· καί σ' αὐτά τά δυό σημεῖα τῆς ναυτικῆς τους τέχνης στηρίζονταν τό περισσότερο οἱ Ἄθηναῖοι· καί οἱ Συ-ρακούσιοι θά τούς ἐμπόδιζαν ὅσο μπορούσαν νά τά χρησιμοποιεῖ-σουν, ἀπό τή μιά κοιτάζοντας νά μήν ἀφήνουν ἀρκετό χῶρο γιά νά περνοῦν ἀνάμεσα σέ δυό καράβια, κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ στενός χῶρος δέ θά τούς ἄφηνε ν' ἀρμενίζουν γύρω στά καράβια τους· καί θά χρησιμοποιοῦσαν αὐτοῖ οἱ ἴδιοι σέ μεγάλη κλίμακα ἐκεῖνο πού φαινόταν ἄλλοτε ἀδεξιότητα τῶν πλοίαρχων, δηλαδή τή σύγ-κρουση πλώρη μέ πλώρη· γιατί ἀπ' αὐτή ἀκριβῶς θ' ἀναπλή-ρωναν περισσότερο τήν ἔλλειψη πείρας, ἀφοῦ δέ θά ἦταν δυ-νατό στούς Ἄθηναίους νά κάνουν πίσω ὅταν στριμώχνονταν, καί νά ὑποχωρήσουν πουθενά ἄλλοῦ παρά στή στεριά, κι αὐτό ἀκόμα ἀπό μικρή ἀπόσταση καί σέ λίγο τόπο, ἀκριβῶς στό δικό τους στρατόπεδο· ὅσο γιά τό ὑπόλοιπο λιμάνι, θά τό ὄριζαν αὐτοῖ.

Κι όταν οί Ἄθηναῖοι θά ὑποχωροῦσαν ὅλοι μαζί στό ἴδιο στενό μέρος, ἄν χτυπιοῦνταν πουθενά πιά βίαια, ἀπό μικρή ἀπόσταση καί στριμωγμένοι ὅλοι μαζί στόν ἴδιο τόπο, θά ἔπεφταν ὁ ἕνας πάνω στόν ἄλλο καί θά γινόταν μεγάλη ἀναταραχή (κι αὐτό ζημίωσε τοὺς Ἄθηναίους περισσότερο ἀπό καθετὶ ἄλλο, πού δέν εἶχαν τό ἐλεύθερο νά ὑποχωροῦν σ' ὅποιαδήποτε μεριά τοῦ μεγάλου λιμανιοῦ, ὅπως μποροῦσαν νά τό κάνουν οἱ Συρακούσιοι)· ἀπό τήν ἄλλη μεριά δέ θά μποροῦσαν ν' ἀρμενίσουν γύρω στά ἐχθρικά καράβια γιά νά βγοῦν στ' ἀνοιχτά ἐφόσον οἱ Συρακούσιοι εἶχαν τή δυνατότητα νά ἐπιτεθοῦν ἀπό τήν ἀνοιχτή θάλασσα καί νά ὑποχωρήσουν στ' ἀνοιχτά, μιά καί οἱ Ἄθηναῖοι εἶχαν πιά χάσει τό Πλημμύριο, πού τοὺς ἦταν τώρα ἐχθρικό καί ἡ εἴσοδος τοῦ λιμανιοῦ δέν ἦταν μεγάλη.

*Ἐπίθεση τῶν
Συρακουσίων.*

37. Τέτοια λοιπόν στοχάζονταν οἱ Συρακούσιοι ἀναφορικά μέ τήν τέχνη καί τή δύναμή τους· κι εἶχαν συγχρόνως πάρει περισσότερο θάρρος ἀπό τήν προηγούμενη ναυμαχία, καί γι' αὐτό ἐπιτέθηκαν στοὺς Ἄθηναίους μέ τό στρατό καί τά καράβια μαζί. Τό πεζικό τό εἶχε βγάλει λίγο πρωτύτερα ὁ Γύλιππος ἔξω ἀπό τήν πολιτεία καί φέρεي κοντά στό τεῖχος τῶν Ἀθηναίων, στήν πλευρά πού ἔβλεπε πρὸς τά ἐκεῖ· κι ἀπό τό Ὀλυμπιεῖο ὅλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ, οἱ βαριά ἀρματωμένοι καί οἱ ἰππεῖς καί οἱ βοηθητικοί μέ τήν ἐλαφριά ἀρματωσιά πῆγαν νά χτυπήσουν τό τεῖχος ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Ἀμέσως κατόπιν ἀρμένισαν γιά τήν ἐπίθεση τά καράβια τῶν Συρακουσίων καί τῶν συμμάχων τους. Οἱ Ἄθηναῖοι πάλι, ἐνῶ στήν ἀρχή νόμισαν πὼς οἱ ἐχθροὶ θά ἔκαναν δοκιμαστικὴ ἐπίθεση μόνο μέ τό πεζικό, ὅταν ἐξαφνα εἶδαν καί τά καράβια νά ἔρχονται καταπάνω τους, ἔπεσαν σέ ταραχή: ἄλλοι ἔτρεχαν πάνω στά τεῖχη, κι ἄλλοι βγῆκαν μπροστά στά τεῖχη καί παρατάχτηκαν γιά ν' ἀποκρούσουν τόν ἐχθρό πού πλησίαζε, κι ἄλλοι τέλος πῆγαν ν' ἀποκρούσουν ἐκείνους πού πλησίαζαν γρήγορα ἀπό τό Ὀλυμπιεῖο καί πού ἦταν πολλοὶ ἰππεῖς καί στρατιῶτες μέ ἀκόντια· ἄλλοι πάλι ἔτρεχαν πρὸς τά καράβια ἢ ἔτρεχαν νά ὑπερασπίσουν τήν παραλία. Ὅταν ἐπάνδρωσαν τά καράβια, ἀνοιχτήκαν ἐνάντια στόν ἐχθρό, ἐβδομήντα πέντε καράβια. Οἱ Συρακούσιοι εἶχαν ὡς ὀγδόντα.

38. Κατά τό μεγαλύτερο διάστημα τῆς ἡμέρας, δοκίμαζαν ὁ ἕνας τή δύναμη τοῦ ἄλλου, ρίχνοντας τά καράβια τους στήν ἐπίθεση ἢ ὑποχωρώντας· κι ἀφοῦ κανεῖς ἀπό τούς δυό δέν κατάφερε νά κερδίσει κανένα πλεονέκτημα πού ν' ἀξίζει νά τό ἀναφέρομε, ἐξόν πού βούλιαξαν οἱ Συρακούσιοι ἕνα ἢ δυό ἀθηναϊκά καράβια, χωρίστηκαν διακόπτοντας τή συμπλοκή· καί τήν ἴδια ὥρα ξεμάκραινε κι ἀπό τά τείχη ὁ πεζός στρατός τῶν Συρακουσίων.

*Διακοπή τῆς
συμπλοκῆς.*

Τήν ἄλλη μέρα οἱ Συρακούσιοι δέν κινήθηκαν καί δέν ἔδωσαν κανένα σημάδι τί λογιῆς ἐπιχείρηση εἶχαν σκοπό νά κάνουν· ὁ Νικίας ὅμως, βλέποντας πώς εἶχαν βγεῖ ἰσόπαλοι στή ναυμαχία καί προσδοκώντας πώς θά ἔκαναν οἱ ἐχθροὶ καινούργια ἐπίθεση, ἔβαλε τούς πλοίαρχους νά διατάξουν νά ἐπισκευάσουν ὅσα καράβια τυχόν εἶχαν πάθει ζημιές· ἐπίσης παρέταξε φορτηγά πλοῖα μπροστά ἀπό τούς πασσάλους πού εἶχαν μῆξει καί πού τούς χρησίμευαν ἀντί γιά κλειστό λιμάνι. Κι ἔβαλε τά φορτηγά ν' ἀράξουν σέ ἀπόσταση ἐξήντα - ἑβδομήντα μέτρων τό ἕνα ἀπό τ' ἄλλο, ἔτσι ὥστε, ἂν βρισκόταν κανένα καράβι σέ δύσκολη θέση νά ἔχει ἀσφαλισμένο καταφύγιο καί νά μπορεῖ νά ξαναβγεῖ σ' ἀνοιχτά ὅποτε ἤθελε. Καί πέρασαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅλη τήν ἡμέρα, ὥσπου νύχτωσε, κάνοντας αὐτές τίς ἐτοιμασίες.

39. Τήν παράλλη μέρα ἔβαλαν μπρός οἱ Συρακούσιοι τήν ἴδια ἐπίθεση, ὅπως καί τήν περασμένη φορά, μόνο πιό νωρίς τό πρωί, καί συγκρούστηκαν μέ τούς Ἀθηναίους πάλι μέ τό στρατό καί τό ναυτικό. Καί παρατάζοντας τά καράβια ἐνάντια στούς Ἀθηναίους, πέρασαν πάλι μεγάλο μέρος τῆς ἡμέρας δοκίμαζοντας ὁ ἕνας τή δύναμη τοῦ ἄλλου· ὥσπου ὁ Ἀρίστων, ὁ γιός τοῦ Πυρρίχου, ἀπό τήν Κόρινθο, ὁ καλύτερος πλοίαρχος ἀπ' ὅσους πολεμοῦσαν μέ τούς Συρακουσίους, ἔπεισε τούς συγκυβερνήτες του στό ναυτικό, νά στείλουν μήνυμα στούς ὑπεύθυνους γιά τίς ἐπιχειρήσεις μέσα στήν πολιτεία, νά διατάξουν νά μεταφερθεῖ ὅσο γίνεται γρηγορότερα ἢ ἀγορά ὄλων τῶν εἰδῶν στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ· κι ὅσα φαγώσιμα ἔχει ὁ καθένας νά τά πάει ὅλα ἐκεῖ καί νά τούς ἀναγκάσουν νά τά πουλήσουν· μ' αὐτόν τόν τρόπο βγάζοντας τούς ναῦτες ἔξω δίπλα στά κα-

*Τέχνασμα τοῦ
Ἀρίστων.*

ράβια νά τούς αφήσουν νά δειπνήσουν άμέσως εκεί - δά, και σέ λίγη ώρα μέσα, πάλι τήν ίδια μέρα, νά ξαναμπαρκάρουν και νά επιτεθοῦν και πάλι στους Ἄθηναίους, πού δέ θά τό περίμεναν ⁴⁰.

*Ἐπίθεση τῶν
Συρακουσίων.
Σύγκρουση.*

40. Πείστηκαν λοιπόν οἱ Συρακούσιοι συμπλοίαρχοι τοῦ Ἀρίστωνα κι ἔστειλαν τό μήνυμα· ἔτσι ἐτοιμάστηκε ἡ ἀγορά, κι οἱ Συρακούσιοι γύρισαν τά μπρός πίσω κι ἀρμένισαν πρὸς τήν πολιτεία, κι ἀποβιβάστηκαν και γευμάτισαν ἐκεῖ πού ἦταν· οἱ Ἄθηναῖοι πάλι, νομίζοντας πὸς αὐτοῖ γύριζαν πίσω μέ τήν ἐντύπωση πὸς εἶχαν νικηθεῖ ἀπ' αὐτούς, δηλαδή τούς Ἄθηναίους, βγήκαν κι αὐτοῖ μέ τήν ἡσυχία τους ἀπό τά καράβια κι ἄρχισαν νά φροντίζουν τόσο γιά τίς ἄλλες δουλειές τους, ὅσο και γιά τήν ἐτοιμασία τοῦ φαγητοῦ, μέ τήν ἰδέα πὸς τουλάχιστο γιά τήν ἡμέρα ἐκείνη δέν μπορούσε πιά νά γίνει ναυμαχία. Ξαφνικά ὅμως, μπαρκάροντας οἱ Συρακούσιοι, ἀρμένισαν και πάλι καταπάνω τους· μπῆκαν κι οἱ Ἄθηναῖοι στά καράβια μέ πολλή φασαρία και ἀκατάστατα, και χωρὶς νά ἔχουν φάει οἱ περισσότεροι, και μέ μεγάλη δυσκολία ξεκόλλησαν ἀπό τή στεριά και βγήκαν στό πέλαγο. Καί γιά λίγη ώρα κρατήθηκαν μακρὰ ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον, και φυλάγονταν νά μήν κινδυνέψουν· ὕστερα ὅμως θεώρησαν οἱ Ἄθηναῖοι πὸς εἶναι κρίμα νά ταλαιπωροῦνται ἀπό τήν ἴδια τους ἀναβλητικότητα, και νά ἐξαντληθοῦν ἀπό τήν κούραση και πὸς καλύτερο θά ἦταν νά ὀρμήσουν ὅσο πῖο γρήγορα γινόταν στή συμπλοκή ⁴¹ και δόθηκε τό πρόσταγμα ⁴², κι ἀρμενίζοντας πρὸς τόν ἐχθρό, συγκρούστηκαν. Οἱ Συρακούσιοι δέ λύγισαν μέ τήν ἐπίθεση, ἀλλά κράτησαν τίς θέσεις τους, και χρησιμοποιώντας τήν ταχτική τῆς σύγκρουσης πλῶρη μέ πλῶρη, ὅπως τό σκόπευαν ἀπό καιρό ὅταν μεταρρῦθμισαν τήν κατασκευή τῶν караβιῶν τους, ἄρχισαν νά σπάζουν μέ τά ἔμβολα μεγάλο μέρος τῶν καταστροφμάτων τῶν ἀθηναϊκῶν караβιῶν, πού ἐξεῖχαν πέρα ἀπό τίς σειρές τῶν κουπιῶν· και οἱ ἀκοντιστές πού εἶχαν οἱ Συρακούσιοι πάνω στά καταστρώματα ἐρίχναν στους Ἄθηναίους ἀδιάκοπα και τούς προξενούσαν μεγάλες ἀπώλειες· ἀκόμα περισσότερο κακό ἔκαναν οἱ βάρκες τῶν Συρακουσίων, πού ἀρμένιζαν γύρω - γύρω στά πολεμικά και χώνονταν κάτω ἀπό

τά μεγάλα κουπιά τῶν караβιῶν τοῦ ἐχθροῦ, καί πλέοντας παράλληλα μ' αὐτά, χτυποῦσαν ἀπό κεῖ-κάτω τούς ναῦτες μέ τ' ἀκόντιά τους.

41. Τέλος, πολεμώντας μέ τούς τρόπους αὐτούς καί βά-ζοντας ὅλα τους τά δυνατά νίκησαν οἱ Συρακούσιοι, κι οἱ Ἄθ-θηναῖοι, ὑποχωρώντας κατέφυγαν πίσω ἀπό τήν προφύλαξη τῶν φορτηγῶν τους πλοίων καί μπῆκαν στό τεχνητό τους λι-μάνι. Τά καράβια τῶν Συρακουσίων τούς κυνήγησαν ὡς τά φορτηγά· ἐκεῖ ὁμως τούς ἐμπόδισαν τά μεγάλα βίντσια πού ὑψώνονταν πάνω ἀπό τά φορτηγά καί διασταυρώνονταν πάνω ἀπό τά περάσματα μεταξύ τους καί πού εἶχαν κρεμασμένα στήν ἄκρη τους δελφίνια μολυβένια ⁴³. Δυό Συρακούσια καράβια, παρασυρμένα ἀπό τόν ἐνθουσιασμό τῆς νίκης, προσέγγισαν πολύ σ' αὐτά καί καταστράφηκαν, τό ἕνα μάλιστα πιάστηκε μαζί μέ ὄλο του τό πλήρωμα. Οἱ Συρακούσιοι, ἀφοῦ βούλια-ξαν ἐφτά καράβια τῶν Ἀθηναίων καί χτύπησαν πολλά ἄλλα, πιάνοντας αἰχμάλωτους τούς περισσότερους ἄντρες ἀπό τά πλη-ρώματά τους καί σκοτώνοντας ἄλλους, ἔφυγαν ἀπό τόν τόπο τῆς ναυμαχίας· κι ἔστησαν τρόπαια καί γιά τίς δυό ναυμαχίες, καί εἶχαν τώρα πιά στέρεη τήν πεποίθηση πώς θά βάλουν στό χέρι καί τό ἐχθρικό πεζικό. Ἄρχισαν λοιπόν ἀμέσως νά προε-τοιμάζονται μέ τό σκοπό νά ἐπιτεθοῦν πάλι καί στά δυό.

*Νίκη τῶν Συ-
ρακουσίων.*

ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΥΡΥΜΕΔΟΝΤΑ (κεφ. 42 - 45)

42. Ἐντωμεταξύ φτάνουν ὁ Δημοσθένης καί ὁ Εὐρυμέδων φέρνοντας τίς ἐνισχύσεις πού εἶχαν στείλει οἱ Ἀθηναῖοι, πού συνολικά, μαζί μέ τά ξένα, ἔκαναν ἑβδομήντα τρία καράβια κι ἀπάνω - κάτω πέντε χιλιάδες βαριά ἄρματωμένους στρατιῶ-τες τῆς Ἀθήνας καί τῶν συμμαχικῶν πόλεων· ἐπίσης καί πολ-λούς ἀκοντιστές καί σφεντονῆτες καί τοξότες, Ἕλληνες καί ξένους, καί ἀρκετά ἄλλα ἐφόδια, πού ἔφταναν γιά ὄλο τό στρά-τευμα, καθώς καί ὄπλισμό. Καί οἱ Συρακούσιοι καί οἱ σύμμα-χοί τους τά ἔχασαν κυριολεχτικά μόλις τά εἶδαν αὐτά· δέ θά ἔπαιρνε λοιπόν ποτέ τέλος ἡ προσπάθειά τους ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτόν τόν κίνδυνο; Γιατί ἔβλεπαν πώς ἡ ἐπιχείρηση τῆς

*Ἀπόφαση
τοῦ Δημοσθέ-
νη γιά ἄμεση
δράση.*

Δεκέλειας δέν ἐμπόδισε νά ῥθει ἐναντιὰ τοὺς στρατὸς ἰσάριθμος καί παρόμοιος στήν κατάρτισή του μέ τό πρῶτο ἐκστρατευτικό σῶμα, καί πὼς ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων ἐφανιζόταν πρὸς ὄλες τίς κατευθύνσεις μεγάλη. Τό πρῶτο στράτευμα πάλι, πού μόλις εἶχε συνέρθει κάπως ἀπό τίς συμφορές του, πήρε τώρα καινούργια δύναμη καί κουράγιο. Ὁ Δημοσθένης λοιπόν, ὅταν ἔφτασε καί εἶδε πὼς ἦταν ἡ κατάσταση, θεώρησε πὼς δέν τοῦ ἐπιτρεπόταν νά χρονοτριβῆσει διόλου, οὔτε νά πάθει ὅ,τι ἔπαθε ὁ Νικίας· (γιατί ὅταν εἶχε φτάσει στήν ἀρχή ὁ Νικίας, τόν φοβήθηκαν πολὺ οἱ ἀντίπαλοι, ἐπειδὴ ὅμως δέν ἔκανε ἐπίθεση στίς Συρακοῦσες, ἀλλὰ ξεχειμώνιασε στήν Κατάνη, τόν καταφρόνησαν, καί πρόφθασε νά ῥθει ὁ Γύλιππος μέ στρατό ἀπό τήν Πελοπόννησο, πού δέ θά εἶχαν κἀν στείλει νά ζητήσουν οἱ Συρακοῦσιοι ἂν τοὺς εἶχε χτυπήσει κατευθεία ἐκεῖνος⁴⁴· γιατί ἐνῶ πίστευαν στήν ἀρχή πὼς εἶναι ἄξιοι ν' ἀντικρύσουν μόνοι τοὺς τοὺς Ἀθηναίους, θά εἶχαν τότε καταλάβει πὼς εἶναι κατώτεροι καί θά βρίσκονταν ἀποκλεισμένοι μέ τό τεῖχος τῶν Ἀθηναίων, ὥστε ἀκόμα κι ἂν ἔστειλναν νά ζητήσουν βοήθεια, δέ θά τοὺς ὠφελοῦσε ὅσο τοὺς εἶχε ὠφελήσει τώρα)· καθὼς λοιπόν στοχάζονταν αὐτά ὁ Δημοσθένης, καί ξέροντας πὼς κι αὐτός ὁ ἴδιος, τήν πρώτη ἐκείνη μέρα ἔσπερνε τό μεγαλύτερο τρῶμο στοὺς ἐχθρούς, ἤθελε νά ἐκμεταλλεῦται ὅσο τό δυνατό γρηγορότερα κι ὡς τό ἀκρότατο ὄριο τῆ σημερινῆ ταραχῆ τοῦ στρατοῦ τους. Καί βλέποντας πὼς τό περιτείχισμα τῶν Συρακοῦσιων, πού μ' αὐτό εἶχαν ἐμποδίσει τοὺς Ἀθηναίους νά συμπληρώσουν τήν κύκλωσή τους, ἦταν μονό τεῖχος, καί πὼς ἂν γινόταν αὐτός κύριος τῆς ἀνηφοριᾶς πρὸς τίς Ἐπιπολές, καθὼς καί τοῦ στρατόπεδου πού εἶχαν ἐγκαταστήσει ἐκεῖ - πάνω, θά τό κυρίευε εὐκολα (γιατί δέν μπορούσε νά κρατηθεῖ ἂν τοῦ γινόταν γερὴ ἔφοδος) βιαζόταν νά ἐπιχειρήσει τήν ἐπίθεση· νόμιζε πὼς ὁ τρόπος αὐτός θά ἴδινε τέλος στόν πόλεμο κι ἦταν ὁ πιό σύντομος· γιατί εἴτε, ἂν πετύχαινε, θά ἴπαιρνε τίς Συρακοῦσες, ἢ θά ἴφερνε πίσω στήν Ἀθήνα ὀλόκληρο τό ἐκστρατευτικό σῶμα καί δέ θά φθείρονταν ἄσκοπα οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι, πού εἶχαν πάρει μέρος στήν ἐκστρατεία, οὔτε ὀλόκληρη ἡ πολιτεία. Πρῶτα λοιπόν, βγαί-

νοντας από τό στρατόπεδο ἔκαναν ἐπιδρομές οἱ Ἀθηναῖοι καί ρήμαξαν τήν ὑπαιθρο τῶν Συρακουσῶν γύρω στόν Ἄναπο ποταμό καί μέ τό στρατό καί τά καράβια τους ἔγιναν κύριοι τοῦ περιγύρου, ὅπως ἦταν στήν ἀρχή (γιατί οὔτε ἀπό τή στεριά οὔτε ἀπό τή θάλασσα δέ βγήκαν μπροστά νά τους χτυπήσουν οἱ Συρακούσιοι, ἐξόν οἱ ἵππεις καί οἱ ἀκοντιστές ἀπό τό Ὀλυμπιεῖο).

43. Δεύτερο, ἀποφάσισε ὁ Δημοσθένης νά κάνει μιᾶ δοκιμαστική ἐπίθεση στό τεῖχος ⁴⁵ μέ πολιορκητικές μηχανές. Ὅταν ὁμως τίς πλησίασε στό τεῖχος, ἄρχισαν νά τίς καῖνε οἱ ἐχθροὶ πού ἀμύνονταν ἀπό κεῖ - πάνω, καί κάνοντας ἐπίθεση, μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό ἀπό πολλές μεριές συγχρόνως, ἀποκρούστηκαν ὅλοι· τότε πιά σχημάτισε τή γνώμη ὁ Δημοσθένης πῶς δέν ἔπρεπε νά χάνουν πιά τόν καιρό τους, ἀλλ' ἀφοῦ ἔπαισε καί τό Νικία καί τούς ἄλλους ἐπιτελικούς τοῦ στρατοῦ, ἀνέλαβαν ὅλοι τήν ἐπίθεση ἐναντία στίς ἴδιες τίς Ἐπιπολές. Καί πίστευε βέβαια πῶς μέ τό φῶς τῆς ἡμέρας ἦταν ἀδύνατο νά μὴν τούς πάρουν εἶδηση ἐνῶ πλησίαζαν κι ἀνέβαιναν· γι' αὐτό παράγγειλε πέντε μερῶν τρόφιμα, καί παίρνοντας μαζί του τούς χτίστες καί τούς πετροπελεκητές κι ὄση ἐξάρτυση θά χρειαζόταν νά ἔχουν μαζί τους γιά νά χτίσουν τεῖχος ἂν νικήσουν, αὐτός ὁ ἴδιος, μαζί μέ τόν Εὐρυμέδοντα καί τόν Μένανδρο ξεκίνησε μέ ὀλόκληρο τό στρατό ⁴⁶ μετὰ τήν πρώτη νυκτοφυλακή καί προχώρησε πρὸς τίς Ἐπιπολές· ὁ Νικίας ὁμως ἀπόμεινε πίσω μέσα στά ὀχυρωμένα μέρη. Κι ὅταν βρέθηκαν στίς ὑπάρειες ἀπό τήν πλευρά τοῦ Εὐρύηλου, ἀπ' ὅπου εἶχε ἀνεβεῖ στήν ἀρχή - ἀρχή καί τό προηγούμενο στράτευμα, χωρίς νά τους πάρουν εἶδηση οἱ Συρακούσιοι, ἀνέβηκαν καί κυριέψαν τό ὀχύρωμα τῶν Συρακουσίων πού ἦταν ἐκεῖ, καί σκότωσαν μερικούς ἀπό τούς φρουρούς· οἱ περισσότεροί τους, ὁμως, ξέφυγαν κι ἔτρεξαν πρὸς τά στρατόπεδα· καί ὑπῆρχαν τρία στρατόπεδα πάνω στίς Ἐπιπολές, ἓνα τῶν Συρακουσίων, ἓνα τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν, κι ἓνα τῶν ἔξω συμμάχων· αὐτοὶ ἔδωσαν τήν εἶδηση γιά τήν ἐφοδο, καί τό εἶπαν καί στοὺς ἐξακόσιους Συρακουσίους πού φρουροῦσαν μπροστά - μπροστά στό τμήμα αὐτό τῶν Ἐπιπολῶν. Αὐτοὶ ἔτρεξαν εὐθύς ν' ἀποκρού-

*Ἐπίθεση τῶν
Ἀθηναίων ἐ-
ναντίον τῶν
Ἐπιπολῶν.*

σουν τήν ἔφοδο, κι ὁ Δημοσθένης κι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπασαν ἀπάνω τους, ἐνῶ ἀμύνονταν παλληκαρίσια, καί τούς ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσουν. Κι οἱ Ἀθηναῖοι προχώρησαν ἀμέσως καί γρήγορα γιά νά μή χαλαρώσει ἡ δομή τους, νά τελειώσουν τούς σκοπούς πού γι' αὐτούς εἶχαν ἔρθει· ἄλλοι πάλι ἀπό τήν ἀρχή ὄρμησαν πρὸς τό ἐγκάρσιο τεῖχος τῶν Συρακουσίων, κι ἐπειδὴ οἱ φρουροὶ δέν μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν στήν ἔφοδό τους, τό κυρίεψαν καί γκρέμισαν τούς πύργους. Οἱ Συρακούσιοι τώρα κι οἱ σύμμαχοί τους, κι ὁ Γύπιλος μέ τούς δικούς του, ἔτρεξαν νά ἐνισχύσουν τήν ἄμυνα ἀπό τά μπροστινὰ ὀχυρώματα· κι ἐπειδὴ τέτοιο τόλμημα τῆ νύχτα δέν τό περίμεναν, ρίχτηκαν πάνω στούς Ἀθηναίους κατάπληκτοι καί στήν ἀρχή ὑποχώρησαν μπρὸς στήν ὀρμή τους· ἀλλά ἐνῶ τώρα πιά οἱ Ἀθηναῖοι προχωροῦσαν μέ σχετική ἀκαταστασία, μέ τήν ἰδέα πὼς εἶχαν κιάλας νικήσει, καί βιάζονταν νά φτάσουν τό γρηγορότερο στά ἐχθρικά τμήματα πού δέν τά εἶχαν ἀκόμα πολεμήσει, γιά νά μήν μπορέσουν αὐτοὶ νά στραφοῦν καί νά συγκεντρωθοῦν ἐναντίά τους, ἂν χαλάρωναν τήν ἔφοδό τους, τούς ἀντιστάθηκαν πρῶτοι οἱ Βοιωτοὶ καί κάνοντας ἀντεπίθεση, τούς ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσουν καί νά τραποῦν σέ φυγή.

Σύγκρουση καί ἦτα τῶν Ἀθηναίων.

44. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό ἔπασαν οἱ Ἀθηναῖοι σέ μεγάλη ταραχὴ καί ἀμηχανία, τόσο πού δέν ἦταν εὐκόλο νά πληροφορηθεῖ κανεὶς μέ ποιό τρόπο συνέβη τό καθετί ἀπὸ κανέναν ἀπὸ τά δύο μέρη. Γιατί μέ τό φῶς τῆς ἡμέρας φαίνονται βέβαια τά πράματα καθαρότερα, ὅμως οὔτε κι ἔτσι δέν τά ξέρουν ὅλα ὅσοι πήρανε μέρος σέ μιά μάχη, ἐξὸν ἐκεῖνοι πού παραβρέθηκαν στό καθένα, κι αὐτοὶ μόλις καί μετὰ βίας· ἀπὸ μιά μάχη ὅμως πού ἔγινε τῆ νύχτα, κι αὐτὴ ἦταν ἡ μόνη νυχτερινὴ σύγκρουση μεγάλων στρατοπέδων πού ἔγινε σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο, πὼς θά μποροῦσε κανεὶς νά τό μάθει καθαρά⁴⁷; Γιατί ἔφεγγε βέβαια τό φεγγάρι μέ λάμψη πολλή, ἔβλεπαν ὅμως ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅπως εἶναι φυσικό νά βλέπουν στό φεγγαρόφωτο, νά διακρίνουν δηλαδὴ τό σχῆμα τοῦ κορμιοῦ ἀπὸ κάποια ἀπόσταση, ἀλλά νά μήν εἶναι βέβαιοι πὼς ξεχωρίζουν τά χαρακτηριστικὰ του. Καί πολλοὶ στρατιῶτες κι ἀπὸ τά δύο μέρη στριφογύριζαν

καί σπρώχνονταν σ' ένα μικρό χώρο. Κι από τούς Ἀθηναίους ἄλλοι ἦταν πιά νικημένοι, κι ἄλλοι προχωροῦσαν ἀνίκητοι, συνεχίζοντας τήν πρώτη ἐπίθεσή τους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά πολλοί ἀπό τόν ὑπόλοιπο στρατό μόλις εἶχαν ἀνεβεῖ κι ἄλλοι ἀνέβαιναν ἀκόμα νά ἐνωθοῦν μαζί τους, ὥστε δέν ἤξεραν πρὸς ποιοὺ σημεῖο ἐπρεπε νά πᾶνε. Γιατί ἡ μπροστινὴ παράταξη, πού εἶχαν κιόλας στραφεῖ γιὰ τὰ πίσω, βρισκόνταν σέ μεγάλη ἀναταραχὴ κι ἦταν δύσκολο νά ξεχωρίσει κανεὶς τὰ παραγγέλματα ἀπὸ τὴ μεγάλη βοή. Γιατί οἱ Συρακοῦσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί τους πού νικοῦσαν ἐγκαρδιώνονταν ἀναμεταξύ τους μέ δυνατές κραυγές, ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατο μέσα στὴ νύχτα νά δώσουν ἄλλα σημάδια, καὶ σύγχρονα συγκρούονταν μέ τούς ἐναντίους πού ἐπεφταν ἀπάνω τους. Κι οἱ Ἀθηναῖοι πάλι ἀναζητοῦσαν τούς συντρόφους τους κι ἐπαιρναν ὅλους ὅσοι ἔρχονταν ἀπὸ τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση γιὰ ἐχθρούς, ἔστω κι ἂν ἦταν δικοὶ τους, ἀπὸ κείνους πού γύριζαν ὑποχωρώντας καὶ ρωτοῦσαν ὅλη τὴν ὥρα τὸ σύνθημα μιά καὶ δέν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος νά τούς γνωρίσουν· κι ἔτσι δημιουργοῦσαν μεγάλο θόρυβο στὶς τάξεις τους, ρωτώντας ὅλοι μαζί τὴν ἴδια στιγμή, κι ἔκαναν τὸ σύνθημα γνωστό στοὺς ἐχθρούς· ἀλλὰ τὰ συνθήματα τῶν ἐχθρῶν δέν τὰ μάθαιναν τόσο πολλοὶ ἀπ' αὐτούς· γιατί ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ νικοῦσαν, ἦταν λιγότερο σκόρπιοι καὶ γνωρίζονταν ἀναμεταξύ τους καλύτερα, καὶ γι' αὐτὸ ἂν ἀντάμωναν τίποτα ἐχθρούς, ὄντας σέ μειονεκτικὴ θέση, τούς ξέφευγαν δίνοντάς τους τὸ δικὸ τους σύνθημα, ἂν ὅμως αὐτοὶ δέν ἔδιναν τὸ ἐχθρικό σύνθημα, σκοτώνονταν. Τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, καὶ κείνο πού τούς κατὰστρεψε περισσότερο, ἦταν πὼς τραγουδοῦσαν τὸν παιάνα· γιατί παρομοίαζαν οἱ παιάνες τῶν δύο πλευρῶν καὶ τούς ἔριχναν σ' ἀμηχανία. Γιατί οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Κερκυραῖοι, κι ὅσοι ἄλλοι ὄντας Δωριεῖς⁴⁸ πολεμοῦσαν μέ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων, τούς τρόμαζαν ὅταν τὸν τραγουδοῦσαν, ὅπως τούς τρόμαζαν κι οἱ ἐχθροί. Μέ τέτοιο τρόπο τέλος, ὅταν διαλύθηκε ἡ τάξη στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ, ὁ φίλος τρόμαζε τὸ φίλο, κι ὁ συμπολίτης τὸ συμπολίτη· κι ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ πιάνονταν συχνά στὰ χέρια καὶ μέ δυσκολία χωρίζονταν τὴν τελευταία στιγμή. Κι ἀπάνω στὴν καταδίωξη πολ-

λοί ρίχτηκαν κάτω στους γκρεμούς και σκοτώθηκαν, γιατί ήταν στενό τό μονοπάτι, απ' όπου μπορούσαν να ξανακατέβουν από τις 'Επιπολές· ακόμα κι όταν όσοι είχαν σωθεί κατέβηκαν από ψηλά στον επίπεδο κάμπο, βρήκαν, είναι αλήθεια οι περισσότεροί τους καταφύγιο στό στρατόπεδο, εκείνοι πού ήταν τῆς πρώτης αποστολῆς και γνώριζαν τόν τόπο καλύτερα, μερικοί όμως απ' όσους είχαν ἔρθει τελευταία ἔχασαν τό δρόμο και τριγύριζαν ἄσκοπα στήν πεδιάδα· αὐτούς όταν ξημέρωσε τούς περικύκλωναν οἱ ἵππεις τῶν Συρακουσίων και τούς ἐσκότωναν.

*Τρόπαια τῶν
Συρακουσίων.*

45. Τήν ἄλλη μέρα ἔστησαν οἱ Συρακούσιοι δύο τρόπαια, τό ἕνα ἀπάνω στίς 'Επιπολές, ἐκεῖ ὅπου καταλήγει ὁ ἀνήφορος κι εἶχαν πρωτοφανερῶθεῖ οἱ 'Αθηναῖοι, τό ἄλλο στό σημεῖο ὅπου οἱ Βοιωτοί ἔκαναν τήν πρώτη ἀντίσταση, κι οἱ 'Αθηναῖοι πῆραν πίσω τούς νεκρούς τους μέ προσωρινή ἀνακωχή. Εἶχαν σκοτωθεῖ πολλοί, και ἀπ' αὐτούς τούς ἴδιους κι ἀπό τούς συμμάχους τους. Ἐχασαν, όμως, και ὅπλα ακόμα περισσότερα ἀνάλογα μέ τούς σκοτωμένους· γιατί ἐκείνοι πού ἀναγκάστηκαν νά πηδῆσουν κάτω στό γκρεμό, πηδοῦσαν χωρίς τ' ἄρματά τους, κι ἄλλοι χάθηκαν κι ἄλλοι σώθηκαν.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΑΧΗ

(κεφ. 46 - 50)

*'Αναπτέρωση
τοῦ ἠθικοῦ
τῶν Συρακου-
σίων.*

46. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, οἱ Συρακούσιοι, βέβαια, ξαναπῆραν καινούργια δύναμη, ὅπως και τήν περασμένη φορά, καθώς ήταν φυσικό ἀπό τήν καλοτυχία πού δέν τήν περίμεναν, κι ἔστειλαν στόν 'Ακράγαντα, πού βρισκόταν σ' ἐμφύλιο πόλεμο, τό Σικανό⁴⁹ γιά νά φέρει τήν πολιτεία μέ τό μέρος τους, ἄν μπορέσει· ὁ Γύλιππος ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἔφυγε πάλι γιά τό ἐσωτερικό τῆς Σικελίας γιά νά φέρει κι ἄλλο στρατό, ἐλπίζοντας πώς θά μπορούσε νά κυριέψει και τά τείχη τῶν 'Αθηναίων μέ τή δύναμή του, μιά και εἶχε ἐξελιχτεῖ ἡ μάχη στίς 'Επιπολές ὅπως τήν περιγράψαμε.

*Πρόταση τοῦ
Δημοσθένη
γιά ἄμεση
ἀποχώρηση.*

47. Στό μεταξύ οἱ στρατηγοί τῶν 'Αθηναίων ἔκαναν ἀπανωτές συσκέψεις συζητώντας τή συμφορά πού τούς εἶχε βρεῖ και τή γενική κατάθλιψη πού εἶχε πιάσει τό στρατό. Γιατί ἔβλεπαν

ἀπό τή μιά πώς δέν πετύχαιναν οἱ στρατιωτικές τους ἐπιχειρήσεις καί πώς οἱ στρατιῶτες στενοχωριοῦνταν πού ἐξακολουθοῦσαν νά μένουν ἐκεῖ· γιατί βασανίζονταν κι ἀπό τίς ἀρρώστιες, γιά δυό αἰτίες, γιατί ἦταν ἡ ἐποχή τοῦ χρόνου⁵⁰ πού ἀρρωσταίνουν περισσότερο οἱ ἄνθρωποι, κι ἐξόν ἀπ' αὐτό, ὁ τόπος ὅπου εἶχαν στρατοπεδεύσει ἦταν γεμάτος βάλτους καί ἀνθυγιεινός. Γιά ὄλ' αὐτά ὁ Δημοσθένης θεωροῦσε πώς δέν ἔπρεπε νά μείνουν ἄλλο, ἀλλά σύμφωνα μέ τή γνώμη πού εἶχε σχηματίσει ὅταν νικήθηκαν στίς Ἐπιπολές, ἐπέμενε πώς ἔπρεπε νά φύγουν καί νά μὴ χάνουν πιά καιρό, ὅσο ἦταν ἀκόμα δυνατό νά διασχίσουν τό πέλαγος καί βρισκόταν ὁ στρατός σέ πλεονεχτική θέση, τουλάχιστο ὅσον ἀφορᾷ τά καράβια πού εἶχαν φτάσει τελευταῖα⁵¹ κι ἔλεγε πώς καί γιά τήν πολιτεία θά ἦταν πιό χρήσιμο νά πολεμήσουν τώρα ἐκείνους πού εἶχαν στήσει ὀχυρώματα στόν τόπο τους⁵² παρά τούς Συρακουσίους, πού δέν ἦταν πιά εὐκολο νά ὑποτάξουν· καί πώς ἦταν παράλογο, ἐξακολουθώντας τήν πολιορκία, νά ξοδεύουν μεγάλα χρηματικά ποσά ἄσκοπα.

48. Ὁ Δημοσθένης λοιπόν αὐτά ἔκρινε καί εἶπε· ὁ Νικίας ὅπως νόμιζε βέβαια κι αὐτός ὁ ἴδιος πώς ἡ κατάστασή τους ἦταν ἄθλια, δέν ἤθελε, ὅμως, ρητά νά δείξει μέ τά λόγια του τήν ἀδυναμία τους, οὔτε ψηφίζοντας φανερά στή συνέλευση τῶν ἀξιωματικῶν πώς ἔπρεπε νά ὑποχωρήσουν, νά τό καταστήσει δυνατό νά μηνυθεῖ τοῦτο στούς ἐχθρούς· γιατί ἂν τό ἔκαναν αὐτό, θά ἦταν πολύ πιό δύσκολο νά ξεφύγουν τήν προσοχή τους ὅποτε ἤθελαν ν' ἀποπλεύσουν. Ἀκόμα, ἡ γενική κατάσταση τῶν ἐχθρῶν, κρίνοντας ἀπ' ὅσο μάθαινε ἀπό τή μεριά τους περισσότερο παρά οἱ ἄλλοι, ἔδινε κάποιες ἐλπίδες πώς θά χειροτέρευε περισσότερο ἀπό τή δική τους, ἂν ὑπόμεναν οἱ Ἄθηναῖοι κι ἐξακολουθοῦσαν νά μένουν στρατοπεδευμένοι κοντά στήν πολιτεία τους· γιατί θά τούς ταλαιπωροῦσαν ὥσπου νά ἐξαντληθοῦν ἀπό τήν ἔλλειψη ἐφοδίων, καί γι' ἄλλους λόγους, καί γιατί ἐξουσίαζαν ἀκόμα τή θάλασσα περισσότερο παρά πρωτύτερα μέ τά καράβια πού εἶχαν. Γιατί ἐπίσης ὑπῆρχε καί μέσα στίς Συρακοῦσες μιά μερίδα πού ἤθελε νά παραδώσει τόν πολιτικό ἔλεγχο στούς Ἄθηναίους καί πού τοῦ

*Ἀντιγοῆσεις
τοῦ Νικία.*

ἔστελναν κάθε τόσο μηνύματα λέγοντάς του νά μήν ξεσηκωθοῦν νά φύγουν. Ξέροντάς τα αὐτά, καί μόλο πού ταλαντευόταν ἀκόμα ἀνάμεσα στίς δυό πιθανότητες καί τά ζύγιαζε στό νοῦ του χωρίς ν' ἀποφασίζει, στό λόγο του ὁμως τότε εἶπε πῶς δέ σκοπεύει νά ὀδηγήσει τό στρατεύμα πίσω στήν Ἀθήνα. Γιατί ἤξερε καλά πῶς οἱ Ἀθηναῖοι δέ θά τό δέχονταν αὐτό ἀπό μέρους τῶν στρατηγῶν, νά σηκωθοῦν νά φύγουν χωρίς νά τό ψηφίσει ὁ λαός τῆς Ἀθήνας. Δέν ἐπρόκειτο δηλαδή νά ψηφίσουν οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι γιά τήν τύχη τους, ἄνθρωποι πού θά ἔβλεπαν τήν πραγματική κατάσταση ὅπως αὐτοί, καί πού δέ θ' ἀποφάσιζαν κόν ἀκούγοντάς την ἀπό κριτικές ἄλλων ἀλλά θά πειθονταν ἀπό ὁποιοσδήποτε συκοφαντίες πού θά πρόβαλλε κάποιος ἐπιδέξιος ὁμιλητής. Κι ἀπό τοῦς στρατιῶτες πού ἦταν στήν ἐκστρατεία, εἶπε, πολλοί, καί ἴσως οἱ περισσότεροι, ἐνῶ τώρα φώναζαν καί παραπονιοῦνταν πῶς βρίσκονταν σέ φοβερή θέση, ἅμα ἔφταναν στήν Ἀθήνα, θά διαμαρτύρονταν, λέγοντας, πῶς οἱ στρατηγοί ἔφυγαν ἀπό τή Σικελία προδοτικά, γιατί δωροδοκήθηκαν. Αὐτός τουλάχιστο δέν εἶχε καμιά ὄρεξη, ξέροντας τό φυσικό τῶν Ἀθηναίων, νά χάσει τή ζωή του καταδικασμένος ἀπ' αὐτούς μέ ἀτιμωτική κατηγορία, καί ἄδικα⁵³ προτιμοῦσε χίλιες φορές, ἂν ἦταν νά χαθεῖ, νά τό πάθει ἀπό τοῦς ἐχθρούς, πολεμώντας ὡς στρατιώτης. Πρόσθεσε ὁμως πάλι πῶς ἡ κατάσταση τῶν Συρακουσίων ἦταν χειρότερη ἀπό τή δική τους· γιατί καί χρήματα πολλά ξοδεύανε συντηρώντας ξένους μισθοφόρους καί ἰσχυρά ὀχυρώματα σέ διάφορα μέρη τῆς χώρας· ἐξόν ἀπ' αὐτό, τρέφοντας πληρώματα μεγάλου στόλου ἕνα χρόνο τώρα κι ἐξακολουθώντας νά τόν κρατοῦνε σ' ἐτοιμότητα μάχης, εἶχαν ἐλλείψεις σέ πολλά, καί σ' ἄλλα θά στενοχωρεθοῦν ἀκόμα περισσότερο· εἶχαν δηλαδή κιόλας ξοδέψει δυό χιλιάδες τάλαντα καί χρωστοῦσαν ἀκόμα κι ἄλλα· κι ἂν πέσουν σ' ὀτιδήποτε κάτω ἀπό τή σημερινή τους κατάρτιση, ἐπειδή δέ θά μποροῦν νά ἐξακολουθοῦν νά πληρώνουν τό σιτηρέσιο, θά φθαροῦν οἱ δυνάμεις τους, πού ἀποτελοῦνται ἀπό μισθοφόρους, καί δέν πολεμοῦν ἀπό ἀνάγκη, ὅπως οἱ δικοί τους. Πρέπει λοιπόν, εἶπε, νά τοῦς ἐξαντλήσομε ἐξακολουθώντας τήν πολιορκία,

καί νά μή φύγομε νικημένοι ἀπό τήν ἔλλειψη χρημάτων, γιατί εἴμαστε δυνατότεροί τους σ' αὐτό.

49. Μέ τέτοια ἐπιχειρήματα στήριξε ὁ Νικίας τόν ἰσχυρισμό του γιατί γνώριζε τά οικονομικά τους, πού ἦταν σέ δύσκολη θέση, καί ἤξερε πώς ὑπῆρχε ἐκεῖ μιὰ μερίδα πού ἤθελε νά παραδώσει τόν πολιτικό ἔλεγχο στους Ἄθηναίους, καί τοῦ ἔστελναν μηνύματα νά μή σηκωθοῦν νά φύγουν. Ἐπίσης στήριζε τόν ἰσχυρισμό του, ὅπως καί πρωύτερα τουλάχιστο στά καράβια, ἔστω κι ἂν εἶχαν νικηθεῖ στή στεριά. Ὁ Δημοσθένης ὁμως δέν παραδεχόταν μέ κανέναν τρόπο νά συνεχίσουν τήν πολιορκία· ἂν ἦταν λοιπόν ἀνάγκη νά μήν ἀποτραβήξουν τό στρατό γιά πίσω, ἀλλά νά τόν ταλαιπωροῦν μένοντας αὐτοῦ, τότε, εἶπε, πρέπει νά τό κάνουν μεταφέροντάς τους εἴτε στή Θάσο, εἴτε στήν Κατάνη· ἀπό κεῖ, κάνοντας ἐπιθέσεις σέ πολλές περιοχές τοῦ τόπου, θά συντηροῦνται ἀρπάζοντας προμήθειες ἀπό τοὺς ἐχθρούς καί ζημιώνοντάς τους συγχρόνως καί θά ναυμαχοῦσαν μέ τά καράβια στήν ἀνοιχτή θάλασσα κι ὄχι σέ στενό χῶρο· πράμα πού ἦταν εὐνοϊκό γιά τοὺς ἀντιπάλους ἀλλά ὅπου θά εἶχαν εὐρυχωρία κι ἡ πείρα τους θά τοὺς σταθεῖ χρήσιμη, κι ὅπου καί νά ὑποχωρήσουν μποροῦν καί ν' ἀρμενίσουν γύρω στά ἐχθρικά καράβια ὄχι ξεκινώντας ἀπό μικρή καί αὐστηρά περιορισμένη ἀπόσταση, κι ἐπιστρέφοντας σέ τέτοιας λογῆς βάση. Καί μ' ἓνα λόγο, ὑποστήριζε πώς δέν τό ἐγκρίνει μέ κανέναν τρόπο νά μένουν πιά στό ἴδιο ἐκεῖνο μέρος, ἀλλά πώς πρέπει νά σηκωθοῦν νά φύγουν ἀπό κεῖ ὅσο γίνεται γρηγορότερα καί νά μήν ἀργοποροῦν πιά. Κι ὁ Εὐρυμέδων συμφώνησε μαζί του γιά ὅλ' αὐτά· ἐπειδή ὁμως ἐξακολούθησε νά χεῖ ἀντιρρήσεις ὁ Νικίας, ἔπιασε τοὺς ἀξιωματικούς τέτοιος δισταγμός καί διάθεση ν' ἀναβάλουν τήν ἀπόφαση, καί συγχρόνως μιὰ ὑποψία μήπως ὁ Νικίας ἐπιμένει μέ τόση πεποίθηση ἐπειδή ξέρει κάτι περισσότερο ἀπ' ὅσα εἶπε. Ἔτσι λοιπόν ἀργοπόρησαν οἱ Ἄθηναῖοι, κι ἔχασαν καιρό, κι ἐξακολούθησαν νά μένουν ἐκεῖ πού ἦταν⁵⁴.

50. Στό μεταξύ ξαναγύρισαν στίς Συρακοῦσες ὁ Γύλιππος κι ὁ Σικανός· ὁ Σικανός εἶχε χάσει τόν Ἀκράγαντα (γιατί ἐνῶ βρισκόταν ἀκόμα στή Γέλα, τό ἐπαναστατικό κόμμα πού ἔκλινε

Πρόταση τοῦ Δημοσθένη νά μετακινηθεῖ ὁ στρατός.

* Ἐκλείψη τῆς σελήνης.

μέ τό μέρος τῶν Συρακουσίων εἶχε πέσει ἀπό τήν ἐξουσία)· ὁ Γύλιππος ὁμως ἦρθε φέρνοντας μαζί του ἄλλο μεγάλο στρατό, τόσο ἀπό τή Σικελία, ὅσο καί Πελοποννήσιους στρατιῶτες πού εἶχαν ξεκινήσει τήν ἄνοιξη μέ τά μεταγωγικά, καί πού εἶχαν τώρα φτάσει ἀπό τή Λιβύη κι ἀράξει στό Σελινούντα. Γιατί τούς εἶχε παρασύρει ἡ θαλασσοταραχή ὡς τή Λιβύη, κι ἀπό κεῖ, ἀφοῦ τούς ἔδωσαν οἱ Κυρηναῖοι δυό δικά τους πολεμικά καί πιλότους γιά τό ταξίδι, καί καθῶς περνοῦσαν ἄρμενίζοντας κοντά στήν ἀκτὴ ἀπό τούς Εὐεσπερίτες⁵⁵, πού τούς πολιορκοῦσαν οἱ Λίβυες, συμμαχησαν μαζί τους καί νίκησαν τούς Λίβυες· ἀπό κεῖ ἐξακολούθησαν ν' ἄρμενίζουν παράλληλα μέ τήν ἀκτὴ, ὥσπου ἔφτασαν στή Νέα Πόλη, ἐμπορικό λιμάνι τῶν Καρχηδονίων, ἀπ' ὅπου ἡ Σικελία ἀπέχει τό λιγότερο, ταξίδι δηλαδή δυό μερῶν καί μιᾶς νύχτας, καί πέρασαν τό πέλαγο ξεκινώντας ἀπό κεῖ, κι ἔτσι εἶχαν φτάσει στό Σελινούντα. Μόλις ἦρθαν αὐτοί, ἄρχισαν οἱ Συρακούσιοι ἀμέσως νά ἐτοιμάζονται μέ τό σκοπό νά χτυπήσουν τούς Ἀθηναίους καί μέ τά καράβια καί μέ τό πεζικό. Οἱ στρατηγοί τῶν Ἀθηναίων πάλι, βλέποντας ὀλόκληρο στρατό πού εἶχε ἔρθει νά προστεθεῖ στοὺς ἐχθρούς τους, καί τή δική τους κατάσταση νά μὴν πηγαίνει στό καλύτερο, ἀλλά κάθε μέρα νά γίνεται πιό δύσκολη ἀπ' ὅλες τίς ἀπόψεις, καί τό χειρότερο, βασανισμένοι ἀπό τήν ἀρρώστια πού εἶχε πέσει στοὺς ἀνθρώπους, μετάνιωσαν πού δέν εἶχαν σηκωθεῖ νά φύγουν νωρίτερα· κι ἐπειδὴ οὔτε ὁ Νικίας δέν ἐναντιωνόταν πιά μέ τό ἴδιο πείσμα, μόνο πού ἀπαιτοῦσε νά μὴν ψηφίσουν φανερά γιά τήν ὑποχώρηση, προειδοποίησαν ὅλους ὅσους μπορούσαν πῶς θά φύγουν ἀπ' αὐτό τό στρατόπεδο καί νά εἶναι ἐτοιμοί νά ξεκινήσουν ἅμα δοθεῖ τό σύνθημα. Κι ἐνῶ εἶχαν ὅλα ἐτοιμασθεῖ καί βρίσκονταν στό πόδι γιά νά ξεκινήσουν, γίνεται ἔκλειψη τῆς σελήνης⁵⁶ κι ἦταν ἀκριβῶς πανσέληνος. Οἱ Ἀθηναῖοι, τόσο ὁ πολὺς στρατός παρακινοῦσε τούς στρατηγούς νά μείνουν, παίρνοντάς το γιά κακοσημαδιά, ὅσο κι ὁ Νικίας (πού ἔκλινε πολὺ πρὸς τίς μαντεῖες καί ὅλα τά παρόμοια) εἶπε πῶς οὔτε συζήτηση δέ δέχεται πιά νά κάνει γι' ἀναχώρηση πρὶν περάσουν, ὡς ἐξηγοῦσαν οἱ μαντολόγοι του, τρεῖς φορές ἐννέα μέρες, καί

δέν υπάρχει τρόπος νά κινηθεῖ ἀπό κεῖ ⁵⁷. Ἔτσι λοιπόν καθυστέρησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' αὐτή τήν αἰτία, κι ἔμειναν ἐκεῖ πού βρίσκονταν.

ΗΤΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΕ ΝΑΥΜΑΧΙΑ

(κεφ. 51 - 54)

51. Οἱ Συρακούσιοι πάλι, πού τά ἔμαθαν ὄλ' αὐτά, πῆραν θάρρος τώρα πολύ περισσότερο καί δέ χαλάρωναν διόλου τίς ἐνέργειές τους ἐνάντια στούς Ἀθηναίους, ἀφοῦ κι οἱ Ἀθηναῖοι οἱ ἴδιοι, καθώς φαινόταν, εἶχαν καταλήξει στό συμπέρασμα πώς δέν ἦταν πιά δυνατότεροι ἀπ' αὐτούς, οὔτε στό ναυτικό οὔτε στή στεριά (γιατί ἀλλιῶς δέ θά εἶχαν συλλάβει τό σχέδιο νά σηκώσουν ἄγκυρα) καί συγχρόνως δέν ἤθελαν οἱ Συρακούσιοι ν' ἀφήσουν τούς Ἀθηναίους νά ἐγκατασταθοῦν σέ ἄλλο μέρος τῆς Σικελίας, ὅπου δέ θά ἦταν πιά δυνατό νά συγκρουστοῦν μαζί τους, ἀλλά νά τούς ἀναγκάσουν νά ναυμαχήσουν ἀκριβῶς ἐκεῖ πού ἦταν ὅσο γινόταν πιό σύντομα καί μέ συνθήκες πού θά σύμφεραν σ' αὐτούς τούς ἴδιους. Γι' αὐτό ἐπάνδρωσαν τά καράβια κι ἔκαναν ἀσκήσεις ὅσες μέρες νόμιζαν πώς χρειάζονται. Κι ὅταν θεώρησαν πώς ἦρθε ἡ κατάλληλη στιγμή, ἄρχισαν τήν πρώτη μέρα τήν ἐπίθεση στά ὀχυρώματα τῶν Ἀθηναίων, κι ὅταν βγῆκαν ἀπό κάτι πύλες νά τούς ἀντιπαλέψουν μερικοί στρατιῶτες καί ἱππεῖς, ὄχι πολλοί, ἀπομόνωσαν ἀπό τούς ἄλλους οἱ Συρακούσιοι μερικούς βαριά ἀρματωμένους καί τούς ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσουν, καί τούς πῆραν τό κατόπι· κι ἐπειδὴ ἦταν στενή ἡ εἴσοδος πίσω στά ὀχυρά ἔχασαν οἱ Ἀθηναῖοι ἑβδομήντα ἄλογα καί κάμποσους στρατιῶτες.

52. Τήν ἡμέρα λοιπόν ἐκεῖνη ἀποσύρθηκαν μετά τή συμποκὴ οἱ δυνάμεις τῶν Συρακουσίων· τήν ἄλλη μέρα ὅμως ἀρμένισαν μέ τά καράβια τους, πού ἦταν ἑβδομήντα ἔξι, καί συγχρόνως προχώρησε τό πεζικό νά χτυπήσει τά ὀχυρώματα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνοίχτηκαν κι αὐτοί στή θάλασσα μέ ὀδόντα ἔξι καράβια, κι ὅταν ἀνταμώθηκαν οἱ δύο στόλοι, ἄρχισαν νά χτυπιοῦνται. Ὁ Εὐρυμέδων, πού εἶχε τή δεξιὰ πτέρυγα τῆς ναυτικῆς παράταξης, θέλησε νά ὑπερφαλαγγίσει τή γραμμὴ

Πρωτοβουλία τῶν Συρακουσίων. Ἔπιθεση.

Ναυμαχία. Θάνατος τοῦ Εὐρυμέδωντα

τῶν ἐχθρικῶν πολεμικῶν, κι ἄπλωσε τή δική του μᾶλλον κοντά στή στεριά· νίκησαν οἱ Συρακούσιοι καί οἱ σύμμαχοί τους πρῶτα τό κέντρο τῆς ἀθηναϊκῆς παράταξης κι ἀπομονώνοντάς τον κι ἐκείνον στό μυχό τοῦ λιμανιοῦ, τόν σκότωσαν καί κατάστρεψαν τά καράβια πού τόν ἀκολουθοῦσαν· ὕστερα ἄρχισαν νά κυνηγοῦν καί ὄλα τ' ἄλλα ἀθηναϊκά καράβια καί νά τά σπρώχνουν πρός τή στεριά.

*Ἀπώλειες τῶν
Συρακουσίων
καί τῶν
Ἀθηναίων.*

53. Βλέποντας ὁ Γύλιππος πώς τά καράβια τῶν ἐχθρῶν εἶχαν νικηθεῖ καί σπρώχνονταν ἔξω ἀπό τό τεχνητό λιμάνι πού εἶχαν φτιάξει μέ πασσάλους καί μακρυά ἀπό τό στρατόπεδο τους, καί θέλοντας νά καταστρέψει τοὺς Ἀθηναίους πού ἔβγαιναν ἀπό τά καράβια καί νά διευκολύνει τοὺς Συρακουσίους νά τραβήξουν τά ἐχθρικά καράβια μακρυά ἀπό τό μέρος τῆς στεριάς πού τοὺς ἦταν φιλικό, ἔτρεξε νά βοηθήσει μ' ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ πρός τό στερεό δρόμο μεταξύ ἀκτῆς καί βάλτου· ὅταν τόν εἶδαν οἱ Τυρρηνοί⁵⁸ πού φρουροῦσαν τό μέρος γιά τοὺς Ἀθηναίους πού προχωροῦσε μέ ὀρμητική ἀταξία, ἔτρεξαν νά ὑπερασπίσουν τό στρατόπεδο. Ἔπεσαν ἀπάνω στοὺς πρῶτους καί κυνηγώντας τους τοὺς ἔσπρωξαν ὡς μέσ στή λίμνη πού λέγεται Λυσιμέλεια. Ἀργότερα, ὅταν εἶχε προστρέξει νά ἐνισχύσει τό Γύλιππο τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Συρακουσίων καί τῶν συμμάχων τους, βγήκαν κι οἱ Ἀθηναῖοι νά τοὺς ἀποκρούσουν, κι ἐπειδὴ φοβοῦνταν γιά τά καράβια τους, ἔκαναν σκληρή μάχη ἐναντίά τους· ἀφοῦ τοὺς νίκησαν ἐκεῖ καί σκότωσαν μερικούς στρατιῶτες, ἔσωσαν τά περισσότερα καράβια τους καί τά συγκέντρωσαν κοντά στό στρατόπεδο· ἀλλά οἱ Συρακούσιοι ἐπιασαν δεκαοχτώ ἀθηναϊκά καράβια καί σκότωσαν ὄλα τους τά πληρώματα. Καί θέλοντας νά βάλουν φωτιά στά ὑπόλοιπα, γέμισαν ἓνα παλιό φορτηγὸ μέ κληματόβεργες καί दाδί (κι ὁ ἄνεμος τό ἔσπρωχνε ἀπό πίσω πρός τοὺς Ἀθηναίους), τό ἔριξαν καταπάνω τους ἀφοῦ ἄναψαν τό φορτίο του. Κι οἱ Ἀθηναῖοι, τρομάζοντας μὴ χαθοῦν τά καράβια τους⁵⁹, βρῆκαν κάποιο ἄλλο τέχνασμα γιά νά τό ἀντιμετωπίσουν, ἐμπόδια πού ἔσβησαν τή φλόγα, κι ἔτσι, μιά καί δέν μπόρεσε τό φορτηγὸ νά πλησιάσει ἀναμμένο, γλύτωσαν ἀπ' αὐτόν τόν κίνδυνο.

54. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, ἔστησαν οἱ Συρακούσιοι τρόπαια, τόσο γιὰ τὴ ναυμαχία, ὅσο καὶ γιὰ τὴν προηγούμενη ἀπομόνωση τῶν στρατιωτῶν κοντὰ στὰ τεῖχη, ὅπου χάθηκαν καὶ τὰ ἄλογα· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν τρόπαια γιὰ τὴν ἀπόκρουση τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ ἀπὸ τοὺς Τυρρηνοὺς, πού τοὺς εἶχαν σπρᾶξει μέσα στό βάλτο, καὶ γιὰ τὴ δική τους ἀπόκρουση μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ

(κεφ. 55 - 56)

55. Τώρα πού εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀποφασιστικὴ καὶ περιλάμπρη τούτη νίκη τῶν Συρακουσίων, ἰδίως ἡ νίκη τοῦ ναυτικοῦ τους (γιατὶ φοβοῦνταν πρωύτερα τὰ πρόσθετα καράβια πού εἶχαν ἔρθει μέ τὸ Δημοσθένη) ἔπεσαν οἱ Ἀθηναῖοι σέ μεγάλη ἀπελπισία ἀπὸ κάθε ἄποψη καὶ συνειδητοποίησαν βαθιὰ τὸν παραλογισμό τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς κι ἀκόμα περισσότερο μετάνιωσαν πού τὴν εἶχαν ἀναλάβει. Γιατὶ ἀπ' ὄλες τίς πολιτεῖες πού εἶχαν πολεμήσει, μόνο τοῦτες παρόμοιαζαν στὸν τρόπο τῆς ζωῆς πολὺ μαζί τους καὶ εἶχαν δημοκρατικὰ καθεστῶτα ὅπως κι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, καὶ ἦταν ἰσχυρὲς μέ καράβια καὶ ἵππικό, καὶ μεγάλες· ὥστε δέν μπορούσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τοὺς προσφέρουν κάτι δημοκρατικό καὶ συμφέρον, ἀλλάζοντας τὸ πολίτευμά τους, πράγμα πού θά μπορούσε νὰ τίς φέρει μέ τὸ μέρος τους, οὔτε νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν μέ ἀσύγκριτα δυνατότερο στρατιωτικό καταρτισμό· κι ἀφοῦ εἶχαν χάσει στίς περισσότερες ἐπιχειρήσεις τους, βρίσκονταν βέβαια ἀκόμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ τελευταῖα γεγονότα σέ μεγάλη ἀμηχανία, ἐπειδὴ τώρα εἶχαν νικηθεῖ σέ ναυμαχία, πράμα πού δέν περίμεναν νὰ τὸ πάθουν, σέ ἀκόμα χειρότερη⁶⁰.

56. Οἱ Συρακούσιοι ἀπεναντίας ἄρχισαν ἀμέσως ν' ἀρμενίζουν σ' ὄλο τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ φοβοῦνται πιά τίποτα, κι εἶχαν στό νοῦ τους νὰ κλείσουν καὶ τὴν εἴσοδό του, γιὰ νὰ μὴν μπορέσουν πιά, ἔστω κι ἂν τὸ ἤθελαν, νὰ φύγουν οἱ Ἀθηναῖοι χωρὶς νὰ τοὺς πάρουν αὐτοὶ εἶδηση. Γιατὶ δέ νοιάζονταν πιά ἀποκλειστικά πῶς νὰ σωθοῦν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐμποδίσουν τὴ σωτηρία τῶν ἀντιπάλων τους νομίζοντας, ὅπως κι ἦταν

*Κατάβλυση
καὶ μεταμέ-
λεια τῶν Ἀ-
θηναίων.*

*Σχέδιο γιὰ ἀ-
ποκλεισμό
τῶν Ἀθηναί-
ων.*

ἀλήθεια, πώς ἀπό τήν τότε κατάσταση ἔβγαινε τό συμπέρασμα ὅτι βρίσκονταν σέ πολύ ἰσχυρότερη θέση· ἐπίσης, ἄν κατορθώσουν νά κατανικήσουν τοὺς Ἀθηναίους καί τοὺς συμμάχους τους καί στή στεριά καί στή θάλασσα, θά φανεῖ ὠραῖος ὁ ἀγώνας τους στά μάτια τῶν ἄλλων Ἑλλήνων· γιατί τόσο οἱ ἄλλοι Ἕλληνες θά λευτερώνονταν, οἱ μισοί ἀπό τή δουλεία, κι οἱ ἄλλοι μισοί ἀπό τό φόβο της (γιατί δέν θά ἦταν πιά ἀρκετή ἡ δύναμη πού θ' ἀπόμενε στοὺς Ἀθηναίους γιά ν' ἀντέξουν στόν πόλεμο πού θά τοὺς ἔκαναν ἀργότερα)· κι αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, πού θά φαίνονταν σάν ἡ κυριότερη αἰτία γιά ὅλ' αὐτά, θά τοὺς ἐθαύμαζαν μ' ἐνθουσιασμό ὅλοι οἱ σύγχρονοι, κι ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι. Καί ἦταν χωρίς ἀμφιβολία μεγάλης ἀξίας τούτη ἡ πάλη, τόσο ἀπό τίς ἀπόψεις πού ἀναφέραμε, ὅσο καί γιατί δέ νικούσανε μονάχα τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλά καί τοὺς συμμάχους τους, πού ἦταν πολλοί· κι αὐτοί οἱ ἴδιοι δέν πολεμοῦσαν μόνοι τους, ἀλλά μαζί μέ ὄσους εἶχαν ἔρθει νά τοὺς ἐνισχύσουν, καί εἶχαν γίνει μιά ἀπ' τίς μεγάλες δυνάμεις πού διεύθυναν τόν πόλεμο, μαζί μέ τοὺς Κορινθίους καί τοὺς Λακεδαιμονίους, καί εἶχαν προσφέρει τή δική τους πολιτεία ὅπου νά γίνει ὁ πόλεμος καί νά ὑπομείνει τό μεγαλύτερο κίνδυνος· καί ὡς ναυτική δύναμη εἶχαν ἀνεβεῖ σέ μεγάλη θέση. Γιατί πολλές ἄλλες πολιτεῖες εἶχαν στείλει δυνάμεις γιά νά χτυπήσουν αὐτή τή μιά πολιτεία, τή δική τους, μόνο λίγο κατώτερες ἀπό τίς δυνάμεις πού ξεσηκώθηκαν σέ τοῦτο τόν πόλεμο στό πλευρό τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἀπό τή μιά καί τῶν Λακεδαιμονίων ἀπό τήν ἄλλη.

ΕΧΘΡΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΤΩΝ ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ

(κεφ. 57 - 58)

Ἐχθροί.

57. Θά πῶ τώρα πόσοι ἀπό τό κάθε μέρος ἦρθαν ἐναντία στή Σικελία, καί πόσοι ἄλλοι πολέμησαν γιά τή Σικελία στό πλευρό τῶν Συρακουσίων, οἱ πρῶτοι γιά νά γίνουν συγκυρίαρχοί της μέ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δεῦτεροι γιά νά τή διοικήσουν μαζί μέ τοὺς Συρακουσίους· καί δέ συντάχτηκαν μέ κανένα ἀπό τά δύο μέρη ἀπό τό αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, οὔτε γιά νά βοηθήσουν τίς συγγενικές τους φυλές, ἀλλά ὅπως τό ἔφερε γιά τόν

καθένα ἢ συντυχία τῶν περιστάσεων, ἢ τό συμφέρον πού νόμιζαν πώς εἶχαν, ἢ ἡ ἀνάγκη. Οἱ Ἀθηναῖοι βέβαια, ὄντας Ἴωνες, πῆγαν ἀπό δική τους θέληση νά χτυπήσουν τούς Δωριεῖς Συρακουσίους, καί μαζί τους ἐξεστράτευσαν οἱ Λήμνιοι, πού ἔχουν τήν ἴδια γλώσσα κι ἀκόμα καί τούς ἴδιους θεσμούς καί ἔθιμα μέ τούς Ἀθηναίους, καθώς κι οἱ Ἰμβριοι καί οἱ Αἰγινήτες, αὐτοί πού κρατοῦσαν τότε τήν Αἴγινα, κι ἐπίσης οἱ Ἑστιαῖοι τῆς Εὐβοίας, πού ἦταν ἄποικοί τους· ἀπό τούς ὑπόλοιπους ἄλλοι ἦταν ὑποταχτικοί τους, κι ἄλλοι, αὐτόνομοι, πῆγανε γιατί εἶχαν συμμαχία μαζί τους, καί μερικοί πήρανε μέρος στήν ἐκστρατεία ὡς μισθοφόροι. Κι ἀπό τούς ὑποταχτικούς πάλι, πού πλήρωναν φόρο, οἱ Ἐρετριεῖς κι οἱ Χαλκιδεῖς κι οἱ Στυριῶτες κι οἱ Καρυστινοί ἦταν ἀπό τήν Εὐβοία· ἀπό τά νησιά ἦταν οἱ Κεῖοι κι οἱ Ἀνδριῶτες κι οἱ Τηνιακοί, ἀπό τήν Ἰωνία πάλι οἱ Μιλήσιοι κι οἱ Σαμιῶτες κι οἱ Χιῶτες. Ἀπ' αὐτούς οἱ Χιῶτες, πού δέν ἦταν ὑποταχτικοί καί δέν ἐπλήρωναν φόρο, ἀκολουθοῦσαν συνεισφέροντας καράβια. Ἀπ' αὐτούς οἱ περισσότεροί ἦταν Ἴωνες, κι ὅλοι κατάγονταν ἀπό τήν Ἀθήνα, ἐξόν ἀπό τούς Καρυστινοὺς (αὐτοί ἦταν Δρύορες) κι ἀκολουθοῦσαν τήν ἐκστρατεία ἀναγκαστικά, γιατί ἦταν ὑποταχτικοί· ὅμως ἦταν Ἴωνες καί πήγαιναν νά χτυπήσουν Δωριεῖς. Πρόσθετα ἀκολουθοῦσαν μερικοί Αἰολεῖς, οἱ Μηθυμναῖοι, μέ καράβια δικά τους κι αὐτόνομοι, οἱ Τενέδιοι καί οἱ Αἴνιοι ὡς ὑποταχτικοί πού πλήρωναν φόρο. Αὐτοί, ὄντας Αἰολεῖς, πολεμοῦσαν ἀναγκαστικά ἄλλους Αἰολεῖς, τούς Βοιωτούς πού εἶχαν ἰδρύσει τίς πολιτείες τους καί συμπολεμοῦσαν μέ τούς Συρακουσίους, καί μόνον οἱ Πλαταιεῖς, πού ἦταν καθαυτοί Βοιωτοί, πολεμοῦσαν τούς Βοιωτούς, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἀπό τήν ἐχθρα πού τούς εἶχαν. Οἱ στρατιῶτες ἀπό τή Ρόδο καί τά Κύθηρα ἦταν Δωριεῖς, οἱ δεύτεροι μάλιστα ἄποικοι τῶν Λακεδαιμονίων, ἔκαναν ἔνοπλο ἀγῶνα πρὸς τούς Σπαρτιάτες πού εἶχαν ἔρθει μέ τό Γύλιππο, ἐνῶ οἱ Ρόδιοι, πού κατάγονταν ἀπό τό Ἄργος, πολεμοῦσαν ἐξαναγκασμένοι ἐνάντια στοὺς Δωριεῖς Συρακουσίους, κι ἀκόμα χειρότερα ἐνάντια στοὺς Γελώους, πού ἦταν ἄποικοι δικοί τους καί συμπολεμοῦσαν μέ τούς Συρακουσίους. Ἀπό τά νησιά πάλι, πού ἦταν γύρω στήν Πελοπόννησο, οἱ

Κεφαλλῆνες καί οἱ Ζακυνθinoί ἦταν βέβαια αὐτόνομοι, ἀλλά μολοτοῦτο ἐξεστράτευαν μᾶλλον ἀναγκαστικά, σάν νησιῶτες πού ἦταν, ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν παντοδύναμοι στή θάλασσα· οἱ Κερκυραῖοι ὁμως, πού δέν ἦταν μόνο Δωριεῖς, ἀλλά καί καθαροί Κορινθιοί, συστράτευαν μέ τούς Ἀθηναίους ἐνάντια στοὺς Κορινθίους καί τούς Συρακουσίους, ὄντας ἄποικοι τῶν πρώτων καί φυλετικά συγγενεῖς μέ τούς δεύτερους, μέ τήν εὐσχημη δικαιολογία πῶς τό ἔκαναν ἀναγκαστικά, ἀλλά στ' ἀλήθεια ἐθελοντικά, ἀπό τήν ἐχθρα τους γιά τούς Κορινθίους. Κι αὐτοί πού λέγονταν τώρα Μεσσήνιοι στή Ναύπακτο, στρατολογήθηκαν γιά τόν πόλεμο ἀπό τή Ναύπακτο καί τήν Πύλο πού τήν κρατοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀκόμα λίγοι Μεγαρίτες, πολιτικοί ἐξόριστοι⁶¹, μάχονταν τούς Σελινουντίους, πού ἦταν Μεγαρίτες, ὡς συνέπεια τῆς συμφορᾶς τους. Ἡ συμμετοχή τῶν ὑπόλοιπων στήν ἐκστρατεία γινόταν μᾶλλον ἀπό δική τους θέληση· οἱ Ἀργεῖοι εἶχαν πάει, ὄχι τόσο ἐξαιτίας τῆς συμμαχίας τους μέ τούς Ἀθηναίους, ὅσο γιατί μισοῦσαν τούς Λακεδαιμονίους, καί γιατί κοίταζε ὁ καθένας νά βγάλει κάποιον ὄφελος ἀπ' αὐτή τήν ὑπόθεση· καί μόλο πού ἦταν Δωριεῖς, ἀκολουθοῦσαν τούς Ἴωνες Ἀθηναίους ἐνάντια σ' ἄλλους Δωριεῖς· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ Μαντινεῖς καί οἱ ἄλλοι ἀπό τήν Ἀρκαδία, πού εἶχαν ἔρθει γιά τό μισθό, συνηθισμένοι νά μάχονται ἐνάντια σ' ὅσους τούς ὑπόδειχναν γιά ἐχθρούς κάθε φορά, δέ θεωροῦσαν τώρα λιγότερο σάν ἐχθρούς τούς ἄλλους Ἀρκαδες πού εἶχαν ἔρθει μέ τούς Κορινθίους — κι αὐτό ἐξαιτίας τοῦ μισθοῦ. Οἱ Κρητικοί κι οἱ Αἰτωλοί εἶχαν κι αὐτοί πειστεῖ νά πολεμήσουν ὡς μισθοφόροι. Καί τό ἔφερε ἡ περίσταση, οἱ Κρητικοί πού εἶχαν ἰδρύσει τή Γέλα μαζί μέ τούς Ροδίους, νά μήν μποῦνε στόν πόλεμο μαζί μέ τούς ἀποίκους τους, ἀλλά μέ τή θέλησή τους νά πᾶνε νά τους χτυπήσουν, πληρωμένοι. Καί μερικοί Ἀκαρνάνες ὡς μισθοφόροι, καί γιά τό κέρδος, ἀλλά περισσότερο ἀπό ἀφοσίωση στό Δημοσθένη, κι ἀπό καλή προαίρεση πρὸς τούς Ἀθηναίους, πού τούς ἦταν σύμμαχοι. Αὐτοί λοιπόν ἦταν ἀπό τά μέρη ἐκεῖθε τοῦ Ἰονίου πελάγους. Κι ἀπό τούς Ἰταλιῶτες οἱ Θούριοι καί οἱ Μεταπόντιοι, πιεσμένοι τότε ἀπό τέτοιες ἀνάγκες τῆς ἐπαναστατικῆς

περίστασης ⁶², μῆικαν στὸν πόλεμο μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων· κὶ ἀπὸ τοὺς Σικελιώτες οἱ Νάξιοι κὶ οἱ Καταναῖοι. Ἀπὸ τοὺς βαρβάρους πάλι οἱ Ἐγεσταῖοι, πού πρῶτοι τοὺς κάλεσαν, κὶ οἱ περισσότεροι Σικελοί, κὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς ἔξω ἀπὸ τὴ Σικελία, μερικοὶ Τυρρηνοί, πού εἶχαν διαφορὲς μὲ τοὺς Συρακουσίους, καὶ μερικοὶ Ἰάπυγες μισθοφόροι. Τόσοι ἦταν λοιπὸν οἱ λαοὶ πού πολεμοῦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων.

58. Τοὺς Συρακουσίους ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά τοὺς εἶχαν ἐνισχύσει οἱ Καμαριναῖοι, πού συνορεύουν μαζί τους καὶ ἀργότερα οἱ Γελῶοι, πού κατοικοῦν ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά τῆς Καμάρινας κὶ ἐνῶ οἱ Ἀκραγαντίνοι ἔμειναν οὐδέτεροι, συμπολέμησαν μὲ τίς Συρακοῦσες οἱ Σελινούντιοι, πού κατοικοῦν πῶς πέρ' ἀπ' αὐτοὺς. Αὐτοὶ ἦταν οἱ σύμμαχοί τους ἀπὸ τὴν ἀκτὴ τῆς Σικελίας, πού βλέπει πρὸς τὴ Λιβύη· κὶ ἀπὸ τὸ μέρος πού βλέπει πρὸς τὴν Τυρρηνικὴ θάλασσα οἱ Ἴμεραῖοι, οἱ μόνοι Ἕλληνες ἐκεῖ, ἦρθαν ἐπίσης νά τοὺς ἐνισχύσουν, οἱ μόνοι ἀπὸ κείνη τὴν πλευρά. Τόσες, λοιπὸν, ἦταν οἱ ἑλληνικὲς φυλὲς πού τοὺς βοήθησαν, Δωριεῖς ὅλοι καὶ αὐτόνομοι, κὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους μόνον οἱ Σικελοὶ πού δὲν εἶχαν ἀποστατήσει πηγαίνοντας μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἔξω ἀπὸ τὴ Σικελία, οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν προσφέρει ἓνα στρατηγὸ, τὸ Γύλιππο τὸ Σπαρτιάτη, καὶ οἱ ἄλλοι πού ἔστειλαν ἦταν νεοπολιτογραφημένοι καὶ εἰλωτες· μόνον οἱ Κορίνθιοι τοὺς παραστέκονταν μὲ ναυτικὸ καὶ πεζὸ στρατό· εἶχαν ἔρθει ἐπίσης καὶ Λευκαδίτες καὶ Ἀμπρακιῶτες, ἀπὸ φυλετικὴ συγγένεια. Ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία εἶχαν στείλει οἱ Κορίνθιοι μισθοφόρους καθὼς καὶ Σικωνίους πού στρατολόγησαν μὲ τὴ βία. Ἐξω ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο εἶχαν συστρατεύσει μόνον οἱ Βοιωτοί· ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς πού ἀνέφερα καὶ πού ἦρθαν ἀπ' ἔξω, οἱ Σικελιώτες οἱ ἴδιοι συνεισέφεραν πολὺ μεγαλύτερες δυνάμεις ἀπὸ κάθε ἄποψη ἀφοῦ κατοικοῦσαν τόσο μεγάλες πολιτεῖες· συγκεντρώθηκαν δηλαδὴ πολλοὶ βαριά ἀρματωμένοι στρατιῶτες καὶ πολλὰ καράβια καὶ ἄλογα κὶ ἄλλο πλῆθος πολὺ βοηθητικῶν στρατευμάτων. Κὶ ἂν τοὺς συγκρίνομε μὲ ὅλες τίς ἄλλες πολιτεῖες μαζί, μπορεῖ κανεὶς μ' ἓνα λόγον νά πεῖ πὼς οἱ Συρακοῦσιοι οἱ ἴδιοι πρόσφεραν περισσότερα, τόσο ἐπειδὴ ἡ πολι-

Σύμμαχοι.

τεία τους είναι πολύ μεγάλη, όσο και γιατί βρίσκονταν σέ φοβερότερο κίνδυνο.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ (κεφ. 59 - 60)

59. Τόσες ήταν λοιπόν οί δυνάμεις πού μαζεύτηκαν από τό ένα κι από τό άλλο μέρος, και τή στιγμή τούτη ήταν όλες εκεί και δέν ήρθε από τώρα κι εμπρός καμιά καινούργια ένισχυση σέ κανένα τους.

Οί Συρακούσιοι λοιπόν θεώρησαν, και πολύ φυσικά, πώς θά ήταν λαμπρό κατόρθωμα γι' αὐτούς, μετά τή νίκη πού είχαν κερδίσει στή ναυμαχία, νά κυριέψουν κι όλόκληρο τό μεγάλο στρατόπεδο τῶν Ἀθηναίων, και νά μήν τούς αφήσουν νά ξεφύγουν από κανένα δρόμο, οὔτε από τή θάλασσα, οὔτε από τή στεριά μέ τό πεζικό τους. Ἄρχισαν, λοιπόν, ἀμέσως νά κλείνουν τό μεγάλο λιμάνι, πού τό ἀνοιγμά του εἶχε πλάτος σχεδόν ὄχτώ στάδια, μέ πολεμικά τοποθετημένα στό μάκρος τους και μέ φορτηγά και μέ βάρκες πού τίς ἀκινητοποιοῦσαν ρίχνοντας ἄγκυρα, κι ἐτοιμάζονταν ἐπίσης σ' ὅλα τ' ἄλλα, ἄν τυχόν τολμοῦσαν και τώρα ἀκόμα, νά ναυμαχήσουν οί Ἀθηναῖοι. Και κανένα από τά σχέδιά τους δέν ήταν, από καμιά ἀποψη, μικρόπνοο.

60. Οί Ἀθηναῖοι πάλι, βλέποντας νά προχωρεῖ τό κλείσιμο τοῦ λιμανιοῦ και νιώθοντας τί ἄλλο εἶχαν στό νοῦ τους οί ἐχθροί, θεώρησαν σωστό νά κάνουν συμβούλιο. Κι ἀφοῦ συνάχτηκαν οί στρατηγοί και οί ταξίαρχοι, συζήτησαν γιά τήν ἐξαιρετικά δύσκολη θέση τῆς ὥρας ἐκείνης, γιά ὅλα τ' ἄλλα, και γιατί δέν εἶχαν πιά οὔτε τίς προμήθειες τῆς ἀμησης ἀνάγκης (γιατί μέ τήν πρόβλεψη πώς θά ἔφευγαν εἶχαν μηνῶσει στήν Κατάνη νά μήν τούς στέλνουν πιά τίποτα)· κι οὔτε ἐπρόκειτο νά λάβουν ἄλλες ἀπό δῶ κι εμπρός ἄν δέν ξανάπαιρναν τήν κυριαρχία τῆς θάλασσας μέ τά καράβια τους· ἀποφάσισαν λοιπόν νά ἐγκαταλείψουν τ' ἀπάνω τεῖχη και μένοντας κοντά στά καράβια, νά ξεχωρίσουν και νά περιφράξουν μέ τεῖχος ὅσο γινόταν πιο μικρό χῶρο, ἴσα-ἴσα ἀρκετό γιά τά σκεύη και τούς ἀρρώστους, κι αὐτό βέβαια νά τό φρου-

^{Ἄποφαση}
τῶν Ἀθηναίων
γιὰ ἀναχώρηση.

ροῦν· μέ τόν ὑπόλοιπο ὄμως πεζικό στρατό νά ἐπανδρώσουν τά καράβια, καί τά ἐντελῶς γερά καί τά χτυπημένα μπαρκάροντας ὄλους χωρίς ἐξαίρεση, κι ἀφοῦ ριποκινδυνεύσουν μιά ναυμαχία μέ τά ὄλα τους, ἄν νικήσουν, νά μεταφερθοῦν στήν Κατάνη, κι ἄν ὄχι, νά κάψουν τά καράβια, καί παίρνοντας ὄλο τό στράτευμα μαζί τους, νά προχωρήσουν ὅσο γινόταν πιά γρήγορα ὅπου θά ἴβρισκαν μέρος φιλικό πρὸς αὐτούς, εἴτε ἑλληνικό, εἴτε ξένο. Ἔτσι λοιπόν οἱ Ἀθηναῖοι, μιά καί τ' ἀποφασισαν αὐτό, ἄρχισαν ἀμέσως νά τό ἐφαρμόζουν. Κατέβηκαν κρυφά, πίσω στό στρατόπεδο, ἀπό τ' ἀπάνω τείχη, καί γέμισαν τά καράβια, ἀναγκάζοντας ὄσους τούς φαίνονταν ἄξιοι, ἔστω καί λίγο, καί εἶχαν τήν κατάλληλη ἡλικία νά μπαρκάρουν. Κι ἐπανδρώθηκαν ἔτσι ὄλα τά καράβια, πού ἔφταναν σχεδόν τά ἑκατό δέκα, κι ἔβαλαν μέσα καί πολλούς τοξότες καί ἀκοντιστές, καί πολλούς ἀπό τούς Ἀκαρνάτες καί τούς ἄλλους ξένους, καί προμηθεύτηκαν κι ὄ,τι ἄλλο ἦταν δυνατό στήν τόση τους ἀνάγκη καί σύμφωνα μέ τό σκοπό πού εἶχαν. Τότε ὁ Νικίας, ἀφοῦ εἶχαν πιά ἐτοιμαστεῖ τά περισσότερα, βλέποντας πῶς οἱ στρατιῶτες εἶχαν χάσει τό ἠθικό τους ἀπό τήν ἦττα τους στή ναυμαχία, ἀντίθετα μέ ὄ,τι συνέβαινε συνήθως καί πῶς ἤθελαν νά ριχτοῦν στόν κίνδυνο μιάν ὄρα ἀρχύτερα, ἐπειδή τούς ἔλειπαν καί τά τρόφιμα, τούς κάλεσε ὄλους μαζί γιά νά τούς ἐμψυχώσει πρὶν ἀπό τή μάχη, καί τούς εἶπε πάνω κάτω τ' ἀκόλουθα :

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΙΑ

(κεφ. 61 - 64)

61. «Ἄντρες τῆς Ἀθήνας, στρατιῶτες, καί σεῖς οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, ὁ ἀγώνας πού μᾶς περιμένει εἶναι ὁ ἴδιος, κι ἔχει τόν ἴδιο σκοπό γιά ὄλους, γιά νά σωθεῖ ὁ καθένας καί νά ξαναἰδεῖ τήν πατρίδα του· γιατί ἄν νικήσομε τώρα μέ τά καράβια μας, εἶναι πιθανό νά ξαναντικρύσει ὁ καθένας τήν πολιτεία πού ἔχει γιά δική του κάπου στόν κόσμο· καί μήν πέφτετε σέ ἀπελπισία, κι οὔτε σᾶς πρέπει νά πάθετε ὄ,τι παθαίνουν οἱ πιά ἄδοκίμαστοι ἄνθρωποι, πού ἄμα ἀποτύχουν στίς πρώτες μάχες, γιά πάντα ὕστερα περιμένουν πῶς θά νικηθοῦν κάθε

Σκοπός τοῦ ἀγῶνα ἢ σωτηρία.

φορά, καί θά βροῦν τά πράματα τόσο φοβερά ὅσο ἦταν οἱ πρότερες συμφορές τους. Ἄλλά ὅσοι ἀπό σᾶς ἐδῶ εἶστε Ἄθηναῖοι, κι ἔχετε δοκιμάσει πολλούς πολέμους, κι ὅσοι ἀπό τοὺς συμμάχους ἐκστρατεύετε κάθε φορά μαζί μας, θυμηθεῖτε πόσα τυχαίνουν στὸν πόλεμο ἀντίθετα μέ τὴ λογικὴ προσδοκία· κι ἐλπίζοντας πὼς ἡ τύχη⁶³ μπορεῖ ἀκόμα νά γυρίσει μέ τό μέρος μας, ἐτοιμαστεῖτε νά πολεμήσετε κατὰ τρόπο ἀντάξιο τοῦ μεγάλου τούτου στρατοῦ, πού τὸν συναποτελεῖτε, καί τὸν βλέπετε τώρα μπροστά στά μάτια σας.

*Μέτρα
γιά τὴν ἀντι-
μετώπιση τοῦ
στόλου τῶν
Συρακουσίων.*

62. »Κι ὅ,τι βρήκαμε πὼς μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσει σχετικὰ μέ τό στενὸ χῶρο τοῦ λιμανιοῦ καί μέ τό μεγάλο ἀριθμὸ τῶν караβιῶν πού πρόκειται νά βρεθοῦν αὐτοῦ - μέσα καί μέ τὸν καταρτισμὸ τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων πάνω στά καταστρώματα — ὅλα πράματα πού μᾶς ἔκαναν μεγάλο κακὸ στὴν προηγούμενη μάχη — ὄλ' αὐτὰ τά ἐξετάσαμε μαζί μέ τοὺς πλοίαρχους κι ἐτοιμάσαμε τ' ἀντίμετρα ὅσο μᾶς τό ἐπιτρέπουν οἱ τωρινές συνθήκες. Θά μπαρκάρουμε δηλαδή πολλοὺς τοξότες καί ἀκοντιστές, κι ἄλλο πλῆθος πού δέ θά μεταχειριζόμαστε ἂν ἦταν νά ναυμαχήσομε στό ἀνοιχτὸ πέλαγος, γιατί θά ζημιώ- ναν τό ταχτικὸ ἀρμένισμα ἂν βάραιναν πολὺ τά πλοῖα, ἀλλὰ στὴν πεζομαχία ἀπὸ τά πλοῖα πού μᾶς ἐπιβάλλει ἐδῶ ἡ ἀνάγκη, θά εἶναι χρήσιμοι. Βρήκαμε ἐπίσης τί ἔπρεπε νά προσθέσομε στὴν κατασκευή τῶν караβιῶν μας, γιὰ ν' ἀντικρούσομε τίς χοντρές τους πλώρες, πού μᾶς ἔβλαψαν περισσότερο ἀπὸ καθε- τί ἄλλο, σιδερένιες ἀρπάγες πού θά ἐμποδίζουν τό καράβι πού μᾶς ρίχεται νά κάνει πίσω, ἂν οἱ ἀρματωμένοι πάνω στά κατα- στρώματα κάνουν ὅ,τι τοὺς ἐπιβάλλεται. Γιατί στὴ θέση πού βρισκόμαστε μᾶς πίεσε ἡ ἀνάγκη νά δώσομε πεζομαχία ἀπὸ τά καράβια, κι ἔτσι δέ φαίνεται τώρα χρήσιμο οὔτε ἐμεῖς νά κάνομε πίσω, οὔτε ν' ἀφήνομε τοὺς ἐχθροὺς νά ὑποχωροῦν, γιὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ ἰδίως ἐπειδὴ ἡ στεριά πίσω μας δέν εἶναι δική μας, ἐξὸν ἀπὸ τό μικρὸ μέρος πού κατέχει ὁ δικός μας στρατός.

63. »Αὐτὰ πρέπει νά θυμᾶστε καί νά πολεμήσετε μέ πείσμα ὡς τό τελευταῖο ὄριο τῆς δυνάμεις σας, καί νά μὴν ἀφήσετε νά σᾶς σπρώξουν ἔξω στὴ στεριά, ἀλλὰ μιά καί πιαστεῖ καράβι μέ

¹ Ὑποχρέωση τῶν ναυτῶν νά πολεμή- σουν γιὰ τὴν

καράβι, νά μή χαλαρώσετε τό ἄρπαγμα καί νά μήν ξεκολλήσετε ὅσο νά ρίξετε στή θάλασσα τούς στρατιῶτες τοῦ ἐχθροῦ ἀπό τά καταστρώματα· καί συμβουλευώ αὐτά στούς στρατιῶτες περισσότερο παρά στούς ναῦτες, γιατί αὐτοί θά εἶναι τό περισσότερο πάνω στή δουλειά· κι ἔχομε ἀκόμα καί τώρα μεγαλύτερη πιθανότητα ἀπό τούς ἐχθρούς νά νικήσομε μέ τό πεζικό. Τούς ναῦτες πάλι τούς παρακινῶ καί μαζί τούς παρακαλῶ ν' ἀποτινάξουν τή σύγχυση πού ἔπαθαν ἀπό τίς προηγούμενες συμφορές μιά καί ἔχομε τώρα καλύτερες δυνάμεις στά καταστρώματα καί καράβια περισσότερο ἔχομε· καί νά βάλουν καλά στό νοῦ τους ἐκείνη τή μεγάλη χαρά, πού ἀξίζει ν' ἀγωνισεῖτε γιά νά τήν περισώσετε, ἐσεῖς πού ἄλλοτε σᾶς θεωροῦσε ὁ κόσμος Ἕλληνας ἐνῶ δέν εἴσαστε, ἀλλά ἐπειδή μάθατε τή γλώσσα μας καί μιμηθήκατε τόν τρόπο τῆς ζωῆς μας σᾶς ἐθαύμαζαν σ' ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα⁶⁴ καί μοιραζόσαστε μαζί μας ὅσο κι οἱ Ἕλληνας πολῖτες τά πλεονεχτήματα τῆς ἡγεμονίας μας, γιατί ἐμπνέατε τόν ἴδιο φόβο στούς ὑποταχτικούς κι ἀκόμα περισσότερο γιατί δέν τολμοῦσε κανεῖς νά σᾶς πειράξει⁶⁵. Γι' αὐτό, μιά καί χαίροσαστε μόνοι ἐσεῖς τ' ἀγαθά τῆς ἡγεμονίας μας, σωστό εἶναι τώρα νά μήν τήν καταπροδώσετε· καί καταφρονώντας τούς Κορινθίους, πού πολλές φορές ὡς τώρα ἔχετε νικήσει, καί τούς Σικελιώτες, πού κανένας τους δέν τόλμησε νά προβάλει κόν τήν ἀξίωση πῶς μποροῦσε ν' ἀντισταθεῖ στό ναυτικό μας ὅσο βρισκόταν στήν ἀκμή του, ἀντιχτυπήστε τους καί δεῖξτε πῶς καί ἄρρωστοι ἀκόμα καί χτυπημένοι ἀπό συμφορές εἶστε μέ τήν τέχνη σας δυνατώτεροι ἀπό ἄλλους γερούς καί καλότυχους.

64. »Καί σ' ὅσους ἀπό σᾶς εἶστε Ἕλληνας, θέλω νά σᾶς θυμίσω καί τό ἐξῆς: πῶς δέν ἀφήσατε φεύγοντας οὔτε ἄλλα καράβια στούς ναύσταθμους ὅμοια μ' αὐτά, οὔτε ἄλλους ἄντρες στρατευσίμου· κι ἂν σᾶς τύχει ὅ,τι ἄλλο παρά ἡ νίκη, κι οἱ ἐδῶ ἐχθροί μας θ' ἀρμενίσουν ἀμέσως κατά κεῖ, κι ὅσοι δικοί μας ἔχουν ἀπομείνει στήν πατρίδα δέ θά εἶναι σέ θέση ν' ἀποκρούσουν συγχρόνως τούς ἐκεῖ ἐχθρούς, κι ὅσους θά πᾶν ἀπό δῶ νά τούς χτυπήσουν. Κι ἂν χάνομε, ἐσεῖς οἱ ἴδιοι θά γινώσαστε ἀμέσως δοῦλοι τῶν Συρακουσίων πού ξέρετε καί μόνοι

ἀθηναϊκή ἡγεμονία.

Νίκη ἢ ὑποδούλωση τῶν Ἕλληνων.

σας μέ τί σκοπούς ἤρθαμε ἐναντίά τους ⁶⁶, κι οἱ ἄλλοι, κάτω, θά ὑποδουλώνονταν στούς Λακεδαιμονίους. Ἔτσι λοιπόν μπαίνετε τώρα στή μιά τούτη μάχη καί γιά τά δύο : πάρτε, λοιπόν, θάρρος περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, καί βάλτε το καλά στό νοῦ σας, κι ὁ καθένας χωριστά καί ὄλοι μαζί, πώς ὅσοι θά μπεῖτε τώρα στά καράβια εἶναι γιά τήν Ἀθήνα καί ὁ στρατός καί ὁ στόλος της κι ὀλόκληρη ἡ ἄλλη πολιτεία, καί ἡ μεγάλη δόξα της· γιά ὅλ' αὐτά ὅποιοσδήποτε ὑπερέχει ἀπό τό διπλανό του, εἴτε στή γνώση εἴτε στήν παλληκαριά, δέ θά μπορούσε νά βρεῖ καλύτερη εὐκαιρία νά τό ἀποδείξει, κι ἔτσι καί τόν ἑαυτό του θά ὠφελήσει, καί γιά ὄλους τοὺς ἄλλους θά εἶναι σωτήρας».

ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΣΤΟΥΣ ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΟΥΣ (κεφ. 65 - 68)

*Ἐτοιμασίες
γιά τή ναυμα-
χία.*

65. Ἀφοῦ λοιπόν εἶπε ὁ Νικίας τόσα μόνο γιά νά τοὺς ἐνθαρρύνει, ἔδωσε ἀμέσως τό πρόσταγμα νά μπουνε στά καράβια. Ὁ Γύλιππος κι οἱ Συρακούσιοι μπόρεσαν τότε νά καταλάβουν, βλέποντας τήν προετοιμασία μέ τά μάτια τους, πώς σκόπευαν οἱ Ἀθηναῖοι νά ναυμαχήσουν· κι εἶχαν κιόλας πληροφορηθεῖ πώς εἶχαν ἀρμοστεῖ οἱ σιδερένιες ἀρπάγες στά καράβια τους· ἐτοιμάζονταν λοιπόν γιά ὅλα τ' ἄλλα καί γιά τοῦτο τό τελευταῖο ἔντυσαν τίς πλώρες τῶν караβιῶν καί τό μπροστινό μέρος ὡς ἀπάνω μέ δέρματα, γιά νά γλυστράει ἡ ἀρπάγη καί νά μήν ἔχει ποῦ νά γαντζωθεῖ ἂν ριχτεῖ σ' ἓνα καράβι. Κι ἀφοῦ εἶχαν πιά ὅλα ἐτοιμαστεῖ, ἔβγαλαν λόγους στό στρατό γιά νά τοὺς ἐνθαρρύνουν τόσο οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ὅσο κι ὁ Γύλιππος καί εἶπαν πάνω - κάτω τέτοια λόγια :

*Τό ἠθικό τῶν
Ἀθηναίων
πεσμένο.*

66. «Ὅτι περίδοξη ἦταν ἡ τελευταία μας νίκη, κι ὅτι τούτη ἡ μάχη θά γίνει γιά τή μεγάλη δόξα πού μᾶς μέλλεται, νομίζομε πώς ὄλοι σας τό ξέρετε, Συρακούσιοι καί σύμμαχοι (γιατί ἄλλιῶς δέ θά ριχνόσαστε στή δουλειά μέ τόσο ζῆλο), ἀλλά θά τό ξανατονίσομε, ἂν βρίσκεται τυχόν κανεῖς πού δέν τό ἔχει καταλάβει καθώς πρέπει. Τοὺς Ἀθηναίους, δηλαδή, πού ἤρθαν ἐναντία στόν τόπο τοῦτο πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιά νά ὑποτάξουν τή Σικελία, κι ὕστερα, ἂν πετύχαιναν, καί τήν Πελοπόννησο καί τήν ἄλλη Ἑλλάδα· τοὺς Ἀθηναίους πού ἀπόχτησαν τή μεγα-

λύτερη ἡγεμονία ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, καὶ τοὺς περασμένους καὶ τοὺς τωρινούς, ἔσεῖς πρῶτοι ἀπ' ὅλους ἀντισταθῆκατε στό ναυτικό τους, πού μ' αὐτό τά κυρίεψαν ὅλα, καὶ τοὺς νικήσατε στίς προηγούμενες ναυμαχίες, καὶ θά τοὺς νικήσετε καὶ σέ τούτη, ὅπως εἶναι ἐπόμενο. Γιατί οἱ ἄνθρωποι, ὅταν χτυπηθοῦν στό σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπου ἀξίωσαν πῶς εἶναι ἀνώτεροι, πέφτουν πιά χαμηλά στήν ἐκτίμηση τοῦ ἑαυτοῦ τους, παρά ἂν δέν εἶχαν τή μεγάλη ἐκείνη ἰδέα ἀπό μιᾶς ἀρχῆς· κι ἐπειδή κακοτύχησαν ἐκεῖ πού δέν τό περίμεναν, ὑποχωροῦν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι δικαιολογεῖται ἀπό τήν ἔκταση τῆς τωρινῆς τους δύναμης· αὐτό ἀκριβῶς εἶναι φυσικό νά ἔχουν τώρα πάθει οἱ Ἀθηναῖοι ⁶⁷.

67. »Ἀντίθετα, ἡ δική μας αὐτοπεποίθηση, πού αὐτή μᾶς ἐστήριξε, μόλο πού μᾶς ἔλειπε ἡ πείρα, καί μ' αὐτή τολμήσαμε, καί τώρα πού μᾶς προστέθηκε καί ἡ ἰδέα πῶς εἴμαστε οἱ δυνατότεροι, ἀφοῦ νικήσαμε τοὺς πιά δυνατούς τοῦ κόσμου, διπλασιάζει στό στήθος καθενός τήν προσδοκία τῆς νίκης. Γιατί συνήθως ἡ ἐλπίδα γιά μεγάλα πράματα στοὺς πολέμους διπλασιάζει καί τό ζῆλο τῶν ἀνθρώπων. Ὅσο γιά τήν ἀπομίμηση ἐτοιμασίας μας ἀπό μέρος τους, γιά μᾶς βέβαια εἶναι πολύ γνωστά τά πολεμικά αὐτά μέσα καί δέ θά δειχτοῦμε ἀδέξιοι στόν κάθε τεχνικό χειρισμό τους· αὐτοί, ὅμως, ὅταν βρεθοῦν πολλοί ἀρματωμένοι πάνω στά καταστράματα, ἀντίθετα μέ τή συνήθειά τους, κι ἀκόμα χειρότερα πολλοὶ ἀκοντιστές, βουνήσιοι παραδειγματος χάρη Ἀκαρνάνες καί ἄλλοι, πού ἀνεβασμένοι στά καράβια δέ θά βρίσκουν οὔτε τόν τρόπο νά βολευτοῦν γιά νά ρίξουν τίς σαῖτες τους, πῶς γίνεται νά μή χαλάσουν τήν ἰσορροπία τῶν πλοίων καί νά μήν πέσουν σέ σύγχυση ἀναμεταξύ τους, ἀφοῦ θά κινοῦνται μέ ἀσυνήτιστο γι' αὐτούς τρόπο; Ἀλλά οὔτε κι ὁ μέγας ἀριθμός τῶν καραβιῶν τους δέν πρόκειται νά τοὺς βγεῖ σέ καλό· καί τό λέω αὐτό, μήπως τυχόν κανεῖς σας βλέποντάς τα, φοβηθεῖ πῶς δέ θά ναυμαχήσει πρὸς ἰσόπαλη δύναμη· γιατί τά πολλά καράβια στό μικρό χῶρο θά εἶναι πιά ἀργοκίνητα γιά τίς μανοῦβρες πού θέλουν, καί πιά εὐκολο νά καταστραφοῦν μέ τά ἐπιθετικά μέσα πού ἔχομε ἐτοιμάσει. Ἀκοῦστε, ὅμως, τήν πιά σπουδαία

*Ἀπόγνωση
τῶν Ἀθηναίων.*

ἀλήθεια ἀπό τίς πληροφορίες πού λάβαμε καί πού βεβαιωθήκαμε πώς εἶναι ἀκριβεῖς, τό ἐξῆς : ἀπό τίς πολλές συμφορές πού ἔχουν πάθει, καί πιεσμένοι ἀπό τή φοβερή τωρινή τους θέση, ἔχουν πέσει σέ ἀπόγνωση, καί στηρίζοντας τά θάρρη τους ὄχι στόν καταρτισμό τους, ἀλλά μᾶλλον στήν τύχη, ἀποφάσισαν νά ριχτοῦν στόν ὕστατο κίνδυνο μέ ὅποιοδῆποτε τρόπο μπορέσουν, κι ἂν ἀνοίξουν δρόμο, νά φύγουν, εἰδεμή, ὕστερ' ἀπ' αὐτό, νά ὑποχωρήσουν ἀπό τή στεριά μέ τήν ιδέα πώς χειρότερα ἀπό τή σημερινή τους θέση δέν μποροῦν νά πάθουν.

*Ἵσθραῖος ὁ ἀ-
γώνων τῶν
Συρακουσίων.*

68. »Πρός τέτοια λοιπόν ἀκαταστασία καί πρὸς τέτοια τύχη πού μᾶς παραδίνει στά χέρια μας τούς πιό μισητούς μας ἐχθρούς, ἄς ὀρμήσομε· ἄς πιστέψομε πώς θά πράξουν ἀπόλυτα νόμιμα ὅσοι, γιά νά ἐκδικηθοῦν τούς ἐπιδρομεῖς, τό θεωρήσουν δικαίωμά τους νά χορτάσουν τήν ὀργισμένη τους διάθεση, καί πώς συγχρόνως θά μᾶς δοθεῖ ἡ δυνατότητα νά συντρίψομε τούς πιό μισητούς ἐχθρούς, πράμα, πού καθώς λέει ἡ παροιμία, εἶναι ἡ πιό ἀνείπωτη χαρά⁶⁸. Πώς εἶναι ἐχθροί μας καί μᾶς μισοῦν θανάσιμα τό ξέρομε ὅλοι: ἄνθρωποι πού ἦρθαν στόν τόπο μας γιά νά μᾶς ὑποδουλώσουν, καί πού ἂν πετύχαιναν θά ἐπέβαλλαν στούς ἄντρες τήν πιό μεγάλη δυστυχία, στά παιδιά καί στίς γυναῖκες τήν πιό αἰσχρή μεταχείριση καί σ' ὀλόκληρη τήν πολιτεία μας τήν πιό ἐξευτελιστική ὀνομασία⁶⁹. Ἐντίκρυ σ' ὅλ' αὐτά, κανεῖς δέν ταιριάζει νά δείξει ἀδυναμία καί κανεῖς νά μήν τό θεωρήσει κέρδος ἂν φύγουν αὐτοί χωρίς μεγάλες ἀπώλειες. Γιατί αὐτό ἀκριβῶς θά κάνουν κι ἂν νικήσουν. Ἐν μᾶς βγοῦν, ὅμως, τά πράματα ὅπως τά θέλομε, καθώς εἶναι λογικό νά τό περιμένομε, αὐτούς, ἀπό τή μιά μεριά, νά τούς τιμωρήσομε, καί σ' ὄλη τή Σικελία, πού καί πρὶν ἦταν ἐλεύθερη, νά ἀποδώσομε τή λευτεριά της πιό ἀσφαλισμένη, τότε ὠραῖος θά σταθεῖ ὁ ἀγώνων μας. Κι ἀπ' ὅλα τά τολμήματα τό πιό σπάνιο εἶναι ἐκεῖνο πού λιγότερο ζημιώνει ἂν ἀποτύχει καί περισσότερα ὀφέλη δίνει, ἂν βγεῖ σέ καλό».

ΗΤΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ

(κεφ. 69 - 71)

69. Ἐφοῦ εἶπαν τόσα μόνο οἱ στρατηγοί τῶν Συρακουσίων

κι ὁ Γύλιππος γιά νά ἐνθαρρύνουν τούς δικούς τους στρατιῶτες, ἄρχισαν ἀμέσως νά ἐπανδρώνουν τά καράβια ἀντίκρου στούς ἐχθρούς, μιά καί ἀντιλήφθηκαν πώς αὐτό ἔκαναν κι οἱ Ἴ�θηναῖοι. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὁ Νικίας, πού τά εἶχε χάσει βλέποντας πόσο τεράστιος ἦταν ὁ κίνδυνος, καί πόσο κοντά τώρα πιά, ἀφοῦ ἀπό στιγμή σέ στιγμή ἐπρόκειτο νά βγοῦνε στή θάλασσα, εἶχε τήν ἐντύπωση, πράμα πού παθαίνουν οἱ ἄνθρωποι στίς κρίσιμες μάχες, πώς ὅλες οἱ προετοιμασίες γιά τόν ἀγῶνα ἦταν ἀτελεῖς, καί πώς οὔτε τά λόγια πού εἶχαν εἰπωθεῖ στούς στρατιῶτες ἦταν ἀρκετά, ἄρχισε λοιπόν πάλι νά καλεῖ ἕνα - ἕνα χωριστά τούς πλοίαρχους προσφωνώντας τους μέ τ' ὄνομα τό δικό τους καί τοῦ πατέρα τους καί τῆς φυλῆς τους, προτρέποντάς τους νά μήν προδώσουν, ὅσο ἦταν στό χέρι τους, τή δόξα πού τυχόν εἶχε κανεῖς ἀπό κάποιο λαμπρό περασμένο κατόρθωμα· καί ἔλεγε σ' ὅσους εἶχαν δοξασμένους προγόνους νά μή σβήσουν τίς ἀρετές τῶν πατέρων τους, θυμίζοντάς τους πώς εἶχαν τήν πιό λεύτερη πατρίδα ἀπ' ὅλες, καί τόν τρόπο τῆς ζωῆς πού μπορούσαν ὅλοι νά κάνουν χωρίς διαταγές ἀπό κανέναν ⁷⁰ καί ἔλεγε κι ἄλλα, ὅσα εἶναι φυσικό νά ποῦνε οἱ ἄνθρωποι ἅμα φτάσουν στήν πιό κρίσιμη στιγμή, καί δέ φυλάγονται πιά μήπως φανοῦν πώς ξαναλένε τίς παλιές κοινοτοπίες, πού εἶναι περίπου οἱ ἴδιες καί ἐπαναλαμβάνονται σέ κάθε μεγάλη περίσταση, γιά τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους καί τούς θεούς τῶν πατέρων τους, ἀλλά πού στό κλονισμένο τότε ἠθικό τους θεωροῦν χρήσιμο νά τίς ἐπικαλεστοῦν. Ἔτσι κι ὁ Νικίας τότε, κρίνοντας πώς τούς εἶχε παρακινήσει, ὄχι βέβαια ἀρκετά ἀλλά τό ἐντελῶς ἀπαραίτητο, ἀπομακρύνθηκε καί ὀδήγησε τό συνταγμένο στρατό πρὸς τή θάλασσα· ἄπλωσε τήν παράταξή του ὅσο μπορούσε περισσότερο, γιά νά φανεῖ ὅσο γινόταν μεγαλύτερη σ' ἐκείνους πού βρίσκονταν στά καράβια καί νά τούς βοηθήσει νά πάρουν θάρρος. Ὁ Δημοσθένης πάλι κι ὁ Μένανδρος κι ὁ Εὐθύδημος (γιατί αὐτοῖ οἱ τρεῖς εἶχαν ἀνεβεῖ στά καράβια τῶν Ἀθηναίων) σηκώνοντας ἄγκυρα ἀπό τό στρατόπεδό τους ἀρμένισαν ἀμέσως καταπάνω στό φράγμα τοῦ λιμανιοῦ καί τό στενό πέρασμα πού εἶχε ἀπομείνει, θέλοντας νά τό σπᾶσουν μέ τή βία καί νά βγοῦν ἔξω στ' ἀνοιχτά.

*Παράταξη
τοῦ πεζικοῦ
πρὸς τή θά-
λασσα.*

Ναυμαχία.

70. Οἱ Συρακοῦσιοι, ὅμως, κι οἱ σύμμαχοί τους εἶχαν ἀνοικτεῖ πρωτότερα μέ καράβια σχεδόν ἰσάριθμα, καί μ' ἓνα μέρος τους φύλαγαν τό πέρασμα πρὸς τὰ ἔξω, καί μέ τ' ἄλλα ἓνα γύρω σ' ὄλο τό λιμάνι, γιά νά πέσουν καταπάνω στούς Ἀθηναίους συγχρόνως ἀπό παντοῦ· συνάμα παρατασσόταν ὁ πεζικός τους στρατός ὅπου τυχόν θά ἴπεφταν ἔξω στή στεριά τὰ καράβια τοῦ ἐχθροῦ. Ἀρχηγοί τοῦ ναυτικοῦ τῶν Συρακουσίων ἦταν ὁ Σικανός κι ὁ Ἀγάθαρχος, ἔχοντας ὁ καθένας ἀπό μιά πτέρυγα τῆς συνολικῆς ναυτικῆς παράταξης, ἐνῶ τή μέση τήν κρατοῦσαν ὁ Πυθῆν κι οἱ Κορίνθιοι. Ὅταν λοιπόν πλησίασαν τό φράγμα οἱ Ἀθηναῖοι, νίκησαν μέ τήν πρώτη ὀρμή τους τὰ καράβια πού ἦταν παραταγμένα κοντά σ' αὐτό, κι ἄρχισαν νά προσπαθοῦν νά λύσουν τίς ἀλυσίδες πού ἦταν δεμένα τὰ πλεούμενα κοντά στό φράγμα. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό ὅμως τούς ἔπεσαν ἀπάνω οἱ Συρακοῦσιοι κι οἱ σύμμαχοί τους ἀπ' ὄλες τίς μεριές, καί δέ γινόταν πιά ἡ ναυμαχία μόνο κοντά στό φράγμα, μά καί σ' ὄλο τό ἄπλωμα τοῦ λιμανιοῦ, κι ἦταν πιό σφοδρῆ ἀπ' ὄλες τίς προηγούμενες. Γιατί καί μεγάλο ζήλο ἔδειχναν τὰ πληρώματα κι ἀπό τίς δύο μεριές, ὀρμώντας καταπάνω στόν ἐχθρό μόλις τούς δινόταν τό πρόσταγμα, καί πολλούς τεχνικούς ἐλιγμούς ἔκαναν οἱ πηδαλιούχοι ἐνάντια στούς ἐλιγμούς τῶν ἀντιπάλων, καί συναγωνίζονταν σ' αὐτὰ ἀναμεταξύ τους· κι οἱ ἄρματωμένοι στρατιῶτες ἔβαζαν τὰ δυνατά τους, ὅποτε συγκρούονταν καράβι μέ καράβι, νά μήν ὑστερήσουν στήν τέχνη ἀπό τούς ναῦτες ὅσοι πολεμοῦσαν στά καταστρώματα· κι ὁ καθένας, ὅπου εἶχε ταχθεῖ, προσπαθοῦσε νά φανεῖ ὁ καλύτερος. Κι ἐπειδὴ πλῆθος καράβια συγκρούονταν μέσα σέ στενό χώρο (ἦταν τὰ περισσότερα πού ναυμάχησαν ποτέ στή σχετικὰ μικρότερη ἔκταση· κάτι λιγότερα ἀπό διακόσια ἦταν ὄλα μαζί) λίγες συγκρούσεις μέ τὰ ἔμβολα ἔγιναν, γιατί δέν ὑπῆρχε τρόπος ν' ἀπαγκιστρωθοῦν κάνοντας πίσω, ἢ νά περάσει ἓνα καράβι ἀνάμεσα σέ δύο ἄλλα, ἀλλά πολύ συχνότερα χτυπιούνταν ὅπως τύχαινε νά πέσει καράβι πάνω σέ καράβι, εἴτε γιατί κοίταζαν πῶς νά ξεφύγουν, εἴτε γιατί ὀρμοῦσαν ἐνάντια στόν ἀντίπαλο μέ κάποιο ἄλλο τρόπο. Κι ὄση ὥρα βέβαια ἔδινε στόχο τό ἐχθρικό καράβι, χρησιμοποιοῦσαν αὐτοῖ πού ἦσαν στά

καταστρώματα κοντάρια και σαΐτες και πολλές πέτρες από σφεντόνες ενάντια του· κι όταν πιά άντάμωσαν κολλητά, προσπαθούσαν οι στρατιώτες νά 'ρθουν στά χέρια μέ τούς αντίθετους και νά πατήσουν τό καράβι ό ένας τοῦ ἄλλου· και τύχαινε, από τό στενό χῶρο σέ πολλές περιπτώσεις, ἐνῶ ἕνα καράβι ἐμπηγε τό ἐμβολό του σέ ἄλλο, νά 'χει αὐτό ἀγκιστρωθεῖ από ἐχθρικό ἐμβολο, και κάποτε δύο ἢ και τρία καράβια νά εἶναι ἀγκιστρωμένα μαζί, και οι πηδαλιούχοι πρόσεχαν από τή μιὰ μεριά πῶς νά φυλαχτοῦν, από τήν ἄλλη πῶς νά στραφοῦν γιά νά χτυπήσουν, ὄχι ἕνα καράβι χωριστά, ἀλλά πολλά συγχρόνως κι από παντοῦ· κι ό βρόντος από τίς πολλές συγκρούσεις καραβιῶν ἦταν φοβερός και σάστιζε τά πληρώματα και δέν τούς ἄφηνε ν' ἀκούσουν τά προστάγματα πού φώναζαν οι ναύκληροι. Γιατί γινόταν και μεγάλο βουητό από τίς ἐνθαρρυντικές παρορμήσεις τῶν ὑπαξιωματικῶν στά πληρώματα, τόσο γιά τόν τεχνικό χειρισμό, ὅσο και γιά τήν ἄμεση ὀρμή πρὸς τή νίκη κι από τά δύο μέρη· και στούς Ἀθηναίους φώναζαν νά σπάσουν τό φράγμα μέ τή βία και νά σωθοῦν βγαίνοντας στό ἀνοιχτό πέλαγο γιά νά γυρίσουν στήν πατρίδα, προστάζοντάς τους τώρα, περισσότερο παρά κάθε ἄλλη φορά, νά βάλουν ὄλα τους τά δυνατά μέ τήν καρδιά τους. Στούς Συρακούσιους πάλι και τούς συμμάχους τους προέτρεπαν ἐνθαρρυντικά πῶς θά ἦταν μεγάλο κατόρθωμα νά τούς ἐμποδίσουν νά ξεφύγουν, και νά μεγαλώσουν μέ τή νίκη τους τή δύναμη τῆς πατρίδας τους, ὅποια εἶχε ό καθένας. Κι οι στρατηγοί τῆς κάθε παράταξης, ἂν ἐβλεπαν κάποιο καράβι νά κάνει πίσω ἐκεῖ πού δέν ἦταν ἀπαραίτητο, φωνάζοντας τόν τριήραρχο μέ τ' ὄνομά του τόν ρωτοῦσαν, οι Ἀθηναῖοι, ἂν θεωροῦσε τώρα τήν πιό ἐχθρική στεριά πιό δική του από τή θάλασσα πού εἶχαν κατακτήσει μέ τόσο μόχθο, και γι' αὐτό ὑποχωρεῖ, οι Συρακούσιοι, από τήν ἄλλη, ἂν από τούς ἀνθρώπους πού ξέρουν καθαρά πῶς προσπαθοῦν μέ κάθε τρόπο νά ξεφύγουν, μπροστά σ' αὐτούς, τώρα πού φεύγουν, φεύγουν αὐτοί.

71. Τό πεζικό και τῶν δύο, στή στεριά, ὅσο ξετυλιγόταν ἡ ναυμαχία ἰσόπαλη, δοκίμαζε μεγάλη ἀγωνία και ψυχική ἔνταση, οι ντόπιοι φιλοδοξώντας νά κάμουν μεγαλύτερη τή νίκη τους

"Ἦτα. Πανικός και ἀγωνία τῶν Ἀθηναίων.

οί εισβολείς τρέμοντας μήν πέσουν σ' άκόμα χειρότερη κατάσταση από την τωρινή. Γιατί μιά και τά πάντα, για τούς Ἄθηναίους, κρέμονταν από τό ναυτικό, ό φόβος τους για τό μέλλον ήταν τόσος, πού δέν έμοιαζε μέ κανένα άλλο φόβο πού είχαν ποτέ δοκιμάσει, κι επειδή ήταν άνώμαλη ή παράταξή τους, άνώμαλα αναγκαστικά μπορούσαν και νά παρακολουθοῦν μέ τά μάτια τους τή ναυμαχία από τή στεριά. Ἐπειδή έβλεπαν δηλαδή ένα κομμάτι μόνο τῆς μάχης, κι από μικρή απόσταση, και δέν κοίταζαν όλοι συγχρόνως τό ίδιο σημείο, αν μερικοί έβλεπαν κάπου τούς δικούς τους νά νικοῦν, έπαιρναν καινούργιο θάρρος και τρέπονταν σέ επικλήσεις στους θεούς νά μήν τούς στερήσουν τή σωτηρία: όσοι πάλι κοίταζαν πρὸς ένα τμήμα τοῦ στόλου πού έχανε, έπιαναν τό θρηνο δυνατά, κι από τή θέα τῆς συμπλοκῆς λύγιζε περισσότερο τό ήθικό τους, κι από κείνους άκόμα πού έπαιρναν μέρος στή μάχη: άλλοι τέλος, μέ τά μάτια καρφωμένα, σ' ένα μέρος τῆς ναυμαχίας όπου οί δυνάμεις ήταν ισόπαλες, κι όσο ό άγώνας συνεχιζόταν χωρίς νά κλίνει οὔτε από δῶ, οὔτε από κεί, και μέ τά σώματά τους άκόμα πού ταλαντεύονταν από τό φόβο και τήν έλπίδα αντίστοιχα μέ τήν έντύπωση πού σχημάτιζαν, βρίσκονταν στή χειρότερη ψυχική κατάσταση απ' όλους: γιατί κάθε στιγμή λίγο έλειπε νά ξεφύγουν ή νά χαθοῦν⁷¹. Και μέσα στό ίδιο τό στρατόπεδο τῶν Ἄθηναίων, όσο ήταν άκόμα άμφίβολη ή έκβαση τῆς ναυμαχίας, άκουγες συγχρόνως όλα μαζί, θρηνο, βουή, νικητήρια ή νικημένη, κι όσα άλλα κάθε λογῆς βγαίνουν από τά σπλάχνα τῶν ανθρώπων σέ μεγάλο στρατόπεδο πού κινδυνεύει θανάσιμα. Παρόμοια βάσανα μ' αυτά ένιωθαν κι όσοι βρίσκονταν άπάνω στα καράβια: ὡς τή στιγμή πού οί Συρακούσιοι, άφοῦ κράτησε ή ναυμαχία ὡρα πολλή, άνάγκασαν τούς Ἄθηναίους νά υποχωρήσουν, και παίρνοντάς τους τό κατόπι, μέ περίδοξη νίκη, και αναφωνώντας δυνατά μέ προτρεπτικές κραυγές, τούς κινήγησαν ὡς τή στεριά. Τότε πιά ό στρατός τῶν καραβιῶν, όσοι δέν πιάστηκαν αϊχμάλωτοι έξω στή θάλασσα, άραζαν όπου τύχαινε, άλλοῦ ό καθέννας κι ὀρηγτικά έπεφταν μέσα στό στρατόπεδο: τό πεζικό πάλι, ὄχι πιά σέ άντιφατική και ταλαντευόμενη διάθεση, μέ μιά μόνο παρόρ-

μηση, κλαίγοντας κι άγκομαχώντας όλοι, μή μπορώντας να βαστάξουν αυτό που είχε γίνει, άλλοι έτρεξαν να βοηθήσουν τά καράβια, άλλοι στράφηκαν να φρουρήσουν όσο έμενε από τό τείχος, κι άλλοι τέλος, που ήταν και οί περισσότεροι, άρχισαν ν' αναλογίζονται για τόν έαυτό τους, μέ ποιό τρόπο και πού να σώσουν τή ζωή τους. Και τήν πρώτη εκείνη στιγμή τά είχαν όλοι χαμένα, περισσότερο παρά σέ οποιαδήποτε άλλη περίπτωση. Είχαν πάθει παρόμοια μέ ό,τι είχαν κάνει οί ίδιοι στην Πύλο: άφοϋ δηλαδή καταστράφηκαν τά καράβια τους, είχαν χαθεί μαζί τους, για τούς Λακεδαιμονίους, και οί άντρες που είχαν περάσει στό νησί⁷², όπως και τώρα δέν είχαν οί 'Αθηναίοι καμιά έλπίδα να σωθούν από τή στεριά, έξόν άν τύχαινε κάτι άπίθανο.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

(κεφ. 72 - 75)

72. 'Επειδή ήταν πολύ βίαιη ή ναυμαχία κι είχαν χαθεί κι από τά δυό μέρη πολλά καράβια και πολλοί άνθρωποι, σήκωσαν οί Συρακούσιοι κι οί σύμμαχοί τους, που ήταν οί νικητές τά ναυαγισμένα πλοία και τούς νεκρούς τους κι άρμένισαν πίσω στην πολιτεία τους. Οί 'Αθηναίοι πάλι καταχτυπημένοι από τό μέγεθος τής τωρινής συμφορής τους ούτε καν σκέφθηκαν να ζητήσουν τήν άδεια να σηκώσουν τούς νεκρούς τους ή τά ναυαγία τους, αλλά στοχάζονταν μόνο πώς να φύγουν άμέσως μέ τό σκοτάδι τής νύχτας. Πήγε τότε ό Δημοσθένης να ιδεί τό Νικία και τοϋ υπέβαλε τήν πρόταση να επανδρώσουν όσα καράβια τούς έμεναν, κι άν μπορέσουν, μέ τήν αυγή να περάσουν μέ τή βία τό φράγμα και να βγουνε στό πέλαγο, λέγοντας πώς μόλο τό κακό είχαν άκόμα περισσότερα καράβια παρά οί έχθροί: έμεναν στους 'Αθηναίους άκόμα κάπου έξήντα και στους έχθρούς λιγότερα από πενήντα. Κι άφοϋ παραδέχτηκε τή γνώμη αυτή ό Νικίας⁷³ και θέλησαν οί στρατηγοί να τά επανδρώσουν, άρνήθηκαν οί ναϋτες να μπουνε στα πλοία από τόν πανικό που τούς είχε πιάσει μετά τήν ήττα, κι επειδή δέν πίστευαν πιά πώς μπορούσαν να νικήσουν. "Ετσι έκλιναν τώρα όλοι μέ τήν ιδέα πώς έπρεπε να φύγουν από τή στεριά.

*Σχέδιο φυγής
από τήν ξηρά.*

*Τέχνασμα
τοῦ Ἑρμο-
κράτη.*

73. Ἄλλά ὁ Ἑρμοκράτης ὁ Συρακούσιος ὑποπτεύτηκε τὸ σκοπὸ τοὺς καὶ νομίζε πὼς θὰ ἦταν ἐπικίνδυνο τόσοσ μεγάλοσ στρατόσ νά ὑποχωρεῖ ἀπὸ τὴ στεριά, πού στρατοπεδεύοντασ σέ κάποιο μέρος τῆσ Σικελίασ σκόπευε νά ξαναρχίσει τόν πόλεμο ἐνάντιά τοὺσ· πῆγε λοιπόν στοὺσ ἄρχοντεσ καὶ τοὺσ εἰσηγήθηκε νά μὴν ἀψηφήσουν τὴν πιθανότητα νά φύγουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴ νύχτα, ἀναπτύσσοντασ τοὺσ λόγουσ πού τόν ὀδήγησαν σ' αὐτὴ τὴ σκέψη ἀλλά νά βγοῦν ἀμέσωσ ὅλοιο οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ σύμμαχοί τοὺσ καὶ ν' ἀποκλείσουν τοὺσ δρόμουσ μὲ ὁδοφράγματα, καὶ φτάνοντασ πρὶν ἀπὸ τοὺσ Ἀθηναῖουσ στά στενά περάσματα νά βάλουν φρουρέσ. Οἱ ἄρχοντεσ παραδέχτηκαν ὅσο καὶ κείνοσ πὼσ ἦταν αὐτά σωστά καὶ πίστεψαν πὼσ ἔπρεπε νά γίνουν· ἀλλά οἱ στρατιώτεσ πού μόλιε εἶχαν τελειώσει τόσο μεγάλο ἀγώνα στὴ φοβερὴ ἐκείνη ναυμαχία, κι ἔχοντασ συγχρόνωσ γιορτὴ (ἔτυχε τὴν ἡμέρα ἐκείνη νά τελοῦν θυσίεσ στὸν Ἡρακλῆ) δέ θὰ τοὺσ ὑπάκουαν εὐκολα, νόμιζαν οἱ ἄρχοντεσ· γιατί ἀπὸ τὴ μεγάλη τοὺσ χαρά γιὰ τὴ νίκη τό εἶχαν οἱ περισσότεροιο ρίξει στό πιωτό πάνω στὴ γιορτὴ, κι ὀτιδῆποτε ἄλλο μποροῦσε νά περιμένει κανείσ ἀπὸ μέρουσ τοὺσ παρὰ νά ζωστοῦν τ' ἄρματα τὴν ὥρα ἐκείνη καὶ νά βγοῦνε σ' ἐκστρατεία. Ὅσο τὰ συλλογίζονταν αὐτά οἱ ἄρχοντεσ, τόσο

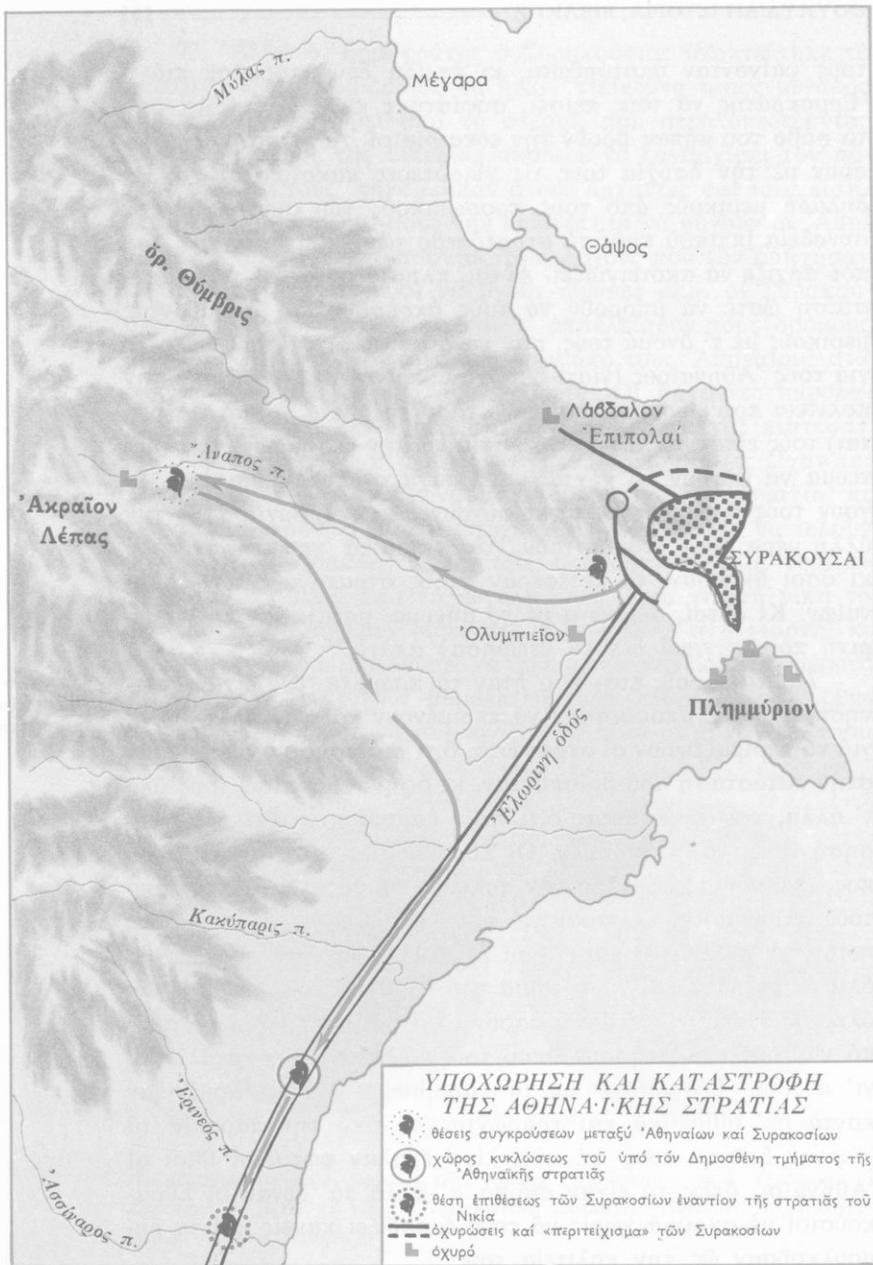

Δεκάδραχμο μὲ τὴν κεφαλὴ τῆσ νύμφησ Ἀρτέθουσασ, πού ἐξέδωσαν οἱ Συρακούσιοιο μετὰ τὴ νίκη (Νομισματικὴ Συλλογὴ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, Ἀθήνα).

τούς φαίνονταν ακατόρθωτα, κι επειδή δέν μπορούσε πιά ό 'Ερμοκράτης νά τούς πείσει, σοφίστηκε κατόπι τό έξής, από τό φόβο του μήπως βροῦν τήν εὐκαιρία οί 'Αθηναῖοι καί περάσουν μέ τήν ήσυχία τους τίς χειρότερες κακοτοπιές· στέλνει δηλαδή μερικούς από τούς προσωπικούς του συντρόφους μέ συνοδεία ίππικού πρὸς τό στρατόπεδο τῶν 'Αθηναίων τήν ὥρα πού ἄρχιζε νά σκοτεινιάζει. Αὐτοί, πλησιάζοντας σέ τόση ἀπόσταση ὥστε νά μποροῦν νά τούς ἀκούσουν καί φωνάζοντας μερικούς μέ τ' ὄνομά τους, σάν νά ἦταν φίλοι καί καλοθελητές γιά τούς 'Αθηναίους (γιατί ὑπῆρχαν μερικοί ἀπό μέσα ἀπό τήν πολιτεία πού εἰδοποιοῦσαν κάθε τόσο τό Νικία γιά τό τί γίνεται) τούς εἶπαν νά ποῦνε στό Νικία νά μήν ξεσηκώσει τό στράτευμα νά φύγουν τή νύχτα, γιατί τάχα οί Συρακούσιοι φυλάγουν τούς δρόμους, ἀλλά νά φύγουν μέ τήν ήσυχία τους τήν ἄλλη μέρα ἀφοῦ εἰτοιμαστοῦν. Αὐτοί πού τά 'παν ἔφυγαν τότε, κι ὅσοι ἄκουσαν, τά μετέφεραν στούς στρατηγούς τῶν 'Αθηναίων. Κι αὐτοί, σύμφωνα μέ τό μήνυμα, ματαίωσαν τή νυχτερινή πορεία γιατί δέν τό θεώρησαν ἀπάτη ⁷⁴.

74. Καί ἀφοῦ, ἔτσι πού ἦταν τά πράματα, δέν εἶχαν ξεκινήσει ἀμέσως, ἀποφάσισαν νά περιμένουν καί τήν ἄλλη μέρα, γιά νά περιμαζέψουν οί στρατιῶτες ὅ,τι πῖό χρήσιμο μπορούσαν στήν κατάσταση πού βρίσκονταν, κι ἀφήνοντας πίσω τους ὅλα τ' ἄλλα, καί σηκώνοντας ὅ,τι ἦταν ἀπαραίτητο γιά τή συντήρησή τους, νά ξεκινήσουν. Οἱ Συρακούσιοι ὁμως κι ὁ Γύλιππος, βγαίνοντας ἔξω ἀπό τήν πολιτεία μέ τό στρατό πρὶν ἀπό τούς 'Αθηναίους, ἔκλεισαν μέ φράγματα ὅλους τούς δρόμους πού ἦταν πιθανό νά πάρουν οἱ ἐχθροί, κι ἔβαλαν φρουρές σ' ὅλα τά ρεύματα καί τά ποτάμια στό πέρασμά τους, κι ἔπιασαν ὅλες τίς θέσεις γιά ν' ἀνταμώσουν τό στρατό ἐκεῖνο μέ τό σκοπό νά τούς σταματήσουν ὅπου τούς φαινόταν πῖό κατάλληλο γι' αὐτούς τούς ἴδιους· μέ τά καράβια τους πάλι ἀρμένιζαν κοντά στ' ἀθηναϊκά καί τραβώντας τα ἀπό τήν παραλία τά 'σερναν ξοπίσω τους· σέ κάτι λίγα ἔβαλαν φωτιά οἱ ἴδιοι οἱ 'Αθηναῖοι, ὅπως τό εἶχαν σκοπό, τ' ἄλλα τά 'δεναν οἱ Συρακούσιοι μέ σχοινιά χωρίς νά τούς ἐμποδίζει κανείς καί τά ρυμουλκοῦσαν ὡς τήν πολιτεία τους.

'Αποκλεισμός τῶν περασμάτων.

75. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά, ὅταν θεώρησαν ὁ Νικίας κι ὁ Δημοσθένης πὼς εἶχαν ἑτοιμαστῆ ὅσο γινόταν καλύτερα, ξεσηκώθηκε πιά κι ὁ στρατός νά φύγει τήν τρίτη μέρα μετὰ τή ναυμαχία. Καί ἦταν φοβερό, ὄχι ἀπό μιά μόνο ἄποψη ἢ ἓνα περιστατικό, ἀλλ' ἀπ' ὅλες τίς ἀπόψεις ὅτι ἔφευγαν ἔχοντας χάσει ὅλα τὰ καράβια κι ὅτι ἀντί γιά τίς μεγάλες τους ἐλπίδες κινδύνευε τώρα ἡ ἴδια τους ἡ ζωὴ καί ἡ ὑπαρξὴ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καί τήν ὥρα πού ἐγκατέλειπαν τὸ στρατόπεδο τύχαινε στόν καθένα νά νιώσει βαθύ πόνο γι' αὐτά πού ἔβλεπε κι αὐτά πού συλλογιόταν. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶχαν μείνει ἄθαφτοι κι οἱ σκοτωμένοι, ὅποτε ἔβλεπε κανεὶς συγγενὴ ἢ φίλο νά κοιτῆται στό χῶμα σπάραζε ἀπὸ λύπησι καί φόβο⁷⁵. Κι οἱ ζωντανοὶ πού παρατοῦσαν, οἱ πληγωμένοι κι οἱ ἄρρωστοι προξενοῦσαν σ' ὅσους τοὺς ἔβλεπαν ἀκόμα πῖο βαθιὰ θλίψη κι ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἀκόμα, κι ἡ ὄψη τους ἦταν πῖο ἀξιοθρήνητη παρά τῶν πεθαμένων. Γιατί ἄπλωναν τὰ χέρια ἰκετευτικά καί θρηνοῦσαν, κι ἔφερναν σέ μεγάλη στενοχώρια ὅσους ἔφευγαν, γιατί ζητοῦσαν νά τοὺς πάρουν μαζί τους καί φώναζαν τόν καθένα δυνατὰ ἄν ἔβλεπαν πουθενά δικό ἢ φίλο κι ἀρπάζονταν ἀπὸ τοὺς συντρόφους τῆς σκηνῆς τους σερνάμενοι πίσω τους ὅσο ἄντεχαν· κι ὅταν ἀπόκανε κανενός ἡ δύναμη καί τὸ κορμί, ἔπεφτε πίσω θρηνώντας μ' ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς θεοὺς καί μ' ἀναφυλλητά, ἔτσι πού γέμισε κλάμα ὅλος ὁ στρατός· καί ἦταν ἀπρόθυμοι νά ξεκινήσουν μέ τὴ διάθεση πού εἶχαν, μόλο πού ἔφευγαν ἀπὸ ἐχθρικά χῶματα κι εἶχαν πῆθει κιόλας συμφορές πέρ' ἀπ' ὅσες ξεθυμαίνουν μέ τὰ δάκρυα, καί φοβοῦνταν γιά τὰ κρυμμένα μελλούμενα μὴν πάθουν κι ἄλλα καί χειρότερα. Καί τοὺς εἶχε πιάσει μελαγχολία καί συγχρόνως κατηγοροῦσαν τόν ἑαυτό τους. Γιατί δέν ἔμοιαζαν μέ τίποτ' ἄλλο τόσο πολύ, ὅσο μέ ὀλόκληρη πολιτεία πού πάρθηκε μέ πολιορκία καί πάει νά ξεφύγει κρυφά· καί πολιτεία μάλιστα μεγάλη. Γιατί ὅσοι βιάδιζαν μαζί στήν πορεία δέν ἦταν λιγότεροι ἀπὸ σαράντα χιλιάδες ἄντρες· κι ἀπ' αὐτούς, τόσο οἱ ἄλλοι κουβαλοῦσαν ὅ,τι χρειαζούμενο μποροῦσαν, ὅσο κι οἱ βαριά ἄρματωμένοι κι οἱ ἵππεις σήκωναν τίς προμήθειές τους μόνοι τους, ἀντίθετα πρὸς τὴ συνήθεια, ἄλλοι γιατί δέν εἶχαν ἀκολουθούς, κι ἄλλοι γιατί

*Ἐκκίνηση
τῶν Ἀθηναίων.*

δέν ἐμπιστεύονταν αὐτούς πού εἶχαν· γιατί πολλοί εἶχαν ἀπό καιρό αὐτομολήσει πρὸς τόν ἐχθρό, κι οἱ περισσότεροι τώρα τελευταῖα· ἀλλά κι ὅσα κουβαλοῦσαν δέν ἦταν ἀρκετά, γιατί τροφίμα δέν ὑπῆρχαν κἀν στό στρατόπεδο. Κι ὅλη ἡ ἄλλη τους δυστυχία, καί τό πὼς ὄλων ἡ μερίδα στίς συμφορές ἦταν τό ἴδιο, πρᾶμα πού ἔφερνε κάποια ἀνακούφιση ὅμως καί μέ τοῦτο λογαριαζόταν πολύ βαριά, καί τό περισσότερο καθώς στοχάζονταν ἀπό τί μεγαλοπρέπεια καί περηφάνεια τῆς ἀρχῆς εἶχαν φτάσει σέ τέτοιο τέλος κι ἐξευτελισμό. Γιατί τούτη ἦταν ἡ μεγαλύτερη μετατροπή στήν κατάστασή τους, πού ἔτυχε ποτέ σ' ἑλληνικό στρατό : ἀντί νά γυρίζουν ἔχοντας ὑποτάξει ἄλλους, κατάντησε τώρα νά φοβοῦνται μήν τό πάθουν οἱ ἴδιοι, ἀκριβῶς αὐτό, κι ἀντί γιά τίς εὐχές καί τά πολεμικά τραγούδια πού συνόδευαν τότε τό ξεκίνημά τους, ξανάφευγαν μέ τελείως ἀντίθετες παρακλήσεις. Στοχάζονταν συγχρόνως πὼς πορεύονταν τώρα πεζῆ ἀντί ἀνεβασμένοι στά καράβια καί πὼς στήριζαν τὰ θάρρη τους στό βαρὺ πεζικό ἀντί γιά τό ναυτικό ⁷⁶. Μολαυτά σχετικά μέ τό βάρος τοῦ κινδύνου πού κρεμόταν ἀκόμα πάνω τους, καί τοῦτα ἀκόμα τοὺς φαίνονταν ὑποφερά ⁷⁷.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΝΙΚΙΑ

(κεφ. 76 - 77)

76. Βλέποντας ὁ Νικίας τό στρατό κυριευμένο ἀπό τέτοια κατάθλιψη νά παρουσιάζει τόσο διαφορετική ἐντύπωση ἀπ' ὅ,τι ἦταν ἄλλοτε, πήγαινε ἀπό τό ἓνα τάγμα στό ἄλλο καί τοὺς ἐνθάρρυνε καί τοὺς παρηγοροῦσε ὅσο γινόταν, ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦσαν· καί ὕψωνε τή φωνή ἀκόμα περισσότερο σέ κάθε τμήμα τοῦ στρατοῦ πού ἔφτανε, ἀπό τόν πολύ του ζῆλο καί τόν πόθο του νά τοὺς κάνει ὅσο πιό καλό μπορούσε μέ τή δυνατή του ὁμιλία, καί τοὺς μιλοῦσε πάνω - κάτω ἔτσι :

⁷⁶ Ἐλπίδες.

77. «Ἀκόμα κι ἀπό τήν τωρινή κατάσταση, Ἀθηναῖοι καί σύμμαχοι, πρέπει ν' ἀντλεῖτε ἐλπίδες ⁷⁸, (κι ἄλλοι ἔχουν σωθεῖ ἀπό χειρότερα) καί νά μή λέτε μέσα σας πὼς φταίτε σεῖς οὔτε γιά τίς συμφορές, οὔτε γιά τήν κακοπάθησιν πού ὑποφέρετε τώρα, πού δέ σᾶς ἄξιζαν. Κι ἐγώ ὁ ἴδιος δέν εἶμαι πιό δυνατός

οὔτε ἀπό τόν πιό ἀδύναμο ἀπό σᾶς (γιατί βλέπετε πῶς ἔχω καταστήσει ἀπό τήν ἀρρώστια), κι ἐνῶ στήν καλοτυχιά μου ὡς τώρα δέν ἔπεφτα νομίζω πίσω ἀπό κανέναν, τόσο στήν ἰδιωτική μου ζωή, ὅσο καί στή σταδιοδρομία μου γενικά, βρίσκομαι τώρα στόν ἴδιο κίνδυνο ὅσο κι οἱ πιό ταπεινοί στρατιῶτες· μόλο πού πέρασα τή ζωή μου τιμώντας τούς θεούς μ' ὅλες τίς συνηθισμένες τελετές καί κάνοντας ἀπέναντι στούς ἀνθρώπους πολλές δίκαιες πράξεις, πού νά μή δίνουν καμιά ἀφορμή στούς φθονερούς ⁷⁹. Καί γιά ὅλ' αὐτά εἶναι οἱ ἐλπίδες μου γιά τό μέλλον τολμηρά ὑψηλές, κι ἄν οἱ συμφορές μέ φοβίζουν, εἶναι γιατί δέν τίς ἀξίζατε. Καί μπορεῖ σύντομα νά λουφάξουν· γιατί ἀρκετές καλοτυχιές εἶδαν ὡς τώρα οἱ ἐχθροί μας, κι ἄν ὅταν ξεκινήσαμε γιά τήν ἐκστρατεία προκαλέσαμε μέ τήν ὑπεροψία μας τό φθόνο κανενός θεοῦ, ἔχομε κιόλας τιμωρηθεῖ μέ τό παραπάνω ⁸⁰. Κι ἄλλοι δηλαδή πρὶν ἀπό μᾶς πῆγαν νά χτυπήσουν ξένους τόπους, κι ἀφοῦ ἔκαναν τίς ἀμαρτίες πού εἶναι στή φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἔπαθαν συμφορές, ἀλλά ὑποφερτές. Εἶναι λοιπόν φυσικό κι ἐμεῖς τώρα νά ἐλπίζομε πῶς θά μᾶς δειχτοῦν πιό σπλαχνικοί οἱ θεοί (γιατί ἀξίζομε ἀπό μέρους τους τώρα περισσότερο τή λύπηση παρά τό φθόνο)· καί βλέποντας τώρα τό δικό σας στρατό, τί γενναῖοι ἀρματωμένοι πού εἶστε καί πόσοι πορεύεστε μαζί σέ παράταξη μάχης, δέν πρέπει νά νιώθετε τόσο μεγάλη ἀπελπισία, παρά νά συλλογιζέστε πῶς ἐσεῖς οἱ ἴδιοι θ' ἀποτελέσετε ἀπό τήν πρώτη στιγμή πολιτεία ὀλόκληρη ὅπου κι ἄν ἐγκατασταθεῖτε· κι ἄλλη καμιά ἀπό τίς πολιτεῖες στή Σικελία δέν εἶναι ἄξια νά σᾶς ἀντιμετωπίσει εὐκολα ἄν τῆς ἐπιτεθεῖτε, οὔτε ἄν ἔχετε κιόλας ἐγκατασταθεῖ, μπορεῖ νά σᾶς διώξει ⁸¹. Καί γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ πορεία σας μέ ἀσφάλεια καί τάξη, ἔχετε τό νοῦ σας καί σεῖς οἱ ἴδιοι, κι ὁ καθένας ἄς μή στοχάζεται ἄλλο τίποτα παρά πῶς σ' ὅποιο μέρος ἀναγκαστεῖ νά πολεμήσει, αὐτό, ἄν νικήσει, θά τό ἔχει καί γιά πατρίδα καί γιά φρούριο. Καί θά πορευόμαστε μέ τήν ἴδια βιάση καί μέρα καί νύχτα· γιατί οἱ προμήθειές μας εἶναι λιγιστές, κι ἄν πιάσομε σέ κανένα μέρος τῶν Σικελῶν φιλικό μας (γιατί αὐτοί μᾶς ἔχουν μείνει ἀκόμα σταθεροί φίλοι ἐπειδή φοβοῦνται τούς Συρακουσίους)

μόνο τότε νά πιστέψετε πώς εἶμαστε κιόλας σέ ἀσφαλισμένο τόπο. Τούς ἔχομε κιόλας μηνύσει, μερικοί ἀπό τό στρατό, νά μᾶς ἀνταμώσουν στό δρόμο καί νά φέρουν τρόφιμα. Καί μ' ἓνα λόγο, καταλάβετε το καλά, στρατιῶτες μου, πώς εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νά φανεῖτε παλληκάρια, γιατί δέν ὑπάρχει κοντά τόπος ὅπου, ἂν δευλιάσετε, μπορεῖ νά καταφύγετε καί νά σωθεῖτε· κι ἂν ξεφύγετε τώρα ἀπό τούς ἐχθρούς, τόσο οἱ ἄλλοι θά κατορθώσετε ὅ,τι ποθεῖ ἡ καρδιά σας, νά ξαναῖδεῖτε· κι ὅσοι εἶστε Ἀθηναῖοι, θά ξαναστεριώσετε τή μεγάλη δύναμη τῆς πολιτείας μας, μόλο πού εἶναι τώρα πεσμένη τόσο χαμηλά. Γιατί τό κράτος εἶναι οἱ ἄνθρωποι, κι ὄχι τά τείχη ἢ τά καράβια».

ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

(κεφ. 78 - 85)

Οἱ τρεῖς πρώτες μέρες τῆς ὑποχώρησης.

78. Μέ τέτοια λόγια ἐνθαρρύνοντάς τους ὁ Νικίας ὡδηγοῦσε συγχρόνως τό στράτευμα, κι ἂν ἐβλεπε πουθενά ἓνα τμήμα σκορπισμένο νά μήν προχωρεῖ μέ τή σωστή παράταξη, τό μάζεψε καί τό ἔβαζε στή γραμμή· κι ὁ Δημοσθένης ἔκανε τό ἴδιο στους δικούς του, λέγοντάς τους παρόμοια ἢ σχεδόν τά ἴδια. Καί ὁ στρατός προχωροῦσε σέ σχηματισμό τετράγωνου, μπροστά πηγαίνοντας τό τμήμα τοῦ Νικία, καί πίσω ἀκολουθώντας τοῦ Δημοσθένη· τά σκευοφόρα καί τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀόπλων καί βοηθητικῶν προχωροῦσε στή μέση πλαισιωμένοι ἀπό τούς βαριά ἀρματωμένους. Κι ὅταν ἔφτασαν στόν Ἄναπο ποταμό, βρίσκουν τούς Συρακουσίους καί τούς συμμάχους τους παραταγμένους στήν ἐδῶθε ὄχθη του· κι ἀφοῦ τούς ἔσπρωξαν πίσω καί τούς ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσουν, ἔγιναν κύριοι τοῦ ρηχοῦ περάσματος κι ἐξακολούθησαν τήν πορεία τους πρός τά ἐμπρός· οἱ Συρακούσιοι τούς περίτρεχαν ἀπό τά πλάγια μέ τό ἵππικό τους καί τούς ἔριχναν ὅλη τήν ὥρα καί οἱ ἐλαφριά ὀπλισμένοι τούς ἔριχναν μέ μικρά ἀκόντια. Κι αὐτή τήν ἡμέρα ἀφοῦ προχώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς σαράντα στάδια, κατασκήνωσαν γιά τή νύχτα κοντά σ' ἓνα λόφο· καί τήν ἄλλη μέρα ξεκίνησαν μέ τήν αὐγή καί προχώρησαν ὡς εἴκοσι στάδια καί κατέβηκαν σ' ἓνα ἴσιωμα κι ἔστησαν ἐκεῖ στρατόπεδο, θέλοντας κι ἀπό τά σπίτια ν' ἀρπάξουν λίγα φαγώσιμα (γιατί

τό μέρος ήταν κατοικημένο) και να πάρουν από εκεί νερό να τό έχουν μαζί τους· γιατί μπροστά τους, στό δρόμο πού έμελλαν να πάρουν, δέν υπήρχε άφθονο νερό για πολλά στάδια. Οί Συρακούσιοι όμως στό μεταξύ προχώρησαν μπροστά μακρύτερα κι έκλεισαν μέ τείχος τό πέραςμα· αυτό ήταν ένας απότομος λόφος μέ βαθιές χαράδρες και γκρεμούς από δά κι από κεί και λεγόταν «άκραιον λέπας»· τήν άλλη μέρα ξεκίνησαν πάλι οί 'Αθηναίοι τό πρωί, αλλά οί Συρακούσιοι ίππείς και οί σύμμαχοί τους και άκοντιστές πολλοί από τίς δυό πλευρές τούς έμπόδιζαν να προχωρήσουν και τούς έριχναν άκόντια και τούς περίτρεχαν μέ τ' άλογα. Και πολέμησαν οί 'Αθηναίοι πολλή ώρα, έπειτα όμως γύρισαν πίσω στό ίδιο στρατόπεδο. Και δέν είχαν πιά ούτε άρκετά τρόφιμα όπως πρωύτερα· γιατί δέν μπορούσαν να ξεμακρύνουν από τό στρατόπεδο, κυνηγημένοι από τό έχθρικό ίππικό.

79. Τήν άλλη μέρα τό πρωί ξεσηκώθηκαν και πήραν πάλι τό δρόμο κι άνοιξαν μέ τή βία πέραςμα για να φτάσουν στό λόφο πού ήταν κλεισμένοι μέ τό τείχος· και βρήκανε μπροστά τους, άπάνω από τό τείχος πού τούς έκλεινε τό δρόμο, τό πεζικό τών Συρακουσίων παραταγμένο σε βάθος πολλών άσπίδων· γιατί τό μέρος ήταν στενό. Κι έκαναν επίθεση οί 'Αθηναίοι καταπάνω στό τείχος, και τούς χτυπούσαν πολλοί από τό λόφο πού ήταν πολύ άνηφορικός (και φυσικά σημάδευαν κι έβρισκαν τό στόχο τους πολύ πιο εύκολα από ψηλά), κι επειδή δέν μπόρεσαν να κυριέψουν τό φράγμα μέ τή βία, υποχώρησαν πάλι και γύρισαν να ξεκουραστούν· κι έτυχε να ρίξει βροντές και να πέσει βροχή, πράμα συνηθισμένο για τήν εποχή εκείνη του χρόνου, πού τό γύριζε στό φθινόπωρο· μέ τούτα όμως έπεσε ακόμα πιο χαμηλά τό ήθικό τών 'Αθηναίων και νόμισαν πως όλ' αυτά γίνονται για να τούς άφανίσουν. Κι ενώ αυτοί ξεκουράζονταν, έστειλε ο Γύλιππος και οί Συρακούσιοι ένα μέρος του στρατού να κλείσουν μέ τείχος τό δρόμο και προς τά πίσω, από κεί πού είχαν έρθει· έστειλαν όμως κι αυτοί ένα μέρος τών δικών τους και τούς έμπόδισαν. "Υστερ' άπ' αυτά έφυγαν από κεί οί 'Αθηναίοι μ' όλόκληρο τό στρατό τους και κατασκήνωσαν σ' ένα ίσιωμα· τήν άλλη μέρα ⁸² άρχισαν πάλι να προχωρούν

Συγκρούσεις.

καί οἱ Συρακούσιοι τοὺς χτυποῦσαν γύρω - γύρω ἀπ' ὅλες τίς μερίες καί πλήγωναν πολλοὺς· κι ἂν ἔκαναν νά τοὺς ἐπιτεθοῦν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑποχωροῦσαν, κι ὅταν γύριζαν αὐτοὶ νά φύγουν, τοὺς ἐπεφταν πάλι ἀπάνω, χτυπώντας ἰδίως τοὺς τελευταίους, μέ τήν ἐλπίδα πῶς ἂν τοὺς ἀναγκάσουν νά τραποῦν σέ φυγή, ἔστω καί γιά μικρό διάστημα, θά πιάσει πανικός ὅλο τό στρατό. Καί γιά πολλή ὥρα ἄντεχαν οἱ Ἀθηναῖοι στόν τρόπο αὐτό τῆς ἐπίθεσης, ὕστερα ὁμως, ἀφοῦ προχώρησαν πέντε ἢ ἕξι στάδια, στάθηκαν ν' ἀνασάνουν σ' ἓνα ἐπίπεδο μέρος· ξεμάκρυναν τότε κι οἱ Συρακούσιοι ἀπ' αὐτούς, γυρίζοντας στό δικό τους στρατόπεδο.

*Ἀλλαγὴ πο-
ρείας. Διείρε-
ση τῆς στρα-
τιάς.*

80. Τῆ νύχτα ἐκείνη, ὁ Νικίας κι ὁ Δημοσθένης, ἐπειδὴ ὁ στρατός βρισκόταν σέ κακὴ κατάσταση, τόσο γιατί τοὺς εἶχαν ὀλοτέλα σωθεῖ οἱ προμήθειες, ὅσο καί γιατί πολλοὶ στρατιῶτες ἦταν καταπληγωμένοι ἀπὸ τίς πολλὲς ἐπιθέσεις πού τοὺς εἶχαν κάνει οἱ ἐχθροί, ἀποφάσισαν ν' ἀνάψουν ὅσο περισσότερες φωτιές μποροῦσαν, καί νά πάρουν τό στρατό ἀπὸ κεῖ, ὄχι πιά πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση πού εἶχαν σχεδιάσει, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀντίθετη ἀπὸ κείνη ὅπου παραφύλαγαν οἱ Συρακούσιοι, δηλαδή πρὸς τὴ θάλασσα· ὅλος αὐτός ὁ δρόμος θά ἔφερνε τό στρατό, ὄχι στήν Κατάνη, ἀλλὰ στήν ἀντίθετη μεριά τῆς Σικελίας, πρὸς τὴν Καμάρινα καί τὴ Γέλα καί τίς ἄλλες πολιτείες σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐλληνικὲς καί ξένες. Ἀφοῦ λοιπὸν ἄναψαν πολλὲς φωτιές κίνησαν μέσα στὴ νύχτα. Κι ὅπως συμβαίνει συχνά σ' ὅλες τίς στρατιές, καί περισσότερο στίς μεγάλες, καί σ' αὐτούς κι ἀπὸ ἄλλους λόγους, καί ἰδίως γιατί βάδιζαν νύχτα μέσ' ἀπὸ τόπο ἐχθρικό κι ἔφευγαν μπροστά σ' ἐχθροὺς πού δέν ἦταν μακρὰ, τοὺς ἐπιασε πανικός· κι ὁ στρατός τοῦ Νικία, καθὼς τοὺς ὀδηγοῦσε αὐτός ὁ ἴδιος ἔμεινε ὅλος μαζί, καί προχώρησε πολὺ μπροστά, ὁ στρατός ὁμως τοῦ Δημοσθένη, πού ἦταν ὁ μισός καί παραπάνω ἀπὸ τό σύνολο, χωρίστηκε ἀπὸ τοὺς μπροστινοὺς καί προχωροῦσε μέ μεγαλύτερη ἀταξία. Μολαυτὰ ἔφτασαν κατὰ τὴν αὐγὴ στὴ θάλασσα, καί παίρνοντας τό δρόμο πού λέγεται Ἐλωρῖνη ὁδός, προχωροῦσαν ἔχοντας τὴ θάλασσα ἀριστερά τους μέ τό σκοπό, μὴ φτάσουν στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Κακυπάρη, νά στρί-

πουν βαδίζοντας παράλληλα μέ τήν κοίτη του πρός τ' άπάνω, πρός τά μεσόγεια· γιατί περίμεναν πώς έκει θά τούς άντάμω- ναν οί Σικελοί, όπως τούς είχαν μηνύσει. Όταν όμως έφτασαν στόν ποταμό, βρήκαν κι έκει ένα απόσπασμα τών Συρακουσίων πού έχτιζαν φράγμα κι έμπηγαν παλούκια στό ρηχό πέραςμα. Τούς νίκησαν μέ τή βία και πέρασαν τό ποτάμι, κι άρχισαν νά προχωρούν πρός έναν άλλο ποταμό, τόν Έρινεό⁸³ γιατί αυτόν τό δρόμο τούς είχαν συμβουλευσει οί οδηγοί τους νά πάρουν.

81. Στο μεταξύ, οί Συρακούσιοι κι οί σύμμαχοί τους, μόλις ζημέρωσε και κατάλαβαν πώς είχαν φύγει οί Άθηναίοι, άρχισαν οί περισσότεροι νά κατηγορούν τό Γύλιππο πώς τούς άφησε από σκοπού νά ξεφύγουν, και καταδιώκοντάς τους γρήγορα γιατί δέν ήταν δύσκολο νά βρουν από τά ίχνη τους πρός τά πού πήγαιναν, τούς έφτασαν κατά τήν ώρα του δείπνου· μόλις άντάμωσαν τό στρατό του Δημοσθένη πού βρισκόταν πίο πίσω και προχωρούσε πίο άργά και άκατάστατα από τή σύγχυση πού είχαν πάθει τήν προηγούμενη νύχτα, έπесαν πάνω τους κι άρχισαν νά τούς πολεμούν. Κι οί Συρακούσιοι ίππεις τούς περικύκλωσαν τώρα πίο εύκολα γιατί ήταν χωρισμένοι από τό υπόλοιπο στράτευμα, και περιτρέχοντάς τους τούς στρίμωνχαν σέ όλο και μικρότερο χώρο. Ό στρατός όμως του Νικία βρισκόταν τώρα ως πενήντα στάδια πίο μακρύτερα γιατί ό Νικίας τούς οδηγούσε πίο γρήγορα, νομίζοντας πώς στή θέση πού βρίσκονταν δέν μπορούσαν νά σταθούν μένοντας θεληματικά και πολεμώντας τούς έχθρούς, αλλά υποχωρώντας όσο γρήγορα γινόταν και δίνοντας μάχη μόνο εκεί πού θ' αναγκάζονταν νά τό κάνουν. Ό Δημοσθένης όμως βρισκόταν τόν περισσότερο καιρό σέ πίο δύσκολη θέση και χωρίς άναπαυλα, γιατί επειδή πορευόταν πίο πίσω, σ' αυτόν πρώτα ρίχνονταν οί έχθροί· και σέ τούτη τήν περίσταση, όταν κατάλαβε πώς οί Συρακούσιοι τόν κυνηγούσαν, δέν έπιτάχυνε τήν πορεία, αλλά μάλλον προσπαθούσε νά παρατάξει κάθε τόσο τό στρατό για νά δώσει μάχη, ώστε απ' αυτή τήν καθυστέρηση περικυκλώθηκαν έντελώς κι απομονώθηκαν από τούς άλλους, έτσι πού αυτός κι οί δικοί του βρέθηκαν σέ έξαιρετικά δύσκολη

*Έπίθεση έ-
ναντίον του
στρατού του
Δημοσθένη.*

θέση· γιατί πιάστηκαν στριμωγμένοι ένα γύρω σ' ένα μέρος πού ήταν κλεισμένο μέ χαμηλό τείχος οί δρόμοι από τή μιá μεριά κι από τήν ἄλλη, κι εἶχε καί ἄρκετά δέντρα μέσα, καί τούς χτυποῦσαν συγχρόνως ἀπό παντοῦ. Γιατί τέτοιου εἶδους ἐπιθέσεις χρησιμοποιοῦσαν οί Συρακούσιοι κι ὄχι μάχες μέ παραταγμένο στρατό· καί ἦταν λογικό, γιατί ἄν ριψοκινδύνευαν τή ζωή τους σέ μάχες σῶμα μέ σῶμα πρὸς ἀνθρώπους πού βρίσκονταν τώρα σέ ἀπόγνωση, δέ θά ἦταν τοῦτο τόσο εὐνοϊκό γι' αὐτούς ὅσο γιά τούς Ἀθηναίους· καί συγχρόνως ἄρχιζαν τώρα κάπως νά φυλάγουν τή ζωή τους μέ τήν καθαρή προοπτική τῆς ἐπιτυχίας καί τῆς εὐημερίας μπροστά τους, καί δέν ἤθελαν νά τήν ἀναλώσουν ἄδικα πρὶν τούς ἔρθει· θεωροῦσαν ἀκόμα πῶς καί μ' αὐτὴ τή μορφή τῆς ἐπίθεσης θά καταχτυποῦσαν καί θά ἔπιαναν στήν παγίδα τούς Ἀθηναίους.

Παράδοση
τοῦ Δημοσθέ-
νη.

82. Ὅταν λοιπόν, ἀφοῦ τούς εἶχαν χτυπήσει ἔτσι ὅλη μέρα ρίχνοντάς τους ὀλοῦθε, εἶδαν πιά πῶς οί Ἀθηναῖοι κι οί σύμμαχοί τους εἶχαν ἀποκάνει, ἐξαντλημένοι τόσο ἀπό τίς πληγές ὅσο κι ἀπό τίς ἄλλες κακώσεις, βγάζουν κήρυγμα ὁ Γύλιππος κι οί Συρακούσιοι κι οί συμμαχοί τους, πρῶτα στοὺς νησιῶτες ⁸⁴ πῶς ἄν θέλει κανεῖς τους, νά πάει μέ τό μέρος τους καί νά μείνει ἐλεύθερος· καί οί στρατιῶτες ἀπό λίγες πολιτείες, ἔφυγαν ἀπό τό πλευρό τῶν Ἀθηναίων· ὕστερα ἀπό ὥρα κλείσανε συμφωνία καί μέ ὅλους τούς ἄλλους πού ἦταν μέ τό Δημοσθένη, μέ τόν ὄρο νά παραδώσουν τά ὅπλα τους καί ὑπόσχοντάς τους πῶς δέ θά πάθει κανεῖς τίποτα μήτε ἀπό ἐκτέλεση, μήτε θά φυλακιστεῖ, μήτε θά τοῦ λείψει ἡ πιό ἀπαραίτητη συντήρηση. Καί παραδόθηκαν ὅλοι τους, ἔξι χιλιάδες ἄντρες, καί τά χρήματα πού εἶχαν ἀπάνω τους τά ἔριξαν σέ ἀσπίδες γυρισμένες ἀνάποδα, καί γέμισαν τέσσερις ἀσπίδες. Αὐτούς τούς αἰχμαλώτους τούς πῆγαν ἀμέσως οί Συρακούσιοι πίσω στήν πολιτεία τους· στό μεταξύ ὁ Νικίας μέ τό στρατό του ἔφτασαν τήν ἴδια μέρα στόν ποταμό Ἐρινεό, κι ἀφοῦ τόν διάβηκαν ἔπιασαν ἕνα ὕψωμα κι ἔστησαν στρατόπεδο.

* Ἀρνηση τοῦ
Νικίας. Ἐπί-
θεση τῶν Συ-
ρακουσίων.

83. Τήν ἄλλη μέρα τόν πρόφτασαν οί Συρακούσιοι καί τοῦ εἶπαν πῶς ὁ Δημοσθένης κι οί δικοί του εἶχαν παραδοθεῖ, καί τόν παρακίνησαν νά κάνει κι αὐτός τό ἴδιο· ὁ Νικίας δέν

τό πίστεψε, κι ἔκλεισε προσωρινή ἀνακωχή ὡς νά στείλει ἕναν ἰπέα νά ἐξακριβώσει τό πράμα· κι ὅταν αὐτός γύρισε πίσω μέ τήν εἶδηση πὼς ἀλήθεια εἶχαν παραδοθεῖ, στέλνει ὁ Νικίας κήρυκα στό Γύλιππο καί τούς Συρακουσίους λέγοντας πὼς εἶναι ἔτοιμος νά συνθηκολογήσει ἀπό μέρος τῶν Ἀθηναίων, τάζοντας πὼς θά πληρώσουν ὅσα χρήματα ξόδεψαν οἱ Συρακούσιοι γιά τόν πόλεμο, μέ τόν ὄρο ν' ἀφήσουν αὐτοῖ ἐλεύθερο τό στρατό πού εἶχε στίς προσταγές του ⁸⁵· κι ὅσο νά ἐπιστραφοῦν τά χρήματα, θά ἴδινε ὄμηρους, ἄντρες ἀπό τό στρατό τῶν Ἀθηναίων, ἕνα γιά κάθε τάλαντο. Οἱ Συρακούσιοι ὅμως κι ὁ Γύλιππος δέ δέχτηκαν τίς προτάσεις αὐτές, ἀλλά τούς ἐπιτέθηκαν πιάνοντας θέσεις γύρω - γύρω στό στρατόπεδο, καί τούς χτυποῦσαν ὀλοῦθε ὡς πού βράδιασε. Κι ἦταν κιόλας οἱ Ἀθηναῖοι σέ κακή κατάσταση, γιατί τούς ἔλειπε τό ψωμί κι ὅλα τά χρειαζόμενα. Παρολαυτά περίμεναν νά νυχτώσει γιά καλά, καί σκόπευαν νά πάρουν τό δρόμο μέσ στή νυχτερινή ἡσυχία. Ντύθηκαν λοιπόν τ' ἄρματα τους, κι οἱ Συρακούσιοι τούς πῆραν εἶδηση πὼς ἔφευγαν, κι ἀρχίζουν τόν παιάνα. "Ὅταν κατάλαβαν οἱ Ἀθηναῖοι πὼς τούς πῆραν εἶδηση οἱ ἐχθροί, ἀπόθεσαν πάλι τ' ἄρματα, ἐξόν ἀπό τριακόσιους ἄντρες ἀπάνω - κάτω· αὐτοῖ ἄνοιξαν δρόμο μέ τή βία μέσα ἀπό τούς φρουρούς καί προχώρησαν νύχτα ὅπου μποροῦσαν.

84. Ὁ Νικίας ὅμως μπῆκε πάλι μπροστά σάν ξημέρωσε κι ἄρχισε νά ὀδηγεῖ τό στρατό του· οἱ Συρακούσιοι κι οἱ σύμμαχοί τους τούς ἐπιτέθηκαν πάλι κατά τόν ἴδιο τρόπο, ρίχνοντας μέσα στήν παράταξή τους πυκνά βέλη καί ἀκόντια. Καί βιάζονταν οἱ Ἀθηναῖοι νά φτάσουν στόν Ἀσσίναρο ποταμό, τόσο γιατί τούς βασάνιζε ἡ ἀδιάκοπη ἐπίθεση ἀπό παντοῦ, ἀπό τούς πολλούς ἰπέεις καί τό ἄλλο πλῆθος τῶν ἐλαφρά ὀπλισμένων, ὅσο καί γιατί νόμιζαν πὼς θά ξαλάφρωνε κάπως ἡ θέση τους ἅμα περνοῦσαν τόν ποταμό, συγχρόνως ὅμως ἀπό τό μαρτύριο τῆς δίψας καί τήν ἐπιθυμία νά πιοῦνε νερό. Καί μόλις ἔφτασαν στήν ὄχθη του, ὄρμησαν μέσα στό ποτάμι χωρίς τάξη πιά καμιά, ἀλλά θέλοντας ὁ καθένας νά περάσει πρῶτος αὐτός. Καί οἱ ἐχθροί, κυνηγώντας τους, ἔκαναν τό πέρασμα πολύ δύσκολο· γιατί ἔτσι πού ἦταν ἀναγκασμένοι νά προχωροῦν

Ἐπιπέσει δὲ τὸν Ἀσσίναρο.

πλήθος μαζί, έπεφτε ό ένας πάνω στον άλλο και πατοΰσαν όποιον έπεφτε χάμω, κι άλλοι χτυπιούνταν από τά ίδια τους τά κοντάρια και σκοτώνονταν άμέσως, κι άλλοι μπερδεΰονταν στην άρματωσιά τους ή σ' όσα κουβαλοΰσαν και τούς έπαιρνε τό ρέμα μακρυνά. Στο μεταξύ οί Συρακούσιοι φάνηκαν στην άπέναντι όχθη του ποταμού, και τούς χτυποΰσαν κι από πάνω (γιατί ήταν γκρεμός), κι οί Άθηναίοι έπιναν ακόμα χορταίνοντας τή δίψα τους, κουβαριασμένοι όλοι μαζί σε μία βαθύτερη γούβα του ποταμού, μέ μεγάλο σπρωξίδι κι άνακατωσούρα. Κι οί Πελοποννήσιοι κατέβηκαν τόν άπέναντι γκρεμό⁸⁶ κι άρχισαν νά σφάζουν όσους βρίσκονταν ακόμα μέσα στο ποτάμι. Τό νερό είχε άμέσως θολώσει, αλλά δέν έπιναν για τουτο μέ λιγότερη άχορτασιά νερό μαζί μέ ματωμένη λάσπη, κι ακόμα πολεμοΰσαν οί περισσότεροι άναμεταξύ τους γι' αυτό.

*Παράδοση
του Νικία στο
Γύλιππο.*

85. Τέλος, τώρα πού πολλοί νεκροί κοίτονταν ό ένας πάνω στον άλλο μέσα στο νερό, κι είχε χαθεί όλος ό στρατός, άλλοι στο ποτάμι κι άλλοι, άν τυχόν ξεφευγαν μερικοί, είχαν σκοτωθεί από τό ίππικό, παραδίνεται ό Νικίας στο Γύλιππο, έχοντας μεγαλύτερη έμπιστοσύνη σ' αυτόν, παρά στους Συρακούσιους· «έμένα, είπε, κάντε με, έσύ κι οί Λακεδαιμόνιοι ό,τι θέλετε, αλλά πάψτε νά σκοτώνετε τούς άλλους στρατιώτες». Κι ύστερ' άπ' αυτό, πρόσταξε ό Γύλιππος νά τούς πιάνουν ζωντανούς· κι έτσι συγκέντρωσαν περισσότερους⁸⁷, όσους δέν έκρυσαν οί Συρακούσιοι (και δέν ήταν λίγοι αυτοί) ζωντανούς, και στέλνοντας μερικούς νά καταδιώξουν τούς τριακόσιους πού είχαν ξεφύγει μέσ' άπ' τούς φρουρούς τή νύχτα, τούς έπιασαν κι αυτούς. "Έτσι λοιπόν, όσοι άπ' αυτόν τό στρατό συγκεντρώθηκαν στο γενικό στρατόπεδο των αιχμαλώτων, δέν ήταν πολλοί, όσους όμως είχαν κλέψει κρυφά ό ένας κι ό άλλος ήταν πάρα πολλοί και γέμισε όλόκληρη ή Σικελία άπ' αυτούς, γιατί δέν τούς είχαν συλλάβει ύστερ' από συνθηκολόγηση όπως τό στρατό του Δημοσθένη. Και δέν ήταν μικρό τό τμήμα του στρατού πού σκοτώθηκαν· γιατί τό φονικό αυτό ήταν τό μεγαλύτερο πού έγινε στον πόλεμο τουτο, και δέν ήταν λιγότερο φριχτό από κανένα άλλο. Είχαν επίσης σκοτωθεί πολλοί στις διάφορες επιθέσεις πού τούς γίνονταν όλη τήν ώρα κατά

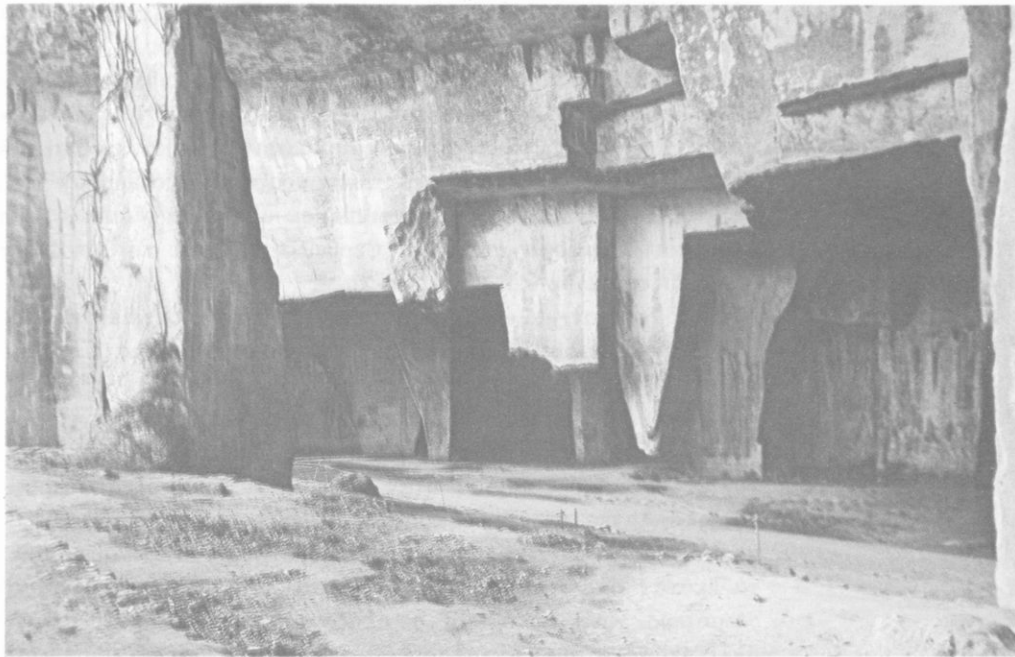
τήν πορεία. Ξέφυγαν όμως και πολλοί, άλλοι άμέσως, κι άλλοι πού δραπέτευσαν άφού έκαναν άρκετό καιρό δουλιό· αυτοί έβρισκαν τέλος καταφύγιο στην Κατάνη.

Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

(κεφ. 86 - 87)

86. Άφού συγκεντρώθηκαν τότε οί Συρακούσιοι κι οί σύμμαχοί τους, παίρνοντας μαζί τους όσους μπόρεσαν περισσότερους όπό τούς αιχμαλώτους, καθώς και τά λάφυρα, ξεκίνησαν πίσω για τήν πολιτεία. Τούς άλλους Άθηναίους κι όσους έπιασαν από τούς συμμάχους τους, τούς κατέβασαν άμέσως στά λατομεία, θεωρώντας πώς ήταν ό πιό άσφαλής τόπος νά τούς κρατήσουν φυλακισμένους. Τό Νικία όμως και τό Δημοσθένη, μόλο πού ό Γύλιππος δέν τό ήθελε, τούς έσφαξαν. Γιατί ό

Οί αιχμάλωτοι στά λατομεία. Έκτέλεση του Νικία και του Δημοσθένη.

Τμήμα τών αρχαίων λατομείων τών Συρακουσών.

Γύλιππος θεωρούσε πώς θά ἦταν ἔνδοξο κατόρθωμα, ἂν, πρόσθετα στίς ἄλλες του ἐπιτυχίες, ἔφερνε στούς Λακεδαιμονίους καί τούς δύο στρατηγούς πού εἶχε νικήσει. Καί τύχαινε ὁ ἕνας τους, ὁ Δημοσθένης, νά τούς εἶναι ὁ πιό μισητός ἐχθρός, γιά ὅσα εἶχαν γίνει στήν Πύλο καί στή Σφακτηρία, ὁ ἄλλος ὁμοῦς, ἀκριβῶς γιά τά ἴδια γεγονότα, ὁ πιό ἀγαπητός· γιατί εἶχε δείξει μεγάλο ζήλο πείθοντας τούς Ἀθηναίους νά κλείσουν εἰρήνη μέ τούς Λακεδαιμονίους, ὥστε ν' ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατιῶτες πού εἶχαν συλληφθεῖ στό νησί. Γι' αὐτό τόν τιμοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι πολύ, κι αὐτός, ἀπό μέρους του, τούς εἶχε μεγάλη ἐμπιστοσύνη, γι' αὐτό παραδόθηκε στό Γύλιππο. Ἀλλά μερικοί ἀπό τούς Συρακουσίους φοβήθηκαν, ἔτσι διαδίδεται, μήπως, ἐπειδή εἶχαν ἔρθει σ' ἐπικοινωνία μαζί του, θά τά μαρτυροῦσε ἂν τόν ἐβασάνιζαν, καί θά τούς δημιουργοῦσε φασαρίες, τώρα πού εἶχαν ὅλα τελειώσει καλά· ἄλλοι πάλι φοβοῦνταν, καί περισσότερο ἀπ' ὅλους οἱ Κορίνθιοι, μήπως δωροδοκήσει μερικούς, γιατί ἦταν πλούσιος⁸⁸, καί τόν ἀφήσουν νά ξεφύγει, καί κάποτε, ἐξαιτίας του, τούς γίνει κανένα ἄλλο κακό. Γι' αὐτό ἔπεισαν τούς συμμάχους καί τόν σκότωσαν. Ἔτσι λοιπόν θανατώθηκε αὐτός ἀπό κάποια τέτοια, ἢ παρόμοια ἀφορμή ὑποψίας, ὁ ἄνθρωπος πού λιγότερο ἀπ' ὅσους Ἕλληνες ἔζησαν στόν καιρό μου ἄξιζε νά φτάσει στήν ἄκρα αὐτή συμφορά· γιατί εἶχε φερθεῖ σ' ὅλη του τή ζωή ἐνάρετα σύμφωνα μέ τά καθιερωμένα⁸⁹.

*Ἀπάνθρωπες
συνθήκες στά
λατομεῖα.*

87. Τούς αἰχμαλώτους στά λατομεῖα τούς μεταχειρίστηκαν στήν ἀρχή ἐξαιρετικά ἀπάνθρωπα οἱ Συρακούσιοι. Γιατί καθῶς ἦταν σέ βαθύ λάκκο τῆς γῆς καί πολλοί μαζί σέ στενό χῶρο, τούς ἔψηνε στήν ἀρχή ὁ ἥλιος καί τούς βασάνιζε ἡ πνιγερή ζέστη, γιατί δέν εἶχαν σκεπή γιά σκιά· καί οἱ φθινοπωρινές νύχτες πού ἀκολούθησαν ἦταν πολύ κρύες, καί οἱ ἀπότομες αὐτές ἀλλαγές τῆς θερμοκρασίας ἔφεραν πολλές ἀρρώστιες· κι ὅλα τούς τυραννοῦσαν ἀπό τή στενότητα τοῦ χώρου, ὅπου τά ἔκαναν ὅλα στριμωγμένοι ὅλοι στό ἴδιο μέρος· κι ἀκόμα χειρότερα γιατί οἱ νεκροί στοιβάζονταν ὁ ἕνας ἀπάνω στόν ἄλλο κοντά στούς ζωντανούς, ὅσοι πέθαιναν ἀπό τά τραύματα ἢ ἀπό τίς ἀρρώστιες τοῦ καιροῦ κι ἄλλους τέτοιους λόγους,

καί ἡ βρώμα ἦταν ἀνυπόφορη· ἐξόν ἀπ' αὐτά τούς βασάνιζε ἡ πείνα καί ἡ δίψα (γιατί ἔδιναν στόν καθένα ἐπὶ ὀχτώ μῆνες ἓνα κύπελλο νερό τὴν ἡμέρα καί δυό κύπελλα ἀλευρί) ⁹⁰ καὶ ὄλα τ' ἄλλα, ὅσα εἶναι ἐπόμενο νὰ ὑποφέρουν ἄνθρωποι ριγμένοι σέ τέτοιο τόπο, τίποτα δέν ἔμεινε πού νὰ μὴν τό πάθουν. Καί πέρασαν ἔτσι κάπου ἑβδομήντα μέρες ὅλοι μαζί, ἔπειτα ὁμως ἐκτός ἀπὸ τούς Ἀθηναίους, κι ὅσους τυχόν Σικελιώτες ἢ Ἰταλιῶτες εἶχαν πάρει μέρος στήν ἐκστρατεία μαζί τους, ὅλους τούς ἄλλους τούς πούλησαν γιὰ δούλους. Εἶχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι ὅλοι μαζί, ἀκριβῶς βέβαια θά ἦταν ἀδύνατο νὰ τό καθορίσει κανεῖς, ὅπωςδὴποτε ὁμως ὄχι λιγότεροι ἀπὸ ἑφτά χιλιάδες. Ὅλη αὐτή ἡ συμφορά ἦταν ἡ μεγαλύτερη πού ἔγινε στό διάστημα τοῦ πολέμου αὐτοῦ, κι ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω καί σ' ὄλες τίς ἑλληνικές πολεμικές ἐπιχειρήσεις ὅσες ξέρομε ἀπ' ἀκουστά, καί πού στάθηκε τόσο περιδοξὴ γιὰ τούς νικητές καί τόσο φοβερὴ γι' αὐτούς πού νικήθηκαν· γιατί νικήθηκαν ἀπ' ὄλες τίς ἀπόψεις, καί ὀλοκληρωτικά, καί κανένα τους πάθημα δέν ἦταν σχετικό καί μικρό. Καί χάθηκαν ὄλα σέ μιά, κατὰ πῶς λένε, πανωλεθρία, καί τό πεζικό καί ὁ στόλος καί δέν ἔμεινε τίποτα πού νὰ μὴν καταστράφηκε, καί πολὺ λίγοι ἀπὸ τούς πολλούς πού ξεκίνησαν κατάφεραν νὰ γυρίσουν στήν πατρίδα ⁹¹. Αὐτά λοιπόν ἦταν ὅσα ἔγιναν στή σικελικὴ ἐκστρατεία.

ΣΧΟΛΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ 5'

1. Μετά από πρόσκληση τῶν Λεοντίνων οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν στή Σικελία τό 427 π.Χ. 20 πλοῖα μέ στρατηγούς τό Λάχη καί τό Χαροιάδη. Τό 425 π.Χ. ἔστειλαν δεύτερη ἀποστολή ἀπό 40 πλοῖα μέ στρατηγούς τόν Εὐρυμέδοντα καί τό Σοφοκλή. Ὅταν οἱ Σικελικές πόλεις ἀποφάσισαν νά συνασπιστοῦν ἐναντίον τους, παραβλέποντας τίς διαφορές ἀνάμεσά τους, οἱ Ἀθηναῖοι ἀναχώρησαν εἰρηνικά. Φαίνεται πῶς ἀπό τότε φιλοδοξοῦσαν νά ὑποτάξουν τή Σικελία: οἱ στρατηγοί πού γύρισαν ἄπραχτοι τιμωρήθηκαν μέ τήν κατηγορία πῶς δωροδοκήθηκαν κι ἔφυγαν ἐνῶ «ἦταν δυνατό νά ὑποτάξουν τή Σικελία».
2. Ὁ Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος, πού ἔγραψε ἱστορία τῆς Σικελίας ὡς τό 424 π.Χ. εἶναι, ὅπως φαίνεται, ἡ πιθανότερη πηγή τοῦ Θουκυδίδη γιά τόν ἀποικισμό τῆς Σικελίας. Γιά τούς Κύκλωπες καί ἄλλα μυθολογικά στοιχεῖα ὁ ἱστορικός ἀντλεῖ ἀπό τόν Ὅμηρο.
3. Ἄν καί πολλές εἰκασίες ἔχουν γίνει, δέν εἶναι γνωστό ποῖος ἦταν αὐτός ὁ ποταμός.
4. Οἱ Ὀπικοί ἦταν προῖστορικός λαός πού κατοικοῦσε κυρίως στήν Καμπανία τῆς Νότιας Ἰταλίας.
5. Ἡ κυριαρχία τῶν Σικελῶν στό νησί θά ἄρχισε περίπου στά μέσα τοῦ 11 π.Χ. αἰ. ἐφόσον ἡ Νάξος, ἡ πρώτη ἑλληνική ἀποικία ἀπό τή Χαλκίδα, ἰδρύθηκε περίπου τό 735 π.Χ.
6. Οἱ Φοίνικες ἦταν κατεξοχή ναυτικός καί ἐμπορικός λαός πού κατοικοῦσε στή Φοινίκη, στίς ἀκτές τῆς Συρίας καί τῆς

Παλαιστίνης. Γιά νά ἐξυπηρετοῦν τούς ἐμπορικούς τους σκοπούς εἶχαν ἰδρύσει πλῆθος ἀποικιῶν στίς ἀκτές τῆς Ἰσπανίας καί τῆς Ἀφρικῆς, στόν Πόντο, στή Μ. Ἀσία, στήν Κύπρο καί στήν Ἑλλάδα.

7. Ὁ Ἀπόλλων ὀνομαζόταν «ἀρχηγέτης», πολιοῦχος ὅπως θά λέγαμε, ἐπειδή προστάτευε τήν ἴδρυση μιᾶς ἀποικίας. Γι' αὐτό ἐξάλλου ἡ λατρεία του στίς ἀποικίες ἦταν πολύ διαδομένη.

8. Οἱ δωρικές ἀριστοκρατικές οἰκογένειες ὑποστήριζαν πῶς κατάγονταν ἀπό τόν Ἡρακλῆ.

9. Δηλαδή τήν Ὀρτυγία.

10. Περίπου τό 728 π.Χ. Δέν εἶναι γνωστό ποιοί τούς ἐδιώξαν, οὔτε φαίνεται καθαρά ὁ ρόλος τοῦ Ὑβλωνα στήν ἴδρυση τῆς ἀποικίας.

11. Ἡ Ὀπικία ταυτίζεται μέ τό Λάτιο ἢ τή σημερινή Καμπανία.

12. Τό ὄνομα αὐτό μέ τήν ἄγνωστη ἐτυμολογία ἴσως εἶναι οἰκογενειακό ἢ χαρακτηρίζει ὀρισμένη τάξη, ἢ ἀναφέρεται σέ ἰθαγενεῖς.

13. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρεται σαφῶς στήν ἐπεκτατική πολιτική τῆς Ἀθήνας.

«Ὁμόφυλους» ἐννοεῖ τούς Ἴωνες Λεοντίους πού εἶχαν ἐκπατριστεῖ ἀπό τούς δωριεῖς Συρακουσίους τό 422 π.Χ. Ἡ διπλωματία καί ἡ προπαγάνδα, γιά νά ἐξυπηρετοῦν τούς σκοπούς τους, συχνά ἐκμεταλλεύονται τήν παραδοσιακή ἀντίθεση τῶν Ἰώνων καί τῶν Δωριέων.

14. Μετά ἀπό συμφωνία μεταξύ δύο πόλεων ἦταν δυνατό ἕνας πολίτης νά πάρει γυναίκα ἀπό ἄλλη πόλη, χωρίς νά χάσουν τά παιδιά του τά πολιτικά τους δικαιώματα. Δέν ξέρομε λεπτομέρειες γιά τό πρόβλημα πού δημιουργήθηκε μεταξύ τῶν Ἑγεσταίων καί τῶν Σελινουντίων.

15. Ἄν καί ὁ πληθυσμός τῆς Ἑγεστας δέν ἦταν ἐλληνικός, τόν 5 π.Χ. αἰῶνα εἶχε ἤδη ἀρκετά ἐξελληνιστεῖ. Ὁ συντηρητικός Νικίας ἀναφέρει ὑποτιμητικά τήν καταγωγή τῶν Ἑγεσταίων. Ἐφόσον οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν κατώτερους τούς ξένους, ὁ Νικίας ὑπαινίσσεται πόσο παράλογο θά ἦταν νά ἀναλάβουν οἱ Ἀθηναῖοι μιᾶ τόσο μεγάλη ἐκστρατεία γιά χάρη τους.

16. Ὁ Νικίας ἐξαίρει τὴν προσωπικότητά του προσέχοντας συγχρόνως καὶ νὰ μὴ δυσαρεστήσει κανέναν καὶ νὰ κολακέψει τοὺς ὁπαδοὺς του.

17. Ὁ Νικίας ξέρει καλά τὰ καταχτητικὰ σχέδια τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἀπόφασή τους νὰ τὰ πραγματοποιήσουν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴ φύση τους καὶ οἱ ἴδιοι ποτέ δὲν ἠσυχάζουν καὶ τοὺς ἄλλους δὲν ἀφήνουν σὲ ἠσυχία, ὅπως σωστά παρατηροῦν οἱ Κορίνθιοι στὸ πρῶτο βιβλίο τῆς ἱστορίας.

Ὁ Νικίας εἶναι πολὺ προσεχτικός ὅταν ἀπευθύνεται στοὺς Ἀθηναίους. Ἡ δισταχτικότητα καὶ ἡ ἀναβλητικότητα πού τὸν χαρακτηρίζουν ἔχουν φυσικὰ συνέπειες γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς ἐκστρατείας.

18. Πρόκειται γιὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Νικία τὸ 421 π.Χ. μεταξύ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, μὲ τὴν ὁποία τελείωσε ἡ πρώτη φάση τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

19. Ὑπαινίσσεται τὸν Ἀλκιβιάδη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, τὸν Κλεόβουλο καὶ τὸν Ξενάρη ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες, πού ἦταν ἐναντίον τῆς εἰρήνης.

20. Ἡ παράδοση κυρίως τῶν σπαρτιατῶν ὀπλιτῶν στὴ Σφακτηρία τὸ 425 π.Χ. καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βρασίδα τὸ 422 π.Χ. στὴν Ἀμφίπολη.

21. Ἡ Κόρινθος, ἡ Ἥλεια, τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Βοιωτία δὲν εἶχαν δεχτεῖ τὴν εἰρήνην.

22. Ἀνοιχτό πόλεμο ἔκαναν οἱ Κορίνθιοι. Ἡ Βοιωτία, μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Νικία, σύναψε δεκαήμερες σπονδές μὲ τὴν Ἀθήνα.

23. Δηλαδή στὴ Θράκη, τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία στίς ὁποῖες ἐπεκτεινόταν ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία.

24. Οἱ Ἑγεσταῖοι ἰσχυρίζονταν πὼς οἱ Συρακούσιοι θὰ γίνουν ἀκόμα πιὸ ἐπικίνδunami ἂν καταχτήσουν ὀλόκληρη τὴ Σικελία. Ὁ Νικίας προσπαθεῖ νὰ ἀνατρέψει τὸ ἰσχυρότερο ἐπιχειρήμα τῶν Ἑγεσταίων, ὑποστηρίζοντας πὼς οἱ Συρακούσιοι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐπικίνδunami ἀλλὰ ἂν καταχτήσουν τὴ Σικελία θὰ γίνουν ἀκόμα πιὸ ἀκίνδunami. Τὸ ἐπιχειρήμα βέβαια αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον κι ἀντίθετον μὲ τὰ διδάγματα τῆς ἱστορικῆς πείρας.

25. Ὁ Νικίας ἀναφέρεται στὸ «λοιμό» πού εἶχε ξεσπά-

σει τό 430 π.Χ. στην Ἀθήνα μέ χιλιάδες θύματα.

26. Δηλαδή τούς Λεοντίνους πού εἶχαν ἐκπατριστεῖ ἀπό τούς Συρακουσίους.

27. Ὁ Νικίας ξέρει πώς ὁ μέγας του ἀντίπαλος δέν εἶναι οἱ Ἐγεσταῖοι ἀλλά ὁ Ἀλκιβιάδης καί τό κόμμα του. Τοῦ ἐπιτίθεται φανερά κι ἄς μήν τόν ὀνομάζει. Τόν κατηγορεῖ γιά φιλαρχία, ἐγωισμό, φιλαρέσκεια καί ἰδιοτέλεια. Ξεσκεπάζει τά ἰδιοτελή κίνητρα τοῦ ἀντιπάλου του ἀφήνοντας νά ἐννοηθεῖ ἡ ἀντίθεση μέ τή δική του ἀγαθή προαίρεση. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ὁ Θουκυδίδης παρουσιάζει ἀρνητικά μιά ἀπό τίς πιό συναρπαστικές προσωπικότητες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

28. Φαίνεται πώς οἱ νεαροί ὀπαδοί τοῦ Ἀλκιβιάδῃ ἦταν ὀργανωμένοι. Ὁ Νικίας ἀπευθύνεται στούς πιό ἡλικιωμένους, πού συνήθως εἶναι καί πιό συντηρητικοί.

29. Πρόκειται γιά τόν «ἐπιστάτη τῶν πρυτάνεων» πού ἐκλεγόταν ἀπό τούς 50 πρυτάνεις μέ κλῆρο κάθε μέρα. Ἐνα ἀπό τά καθήκοντά του τόν 5 π.Χ. αἰώνα ἦταν νά προεδρεύει στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου.

30. Ὁ ἴδιος ὁ Θουκυδίδης δίνει ἕνα δεύτερο, ὄχι τόσο μονόπλευρο χαρακτηρισμό τοῦ Ἀλκιβιάδῃ: Δέν εἶναι ἀπό ἰδιοτέλεια μόνο πού ὑποστηρίζει τήν ἐκστρατεία· ἐλπίζει πώς οἱ Ἀθηναῖοι θά προσθέσουν στήν ἡγεμονία τους ὄχι μόνο τή Σικελία ἀλλά καί τήν Καρχηδόνα. Στήν ὑπερβολική πολυτέλεια τῆς ζωῆς του συνετέλεσαν καί οἱ πολῖτες πού περίμεναν πολλά ἀπό αὐτόν κι ἔτσι τόν ἔσπρωχναν σέ ἔξοδα δυσανάλογα μέ τήν περιουσία του. Ὁ ἱστορικός ἐπαινεῖ τήν πολιτική καί στρατιωτική ἱκανότητα τοῦ Ἀλκιβιάδῃ, πού ὁ Νικίας φυσικά ἀγνοεῖ στό λόγο του. Ἡ ἐντονη ὥστόσο ζωὴ τοῦ Ἀλκιβιάδῃ προκάλεσε τελικά τήν ἐχθρότητα τῶν συμπατριωτῶν του, πού, μέ τήν ὑποκίνηση τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων, φοβήθηκαν πώς αὐτός ἀπέβλεπε στό νά ἐπαναφέρει τήν τυραννία.

31. Εἶναι χαρακτηριστικό τοῦ Ἀλκιβιάδῃ ἡ αὐτοπεποίθηση μέ τήν ὁποία ἀπευθύνεται στούς Ἀθηναίους. Δέν ἀντικρούει τίς κατηγορίες τοῦ Νικία· στά ἴδια αὐτά στοιχεῖα στηρίζει τήν ἀπάντησή του: στή νιότη του, στήν ὀρμητικότητά του, στά μεγάλα του ἔξοδα, προσπαθώντας νά ἀποδείξει πώς ὅλα

αὐτά βγαίνουν σέ καλό τῆς πολιτείας. Ὁ Ἀλκιβιάδης δηλαδή ἀμύνεται μέ ἐπίθεση.

32. «Ἰδιώτης» σέ ἀντίθεση μέ τυράννους, βασιλεῖς ἢ καί κράτη πού ἔπαιρναν μέρος στούς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

33. Ἡ ὑπεροψία τοῦ Ἀλκιβιάδη εἶναι ἄμετρη. Ὁ συλλογισμός πού χρησιμοποιοῖ γιά νά τή δικαιολογήσει εἶναι σοφιστικός καί λογικά σφαλερός.

34. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπαιξε τόν κύριο ρόλο στή συμμαχία πού σύναψε ἡ Ἀθήνα μέ τό Ἄργος, τήν Ἡλεία καί τή Μαντίνεια τό 420 π.Χ. Ἡ ἀποστολή του στό Ἄργος τό 418 π.Χ. ἀποτέλεσε τό ἔναυσμα γιά τή νικηφόρο σπαρτιατική ἐκστρατεία στή Μαντίνεια πού αὐξήσε τό κύρος καί τήν πολιτική ἐπιρροή τῆς Σπάρτης: Τό Ἄργος συμμάχησε μαζί της, τό δημοκρατικό του πολίτευμα ἀντικαταστάθηκε μέ ὀλιγαρχικό, ἡ Μαντίνεια, ἡ Ἡλεία καί οἱ ἀρχαϊκές πόλεις πῆγαν μέ τό μέρος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ σοφιστεία τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ Ἀλκιβιάδη εἶναι κατάφωρη, καθώς παραποιεῖ τά ἱστορικά γεγονότα γιά νά ἐξάρει τό δικό του ρόλο.

35. Ὁ Ἀλκιβιάδης δέν ἔχει δίκιο. Ἀπό τό 461 π.Χ. ὡς τό 415 π.Χ. οἱ «δυνατοί» τῶν Λεοντίνων, πού ἐνσωματώθηκαν τό 422 π.Χ. στήν πολιτεία τῶν Συρακουσῶν, ἀποτελοῦν τίς μόνες περιπτώσεις νέων πολιτῶν σέ αὐτή τήν πόλη. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκεμμένα παραποιεῖ τήν ἱστορία γιά νά ὑποτιμήσει τοὺς πολίτες τῆς Σικελίας κι ἔτσι νά δείξει στοὺς Ἀθηναίους πῶς δέν εἶχαν νά φοβηθοῦν τίποτα ἀπό τοὺς «συμμεικτοὺς» ὄχλους πού τίς κατοικοῦν.

36. Ὁ Ἀλκιβιάδης παρουσιάζει τήν κατάσταση ὅπως θά συνέφερε τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐκβαση ὡστόσο τῆς ἐκστρατείας ἀπόδειξε πόσο ἄδικο εἶχε ὁ Ἀλκιβιάδης νά ὑποτιμᾷ τοὺς Σικελιώτες.

37. Ὁ Ἀλκιβιάδης παραγνῶριζει πῶς ἡ συμμαχία τῆς Δήλου ἀπό τήν ὁποία βαθμιαία ἀναδύθηκε ἡ ἀθηναϊκή ἡγεμονία, δημιουργήθηκε μέ πρωτοβουλία τῶν ἰωνικῶν πόλεων τό 478 π.Χ. ὅταν ἡ Ἀθήνα καί ἡ Σπάρτη ἦταν ἀκόμα σύμμαχοι.

38. Καί σέ ἄλλα σημεία τῆς ἱστορίας ὁ Θουκυδίδης τονίζει πῶς ἡ ἡγεμονική θέση τῆς Ἀθήνας δέν τῆς ἐπιτρέπει νά ἀδρανεῖ:

μιά στιγμή άπραξίας θά έδινε τήν εύκαιρία στό μίσος τών ύποτελών συμμάχων νά ξεσπάσει έναντίον της.

39. Παρόλο τό κλίμα «ψυχροῦ» πολέμου, ή εἰρήνη τοῦ Νικία τυπικά τουλάχιστο ἴσχυε άκόμα.

40. Τραγική εἰρωνεία: Οἱ Ἄθηναῖοι νικήθηκαν καί καταστράφηκαν όλοκληρωτικά. Ὁ Ἄλκιβιάδης δέν ξέρει μέ ποιούς ἔχει νά κάνει.

41. Ὁ Ἄλκιβιάδης προσπαθεῖ νά γεφυρώσει τό «χάσμα τών γενεών» ὅπως εἶχε παρουσιαστεῖ στό λόγο τοῦ Νικία.

42. Ἄναφέρεται στήν περιβόητη «πολυπραγμοσύνη» τών Ἄθηναίων.

43. Ὁ Νικίας θά προσπαθήσει νά δείξει τήν άνακρίβεια τών ὄσων ἰσχυρίστηκε ὁ Ἄλκιβιάδης γιά τούς Σικελιώτες.

44. Παρά τήν αισιοδοξία, πού κυριαρχεῖ στό άκροατήριο, ὁ Νικίας ἔχει πλήρη συνείδηση τών δυσκολιῶν ὄχι μόνο γιά τήν τελική νίκη αλλά καί γιά τήν άσφαλή ἐπιστροφή τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

45. Ὁ λαός τῆς Ἀθήνας ἄμεσα ἤ ἔμμεσα εἶχε μερίδιο ἀπό τά ἔσοδα τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας: ὅσο περισσότερα τόσο τό καλύτερο.

46. Δηλαδή τό 1/5 τοῦ πεζικοῦ ἤ καί λιγότερους.

47. Ἄναφέρεται στήν πρώτη φάση τοῦ πολέμου, στό λεγόμενο ἀρχιδάμειο πόλεμο (431 π.Χ. - 421 π.Χ.).

48. Πολλοί Ἄθηναῖοι πίστευαν πώς ἂν ἔνα ἄτομο πρόσβαλλε τούς θεούς, αὐτοί ἦταν δυνατό νά τιμωρήσουν ὀλόκληρη τήν πόλη. Δέν εἶναι ὡστόσο φανερό γιατί ὁ ἀκρωτηριασμός τών ἐρμαϊκῶν στηλῶν συνδέθηκε μέ συνωμοσία έναντίον τῆς δημοκρατίας. Ἴσως ἡ ὁμάδα πού διέπραξε τήν ἀσέβεια νά ἦταν έναντίον τῆς ἐκστρατείας καί νά ἤθελε νά τή ματαιώσει ξυπνώντας τό φόβο τῆς θεϊκῆς τιμωρίας. Ἐνα εἶναι βέβαιο: ὁ φόβος τών Ἀθηναίων μήν τυχόν καταλυθεῖ ἡ δημοκρατία ἀπό τούς ἐχθρούς της ἔφτανε σέ τέτοιο σημεῖο πού κάθε ὑποπτη ἤ ἀνεξήγητη ἐνέργεια τούς ξεσήκωνε.

49. Καί τόν ἀκρωτηριασμό τών ἐρμαϊκῶν στηλῶν καί τήν παρωδία τών μυστηρίων ἐκμεταλλεύονται οἱ πολιτικοί ἀντίπαλοι τοῦ Ἄλκιβιάδη γιά νά μειώσουν τήν άναμφισβήτητη

δημοτικότητά του κι έτσι νά αποκομίσουν πολιτικά όφέλη.

50. Ἡ ἀκριβής ἡμερομηνία γιά τήν ἀναχώρηση τοῦ στόλου ἀμφισβητεῖται. Φαίνεται πώς ἀναχώρησε πρὶν ἀπὸ τὶς 20 Ἰουλίου.

51. Τά πρῶτα σπέρματα ἀμφιβολίας κλονίζουν τήν αὐτοπεποίθηση τῶν Ἀθηναίων, ἀλλά παραμερίζονται ἀμέσως στή θέα τῶν δυνάμεων πού ἐτοιμάζονται νά ἀποπλεύσουν.

52. Ὁ Περικλῆς τὸ καλοκαίρι τοῦ 430 π.Χ. εἰσέβαλε καὶ λεηλάτησε τὴ ΒΑ Πελοπόννησο. Ἀργότερα τὸ ἴδιο καλοκαίρι ὁ Ἄγων καὶ ὁ Κλεόπομπος ἐξεστράτευσαν μὲ τήν ἴδια δύναμη ἐναντίον τῆς Ποτειδαίας.

53. Οἱ τριῆρεις εἶχαν τρεῖς σειρές ἀπὸ κωπηλάτες σέ κάθε πλευρά. Οἱ «θρανίτες» στό πάνω κατάστρωμα χειρίζονταν τὰ μακρύτερα κουπιά, οἱ «ζύγιοι» τὰ μεσαῖα καὶ οἱ «θαλάμιοι» στό κύτος τὰ πιό κοντά.

54. Δέν ὑπάρχουν ἀρκετές πληροφορίες γιά τὰ «σημεῖα» - «γοργόνες» - στά πλοῖα. «Αἶρω τὸ σημεῖον» ἦταν τὸ σῆμα γιά νά ἀρχίσει ἡ ναυμαχία κι αὐτὸ προϋποθέτει πώς ἔπρεπε νά ἦταν εὐδιάκριτο.

55. Τὸ πολίτευμα τῶν Συρακουσῶν τὸ 415 π.Χ. ἦταν δημοκρατικό.

56. Ὁ Ἑρμοκράτης ὑποστηρίζει πώς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων στή Σικελία εἶναι καταχτητικός.

57. Τίποτα περισσότερο δέν εἶναι γνωστὸ γιά τὸν Ἀθηναγόρα. Στὸ λόγο του περιέχεται μιὰ υπεράσπιση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ ὁ ἴδιος παρουσιάζεται ὡς ὁ προστάτης τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν του ἐχθρῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ νέα γιά τήν ἐκστρατεία, ὁ Ἀθηναγόρας λέει στό λαό, ὅ,τι θά ἤθελε ν' ἀκούσει ἐκείνη τὴ στιγμή - δέν ἔρχονται οἱ Ἀθηναῖοι ἀλλὰ ἂν ἔρθουν θά τοὺς νικήσουν.

58. Ὁ Ἀθηναγόρας ἀποδίδει τὶς φῆμες γιά τήν ἐκστρατεία στοὺς ἐχθροὺς τῆς δημοκρατίας, πού θά εἶχαν κάθε λόγο νά τήν καταλύσουν. Φαίνεται πώς οἱ πολιτικές διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς πολίτες τῶν Συρακουσῶν ἦταν ἔντονες. Ἡ τυραννία στὶς Συρακοῦσες εἶχε τελειώσει ἀπὸ τὸ 466 π.Χ. Ἡ μνεία τῆς ἀπὸ τὸν Ἀθηναγόρα εἶναι ἄκαιρη καὶ ἀπλῶς τονίζει τοὺς κινδύνους

πού ἐγκυμονοῦν γιά τήν πόλη οἱ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες τῶν πολιτῶν.

59. Πολλές φορές οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίνουν ἐπικίνδυνη φιλοδοξία καί βιαιότητα στούς νέους. Ὁ Ἀθηναγόρας τούς παρουσιάζει ἐδῶ ὡς ὑποστηρικτές τοῦ Ἑρμοκράτη καί τῆς παράταξης πού αὐτός ἀντιπροσώπευε.

60. Ὁ λαός πρέπει νά παίρνει τίς ἀποφάσεις γιά δημόσιες ὑποθέσεις κυρίως, ἐπειδή: μιὰ ἀπολυταρχική ἢ ὀλιγαρχική κυβέρνηση σχεδόν ποτέ δέν παίρνει ἀποφάσεις γιά τό συμφέρον τοῦ λαοῦ· ὅποιος μετέχει στίς ἀποφάσεις ἐξελίσσεται σέ καλύτερο πολίτη ἀπό ὅποιον ὑπακούει δουλικά· ἐφόσον ὁ λαός σηκώνει τό βάρος γιά κάθε ἀπόφαση πρέπει νά ἔχει τό δικαίωμα ν' ἀποφασίζει ἂν θά ριψοκινδυνεύσει.

61. Ὁ Θουκυδίδης παρακολουθεῖ παράλληλα τά γεγονότα στά δύο στρατόπεδα τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Συρακουσίων.

62. Ἡ Χίος ἦταν αὐτόνομη μέ μόνη ὑποχρέωση νά προμηθεύει πλοῖα στήν Ἀθήνα. Ἡ Μέθυμνα εἶναι ἀνάμεσα στίς πόλεις πού ἔδωσαν τριήρεις.

63. Οἱ φιλαθηναῖοι Μεγαρεῖς εἶχαν καταφύγει στήν Ἀθήν τό 424 π.Χ. μετά τήν ἐπανάσταση πού ἔφερε στήν ἐξουσία τούς ὀλιγαρχικούς καί καθιέρωσε γιά πολύ καιρό ὀλιγαρχικό πλιτεύμα στά Μέγαρα.

64. Οἱ Ἀθηναῖοι δέ βρῆκαν τήν ὑποδοχή πού περίμεναν. Ἡ ἀπειλή πού παρουσίαζαν ἔκανε τούς Σικελιώτες νά ἐνωθοῦν, παραβλέποντας τίς διαφορές τους.

65. Ὁ Θουκυδίδης δέν καθορίζει ποιούς ἀπό τούς ἰθαγενεῖς ἐξουσίαζαν οἱ Συρακούσιοι.

66. Οἱ Καμαριναῖοι πρέπει νά ἀναφέρονται στή συνθήκη τήν ὁποία εἶχαν συνάψει οἱ Ἀθηναῖοι μέ τό Λάχη τό 427 - 425 π.Χ.

67. Ἡ «Σαλαμινία» καί ἡ «Πάραλος» ἦταν τά δύο ἱερά πλοῖα τῶν Ἀθηναίων τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν γιά σπουδαῖες κρατικές ἀποστολές.

68. Ἀπό τό 546 π.Χ. ὡς τό θάνατό του τό 527 π.Χ. ὁ Πεισίστρατος διατηρώντας τή νομοθεσία τοῦ Σόλωνα ἦταν σταθερά τύραννος στήν Ἀθήνα. Τόν διαδέχτηκε ὁ γιός του Ἴππίας ὡς

τό 510 π.Χ. ὁ ὁποῖος διώχτηκε ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν.

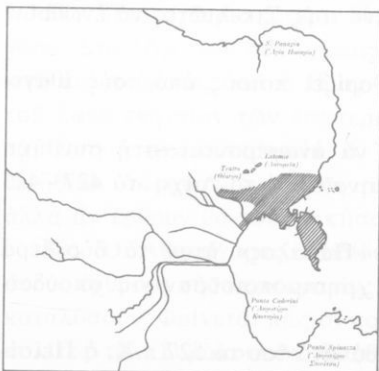
Ἐν τῇ ἑξοῦς τῆς Ἀθήνας ὑποπεύονταν παντοῦ συνωμοσίες γιὰ τὴν κατάλυση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐκμεταλλεύτηκαν καὶ καλλιέργησαν αὐτὸ τὸ κλίμα φοβίας μὲ σκοπὸ νὰ τὸν ἀνακαλέσουν γιὰ νὰ τὸν ἐξουδετερώσουν.

69. Ἡ τυραννία στὴν ἀρχὴ ἦταν προοδευτικὸ πολίτευμα καὶ οἱ τύραννοι θεωροῦνταν προστάτες τοῦ λαοῦ. Στὰ μέσα ὅμως τοῦ 5 π.Χ. αἰῶνα ὅταν οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοὶ ἔφτασαν στὴν πλήρη ἀνάπτυξή τους, ἡ τυραννία θεωρήθηκε μαζί μὲ τὴν ὀλιγαρχία ἢ ἀντίθεση τῆς δημοκρατίας. Κάνει ἐντύπωση ὁ ὑπερβολικὸς φόβος τῶν Ἀθηναίων μὴ τυχόν καταλυθεῖ τὸ δημοκρατικὸ τους πολίτευμα.

70. Πρόκειται γιὰ τὸ ρήτορα Ἀνδοκίδη, πού ἦταν μέλος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας.

71. Ἐπειδὴ ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε κατορθώσει νὰ εἶναι πολὺ δημοφιλῆς, οἱ ἐχθροὶ του μποροῦσαν νὰ τὸν διαβάλουν στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μόνο μὲ τὴν κατηγορία τῆς συνωμοσίας ἐναντίον τῆς δημοκρατίας· καὶ τὸ πέτυχαν.

72. Ὁ Ἀλκιβιάδης πλέοντας στό Ἄργος τὸ 416 π.Χ. μὲ 20 πλοῖα πῆρε ὁμήρους 300 Ἀργεῖους, ὑποπτους γιὰ φιλολακωνισμό, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατάστησαν στὰ κοντινὰ τους νησιά.

Χάρτης τῶν Συρακουσῶν ὅπως εἶναι σήμερα.

73. Οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνο ἔκαναν τὸ σφάλμα νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῆς Σικελίας σὲ καιρὸ πολέμου, ἀλλὰ ἀκόμα χειρότερα μὲ τὴν ἀνάκληση τοῦ Ἀλκιβιάδου στέρησαν τὴν ἐκστρατεία ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πού περισσότερο ἀπ' ὅλους εἶχε πιστέψει στὴν ἐπιτυχία της.

74. Ἴσως ὁ Δάσκων ἦταν ἡ ἀκτὴ μεταξύ τῶν Punta

Caderini καὶ Punta Spinazza (δὲς χάρτη τῶν Συρακουσῶν).

75. Ὁ Νικίας μιλάει στοὺς στρατιῶτες πρὶν ἀπὸ τῆ μάχη σάν νά ἦταν ἤδη σέ ἀπελπιστική κατάσταση. Εἶναι χαρακτηριστικό ἀνθρώπου πού δέν πιστεύει στή νίκη. Ὅταν αὐτός ὁ ἄνθρωπος τυχαίνει νά εἶναι καί στρατηγός, ἡ ἐπίδραση μιᾶς τέτοιας νοοτροπίας στό ἠθικό τῶν στρατιωτῶν θά εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀρνητική.

76. Οἱ «πετροβόλοι» ἦταν ἐλαφρά ὄπλισμένοι στρατιῶτες πού ἐρίχναν μεγάλους λίθους ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

77. Ἡ Χίος καί ἡ Μήθυμνα ἦταν ὑποχρεωμένες νά δίνουν πλοῖα, ὄχι φόρο στήν Ἀθήνα. Ἡ ἀνάμειξή της στίς ἐσωτερικές ὑποθέσεις τῶν δύο αὐτῶν πόλεων ἦταν σχετικά μικρή.

78. Δὲς VII 57.

79. Εἶναι δύσκολο νά τό φανταστοῦμε καί ὁ Θουκυδίδης δέν ἀναφέρει πούθενά τί συμφέρον θά εἶχαν οἱ ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων νά αὐξήσουν τήν ἀθηναϊκή ἡγεμονία.

80. Ἡ ἀναβολή τῆς ἐπίθεσης ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν, ἐπειδή οἱ Ἀθηναῖοι φοβόνταν τό ἐχθρικό ἵππικό, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀπό τίς ἀποφασιστικές στιγμές στήν ἐκστρατεία.

81. Ὁ Ἀλκιβιάδης μιά καί θεώρησε τόν ἑαυτό του ἀδικημένο, ἦταν ἀποφασισμένος νά βλάψει ὅσο μπορούσε τήν πατρίδα του. Οἱ ἐσωτερικές διαφορές σέ μιά πόλη ἐκφράζονταν καί στήν ἐξωτερική πολιτική πού ὑποστήριζαν τά ἀντίπαλα κόμματα.

82. Ὑπάρχει μαρτυρία πῶς ὁ Τεμενίτης ἦταν στό δυτικό τμήμα τῆς πολιτείας. Τό ἀρχαῖκό ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνα πού βρέθηκε δυτικά ἀπὸ τό θέατρο, ταυτίζεται πιθανότατα μέ τό ναό τοῦ Ἀπόλλωνα Τεμενίτη. Μέ τό περιτείχισμα αὐτό αὐξήθηκε ὅπωςδῆποτε ἡ ἔκταση τῆς πόλης.

83. «Ἐπιπολές» λεγόταν ἴσως τό ὄροπέδιο δυτικά ἀπὸ τήν Ἀγία Παναγία.

84. Ὅπως εἶχαν κάνει οἱ Ἀθηναῖοι στήν Ἡστιαία, στήν Αἴγινα, στήν Ποτειδαία, στή Σκιώνη καί τελευταία στή Μῆλο. Ὁ Ἐρμοκράτης τονίζει πῶς τοὺς περιμένει ἡ ἴδια τύχη, ἂν πειστοῦν στά λόγια τους καί τοὺς βοηθήσουν ἐναντίον τῶν Συρακουσίων. Τό συμφέρον ὅλων τῶν Σικελιωτῶν ἀντίθετα εἶναι

νά συνασπιστοῦν γιά νά ἀντιμετωπίσουν τόν κίνδυνο τῶν Ἀθηναίων.

85. Ὁ Περικλῆς εἶχε καταπνίξει τήν ἐπανάσταση στήν Εὐβοία τό 448 π.Χ.

86. Ἀναφέρεται στήν ἴδρυση τῆς συμμαχίας τῆς Δήλου τό 478 π.Χ. πού εἶχε ἀρχικά ἀντιπερσικό χαρακτήρα. Ὅλοι οἱ ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων στό Αἰγαῖο, ὅπως ἡ Ρόδος καί ἡ Λέσβος δέν ἦταν Ἴωνες. Ὁ Ἑρμοκράτης σκόπιμα δέν τοῦς ἀναφέρει γιά νά τονίσει πόσο περισσότερο ἐπικίνδυνοι - καί ἀσυγχώρητοι - εἶναι οἱ Ἀθηναῖοι πού δέ δίστασαν νά ὑποδουλώσουν τοῦς ὁμόφυλους τοῦς.

87. Ὁ Ἑρμοκράτης δέν πιστεύει βέβαια πώς γι' αὐτόν τό λόγο ἀντιστάθηκαν καί οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες στούς Πέρσες. Θέλει νά τονίσει μόνο - καί ἔχει βάση - πόσο ἐπικίνδυνοι γιά τοῦς ἄλλους Ἕλληνες εἶναι οἱ Ἀθηναῖοι.

88. Οἱ Ἀθηναῖοι, κατά τόν Ἑρμοκράτη, ἀκολουθοῦν τήν ταχτική τοῦ «διαίρει καί βασιλεύε».

89. Ὁ Ἑρμοκράτης σαρκαστικά λέει πώς ὅποιος γίνει «φίλος» τῶν Ἀθηναίων χάνει τήν ἐλευθερία του. Φιλία μέ μιά μεγάλη δύναμη σημαίνει ὑποτελεία.

90. Ἀδύνατη φαίνεται ἡ οὐδετερότητα γιά μιά μικρή πόλη. Εἴτε οἱ Ἀθηναῖοι εἴτε οἱ Συρακούσιοι νικοῦσαν, οἱ Καμαριναῖοι θά βρίσκονταν σέ πολύ δύσκολη θέση.

91. Τά ἐπιχειρήματα τοῦ Εὐφημου γιά νά ὑπερασπίσει τήν ἀθηναϊκή ἡγεμονία εἶναι ρεαλιστικά καί ὠμά: οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νά προστατέψουν τοῦς ἑαυτούς τοῦς ἀπό τοῦς Πελοποννησίους· εἶχαν κάθε δικαίωμα νά ὑποτάξουν τοῦς Ἴωνες πού πῆγαν μέ τό μέρος τῶν Περσῶν· ἦρθαν τέλος στή Σικελία ἐπειδή οἱ Συρακούσες εἶναι ἐπικίνδυνες καί γιά τοῦς Ἀθηναίους καί γιά τοῦς ἄλλους Σικελιώτες.

92. Στήν ἄμυνα ἐναντίον τῶν Περσῶν (492-479 π.Χ.) ἡ Σπάρτη ὡς ἡ μεγάλη δύναμη στήν ἠπειρωτική Ἑλλάδα εἶχε τήν ἡγεσία τῶν Ἑλλήνων. Μετά τά μηδικά ἡ ἀπροθυμία τῆς Σπάρτης νά ἀναλάβει ἡγετικό ρόλο στή συμμαχία τῆς Δήλου ἔκανε τοῦς Ἴωνες καί τοῦς ἄλλους Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νά προσφέρουν στοῦς Ἀθηναίους τήν ἡγεσία τῆς ὁμοσπονδίας τοῦς

έναντίον τῶν Περσῶν. Ἀπό τῆ συμμαχία τῆς Δήλου, πού περιλάβαινε τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς Αἰολεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ νησιά ἀπὸ τῆ Λέσβο ὡς τῆ Ρόδο, πολλές πόλεις στὴν Προποντίδα καὶ μερικές στὴ Θράκη, τίς περισσότερες Κυκλάδες καὶ τὴν Εὐβοία ἐκτός ἀπὸ τὴν Κάρυστο, ἐπρόκειτο νὰ ἀναδυθεῖ ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία.

93. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων εἶναι καινούργιο. Συνήθως λέγεται πὼς τὴν ἡγεμονία τὴν πρόσφεραν στοὺς Ἀθηναίους οἱ Ἴωνες καὶ οἱ νησιῶτες, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπροθυμία τῆς Σπάρτης νὰ τὴ δεχθεῖ.

94. Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐμφανίζει τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταφεύγουν σὲ ὠραιολογίες ἢ ἠθικολογίες γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴ θέση τους. Στηρίζουν τὰ ἐπιχειρήματά τους στό συμφέρον τους καὶ τὰ δικαιώνουν μὲ τὴ δύναμη πού ἔχουν νὰ τὰ ἐπιβάλλουν στοὺς ἄλλους.

95. Ἡ Μήθυμα μόνο ἔμεινε αὐτόνομη ἀπὸ τίς πόλεις τῆς Μυτιλήνης μετὰ τὴν ἀποστασία τους τὸ 427 π.Χ.

96. Ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία πρέπει νὰ ὑπαχθοῦν σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία· οἱ Ἀθηναῖοι φέρθηκαν μὲ ἥπιο τρόπο στοὺς κατοίκους τῶν Κυθήρων ἀκριβῶς ἐπειδὴ γειτόνευαν μὲ τὴν Πελοπόννησο.

97. Ἡ Καμάρινα ἦταν ἀνάμεσα στοὺς συμμάχους τῶν Λεοντίνων πού ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὸ 427 π.Χ. ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν, ὑπογραμμίζοντας πόσο ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦταν ἡ ἀξανάομενη δύναμη τῆς πόλης.

98. Ἡ Ἀθήνα ὡς μεγάλη δύναμη μποροῦσε νὰ ἐφαρμόσει τὴν πολιτικὴ τοῦ ἐπεμβατισμοῦ στὶς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων γιὰ νὰ διατηρήσει τὸ συσχετισμὸ δυνάμεων πού τὴ συνέφερε.

99. Οἱ Καμαριναῖοι θὰ ἠθέλαν - χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι δυνατό νὰ τοὺς ἀφήσουν ἡσυχους, ἔξω ἀπὸ τὸ παιχνίδι τῶν μεγάλων δυνάμεων.

100. Ὁ Ἀλκιβιάδης θέτει τὸν ἑαυτὸ του ἀδίσταχτα στὴν ὑπηρεσία τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς προτείνει στρατηγικὰ σχέδια πού εἶχαν ὀλέθρια ἀποτελέσματα γιὰ τὴν πατρίδα του.

101. 420 Σπαρτιάτες παραδόθηκαν στοὺς Ἀθηναίους στὴν Πύλο τὸ 425 π.Χ. Ἀπὸ αὐτοὺς 292 ἐπιβίωσαν καὶ μεταφέρθηκαν

ὡς ὄμηροι στά γειτονικά νησιά τῆς Ἀθήνας. Κατά τὸ Θουκυδίδη (ν. 43) ὁ Ἀλκιβιάδης περιποιόταν πράγματι τοὺς ὀμήρους μὲ σκοπὸ νὰ ξαναγίνει πρόξενος τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἀλκιβιάδης τὸ ἀναφέρει γιὰ νὰ κερδίσει τὴν εὖνοια τοῦ ἀκροατηρίου του, πού θά εἶχε λόγους νὰ εἶναι ἐναντίον του.

102. Οἱ Σπαρτιάτες διαπραγματεύτηκαν τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης μὲ τὸ Νικία καὶ τὸ Λάχη, πράγμα πού ὁ Ἀλκιβιάδης, φιλόδοξος καθὼς ἦταν, ἔφερε βαρέως.

103. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν πού ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στὴν πτώση τῆς τυραννίας στὸ τέλος τοῦ 6 π.Χ. αἰώνα. Στόχος τοῦ Ἀλκιβιάδη εἶναι νὰ προκαλέσει καλὴ ἐντύπωση στοὺς Σπαρτιάτες πού πάντοτε ἦταν ἐχθροὶ τῶν τυράννων.

104. Οἱ ὀλιγαρχικοὶ κατηγοροῦσαν φυσικά τὴ δημοκρατία γιὰ «ἀκολασία».

105. Ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἀπευθύνεται σὲ Ἀθηναίους ἀλλὰ σὲ Σπαρτιάτες πού εἶχαν ὀλιγαρχικὸ καθεστῶς κι ἔτσι ὅλες οἱ μειωτικὲς ἀναφορὲς στὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα τῆς Ἀθήνας εἶναι προσαρμοσμένες στὶς ὀλιγαρχικὲς προτιμήσεις τους. Σκοπὸς τοῦ Ἀλκιβιάδη εἶναι νὰ κερδίσει τὴν εὖνοια τοῦ ἀκροατηρίου του προκειμένου νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν πατρίδα του.

106. Τὸ σχέδιο πού ἀναλύει ὁ Ἀλκιβιάδης εἶναι πιὸ φιλόδοξο ἀπὸ ὅτιδήποτε εἶχαν στὴ σκέψη τους οἱ Ἀθηναῖοι. Πρέπει ὅμως νὰ ξυπνήσει τὸ φόβο τῶν Σπαρτιατῶν γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ δραστηριοποιηθοῦν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὰ σχέδια πού πρόκειται νὰ τοὺς προτείνει.

107. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἀθήνας δὲν ἔχει τὴν ὀξυδέρκεια τοῦ Ἀλκιβιάδη ὅταν μάχεται τὴν πατρίδα του.

108. «Ἀπὸ μόνον τους» ἐννοεῖ τοὺς δούλους πού θά αὐτομολοῦσαν στοὺς Σπαρτιάτες.

109. Σύμφωνα μὲ μιά ἀποψη, ἡ ἀπώλεια τῶν κερδῶν ἀπὸ τὰ δικαστήρια σημαίνει πὼς ἂν ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς πολιτῶν ὑπηρετοῦσε στὸ στρατό - πράγμα πού θά συνέβαινε ἂν οἱ Σπαρτιάτες ὀχύρωναν τὴ Δεκέλεια - θά ἦταν δύσκολο νὰ βρεθοῦν δικαστές γιὰ τὰ δικαστήρια· συνεπῶς ὁ ἀπλὸς πολίτης θά ἔχανε τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του σ' αὐτά. Ἄν δεχτοῦμε αὐτὴ τὴν

έρμηνεία, τότε ὁ Θουκυδίδης ἐννοεῖ πὼς θά χαθοῦν πηγές εἰσοδήματος γιὰ τοὺς πολῖτες. Μιά ἄλλη θεωρία ὑποστηρίζει πὼς οἱ Ἀθηναῖοι θά ἔχαναν τὰ ἔσοδά τους - πρόστιμα - ἀπὸ τὰ δικαστήρια, ἐπειδὴ οἱ ἀγρότες τῆς Ἀττικῆς θά ἐμποδίζονταν νά ἐρχονται στήν Ἀθήνα.

110. Μέ σοφιστικά ἐπιχειρήματα ὁ Ἀλκιβιάδης προσπαθεῖ νά δικαιολογήσει τὴν προδοτικὴ του στάση γιὰ τὴν ὁποία βέβαια δέν ὑπάρχει δικαιολογία.

111. Ἡ κυριαρχικὴ θέση μιᾶς μεγάλης δύναμης συνεπάγεται βία γιὰ νά διατηρηθεῖ. Ὁ Ἀλκιβιάδης κολακεύει τοὺς Σπαρτιάτες ὑποβάλλοντας τὴν ἰδέα μιᾶς δικῆς τους ἡγεμονίας πού θά ἦταν «εὐεργετική» γιὰ τοὺς ὑπηκόους της.

112. Δηλαδή τὸ 414 - 413 π.Χ.

113. Δές VI. 4.

114. Ὁ Εὐρύηλος πρέπει νά ἦταν στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Belvedere.

115. Δέν εἶναι γνωστὴ αὐτὴ ἡ τοποθεσία. Ὁ κύκλος θά γινόταν ἡ βάση τῶν Ἀθηναίων γιὰ νά ἐπεκτείνουν τὸν πολιορκητικὸ τους τειχισμό.

116. Ἡ ἀκριβὴς τοποθεσία τοῦ Τρωγίλου δέν εἶναι γνωστὴ. Πιθανόν ἦταν τὸ φαράγγι καὶ ὁ ὄρμος τῆς Ἁγίας Παναγίας.

117. Ἡ πηγὴ Ἀρέθουσα στήν πόλη τῶν Συρακουσίων ἐξουδετέρωσε τὰ σχέδια τῶν Ἀθηναίων.

118. Δές VI 75.1.

119. Δέκα πλῆθρα εἶναι περίπου 300 μέτρα.

120. Ὁ Νικίας ἔχασε τὴν εὐκαιρία νά συνάψει εἰρήνην μὲ δικούς του ὄρους. Ἴσως φοβήθηκε νά γυρίσει πίσω χωρὶς νά ἔχει πραγματοποιήσει τὴν κατάχτηση τῆς Σικελίας. Ὑπῆρχε καὶ τὸ προηγούμενο τῶν στρατηγῶν πού εἶχαν τιμωρηθεῖ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ἡ κατάσταση γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ὄλο καὶ ἐπιδεινώνεται γιὰ νά καταλήξει στήν τραγικὴ τους ἦττα.

121. Ὁ πατέρας του ὁ Κλεανδρίδας, ἀφοῦ ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἔγινε πολίτης τῶν Θουρίων.

122. Ὁ Νικίας δέν κατάφερε νά ἀντιληφτεῖ τὴ σημασία πού θά εἶχε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐκστρατείας ἡ ἀποστολὴ τοῦ Γύλιππου στὴ Σικελία.

ΒΙΒΛΙΟ Ζ΄

1. Μετά τὰ ἐνθαρρυντικά νέα τοῦ Γογγύλου γιά τήν ἄφιξη τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ θέση τῶν Ἀθηναίων ὄλο καί ἐπιδεινώνεται.

2. Δές σχεδιάγραμμα σελ. 93.

3. Πρόκειται μᾶλλον γιά τό διπλό τεῖχος πού κατέβαινε πρὸς τὰ νότια, ἀνατολικά τῆς πολιτείας.

4. Πρέπει νά ἐννοεῖται τό μικρό λιμάνι τό ὁποῖο ἔλεγχαν οἱ Συρακοῦσιοι, ἐνῶ στό μεγάλο κυριαρχοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀπό τό Πλημμύριο μποροῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι νά παρακολουθοῦν καλύτερα τούς Συρακουσίους στό μικρό λιμάνι.

5. Δές VI 104. 1.

6. Ἡ φυλετική παραδοσιακή ἀντίθεση μεταξύ τῶν Δωριέων καί τῶν Ἴωνων ἐπανελημμένα γίνεται ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπό τούς ἡγέτες γιά νά ἐξυπηρετήσουν τούς ἐκάστοτε σκοπούς τους.

7. Ὁ Γύλιππος στρέφει ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων τήν κατηγορία πού εἶχε ἐκτοξεύσει ὁ Ἀλκιβιάδης ἐναντίον τῶν Σικελῶν (VI 17. 2), δηλαδή πῶς οἱ πόλεις τους ἀποτελοῦνται ἀπό «ἀνάμεικτους ὄχλους».

8. Τό ἀξίωμα τοῦ γραμματέα τῆς πολιτείας πρέπει νά ἦταν τό ἴδιο μέ τό ἀξίωμα τοῦ γραμματέα τόν 4 π.Χ. αἰῶνα τοῦ ὁποίου μόνη ἀρμοδιότητα ἦταν νά διαβάζει δυνατά ἐπίσημα ἐγγραφα.

9. Δές VI 62. Φαίνεται πῶς ὀρισμένοι δοῦλοι ἀπό τὰ Ὑκκαρα, πού ὁ Νικίας εἶχε πούλησει στήν Ἐγεστα, ἦταν ἀκόμα διαθέσιμο ἐμπόρευμα στήν ἀγορά.

10. Οἱ ἀντικειμενικές δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζουν οἱ Ἀθηναῖοι σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν ἔχουν σχέση μέ τό χαρακτήρα τους. Ὁ Νικίας ὥστόσο δίνει τήν ἐντύπωση πῶς θά εἶχε ξεπεράσει ὅλα τὰ ἐμπόδια ἂν μποροῦσε νά βασιζέται περισσότερο στούς στρατιῶτες (Δές καί VI 9). Ὁ Νικίας ρίχνει τίς εὐθύνες σέ ὅποιονδήποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό τόν ἑαυτό του.

11. Τίποτα από όσα έχουν προηγηθεί δέ δικαιολογεί την απόγνωση που δείχνει τό γράμμα του Νικία. Ό ρόλος του είναι παθητικός. Δέν αντιμετώπιζει τήν περίπτωση νά αναλάβει πρωτοβουλία έναντίον του έχθρου, επειδή δέν πιστεύει στή νίκη. Ό ήττοπάθεια του Νικία καθορίζει όλες του τίς πράξεις καί κατ' επέκταση άντανακλᾶ καί στό ήθικό τῶν στρατιωτῶν, τό όποιο δέν μπορεί νά κρατηθεῖ ψηλά, όταν ξέρουν πώς ό στρατηγός τους θεωρεῖ τήν ήττα αναπόφευκτη.

12. Ό Εὐρυμέδων, μέ τήν κατηγορία τῆς δωροδοκίας, εἶχε τιμωρηθεῖ ἀπό τούς Ἀθηναίους μέ πρόστιμο μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τή Σικελία τό 414 π.Χ. Ό Δημοσθένης ἦταν ἰκανός στρατηγός πού εἶχε παίξει σπουδαῖο ρόλο στά γεγονότα τῆς Πύλου τό 425 π.Χ.

13. 22 Δεκεμβρίου.

14. Πιθανότατα ἀναφέρεται στά 20 πλοῖα πού ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι στήν Πελοπόννησο. Ό βάση τῆς Ναυπάκτου ἰδρύθηκε τό 450 π.Χ. ἀπό τό Φορμίωνα γιά νά ἐλέγχει τήν εἴσοδο στόν Κορινθιακό κόλπο.

15. Δηλαδή στήν πρώτη φάση του πολέμου ἀπό τό 431 π.Χ. - 421 π.Χ.

16. Ό εἰσβολή τῶν Θηβαίων στήν Πλάταια τό 431 π.Χ. ἔγινε ἀπό δική τους πρωτοβουλία. Ἐφόσον ὅμως ἡ Θήβα ἦταν σύμμαχος τῆς Σπάρτης καί ἡ Σπάρτη εἶχε ήθική εὐθύνη γιά τήν παραβίαση τῆς συνθήκης.

17. Δηλαδή στίς τριακονταετεῖς σπονδές του 446/5 π.Χ.

18. Οἱ Ἕλληνες πίστευαν πώς οἱ θεοί τιμωροῦσαν τήν παραβίαση τῶν ἔνορκων συνθηκῶν.

19. Οἱ Ἀθηναῖοι μέ τά 30 πλοῖα πού εἶχαν στείλει τό 414 π.Χ. γιά νά βοηθήσουν τούς Ἀργεῖους έναντίον τῶν Σπαρτιωτῶν, λεηλάτησαν τήν Ἐπίδαυρο καί τίς Πρασιές κι ἔτσι παραβίασαν τήν εἰρήνην του Νικία.

20. Ό Ἀρχίδαμος εἶχε πεθάνει τό 427 π.Χ.

21. Ό ἀπόσταση ἀπό τή Βοιωτία εἶναι μικρότερη, ἴσως ὅμως τήν ὑπολογίζει μέσω Ὠρωπού ό όποῖος ἀνῆκε στήν Ἀθήνα ὡς τό τέλος του 412 π.Χ.

22. Πιθανότατα πρόκειται γιά τό Χαρικλῆ πού μετά τήν

παράδοση τῆς Ἀθήνας στους Σπαρτιάτες τό 404 π.Χ. ἔγινε ἕνας ἀπό τούς «τριάκοντα τυράννους».

23. Τό Ἄργος, πού εἶχε διατηρήσει τήν οὐδετερότητά του στόν ἀρχιδάμειο πόλεμο (431 - 421 π.Χ.), σύναψε συμμαχία μέ τήν Ἀθήνα τό 417 π.Χ.

24. Δηλαδή τούς ὑποτελεῖς στήν Ἰωνία, τόν Ἑλλήσποντο καί τή Θράκη πού ἦταν ὑποχρεωμένοι νά προμηθεύουν καί ἱππικό ἄν τό ζητοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι.

25. Μέ τήν παρακίνηση τοῦ Θεμιστοκλή ἡ Ἀθήνα δημιούργησε στόλο τήν ἐποχή τῶν μηδικῶν πολέμων κι ἔγινε ναυτική δύναμη.

26. Ὁ Γύλιππος καί ὁ Ἑρμοκράτης ἔχουν τό χάρισμα - πού ὁ Νικίας δέν ἔχει - νά ἐμψυχώνουν τούς στρατιῶτες ἔστω κι ἄν ἡ ἀντικειμενική κατάσταση εἶναι ἐναντίον τους.

27. Ἡ χωρητικότητα τοῦ πλοίου ἦταν 10.000 μονάδες ἀπό κάποιο ἐμπόρευμα. Δέν εἶναι γνωστές οὔτε οἱ μονάδες οὔτε τό ἐμπόρευμα.

28. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καταλάβει τά Κήθυρα τό 424 π.Χ.

29. Δηλαδή τό διπλό ἀπό τό συνηθισμένο μισθό τοῦ ὀπλίτη. Ἡ οἰκονομική πίεση τοῦ πολέμου ἄρχισε πιά νά φαίνεται στήν Ἀθήνα.

30. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μεταφέρει τό 431 π.Χ. τά ζῶα τους στήν Εὐβοία καί στά γειτονικά νησιά γιά νά τά προστατέψουν ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σπαρτιατῶν στήν Ἀττική.

31. Ὁ φόρος ἀναφέρεται σέ ὅλες τίς εἰσαγωγές καί τίς ἐξαγωγές στήν ἀθηναϊκή ἐπικράτεια.

32. Ἡ σημερινή Ριτσώνα.

33. Οἱ νίκες τῶν Συρακουσίων πέτυχαν ὅ,τι δέν εἶχαν κατορθώσει νά πετύχουν τά ρητορικά ἐπιχειρήματα. Οἱ σικελικές πόλεις συντάσσονται τελικά μέ τό νικητή κι ἔτσι οἱ προβλέψεις τοῦ Ἑρμοκράτη καί τοῦ Ἀθηναγόρα πραγματοποιοῦνται.

34. Οἱ «Χοιράδες» πρέπει νά εἶναι τά δύο νησιά ἐξω ἀπό τό λιμάνι τοῦ Τάραντα.

35. Δέν εἶναι γνωστό πότε εἶχε συναφθεῖ αὐτή ἡ συμμαχία.

36. Ἡ πανελλήνια ἀποικία τῶν Θουρίων εἶχε ἰδρυθεῖ τό 444 π.Χ. μετά ἀπό πρωτοβουλία τῶν Ἀθηναίων μέ ἀπώτερο σκο-

πό νά γίνει κέντρο τῆς ἀθηναϊκῆς ἐπιρροῆς καί τοῦ ἐμπορίου στήν Ἰταλία.

37. Ὁ διωγμός τῶν μελῶν τῆς ἀντιαθηναϊκῆς παράταξης ἔκανε δυνατό νά συναφθεῖ ἀμυντική καί ἐπιθετική συμμαχία.

38. Κωμόπολη ἀνατολικά τοῦ Ρίου.

39. Δηλαδή ἀπό τήν Ἀχαΐα, πού ἀφήνοντας τήν οὐδετερότητά της πῆγε μέ τό μέρος τῶν Σπαρτιατῶν τό 417 π.Χ.

40. Ὁ Λύσανδρος ἔκανε κάτι ἀνάλογο στούς Αἰγός ποταμούς τό 404 π.Χ.

41. Κουρασμένοι σωματικά καί ψυχικά οἱ Ἀθηναῖοι δέν ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἀσφάλειά τους. Θέλουν νά τελειώνουν τό γρηγορότερο μέ τή ναυμαχία.

42. Δέν εἶναι γνωστό ποιός ἔδωσε τό πρόσταγμα. Ὁ Νικίας πάντως σέ αὐτή τήν κρίσιμη ναυμαχία δέν ἦταν πάνω σέ κανένα πλοῖο.

43. Τά δελφίνια ἦταν μεγάλα βαρίδια τά ὁποῖα πέφτοντας ἀπό ὀρισμένο ὕψος στά πλοῖα μπορούσαν ἀκόμα καί νά τά βυθίσουν.

44. Ὁ Θουκυδίδης κατηγορεῖ τό Νικία ἐπειδή δέν ἔκανε ἀμέσως ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν κι ἔτσι ἔδωσε καιρό στό Γύλιππο νά φθάσει στή Σικελία.

45. Φαίνεται πῶς πρόκειται γιά τό ἐγκάρσιο τεῖχος. Τά κεφάλαια 4 - 7 αὐτοῦ τοῦ βιβλίου περιγράφουν τό βιαστικό χτίσιμό του.

46. Φαίνεται ἀπίθανο νά πῆρε ὄλο τό στρατό μαζί. Ἴσως οἱ ἐλαφρά ὀπλισμένοι στρατιῶτες ἔμειναν πίσω γιά νά προστατεύουν τούς ὀπλίτες ἀπό τίς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ.

47. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρεται στίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπισε γιά νά ἐξακριβώσει τήν ἀλήθεια, ἀκόμα καί ἀπό αὐτόπτες μάρτυρες.

48. Ὁ παιάνας ὡς πολεμική κραυγή εἶναι δωρική μόνο συνήθεια. Γι' αὐτό προξενούσε φόβο στούς Ἀθηναίους καί στούς Ἴωνες, ἀκόμα κι ὅταν τόν τραγουδοῦσαν σύμμαχοί τους Δωριεῖς.

49. Στρατηγός τῶν Συρακουσίων.

50. Ἀρχιζε τό φθινόπωρο.

51. Ὁ Δημοσθένης προσπαθεῖ νά περισώσει ὅ,τι ἦταν δυνατό νά σωθεῖ. Καταλαβαίνοντας τήν ἀναβλητικότητα τοῦ Νικία, ἐπιμένει νά ἀναχωρήσουν ὅσο ὑπῆρχε ἀκόμα καιρός.

52. Ἀναφέρεται βέβαια στήν κατάληψη τῆς Δεκέλειας ἀπό τοὺς Σπαρτιάτες.

53. Ὁ Νικίας γιά νά σώσει τή ζωή του προτιμᾷ νά θυσιάσει χιλιάδες στρατιῶτες, νά ρίξει στήν καταστροφή τό στόλο καί νά βάλει σέ κίνδυνο τήν πατρίδα του. Τώρα πού ἡ ἐκστρατεία πῆρε τή χειρότερη τροπή, πού μποροῦσε νά πάρει, φοβᾶται νά τό ὁμολογήσει δημόσια καί νά ἀναλάβει τίς εὐθύνες του γιά νά σωθοῦν τουλάχιστο οἱ στρατιῶτες.

54. Ἐξαιτίας τῆς ἀναβλητικότητος τοῦ Νικία οἱ Ἀθηναῖοι χάνουν πολύτιμο χρόνο.

55. Ἡ σημερινή Βεγγάζη.

56. Στίς 27 Αὐγούστου 413 π.Χ.

57. Οἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καί τῆς σελήνης θεωροῦνταν δυσοίωνες μόλο πού ἀρκετοί ἀπό τήν ἐποχή ἤδη τοῦ Νικία τίς ἔβλεπαν ὡς φυσικά φαινόμενα. Ἡ δεισιδαιμονία τοῦ Νικία, ὅπως καί ἡ ἀναποφασιστικότητά του προηγούμεως, γίνεται αἰτία νά χάσουν οἱ Ἀθηναῖοι πολύτιμο χρόνο.

58. Στό VI 103 ἀναφέρεται πὼς εἶχαν ἔρθει μέ τρία πλοῖα τῶν πενήντα κουπιῶν γιά νά βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους.

59. Ἡ τελευταία σανίδα σωτηρίας γιά τοὺς Ἀθηναίους ἦταν τά πλοῖα. Στήν ἀπελπισία τους βρίσκουν τή δύναμη καί τήν ἐφευρετικότητα νά τά διαφυλάξουν ἀπό τόν ἐμπρησμό.

60. Καθὼς ἡ δύναμη καί ἡ ἰκανότητα τῶν Ἀθηναίων ἦταν κατεξοχή στή θάλασσα, ἡ ἥττα στή ναυμαχία κορυφώνει τήν κατάθλιψη τους.

61. Δές VI 43.

62. Γιά τήν κατάσταση στοὺς Θουρίους δές VII 33. Γιά τήν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ στό Μεταπόντιο δέν ἔχει μιλήσει ὁ ἱστορικός.

63. Ἡ ἀπελπιστικὴ θέση τῶν Ἀθηναίων τονίζεται ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τά ἐπιχειρήματα πού ἐπικαλεῖται ὁ Νικίας γιά νά τοὺς ἐμψυχώσει: κι ἂν ὅλα ἔχουν χαθεῖ, μένει ἀκόμα ἡ τύχη νά δίνει ἐλπίδες γιά τή νίκη.

64. Ὁ Νικίας ὅπως καί σήμερα πολλοί πολίτες μεγάλων κρατῶν θεωροῦν τόν πολιτισμό τους ἀνώτερο καί ἄξιο νά θαυμάζεται ἀπ' ὄλους.

65. Ὁ Νικίας θεωρεῖ τοὺς ναῦτες ξένους πού εἶχαν γλωσσικά καί ἐκπολιτιστικά ἐξαττικιστεῖ. Πιθανότατα ἦταν μισθοφόροι.

66. Ἐφόσον οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθαν γιά νά καταλύσουν τήν ἐλευθερία τῶν Συρακουσίων, δέ θά πρέπει νά περιμένουν οἱ ἴδιοι ἔλεος σέ περίπτωση ἦττας.

67. Ἡ ψυχολογική κατάσταση τῶν Ἀθηναίων τοὺς δημιουργεῖ ἀδικαιολόγητη ἠττοπάθεια.

68. Τό νά πάρει κανένας ἐκδίκηση ἀπό τοὺς ἐχθρούς του ἦταν δεχτό καί ἀπό τά ἔθιμα καί ἀπό τήν ἠθική τῆς ἐποχῆς.

69. Ὅπως συνέβη στή Μῆλο καί σέ ἄλλες πόλεις, ἄν νικοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι θά θανάτωναν τοὺς ἄντρες, θά ὑποδούλωναν τά γυναικόπαιδα καί θά ἔπαιρναν τή γῆ.

70. Ὁ Νικίας στήν κρίσιμη ὥρα ἐπικαλεῖται τό παρελθόν καί τό πολίτευμά τους γιά τά ὅποια οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν περήφανοι.

71. Ἡ ταύτιση τῶν στρατιωτῶν στήν ξηρά μέ τά πληρώματα τῶν πλοίων πού μάχονται εἶναι ἀπόλυτη. Ξέρον πῶς τά πάντα θά ἐξαρτηθοῦν ἀπό τήν ἔκβαση τῆς ναυμαχίας.

72. Ψυχολογικά ἡ κατάσταση τῶν Σπαρτιατῶν πού παραδόθηκαν στήν Πύλο ἦταν ὅμοια μέ τήν τωρινή κατάσταση τῶν Ἀθηναίων. Στήν Πύλο ὅμως οἱ ἀπώλειες τῶν Σπαρτιατῶν ἦταν πολύ μικρότερες ἀπό τίς ἀπώλειες τῶν Ἀθηναίων στή Σικελία.

73. Τώρα πού ὁ Νικίας ἐπιτέλους δέν εἶναι δισταχτικός, τά πληρώματα δέν ὑπακούουν.

74. Οἱ στρατηγοί τῶν Ἀθηναίων θά ἔπρεπε νά εἶναι πιό προσεχτικοί στίς πληροφορίες πού ἔδιναν τάχα οἱ φίλοι τους Συρακούσιοι. Εἶναι ὀδυνηρό νά βλέπει κανένας πῶς οἱ Ἀθηναῖοι χάνουν τόν τελευταῖο πολύτιμο χρόνο.

75. Οἱ ἀρχαῖοι ἔδιναν μεγάλη σημασία στήν ταφή τῶν νεκρῶν. Ὁ φόβος προέρχεται ἐν μέρει ἀπό τό δέος τῆς τιμωρίας γιά τήν παράλειψη τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ καθήκοντος, ἐν μέρει ἀπό τήν ἀγωνία μήπως καί οἱ ἴδιοι μείνουν ἄταφοι, ἄν ἔχαναν τή

ζωή τους στην υποχώρηση.

76. Ἡ καταστροφή τῶν πλοίων ἦταν τό κορύφωμα τῆς συμφορᾶς τῶν Ἀθηναίων. Δέν ἦταν καλός οἰωνός γιά τούς στρατιῶτες τῆς θαλασσοκράτειρας Ἀθήνας νά στηρίζουν τίς ἐλπίδες τους στό πεζικό.

77. Οἱ δραματικές ἰκανότητες τοῦ Θουκυδίδη στήν περιγραφή τῶν τελευταίων φάσεων τῆς ἐκστρατείας εἶναι ἀνυπέρβλητες. Ὅσο κι ἄν οἱ σκοποὶ τῶν Ἀθηναίων ἦταν καταχτητικοί, δέν μπορεῖ κανεῖς νά μή νοιώσει οἶκτο γιά τή συμφορά τους, ὅπως τή ζωντανεῦει ὁ ἱστορικός.

78. Εἶναι τραγική εἰρωνεία νά τούς συμβουλεῦει νά ἐλπίζουν ἀκόμα ὁ Νικίας πού εἶχε ἀφαιρέσει μέ τή στάση του κάθε ἐλπίδα σωτηρίας. Φαίνεται ὅτι, ὡς τό τέλος, δέν ἔχει συνειδητοποιήσει τίς εὐθύνες του γιά τή συμφορά τῶν Ἀθηναίων.

79. Ὁ Νικίας δέν ἔχει ἀντιληφτεῖ πῶς στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις οἱ σωστές ἀποφάσεις καί πράξεις μετρᾶνε περισσότερο ἀπό τήν ἐκπλήρωση τῶν τυπικῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων.

80. Ἦταν κοινή πίστη τῶν Ἑλλήνων πῶς μιά μεγάλη ἐπιτυχία μπορούσε νά προκαλέσει τό φθόνο τῶν θεῶν.

81. Ἐνῶ ὁ Νικίας πίστευε ὡς τώρα πῶς ἡ εὐσέβεια στούς θεούς εἶναι ἀρκετή γιά νά προφυλάξει κάποιον ἀπό τήν καταστροφή, τά γεγονότα στή Σικελία τόν ἀνάγκασαν, ἐπιτέλους, νά ἀναγνωρίσει τό ρόλο πού παίζει ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας στήν πορεία τῶν γεγονότων.

82. Δηλαδή τήν πέμπτη μέρα τῆς υποχώρησης.

83. Δέν εἶναι γνωστή ἡ θέση τοῦ Ἐρινεοῦ.

84. Αὐτό συμβαίνει ἐπειδή θά περίμενε κανένας πῶς οἱ νησιῶτες θά ἦταν προθυμότεροι νά ἐγκαταλείψουν τούς Ἀθηναίους, μιά καί οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς ἦταν ὑποτελεῖς καί ἀναγκαστικά τούς ἀκολούθησαν στή Σικελία.

85. Οἱ Ἀθηναῖοι εὗρισκαν χρήματα ἀπό τούς ὑποτελεῖς· τούς ἀνθρώπους ὅμως δέν ἦταν εὐκόλο νά τούς ἀντικαταστήσουν.

86. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξαντλημένοι πιά, δέν ἦταν σέ θέση νά ἀντιμετωπίσουν τούς Πελοποννησίους σέ μάχη σῶμα μέ σῶμα.

87. Ὑπολογίζεται πὼς περίπου 1000 ἄντρες τοῦ Νικία ἔφτασαν ζωντανοὶ στὶς Συρακοῦσες ἀπὸ τοὺς 20.000 πού ὀδηγοῦσε·

88. Μαρτυρεῖται πὼς ὁ Νικίας εἶχε 1000 δούλους στὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου.

89. Ἡ καθιερωμένη ἀρετὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ζοῦσε ὁ Νικίας, δὲν τὸν ἐξασφάλισε ἀπὸ τὰ σφάλματα πού τὸν ὀδήγησαν - μὲ χιλιάδες ἄλλους Ἀθηναίους - στό τραγικὸ του τέλος. Ἡ εὐθύνη τῆς ἡγεσίας ἀπαιτοῦσε στρατηγικὲς ἱκανότητες, τίς ὁποῖες ὁ Νικίας στὴ Σικελία τουλάχιστο δὲν ἔδειξε. Ἡ δισταχτικότητα, ἡ ἀναβλητικότητα, ἡ δεισιδαιμονία, ὁ ἐγωκεντρισμὸς του δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ συμβάλλουν στὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας.

90. Τὸ μισὸ ἀπὸ τὴν κανονικὴ μερίδα ἐνὸς δούλου.

91. Ὁ Πλούταρχος στὸ *Νικία* 29 ἀναφέρει τὴ γνωστὴ ἱστορία, πὼς δηλαδὴ μερικοὶ Ἀθηναῖοι κέρδισαν τὴν ἐλευθερία τους ἀπαγγέλλοντας χορικά ἀπὸ τίς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 6
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ Σ'	» 19
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ Ζ'	» 101
ΣΧΟΛΙΑ	» 178

Ἡ φωτογραφία τοῦ ἐξώφυλλου εἰκονίζει τὸν πάπυρο τῆς Ὁξυρρύγχου ἀριθ. 16 μὲ κείμενο τοῦ Θουκυδίδη (Πανεπιστήμιο τῆς Πενσυλβάνιας).

Οἱ εἰκόνες καὶ οἱ χάρτες εἶναι ἀπὸ τὴν «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ» τῆς «ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.»

Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΗ Α' 1978 (I) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 150.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 2.937/24-11-77

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.

